MANUAL

DE

LIMBA ROMÂNĂ

GENUL ORATORIC, GENUL ISTORIC, GRAMATICA ISTORICĂ, CITIRE, COMPOSIȚIUNI

PENTRU

CLASA V SECUNDARĂ

ȘI ALTE ȘCOLI SPECIALE

DE

TH. D. SPERANTIA și P. POPESCU-DELIU

Acéstă carte a fost aprobată, ca manual didactic pentru clasa V-a Secundară, de Onor. Minister al Cultelor și Instrucțiunei Publice, prin ord. No. 5547 din 31 Maiŭ 1900, Seria B.

PLOESCI

EDITURA FABRICII „PROGRESUL“

1899

PREȚUL 3 LEI.

www.dacoromanica.ro

ÎN LOC DE PREFAŢĂ.

In manualul de faţă materiile sînt grupate după rîndul programeĭ. Credem însă că Domniĭ profesorĭ vor puté maĭ cu folos executa programa fixând de la începutul anuluĭ o lecţie pe săptemînă — de pildă **Luni** *— pentru* **Genul oratoric**, *altă lecţie* **Mercuri** *— pentru* **Genul istoric** *şi alta* **Vineri** *— pentru* **Gramatica istorică**; *ĭară citirea şi lecţiile de compoşiţie să le pună în una din ḑilele de maĭ sus, în care va avé maĭ puţină materie.*

Pentru aprofundarea părţiĭ filologice Domniĭ profesorĭ pot confrunta ca isvóre pe acele ale învĕţaţilor românĭ de care ne-am servit şi noĭ maĭ de aprópe: Al. Lambrior şi D-niĭ B. P. Hasdeu şi Al. Philippide.

www.dacoromanica.ro

I. GENUL ORATORIC.

MODEL DE DISCURS.

A PATRA FILIPICĂ A LUI M. TULIUS CICERONE, CONTRA LUI M. ANTONIU.

(*Tradus după ediția Tauchnitz și adnotat de D-l D. Aug. Laurian*).

Notiță biografică. D-l *D. Aug. Laurian* născut în Bucurescĭ în 1844, și-a făcut doctoratul în filosofie în Belgia. E profesor de filosofie în Bucurescĭ la liceul Mateĭ B sarab. A fost deputat, senator; a ocupat funcțiunea de secretar general al Ministeruluĭ Cultelor.

Notița istorică și literară.

Discursurile politice ținute de Cicerone contra luĭ Marcu Antoniŭ aŭ fost în No. de 14 și s'aŭ numit *Filipice*, spre amintirea vestitelor discursurĭ ținute de oratorul grec Demostene contra luĭ Filip al Macedonieĭ.

„La Idele luĭ Martie an. Romeĭ 709, Cesar peri în senat sub douĕ-ₒecĭ și treĭ lovituri de pumnale ale conjuraților, aĭ căror capĭ fură M. Brutu, C. Cassiŭ, Dec. Brutu Albinu, Cn. Domitiu, C. Treboniu și Cassiŭ Parmense. Indată ce se consumă omorul, M. Brutu ridicând în sus pumnalul plin de sânge pronunță numele luĭ Cicerone și-l felicită pentru rescumpĕrarea libertățiĭ. Din acestea Antoniŭ concluse că Cicerone fusește complice al conjuraților. Plutarchu însă ne asigura că aceștia s'aŭ ferit de Cicerone, fiind-că se temeaŭ de caracterul sĕŭ timid și de senila sa, εὐλάβειαν. Din

www.dacoromanica.ro

senat conjuraţiĭ trecură în jor şi de acolo se urcară în Capitoliŭ. In timpul acesta Antoniu, care fusese reţinut la pórta senatuluĭ de Treboniŭ, ca să nu pótă veni în ajutorul luĭ Cesar, se ascunse acasă

A treia ḑi după uciderea luĭ Cesar se ţinu senat în templul Telureĭ şi se luară resoluţiunile celemaĭ împăcĭuitóre. Cicerone făcu apel la unirea tuturor şi la uitarea celor trecute (amnestia). Antoniu chiar se pronunţă pentru concordie ; trimise pe copilul sĕŭ ostatic la conjuraţi, ca garanţie de pace, şi invită pe Casiŭ la cină. Ceĭ alţi conjuraţi fură invitaţi la alţii.

A doua ḑi se decretă în senat provincia Creta luĭ Brutu, Africa luĭ Cassiŭ, Asia luĭ Treboniŭ, Bithinia luĭ Cimbru, Galia citeriora luĭ D. Bratu. Cu tótă turburarea ce o ocasionă prin discursul sĕŭ la înmormîntarea luĭ Cesar, Antoniu pare animat de bune intenţiuni. El ţinea tot d'a-una consiliĭ acasă cu cetăţenii de frunte, reporta totul la decisiunea senatuluĭ şi se ilustră prin frumósa propunere a desfiinţăriĭ dictaturei.

Intre acestea Brutu şi Casiŭ plecară din Roma, ĭar Cicerone se retrase, în vilele sale, unde află de întórcerea luĭ Octavian în Italia, de turburarea produsă în Roma de acel fugitiv, numit Amatiu, care se da de nepot al luĭ Mariu, şi de purtarea cea corectă a luĭ Antoniŭ şi colegului seŭ Dolabela în acea circumstanţă. Republica părea restabilită şi pacea asigurată.

Acéstă stare de lucruri nu ţinu mult. Antoniŭ începu să nu maĭ ţină samă de senat şi se făcu totul prin popor şi prin aşa numitele legi şi dispoziţiuni ale luĭ Cesar. Atunci Cicerone desgustat părea decis a pleca în Grecia. O scrisóre a sa cătră Casiŭ conţine şi următórele rânduri :

www.dacoromanica.ro

„Până acum ne vedem liberaţi de rege ĭar nu „şi de regat. Nu numaĭ ceea ce ar face, dar chiar „şi cele ce nu le-ar face Cesar, dacă ar trăi, noĭ „le aprobăm ca cugetate de dînsul. Nu ved fi„nitul acesteĭ stărĭ de lucrurĭ. Se afişéză table; „se daŭ scutirĭ; se împart o mulţime de banĭ; se „aduc senatus-consulte falşe, în cât parcă a dis„părut nu numaĭ ura contra aceluĭ om impur dar „chiar şi durerea ce inspira servitutea.; republica „zace în acele perturbărĭ, în care a aruncat o „Cesar".

Cu tóte acestea Cicerone se întórse la Roma, cu dorinţa de a fi presinte în senat la calendele luĭ Juniŭ; însă vĕdênd mulţimea de militarĭ adusă de Antoniŭ şi temându-se de curse şi de violenţă, el fugi, ca şi ceĭ alţĭ senatorĭ, şi se duse la Tusculan, de unde scrise luĭ Atic fórte indignat, fiind-că auḑise că Brutu şi Casiŭ vor fi însărcinaţi de senat cu cumpĕrare de grâne din Asia şi din Sicilia şi cu trimiterea luĭ la Roma De aci el plecă la Antiŭ, unde întârziă maĭ multe ḑile şi se prepara a trece în Grecia. Vînturĭ contrarie îl aruncară de doue orĭ îndĕrĕt pe cóstele Italieĭ. La Leucopetra aflând, contra aşteptărilor sale, că lucrurile s'aŭ schimbat la Roma în bine, că Antoniŭ s'a desfăcut de rĕiĭ consiliatorĭ, s'a lăsat de pretenţiunile sale şi recunoscea autoritatea senatuluĭ că Brutu şi Casiŭ puteaŭ reveni la Roma. Cicerone însuşĭ se lăsă de ideea călĕtorieĭ şi se întórse în cetate la finele luĭ August.

Antoniŭ convocă senatul pentru a doua ḑi ca să decreteze suplicaţiunĭ luĭ Cesar şi invită pe Cicerone a lua parte la şedinţă. Acesta, stând la îndoélă, îşĭ scuză absenţa prin fatiga şi indisposiţiune. Antoniu supĕrat declară în senat că, dacă nu va veni, îĭ va dărâma casa cu lucrătorĭ. A

www.dacoromanica.ro

doua ḑi Cicerone veni în *senat* şi, în absenţa luĭ Antoniŭ, pronunţă întâia sa Filipică.

In acéstă filipică, Cicerone expune motivele plecăriĭ sale din Roma şi reîntórceriĭ sale, şi fără a se declara încă inimic al luĭ Antoniŭ, censuréză aspru purtarea luĭ".

D. Aug. Laurian.

A doua filipică, pe care Juvenal o numesce divină, n'a fost pronunţată ci numaĭ scrisă şi împărţită în public. E un capo d'operă de elocinţă, dar pentru a-şĭ ajunge scopul elocinţa aci nu alege nicĭ cuvinte nicĭ ideĭ, întrebuinţază totul fără sfiélă.

In a treia filipică reproduce unele acusaţiuniĭ aduse luĭ M. Antoniŭ şi laudă pe Octavian, moştenitorul luĭ Cesar şi pe Decenius Brutus.

„In ḑiua în care Cicerone pronunţa a treia Filipică în senat (20 Decembrie), pronunţă şi pe a patra, dinaintea poporuluĭ, narându-ĭ cele ce se vorbise şi se făcuse în senat. Acest discurs, des întrerupt prin aclamaţiuniĭ, este o prescurtare a celuĭ precedent, care continuă aceleaşĭ laude pentru junele Cesar, pentru Decimu Brutu, pentru legiunea a patra Martia,—aceleaşĭ exhortăriĭ spre a declara pe Antoniŭ inimic public.

După ce felicită pe Romaniĭ pentru nobilele şi generósele sentimente şi pentru ardórea ce aŭ de a apăra causa republiceĭ, le arĕtă victoria şi-ĭ înflăcără pentru libertate.

In acest discurs se vĕd maĭ multe repetiţiuniĭ, care proba că Cicerone l'a scris aşea cum l'a pronunţat. Aceste repetiţiuniĭ, ce se găsesc chiar în discursurile sale din senat, eraŭ şi maĭ necesare spre a putea fi pe deplin înţeles într'o adunare aşa de tumultósă cum era a poporuluĭ în for.

www.dacoromanica.ro

Cicerone, aducêndu-şĭ maĭ târdiŭ aminte de celebra ḑi în care a pronunţat a treia şi a patra Filipică, declară în public, că ar fi murit vesel în acel moment, fiind-că auḑise pe poporul Roman aclamându-l în unanimitate de „părinte şi salvator al patrieĭ“ pentru a doua óră.

D. Aug. Laurian.

FILIPICA A PATRA.

Discursul.

Acéstă mulţime prodigiósă, Romanĭ, acéstă adunare atât de numerósă, cât nu-mĭ aduc aminte să maĭ fi vĕḑut, îmĭ dă cea maĭ mare ardóre pentru a apĕra repubiica şi speranţa de a rescumpĕra libertatea. Mie curagiul nu mi-a lipsit nicĭ odată; mi-aŭ lipsit însă împrejurările: îndată ce acestea aŭ apărut că ce arĕta óre-care raḑă de speranţă, am fost cel d'întâiŭ spre a apĕra libertatea vóstră. Dacă aşĭ fi încercat maĭ d'inainte a face acésta, n'aşĭ putea face-o acum. [1])

[1]) Căcĭ m'ar fi ucis Antoniu.

Deslușirĭ.

Cicerone observând chĭar de la început că mulţimea auditorilor este *prodigiósă* şi că adunarea e atât de *numerósă*, dă a înţelege că lumea acésta a venit aşa de multă numaĭ pentru că scie că vorbesce el, adică a venit pentru el. Şi dacă a venit pentru el, asta însemnéză că are încredere într'însul, prin urmare îĭ e bine voitóre şi decĭ îl ascultă cu tótă atenţiunea. De aceea maĭ adaugă că el capĕtă *maĭ mare ardóre.*

Tot odată explică de ce n'a încercat până acuma.

Acésta formézĕ acea parte întroductivă a discursuluĭ care se numesce ***Exordiŭ.***

www.dacoromanica.ro

* * *

Să nu credeţĭ Romanĭ, că astă-ḑi s'a făcut un lucru de puţină însemnătate, s'aŭ aruncat fundamentele operaţiunilor nóstre venitóre. Căci, dacă Antoniu n'a primit încă de la Senat numele de inimic, a fost însă judecat astfel prin fapt. Dar acuma sînt cu mult maĭ încurajat, fiind-că şi voi, cu atâta unanimitate şi aclamaţiune, l'aţĭ considerat ca inimic.

* * *

Şi într'adevĕr, Romanĭ, nu póte fi altramente, căcĭ sau sînt criminalĭ [1]) aceia, care aŭ preparat armate în contra consulelui, saŭ este inimic acela, în contra căruia cu dreptul s'aŭ ridicat armele. Dar acéstă îndoélă de şi nu erea nicĭ-una, totuşi ea nu póte fi verĭ-una, Senatul a împrăsciat'o prin deliberaţiunea de astă-ḑi.

* * *

Prin aceste cuvinte Cicerone dă a înţelege despre ce are el să le vorbéscă în acest discurs. Dă a înţelege că va vorbi despre Antoniu şi va arăta că, după faptele luĭ, trebue să fie declarat de *inamic*.

Acéstă parte, în discursurile oratorice, se numesce ***Propunere.***

* * *

In aceste cuvinte Cicerone îşĭ împarte órecum materia discursului său adică: 1) orĭ sînt criminalĭ *ceĭ-ce aŭ preparat* armate, orĭ *acela* contra căruia s'a preparat. 2) Că deliberaţiunea senatuluĭ a împrăştiat orĭ-ce îndoélă.

Acéstă parte în care se divisaze materia discursului oratoric se numesce ***Divisiune.***

In casul de faţă faptele fiind bine cunoscute de auditor şi Cicerone bucurându-se de încrederea auditoruluĭ, *exordiul, propunerea* şi *divisiunea* sînt scurte.

1) Octavian şi Brutu.

www.dacoromanica.ro

* * *

C. Cesare, care prin zelul, înţelepciunea şi în fine prin patrimoniul său a protegiat şi protege republica şi libertatea vóstră, a fost culminat cu cele mai mari laude de către Senat. Vĕ laud [1]) pe voi, Romani, vĕ laud fiind-că însoţiţi cu sentimentele cele mai pline de gratitudine numele acestui adolescente saŭ mai bine acestuĭ ilustru copil. [2]) Faptele luĭ aparţin imoralităţiĭ ĭar numele etăţiĭ. [3]) Mĭ aduc aminte de multe, am citit multe: nimic ast-fel n'am cunoscut în tótă istoria; atunci când eram apĕsaţi de servitute, şi rĕul crescea pe fie-ce ḑi, când

In cele mai multe discursuri oratorice exordiul este însă, de o întindere mult mai mare ca în acesta.

* * *

In acéstă parte Cicerone dă mai multe deslușiri povestind cum au fost lucrurile.

Partea discursului oratoric în care se face povestirea se numesce ***Narațiune.***

In acest discurs oratorul mai mult lămuresce faptele şi le amintesce, nu face chiar povestire, pentru că auditorul cunósce faptele de care este vorba.

[1]) La pronunţarea numeluĭ luĭ Cesare, poporul 'şi manifesta veselia sa prin aplause şi aclamaţiune.

[2]) Numele de *puer* se aplica până la etatea de 20 anĭ. Octavian era de 19 anĭ.

[3]) *Nomen aetatis* a fost în diverse moduri interpretată, ba încă Ernest le înlocuesce prin *non aetatis*. Noĭ admitem interpretarea următóre: de şi faptele sale sînt nemuritóre, nu-l putem însă numi de cât copilul după etate.

www.dacoromanica.ro

nu aveam nicĭ un rézăm şi ne temeam de uciḑétórea şi pestifera întórcere a luĭ Antoniu de la Brundusiu, acesta întreprinse acest plan neaşteptat de nimenĭ, şi chiar fără scirea nóstră, ca să formeze din militariĭ tatăluĭ său o armată invingibilă, şi să înl ture de la ruina republiciĭ furia luĭ Antoniu, pe care 'l aţîţa intenţiunile cele maĭ crude Căcĭ cine este care să nu înţelégă acésta, că dacă Cesar n'ar fi preparat o armată, întórcerea luĭ Antoniu ar fi fost spre peirea nóstră? El se întorcea aşa de aprins de ură contra nóstră tuturor, şi aşa de cruntat în sângele cetăţenilor, pe care 'ĭ ucisese la Suesa şi la Brundusiu, în cât nu cugeta la nimic alt de cât ruina republiciĭ. Care ar fi fost rézămul saluteĭ şi libertăţeĭ vóstre, dacă nu s'ar fi aflat armata luĭ C. Cesar compusă din militariĭ ceĭ maĭ curagioşĭ aĭ părinteluĭ său Despre onorurile şi laudele divine şi imortale ce i se datoresc luĭ pentru divinele şi imortalele sale servicĭĭ, Senatul, primind propunerea mea, a decretat maĭ adinéora, să i se aducă la cea dintâiŭ şeḑinţă un raport. Cine nu vede că, prin acest decret, Antoniu este judecat ca inimic public.

www.dacoromanica.ro

* * *

Căcĭ cum alt-fel putem numi pe acest om, când Senatul consideră demnĭ de onorurĭ extraordinare pe aceia care conduc armatele în contra luĭ? Ce? óre legiunea Martia, care mi se pare că şi-a luat printr'o inspiraţiune divină numele de la acel divin, de la care scim că'şĭ trage originea poporul Roman, n'a judecat chiar ea pe Antoniu de inimic prin decretele sale maĭ nainte, de ce să'l judece Senatul? Căcĭ dacă nu este el inimic, trebue să considerăm inimicĭ pe ceĭ care aŭ părăsit pe consule. [1]) Fórte bine şi la timp aţĭ aprobat, Romanĭ, prin aclamaţiunile vóstre fórte frumósa faptă a Martialilor, care s'aŭ declarat pentru autoritatea Senatuluĭ, pentru libertatea vóstră, pentru întréga republică, iar pe acel inimic, latrone şi paricid al patrieĭ l'aŭ delăsat. Şi eĭ aŭ făcut acésta nu numaĭ cu inima şi cu curagiul[2]) dar şi cu judecată şi înţelepţesce. Eĭ s'aŭ oprit la Alba, într'un oraş bine situat, întărit, apropiat, cu bărbaţĭ fórte curagioş, cu cetăţeni fórte fidelĭ şi fórte

[1]) De acest argument se servă fórte des Cicerone.

[2]) Delăsând pe consule se éspuneaŭ la marĭ pericole.

* * *

In acéstă parte Cicerone discută vinovăţia luĭ Antoniŭ şi aduce doveḑĭ ca să convingă pe auditor că Antoniŭ e vinovat. In acéstă parte desvoltă şi dovedesce punctele pe care le-a anunţat în *propunere* şi pe care le-a împărţit în *divisiune.*

E fórte important să se enumere şi să se vaḑă câte doveḑĭ aduce oratorul în acéstă parte, şi care sînt ele. Iată, de pildă, o dovadă e coprinsă în cuvintele: „cum alt-fel putem numi pe acest om când senatul consideră demni de onorĭ extra-ordinare pe aceia care conduc armatele în contra luĭ?

A doua dovadă e cu legiunea Martia etc. etc.

Partea discursuluĭ oratoric în care se înşiră doveḑile saŭ argumentele pentru a convinge pe auditor se numesce ***Argumentare.***

www.dacoromanica.ro

oneştĭ. Legiunea a patra, de sub conducerea luĭ L. Egnatuleiu, pe care Senatul îl laudă adese-orĭ pentru meritul său, imitând curagiul legiuneĭ Martia, s'a unit cu armata luĭ C. Cesar. [1])

Ce sentinţă mai grava aştepţi M. Antonie? Cesar este înălţat la cer, pentru c'a ridicat o armată în contra ta. Sînt lăudate în termenii ceĭ maĭ distinşi legiunile, care te-aŭ delăsat, care fură ehemate de tine, care ar fi ale tale, dacă tu aĭ fi voit mai bine să fiĭ consul de cât inimic. Judecata fórte adeverată şi fórte curagiósă a acestor legiuni o confirmă Senatul, o aprobă tot poporul Roman, afară dacă voĭ, Romanĭ, consideraţi póte pe Antoniu consul ĭar nu inimic. Eram de maĭ nainte [2]) sigur că aşa îl consideraţi şi voĭ, Romanĭ, după cum arĕtaţi. Ce? Aŭ dóră credeţi că municipiele, cu coloniele, cu prefecturile [3]) îl consider altminterĭ? Toţi muritoriĭ au acelaşi cuget; trebuesc ridicate contra acestuĭ flagel tóte armele acelor, care vo-

Argumentarea este mieḑul discursuluĭ. In argumentare oratorul spune ceea-ce are de spus. *Exordiul, propunerea, divisiunea şi naraţiunea* sînt nisce părţi pregătitóre de care oratorul se servesce pentru a ajunge la *argumentare*.

[1] Dacă credem pe Tacit, acele legiuni n'aŭ delăsat pe Antoniu de la sine, ci fiind conrupte de Octavian

[2]) Poporul strigă că Antoniu este inimic.

[3])Cetăţile în care se tremeteaŭ. prefecţi, ca să judece procesele

www.dacoromanica.ro

esc ca republica să fie salvată. Ce Romanĭ? óre judecata luĭ D. Brutus pe care aţĭ putut'o vedea în edictul luĭ de astă-ḑi, [1]) pare cui-va de despreţuit? Aveţi dreptate să negaţĭ, Romanı. Cacĭ că printr'o bine-facere şi favóre a zeilor nemuritorı s'a dat republicei numele şi familia Brutilor saŭ pentru a fonda libertatea poporuluĭ Roman saŭ pentru a o rescumpĕra. Care a fost dar judecata luĭ D. Brutu despre M. Antoniu? 'L dete afară din province, i se opuse cu o armată, împinge la resbel Galia întrégă, deja excitată de sine şi prin sine. Daca Antoniu e consule, Brutu e un inimic. Daca Brutu e conservatorul republiceĭ, Antoniu e inimicul eĭ. Decı putem sta óre la îndoială asupra vre-unuia dintr'ênşiĭ.

Dar, după cum voı, cu o singură voce şi într'un cuget unanim, ḑiceţĭ că nu staţı la îndoială, aşa şi Senatul decretă acum ce D. Brucu bine merita de la republică, fiind-că a aperat autoritatea Senatuluĭ, imperiul şi libertatea poporului Roman. Şi contra cuĭ le-a apĕrat el? De sigur. contra

[1]) In acest edict D. Brutu declarase, că va conserva Galia sub potestatea Senatuluĭ şi poporuluĭ Roman, şi aţiţase pe popor la luarea armelor.

www.dacoromanica.ro

unuĭ inimic. Căcĭ ce altă apărare este demnă de laudă. Apoĭ se laudă de Senat şi se culminéză cu drept cuvînt în termenii ceĭ maĭ elocinţĭ provincea Galia, fiind-că rezistă luĭ Antoniu. Dacă acea provincel'ar considera pe acesta ca consul şi nu l'ar primi, ar comite o mare crimă. Căcĭ tóte provinciile trebue să fie sub comanda şi autoritatea consululuĭ. Acest nume îl nega D. Brutu *imperatorul,* consulul designat, cetăţénul născut pentru republică, îl nega Galia, îl nega tótă Italia, îl nega Senatul, îl negaţĭ voĭ. Cine dar îl considera consul, afară de cât latroniĭ? Dar chiar eĭ însişi nu simt, ceea ce spun, nicĭ nu pot, orĭ cât de impiĭ şi criminălĭ ar fi, după cum şi sînt, să fie în contra judecăţiĭ tutulor ómenilor. Dar speranţa răpiriĭ şi prédăriĭ orbesce sufletele acestora, pe care nu i-a săturat nicĭ dăruirea bunurilor, nicĭ împărţirea agrilor, nicĭ acea înfinită vândare, care şi-a propus să prade Roma, bunurile şi averile cetăţenilor, care cred că nimic nu le va lipsi cât timp va fi ceva de răpit, ceva de furat. Loru M. Antoniu (o! deĭ nemuritorĭ, depărtaţĭ şi detestaţĭ, rogu-vĕ acéstă prezicere!) le-a promis că le va împărţi Roma. Să se întîmple dar, Romanĭ,

www.dacoromanica.ro

aşa, cum vă rugaţi voi, şi expiarea acestei nebunii să cadă asupra sa şi familiei sale, ceia ce sper că se va şi întâmpla. Acum cred că nu numai ómenii dar şi ḑeii nemuritori s'aŭ unit spre a conserva republica. Căci dacă ḑeii nemuritori nu predic cele venitóre prin prodigie şi miracle, ele sînt aşa de pipăite, în cât de el e aprópe pedépsa, şi de noi libertatea; dacă un consimţimênt aşa de general n'a putut fi fără impulsiunea ḑeilor, cum ne mai putem îndoi de voinţa celor din cer? Rĕmâne acum, Romani, ca să perservaţi în acéstă părere, ce aţi manifestat'o.

* * *

Voi face dar, întocmai ca generalii, care după ce'şi aşéḑă armata în rând de bătălia, de şi vĕd pe militari fórte preparaţi de luptă, totuşi îi exhortéză; aşa vă voiŭ exhorta şi eŭ pe voi, care sînteţi înflăcăraţi şi plini de ardórea rescumpĕrării libertăţii. Nu, nu, Romani, nu póte fi vre-o condiţiune de pace cu acel inimic, cu care voi sînteţi în luptă. Căci el nu doresce servitutea vóstră, ca mai nainte, căci acum furios vrea sângele vostru. Nici o petrecere nu-i pare mai plăcută ca sângele, ca măcelul

* * *

Cu acéstă parte oratorul Cicerone îşi închee discursul.

Incheind discursul el îndémnă şi încurajază pe auditori adică pe poporul roman la luptă şi îl sfătueşte să nu se mai gândéscă să se împace cu Antoniŭ.

Partea care închee discursul oratoric se numesce ***Peroraţiune.***

In confirmare se aduc doveḑi, iar în peroraţiune, numai dacă

www.dacoromanica.ro

ca omorul cetăţenilor înaintea ochilor săi. Voi n'aveţi a face, Romani, cu un om scelerat şi criminal, ci cu o féră sălbatică şi crudă care, fiind-că a căḑut în cursă, [1]) să fie înmormîntat Căci dacă ar scăpa de acolo, cruḑimea sa nu se va da îndărăt dinaintea nici unui supliciŭ. Insă acum e ţinut, e strîns, e atacat de forţele pe care deja le avem: şi în curênd de acelea pe care le vor prepara noii consulĭ după câte-va ḑile. Aruncaţi-vă în causă, Romani după cum faceţi. In nici o cestiune unirea vóstră n'a fost mai mare: nici odată n'aţi fost asociaţi cu Senatul aşa de strâns. Nimic de mirat. Căci nu este vorba de a se sci cu ce condiţiune vom trăi, şi dacă avem să trăim orĭ avem să perim în supliciu şi batjocură. De şi natura ne-a impus tuturor mórtea, cu tóte acestea o mórte crudă şi desonorată va respinge tot-déuna virtutea, care e ceva propriu seminţieĭ şi genuluĭ Roman. Conservaţi, rogu-vĕ, Romani, acéstă virtute, pe care v'aŭ lăsat'o străbunii voştri ca o ereditate. Pe când tóte cele alte lucruri sînt incerte, peritóre, schimbătióse, virtutea sigură este se amintesc unele doveḑi, iar oratorul mai mult îndémnă saŭ chiar rógă pe auditor să facă aşa cum ḑice el.

[1]) Fiind-că este atacat de tóte părţile, de Octaviu, de Brutu, de popor şi de Senat.

www.dacoromanica.ro

reḑemată pe rădăcinele cele mai adâncĭ, ea nicĭ odată nu póte fi clătinată, nicĭ odată nu póte fi mişcată din loc de nicĭ o forţă. Prin acéstă virtute strămoşii noştri învinseră tótă Italia, apoĭ dărămară Carthagena, resturnară Numantia, şi supuseră acestuĭ imperiu pe regiĭ ceĭ maĭ putinţĭ, [1]) pe naţiunile cele maĭ belicóse.[2]) Dar strămoşiĭ voştri Romani aveaŭ face cu un inimic, care avea un stat, un curia, un tesaur, înţelegerea şi concordia cetăţenilor, o cunoscinţă óre-care de pace, şi de tractat, când ocasiunea o cerea; însă inimicul vostru de astă-ḑĭ atacă republica vóstră, şi nu are nicĭ un stat: arde de dorinţa de a distruge Senatul, acest august consiliu al universuluĭ, şi el nu presida nicĭ un consiliu public; a sleit tesaurul vostru, şi el n'are nicĭ un tesaur. Cine póte avea concordia cetăţenilor, când n'are nicĭ cetate? ce înţeles póte să aibă pacea cu acelea, în care se află o cruḑime de necreḑut şi nicĭ o fidelitate? Aşa dar, cetăţenĭ, poporul Roman, învingĕtorul tuturor naţiunilor, este în luptă cu un asasin, cu uu latrone, cu un Spar-

[1]) Perseŭ, regele Macedonieĭ, Antioch al Asieĭ, Mitridate al Pontuluĭ.

[2]) Ispani şi Galĭ.

www.dacoromanica.ro

tac. Şi fiind-că adese-orĭ se glorifica că sémĕna cu Catilina; da: 'ĭ este egal în crime, der inferior în abilitate. Acela neavênd nicĭ o armată, 'şĭ formă într'o clipă una; acesta perdu şi armate, care nu avea. După cum aţĭ sfărămat pe Catilina prin veghiarea mea, prin autoritatea Senatuluĭ, prin zelul şi curagiul vostru; tot aşa veţĭ auḑi că, prin acéstă unire a vóstră cu Senatul, aşa de mare cum n'a maĭ fost nicĭ-odată, prin fericirea şi curagiul armatelor şi generalilor voştri, nelegiuitul latrocin al luĭ Antoniŭ a fost în scurt timp comprimat. De aceea orĭ cât voĭŭ puté face şi produce prin grija, munca, veghiările, autoritatea şi cugetarea mea, nimic nu voiŭ neglija din cele ce voiŭ crede că sînt în interesul libertăţeĭ vóstre. Căcĭ nu pot lucra altramente, fără a fi criminal în faţa atâteĭ favorĭ, câte mĭaţĭ dat. Astă-ḑĭ chiar pentru întâia óră, în urma raportuluĭ unuĭ bărbat fórte curagios şi fórte amic voueĭ, al luĭ M Serviliu, [1]) aci present, şi al colegilor săĭ, nisce bărbaţĭ atât de distinşĭ, nisce cetăţenĭ atât de bunĭ, am putut, după un

[1]) M. Serviliu, tribun al plebeĭ, care conduse pe Cicerone în for spre a vorbi poporuluĭ.

www.dacoromanica.ro

lung interval, prin îndemnul şi impulsulul meŭ, să ne înflăcărăm la speranţa libertăţiĭ.

DISCURSUL ORATORIC.

Discursul oratoric saŭ vorbirea oratorică se deosebesce de vorbirea obicinuită. Alt-fel vorbesce un om cu alt om şi alt-fel vorbesce un om când ţine discurs.

Când ţine discurs omul ridică saŭ scobóră tonul în chip deosebit; rostesce cuvintele alt-fel maĭ plin, orĭ maĭ trăgănat; le accentuéză alt-fel; alege alt-fel de cuvinte, face alt-fel de construcţiĭ sintactice; légă alt-fel ideile. Apoĭ chiar alt-fel îşĭ ţine corpul, alt-fel îşĭ îndréptă privirea; etc., etc; se arată maĭ îndrăzneţ orĭ maĭ umilit, maĭ vesel orĭ maĭ trist; îngrijat, rĕsbunător, duios etc.

Scopul oratoruluĭ şi, decĭ, al discursuluĭ oratoric e *de a convinge cu orĭ-ce preţ* pe ascultătorĭ saŭ auditorĭ.

Pentru a convinge pe ascultătorĭ, oratorul trebue, pe de o parte, să le lumineze mintea şi să le misce inima, să 'ĭ înduioşeze; pe de altă parte trebue ca el însuşĭ să scie cum să se pórte, să scie cum să se presinte înaintea lor ca eĭ să'ĭ fie bine voitorĭ şi să-l *asculte*.

Pentru a căpĕta buna voinţă şi atenţiunea ascultătorilor, pentru a rĕuşi să le lumineze mintea şi să le misce inima, discursul oratoric se întocmesce într'un chip anumit: e întocmit din anumite părţĭ, deosebite fie-care după felul vorbireĭ şi după cuprinsul eĭ în aşa chip că fără să sciĭ subiectul despre care vorbesce oratorul, veĭ cunósce numaĭ de cât prin ce parte a ajuns acuma cu vorbirea.

www.dacoromanica.ro

In discursul oratoric se póte trata orĭ-ce fel de materie, se póte vorbi despre orĭ-ce subiect vrea oratorul; se înţelege că reuşita saŭ nereuşita privesce pe orator. In discursul oratoric póte intra ca subiect orĭ-ce lucru din realitatea concretă saŭ abstractă, din lumea externă saŭ internă. In discursul oratoric se amestecă: cunoscinţi *istorice*, care presintă realitatea în mod individual şi neschimbată; cunoscinţi *sciinţifice* care presintă realitatea în mod general saŭ concentrat; cunoscinţi *poetice* care presintă realitatea schimbată orĭ modificată de fantasia nóstră.

Părţile discursuluĭ oratoric sînt: *1) exordiul, 2) propunerea, 3) divisiunea, 4) naraţiunea, 5) argumentarea şi 6) peroraţiunea.*

DEOSEBIREA PĂRŢILOR DISCURSULUI.

1) Exordiul.

Scopul discursuluĭ oratoric este de a convinge pe ascultătorĭ cu orĭ-ce preţ.

Pentru a convinge pe ascultătorĭ, oratorul trebue să le desfăşure argumentele sale.

Pentru a ajunge să-'şĭ pótă desfăşura argumentele, oratorul are nevoe de treĭ lucrurĭ: 1) trebue să câştige *atenţiunea* ascultătorilor, 2) trebue să'şĭ atragă *buna-voinţă* a lor şi 3) trebue să'ĭ scape de *prevenire*. *Atenţiunea* ascultătorilor o va căpĕta oratorul atuncea când îĭ va face să crédă că din vorbirea luĭ eĭ se vor folosi cu ceva. Cu alte cuvinte pentru a câştiga atenţiunea ascultătorilor, oratorul trebue să le deştepte *interesul*.

Pe lângă atenţiunea ascultătorilor oratorul are nevoe şi de bună-voinţa lor; are nevoe să şi-ĭ

www.dacoromanica.ro

facă óre-cum prietenĭ; căcĭ de vorbele unuĭ prieten omul se convinge maĭ uşor.

Bună-voinţa ascultătorilor o póte căpĕta oratorul arătându-se el însuşĭ bine voitor către dânşiĭ adecă arătându-se el însu-şĭ ca prieten al lor.

Pentru ca să fie luat ca prieten de ascultătorĭ, oratorul trebue să se arate că şi el este tot ca dânşiĭ, că are aceléşĭ gusturĭ, aceléşĭ apucăturĭ, aceléşĭ temerĭ, aceléşĭ griji: *suferinţa nasce prietenia.*

Adese orĭ însă cu tótă atenţiunea şi cu tótă buna-voinţa, ascultătoriĭ nu se pot convinge din pricină că a apucat a le intra în cap o idee care e tocmaĭ contrară aceleia de care vré să-'ĭ convingă oratorul.

In acest cas se ḑice că ascultătoriĭ sînt preveniţĭ.

Pentru a'ĭ scăpa de *prevenire,* adică pentru a le scóte din cap ideia acea contrară, oratorul trebue să ĭea vorba anume despre dânsa, chiar de la începuţ şi să le arate că, dacă vor părăsi acea idee saŭ dacă vor lucra în contra eĭ, nu li se va întîmpla nimica rĕŭ, nicĭ o nenorocire. Cu alte cuvinte pentru a'ĭ scăpa de prevenire trebue să-ĭ facă să nu maĭ aibă nicĭ o frică.

Acea parte a discursuluĭ în care oratorul trebue să 'şĭ câştige atenţiunea şi bună-voinţa ascultătorilor şĭ să' 'ĭ scape de prevenire, este chĭar partea de la începuţ şi se numesee ***Exordiŭ.***

MODEL DE EXORDIŬ.

Dăm aci ca modeł de exordiŭ, renumitul exordiŭ pe care îl face Cicerone în al doillea discurs al sĕŭ contra legiĭ agrare propuse de tribunul *Publius Servilius Rullus.*

www.dacoromanica.ro

Renumitul umanist şi istoric francez *Charles Rollin* († 1741) în al său *Traité des études* dă acest exordiu ca model de precauţiune oratorică. In adevĕr, faţă cu legea agrară, Cicerone se afla într'o situaţiune fórte grea căci trebuea să facă pe popor, să renunţe la o lege la care poporul ţinea fórte mult; şi dacă n'ar fi reuşit să convingă pe popor ca să respingă legea, atunci dovedindu-se că a combătut o lege bună, el se temea să nu ajungă *nepopular*.

Cicerone însă îşi întocmesce cu atâta meşteşug exordiul său în cât face pe popor să respingă legea Agrară *Servilia*, a luĭ Publius Servilius Rullus, şi să crédă că acest tribun nu are în vedere fericirea Romanilor ci numaĭ realisarea planurilor unor ambiţioşi care complotéză contra republiceĭ.

Iată exordiul cu explicările luĭ:

Textul.	**Explicărĭ.**
Cetăţenĭ, este adânc intrat în obiceĭul strămoşilor, că aceĭ care prin bunătatea vóstră au căpĕtat dreptul de a'şĭ lăsa familieĭ chipul lor, în cel de'ntâiŭ discurs al lor să mulţuméscă poporuluĭ pentru bine-facerea căpătată şi în acelaş timp să facă şi elogiile strămoşilor.	Ciceron arată: Că el ca toţĭ ceĭlalţĭ consulĭ se supune vechĭuluĭ obiceĭŭ, şi arată şi în ce constă obiceĭul. Tot odată atrage şi *atenţiunea* poporuluĭ; căcĭ poporul care scia că Cicerone va vorbi despre legea Agrară, auḑindu-l vorbind de obiceĭŭ strămoşesc, se *interesézá* să vadă întru cât are de-a face legea

www.dacoromanica.ro

* * *

Cu prilejul acestuĭ discurs unĭĭ oratorĭ se găsesc demnĭ de rangul la carĭ aŭ fost ridicaţĭ strămoşiĭ lor; dar ceĭ maĭ mulţĭ îngrămădesc atâtea laude pe socotéla strămoşilor ca să le rĕmână şi lor în deajuns.

* * *

Eŭ însă ca să vorbesc înaintea vóstră de strămoşiĭ meĭ nu pot, nu dar pentru aceia că eĭ n'or fi avut nicĭ odată distincţiune în sângĕ nicĭ atâta învăţĕtură pe câtă am eŭ urmaşul lor, ci pentru că eĭ nu s'aŭ învrednicit ca mine de lauda poporuluĭ şi de onórea nóstră.

* * *

Intru cât mĕ privesce pe mine personal însă, îmĭ este témă pe de o parte, că dacă voĭ vorbi să nu trec drept lipsit de modestie, ĭar dacă voĭ tăcea să nu trec drept nerecunoscător, căcĭ pe de-o parte este 'n adevĕr greŭ de tot să povestesc eŭ singur meritele prin care m'am înălţat la demnitatea acésta, ĭar pe de altă nu pot cu nicĭ un preţ să trec cu tăcere agrară şi cu obiceĭul strămoşesc.

* * *

Adică sînt două feluri de oratorĭ: unĭĭ se laudă maĭ mult pe dînşiĭ; Alţiĭ în loc să se laude direct, îşĭ laudă aşa mult strămoşiĭ în cât să le revină şi lor laude. Adecă nicĭ unĭĭ nu sînt corecţĭ.

* * *

El nu póte face ca ceĭ-lalţĭ oratorĭ, căcĭ el e modest, el nu vré să 'şĭ laude prea mult strămoşiĭ.

* * *

Intru cât îl privesce pe dânsul ĭar n'ar vré să vorbéscă dar..... ce să facă?... Vorbesce dar îĭ lasă pe eĭ singurĭ să judece: el nu e pretenţios, nicĭ setos de laude.

www.dacoromanica.ro

bine-facerile vóstre. De aceia voĭ proceda cu a mea vorbire ast-fel, ca să spun tot ceia ce am primit de la voĭ ĭară prin care merite m'am făcut demn de atenţia vóstră să vĕ las să vĕ aduceţĭ aminte, voĭ înşivĕ care m'aţĭ apreciat.

* * *

Pe mine cel d'întâĭ după atâta trecere de vreme, măcar ca om noŭ m'aţĭ făcut; consul.

* * *

Acel loc pe care nobilimea îl ţinea închis şi îngrădit cu tot felul de obstacole voĭ l'aţĭ deschis sub conducerea mea şi l'aţĭ hotărît ca de acum înainte să pótă intra într'însul virtutea.

* * *

Şi nu numaĭ că m'aţĭ făcut consul, ceia ce e deajuns de însemnat lucru, dar m'aţĭ făcut în nisce asemenea condiţiĭ precum puţinĭ chiar din nobilime aŭ fost făcuţĭ consulĭ în statul nostru înainte de mine; ĭar dintre ómeniĭ noĭ nimenĭ. Pentru că dacă veţĭ vroĭ să vĕ aduceţĭ aminte despre ómeniĭ noĭ, apoĭ veţĭ afla: că aceĭ carĭ aŭ fost făcuţĭ consulĭ de la prima candidatură, aŭ reuşit la asta după o îndelungată stăruinţă şi

* * *

Adecă: în cel întâiŭ, băgaţĭ de samă: cel întâiŭ.

* * *

Voĭ l'aţĭ deschis sub conducerea mea şi aţĭ hotărît ca să pótă intra în el *Virtutea!!* adică ómenĭ virtuoşĭ cum sînt eu.

* * *

Şi las la o parte că m'aţĭ făcut consul, pe mine om noŭ, ceea-ce însemnéză că eŭ aveam merite nu glumă, dar apoĭ în ce condiţiuni m'aţĭ făcut!!... Cicerone se arată că mulţumesce şi că este recunoscĕtor poporuluĭ, pe când în fond el dă a înţelege că a avut aşa de marĭ merite în cât poporul

www.dacoromanica.ro

cu o ocasie óre-care, cerând consulatul cu mulţi ani după ce fusese pretorĭ şi maĭ târdiŭ de cât li era permis prin lege: veţĭ afla că aceĭ carĭ aŭ căutat să ajungă la consulat cu mulţĭ anĭ după ce fuseră pretorĭ şi maĭ târdiŭ de cât li era permis prin lege, la vârsta prescrisă de lege, nu aŭ putut reuşi de la prima candidatură şi că *eŭ singur dintre toţi ómenii noĭ*, de care ne putem aduce aminte am cerut consulatul de la voĭ la vârsta legiuită şi am fost făcut consul de la cea dintâĭ cerere, pentru ca să se vadă óre-cum că acéstă onóre am căpătat-o, nu cu ocasia respingerii pretenţiunilor altora şi nicĭ după îndelungate stăruinţe *ci prin propriile mele merite.* Mare lucru este acesta, negreşit, pe care l'am făcut cunoscut anume, cetăţenilor, că mĭ'aţĭ dat acéstă onóre *mie, unuĭ om noŭ*, după trecere de multă vreme de cât ómeniĭ noĭ aŭ ajuns la consulat, că mĭ-aţĭ dat consulatul *îndată ce* vi l'am cerut şi la vârsta legiuită cu tóte aceste maĭ măreţ încă şi maĭ frumos este aceia că la comiţiile mele, aţĭ declarat iubirea vóstră pentru mine *prin viŭ grai*, ĭar *nu cu voturĭ secrete*, prin care numaĭ pe ascuns vă afirmaţĭ libertatea vóstră în alegerĭ. Astfel încât pe mine m'aŭ proa fost nevoit să-l facă consul. Şi maĭ departe, tóte împrejurările excepţionale de care amintesce sînt numaĭ doveḑĭ ca să arate că el a avut maĭ marĭ merite ca orĭ care.

Şi despre aceste merite vorbesce el, ca să capete maĭ mult încrederea poporuluĭ. Iĭ vârâ bine în capul poporuluĭ că el îĭ este prieten nu de astă-ḑĭ, saŭ de acuma de la prilejul legeĭ Agrare a luĭ Rullus, ci de mult şi precum maĭ înainte a făcut numaĭ fapte meritóse tot aşa va fi şi acuma cu ocasia discuţiunii acesteĭ legĭ.

www.dacoromanica.ro

clamat consul *cel dîntâi avînt* al nostru, ĭară *nu rĕmăşiţa voturilor vóstre*; m'aŭ proclamat consul *nu glasurile isolate* a vre-o câtor-va strĕgătorĭ publicĭ, *ci unanimitatea poporuluĭ Român.*

* * *

O asemenea favóre a vóstră, cetăţenilor, *atât de mare* şĭ *atât de rară*, pe deoparte mĕ bucură fórte mult, pe de altă, însă ĭmĭ dă cu *atât maĭ marĭ grijĭ.* Căcĭ ĭmĭ umblă prin minte multe şi grele cugetărĭ, care nu mĕ lasă în liniştе *nicĭ ḑiua nicĭ nóptea.* Maĭ întâĭŭ de tóte mĕ gândesc cum aş putea maĭ bine să apăr consulatul, grija care pentru toţĭ este mare, dar cu atât *maĭ mare pentru mine*, pentru că *dacă voĭ greşi nu voĭ afla ertare de la niminea*, ĭar *dacă voĭ lucra bine, am să capăt numaĭ o laudă mică şi óre cum forţată: Nu va fi cine să-mĭ dea mie sfaturĭ, şi la nevoĭ 'mĭ va lipsi ajutoru nobilimeĭ.*

* * *

Insă dacă aşĭ fi numaĭ eŭ singur în primejdie, aşĭ suporta pericolul de curaj; dar eŭ vĕd că sînt vre-o câţĭ-va ómenĭ carĭ, în cas când aş face eŭ vr'o greşală, nu numaĭ de bună-voe, dar chiar din vre-o întîmplare aŭ să vĕ acúse pe voĭ toţĭ, care

* * *

O asemenea favóre a făcut din mine sclavul poporuluĭ... şi el trebue să lucreze bine şi cu băgare de sémă, căcĭ dacă va greşi atuncĭ va fi rĕŭ, căcĭ lucrând pentru popor, el nu este ajutat de nobilime.

* * *

Totul e că, adică vina o să cadă pe voĭ; asta e grija mea cea mare.

www.dacoromanica.ro

'mĭ-aţĭ dat mie preferinţă înaintea lor. Ĭară cu tóte le-aşĭ putea suferi maĭ de grabă de cât să nu vĕ atrag prin faptele mele din consulat, lauda fapteĭ şi a hotărâreĭ vóstre.

* * *

Cu atât maĭ greŭ îmĭ va fi mie să port consulatu, cu cât am hotărât să nu procedez ast-fel, după cum procedaŭ consuliĭ înainte de mine, carĭ orĭ aŭ fugit cât aŭ putut de acest loc şi de presenta, orĭ dacă aŭ venit n'aŭ urmărit de loc, interesul vostru; de vreme ce eŭ nu numaĭ aicĭ declar, unde este fórte uşor de declarat asemenea lucru dar *chiar în senat* am spus, unde se părea înainte de mine, că nu s'ar puté spune un aşa ceva, am spus în primul meŭ discurs de la calendele luĭ Ianuar că voĭŭ fi un *consul popular;* şi nicĭ nu pot alt-fel de cât şi 'n magistratură şi în tótă a mea viaţa *să fiŭ prieten* al poporuluĭ când *sciŭ că nu prin stăruinţa ómenilor puternicĭ, nicĭ prin favórea a cător-va,* ci *prin judecata poporuluĭ Roman, am fost făcut consul* şi încă preferit celor maĭ strălucitĭ bărbaţĭ.

* * *

De cât numaĭ, pentru ca să pot pune în lucrare opi-

* * *

Că eŭ n'am gând să fac ca ceĭlalţĭ consulĭ, că eŭ am ajuns chiar în senat, în faţa senatorilor, că eŭ voiŭ să fiŭ un consul popular. Şi nicĭ nu pot alt-fel de cât că în tótă viaţa să fiŭ *prieten* al poporuluĭ.

* * *

Acuma însă, de, eŭ ve sînt prieten şi re-

www.dacoromanica.ro

niunea mea, am trebuinţă de tótă înţelepciunea vóstră, pentru că s'a respândit între voĭ o idee fórte greşită, din causa prefecătoriilor celor pline de rĕutate ale unora şi ale altora, care caută cu discursurile să trécă înaintea vóstră drept iubitorĭ aĭ poporuluĭ în vreme ce în sufletul lor eĭ vor să vă răpéscă averile şi chiar viaţa.

Eŭ sciŭ prea bine în ce stare am primit consulatul la calendele luĭ Ianuarie: plină de grijĭ şi de temerĭ era republica; nicĭ un rĕŭ nicĭ o nenorocire, nu era de care să nu fie de temut cetăţenilor ceĭ bunĭ şi pe care să nu o fi dorit nelegiuiţiĭ. Tóte planurile cele maĭ resvrătitóre contra stărilĭ actuale a republiceĭ şi contra liniştiĭ nóstre mergea vorba că s'a proectat, ba chiar că se desfăşură. Din for perise încrederea, nu prin vre-o lovitură pe faţă a vre-uneĭ marĭ nenorociriĭ, ci din causa bănuelelor, din causa turburăreĭ judecăţilor, din causa sentinţilor celor fără de efect ale judecătorilor: tótă lumea se aştepta la un noŭ soiŭ de putere asupra republiceĭ şi vorbea chiar că are să vie.

* * *

Cu tóte acestea, măcar că vĕdusem cum staŭ lucrurile (căcĭ acum ajunseseră pe faţă) cunoscător şi bine-voitor, dar ca să vĕ pot face binele, trebue şi voĭ să fiţĭ ómenĭ cuminţi să aveţĭ încredere în mine şi să faceţĭ aşa cum vĕ voiu dice eŭ.

Aci Cicerone caută să-ĭ scape de parvenire.

Sciŭ că v'aŭ intrat în cap una şi alta, dar voĭ să nu fiţĭ proştĭ să credeţĭ ce vedeţĭ cu ochiĭ, voĭ să fiţĭ cuminţi şi să credeţĭ ce vĕ spun eŭ.

Că numaĭ eŭ sciu cum eraŭ lucrurile când am primit eŭ consulatul: republica, pacea era ameninţată.

* * *

Aci ca să 'şĭ atragă poporul, îĭ plimbă pe

www.dacoromanica.ro

am spus în senat că eŭ voiŭ fi în magistratura mea un consul popular. Căcĭ ce póte fi maĭ plăcut poporuluĭ de cât pacea, de care se bucură nu numaĭ animalele, cărora le-a dat simţire natura, dar chiar şi casele şi câmpiile? ce póte fi maĭ plăcut, poporuluĭ de cât libertatea, pe care vedem cu toţiĭ că o caută nu numaĭ ómeniĭ, dar chiar şi fiarele sĕlbatece şi o pun maĭ pre sus de tóte bunătăţile? ce póte fi maĭ iubit poporuluĭ de cât liniscea, care este aşa de plăcută, încât şi voĭ credeţĭ şi strămoşiĭ voştriĭ aŭ creḑut şi orĭ care om de bine crede că trebue să facă tot ce-ĭ stă prin putinţă, numaĭ în limite să fie, maĭ ales când ca voĭ, are în mână întreg pământul? Pentru aceia şi trebue să arĕtăm strămoşilor noştriĭ mulţumire tot-deauna că aŭ procedat aşa fel, încât să putem trăi astaḑĭ în linisce. Prin urmare cum aşĭ putea să nu fiĭ popular, când vĕḑ, cetăţenĭ, că tóte acestea, şi pacea şi libertatea ca înăscută în némul şi în numele nostru, şi liniscea şi însfârşit tóte câte vĕ sînt voĕ scumpe s'aŭ încredinţat întru cât-va în poza consulatului meŭ?

* * *

Căcĭ negreşit nu trebue să vi se pară vouĕ lucru sub ochĭ avantagiile păciĭ şi îl maĭ încredinţéză odată că nu póte să fie de cât consul popular.

* * *

Voĭ nu trebue să credeţĭ că, câte cióre sbóră

www.dacoromanica.ro

plăcut şi popular o dărnăcie óre-care publicată pe drumurĭ, care numaĭ în vorbă se arată frumósă, iar în fapt nu se póte pune fără serviciŭ complect a statuluĭ. Şi nicĭ cele-lalte tóte nu trebue să le credeţĭ voĭ populare, ca turburarea judecăţilor, stricarea sentinţeĭ judecătorilor, reintegrarea condamnaţilor, lucrurĭ care sînt de obiceĭ semn al decădereĭ celuĭ maĭ de pe urmă a statelor perdute.

* * *

Şi iarăşĭ nu trebue să credeţĭ de prietenĭ aĭ poporuluĭ Roman pe ómenĭ de aceĭ carĭ tot promit pămînturĭ poporuluĭ şi fac planurĭ carĭ de carĭ maĭ întunecóse având pretăcătoria în suflet.

* * *

Căcĭ drept voĭ spune, cetăţenĭ, felul însuşĭ al legiĭ agrarie nu pot să-l condamn. Eŭ sciŭ că 2 dintre ceĭ maĭ renumiţĭ, maĭ pricepuţĭ şi maĭ iubitorĭ de poporul Roman barbaţĭ, Tiberius şi Cajus Grachus, aŭ împărţit poporuluĭ Roman pămînturĭ carĭ maĭ 'naĭnte aparţineaŭ particularilor şi eŭ nu cred de loc, precum cred ceĭ maĭ mulţĭ, că este o nelegiuire să aducă cineva laudă Grachilor, căcĭ din sfaturile, din înţelepciunea tóte să mănâncă! Lucrul bun şi popular nu se face cu vorbe góle! Şi multe lucrurĭ se par bune, dar în fond sînt rele.

* * *

Omenĭ cinstiţĭ şi prietenĭ aĭ poporuluĭ nu sînt aceia carĭ umblă promiţând pământurĭ.

* * *

Şi eŭ sînt pentru legile Agrarie, şi eŭ sînt pentru ca să se dea pământurĭ la popor, dar e vorba cum să se facă legile Agrarie!!! E vorba cum să se dea pământurĭ!!! Multe lucrurĭ bune aŭ venit pe urma Grachilor, dar e vorba cum să facem să nu vină şi rele!...

Aci oratorul cată să

www.dacoromanica.ro

şi din legiuirile lor eŭ văd că aŭ resultat multe aşezeminte bune pentru republică.

* * *

Pentru aceia, îndată ce mi s'aŭ făcut cunoscut la început consulatuluĭ, că tribunii plănuesc o lege agrariei, am dorit să sciu cam ce fel de lege agrariei vor fi plănuind: credém şi eŭ că de óre-ce voĭ consulii şi ei tribunii tot într'o vreme trebuia să servim statul, ar fi bine să lucrăm împreună pentru binele republicei. Indată ce însă am vroit să mĕ iniţiez în planurile lor, eĭ aŭ început să se ferésc̆ă de mine, şi când le-am făcut cunoscut că, în cas când legea ar fi în adevĕr folositóre poporuluĭ, eu însumĭ am să lupt pentru dânsa, eĭ mĭ-aŭ refusat acéstă dărnăcie a mea, ca şi când n'ar fi putut crede de fel în realisalisarea eĭ. La urma urmeĭ am încetat şi eŭ de a stărui pe lângă dînşiĭ ca să nu crédă cum-va că eŭ stăruesc în vre-un gând rĕŭ în contra legiĭ agrariei.

desăvârşasc̆ă scăparea auditoruluĭ de prevenire, de aceea dă a înţelege poporuluĭ că dacă va respinge legea luĭ Rullus nu va urma nimica rĕŭ, nicĭ o nenorocire.

* * *

Prin acestea Cicerone dovedesc 2 lucruri: 1) că în adevĕr el este pentru legile Agrarie şi de aceea s'a interesat să veḑă ce fel de lege e, să o cunósc̆ă şi să se asocieze şi el ca să se facă; 2) că autoriĭ legiĭ n'au gânduri curate.

Prin acest al 2-lea punct Cicerone samănă în inima poporuluĭ ne încredere în sinceritatea intenţiunilor luĭ Rullus şi în bunătatea legeĭ aproape, propusă de Rullus.

www.dacoromanica.ro

ALT MODEL DE EXORDIŬ (EX-ABRUPTO).

In exordiŭ oratorul trebue să 'şĭ atragă atenţiunea ascultătorilor, să 'şĭ capete bună voinţa lor şi să 'ĭ scape de prevenire. Am vĕdut în exordiul contra legiĭ agrare a luĭ Rullus cum a procedat Cicerone, ca să pótă căpĕta de la ascultătorĭ aceste treĭ lucrurĭ. Se póte proceda însă şi alt-fel, fie-care orator e liber să procedeze, cum crede maĭ potrivit. Chiar Cicerone n'a procedat tot într'un fel la tóte discursurile luĭ. In primul discurs contra luĭ Catilina, Cicerone capĕta şi *atenţiunea* şi *buna-voinţa* şi *lipsa de prevenire* a ascultătorilor numaĭ prin tonul care îl ĭea el de la început în discursul sĕŭ. Cicerone începe discursul cu un ton restit şi ameninţător: fie-care frasă, fie-care propoşiţiune cad ca nişte trăsnete la adresa luĭ Catilina. Acéstă furie, acéstă pornire a oratoruluĭ, atrag pe de o parte *atenţiunea* ascultătorilor.

Ascultătoriĭ ascultă cu băgare de samă şi privesc óre cum îngrijaţĭ să vadă la ce sfârşit va ajunge pornirea oratoruluĭ. Acéstă pornire asigură pe de altă parte şi *buna-voinţă* a ascultătorilor, căcĭ cine va dacă e pornit, se presupune de obiceiŭ că e pornit pentru că se simte atins în drepturile luĭ; şi când el apără drepturile altuia şi le apără cu pornire atunci se presupune că el este prieten al aceluia şi acela la rândul luĭ se simte atras cătră el de prietenie. Ast-fel Cicerone apărând republica contra luĭ Catilina el se presinta ca prieten ca bine-voitor al eĭ şi ca atare e ascultat şi el cu bună-voinţă.

Tot prin impetuositatea începutuluĭ cuvîntărĭĭ, oratorul îşĭ póte asigura şi lipsa de prevenire a ascultătorilor. Considerând pe orator indispus cu drept cuvînt, ascultătoriĭ îl compătimesc óre cum

www.dacoromanica.ro

şi capĕtă óre-cum încrederea că el arè dreptate şi că ceea ce apără el e bun şi prin urmare nu e nicĭ un pericul a îmbrăţişa părerile oratoruluĭ.

Un exordiŭ de felul acesta este acel din primul discurs pe care l'a pronunţat Cicerone în senat contra luĭ Catilina, după ce a căpĕtat probe îndestule şi după ce s'a convins că în adevĕr Lucius Sergius Catilina conspira în contra republiceĭ.

Prin acest discurs Cicerone reusesce a face pe Catilina să părăséscă Roma.

Acest fel de exordiŭ pornit saŭ impetuos se numesce *exordiŭ ex-abrupto.*

Iată o parte din acest exordiu:

Textul.	**Explicărĭ.**
Până când, în sfârşit, Catilina, veĭ abusa de răbdarea nóstră? Câtă vreme îşĭ va maĭ bate joc de noĭ acésta nebunie a ta? La ce capet o să ajungă îndrăznéla ta cea fără frâŭ? Nu te-a mişcat întru nimica gardile de nópte ale muntelui Palatiŭ, nicĭ străjile oraşului, nicĭ frica de popor.....??...	Tonul acesta îndrăzneţ, şi întrebările care curg una după alta, nu numaĭ atrag atenţiunea, bună-voinţa şi lipsa de provenire a senatorilor, dar chiar îĭ întărâtă şi pe dânşiĭ contra luĭ Catilina, şi cu atât maĭ mult cu cât fie-care întrebare este şi o acusare.

2. *Propunerea.*

Propunerea ca şi exordiul este o parte care nu póte să lipséscă dintr'un discurs oratoric; căcĭ oratorul trebue numaĭ de cât să spună despre ce are să vorbéscă. *Partea în care oratorul spune despre ce are să vorbéscă, se numesce* ***propunere.***

Propunerea de obiceiŭ urmézĕ îndată două pex-

www.dacoromanica.ro

diu, se póte întâmpla însă ca înaintea eĭ să vină acea parte a discursuluĭ care se numesce narațiune. Așa în discursul contra legeĭ agrare a luĭ Rullus propunerea este precedată de narațiune.

Propunerea ne cuprinzând de cât enunciarea subiectuluĭ, se înțelege de la sine că este scurtă, adică de mică întindere.

MODEL DE PROPUNERE.

Dăm, ca model, *propunerea* făcută de Cicerone în discursul în care apăra pe Milone de omorârea luĭ Clodiŭ.

Iată istoricul faptuluĭ: [1])

In anul Romeĭ 700, Milone vrea să se alégă Consul ĭar Clodiŭ umbla s'ajungă pretor. Clodiŭ, însă, nu voia ca Milone să ajungă consul și de aci se iscă mare luptă între amândoĭ, din care causă se amână și alegerea de consulĭ.

In anul următor 701, la 20 Ianuarie Clodiŭ venind de la țară, călare, cu vr'o treĭ amici și cu vr'o 30 de sclavĭ se întâlnesc cu Milone care era cu soția în trăsură și urmat de un numer maĭ mare de sclavĭ, și de vr'o câțĭ-va gladiatorĭ.

Sclaviĭ luĭ Clodiŭ se iau la cérta cu sclaviĭ luĭ Milone. Clodiŭ auzind se întórce înapoĭ și începe să lovéscă în ómeniĭ luĭ Milone. Un gladiator, cu lancea, rănesce la umĕr pe Clodiu. Amiciĭ și ómeniĭ luĭ Clodiu îl duc pe rănit la un han.

Milone, făcêndu-și socotéla că de cât rănit maĭ bine e să-l lase mort pe Clodiŭ, plécă cu ómeniĭ luĭ, strică ușa la han și ucid pe Clodiu.

Milone părăsesce Roma.

Amiciĭ și partizaniĭ luĭ Clodiu îĭ aduc corpul

[1]) Argum. analit. E. Sommer.

www.dacoromanica.ro

la Roma şi îl expun plin de sânge pe tribună. Apoĭ îĭ ridică un rug din ale căruĭ flăcărĭ se aprinde palatul senatuluĭ şi basilicile vecine şi se prefac în cenuşă.

Lumea se indignéză de acésta maĭ mult de cât de omorârea luĭ Clodiŭ

Milone vrênd să profite de indignarea publică veni la Roma, pune stăruinţĭ, împrăscie şi daŭ în drépta şi în stânga şi încércă a se desvinovăţi înaintea adunăriĭ poporuluĭ. Incercarea luĭ însă nu reusesce. Tribuniĭ continua a alarma lumea contra luĭ. Ĭară în 25 Februarie Pompeiŭ se alege consul, fără coleg.

Pompeiŭ în curând aduce o lege prin care acusă pe Milone înaintea uneĭ comisiunĭ extra-ordinare. Intre ceĭ treĭ acusatorĭ este şi un nepot al luĭ Clodiŭ.

Cicerone îl apĕră, în ḑiua de 8 Aprilie, dar nu reusesce să-l scape.

Cicerone, care de felul luĭ era fricos, când a vĕḑut acuma piaţa încunjurată de soldaţĭ, când a auḑit strigătele mulţimiĭ şi când l'a vĕḑut póte şi pe consulul Pompeiŭ, pe care 'l scia *prevenit* contra luĭ Milone, şĭ-a perdut cumpĕtul de la început şi n'a putut vorbi ca altă dată.

Discursul care a ajuns până la noĭ nu e acela pe care l'a pronunţat Cicerone ci e scris de dânsul după judecarea procesuluĭ.

Se spune că Milone, care era în exil la Marsilia, citind acest discurs a ḑis: „O Cicerone, dacă vorbeaĭ aşa, nu maĭ mâncam aşa pesce la Marsilia".

Cicerone era acuma de 55 de anĭ.

Discursul pentru Milone e perfect în genul sĕŭ şi cuprinde tóte părţile unuĭ discurs oratoric.

www.dacoromanica.ro

Textul.	Explicări.
Deşi, în acest proces, judecătorilor, pentru apĕrarea de acéstă crimă, noĭ nu vom abusa să ne servim de tribunatul luĭ T. Annius şi de tóte lucrurile făcute de el pentru fericirea republiceĭ, dacă nu veţĭ vedea cu ochiĭ că s'aŭ întins curse luĭ Milone de cătră Clodiŭ ; nicĭ nu ne vom ruga să ne ertaţĭ acéstă crimă pentru multele serviciĭ însemnate cătră republică; nicĭ nu vom cere că dacă mórtea lu Clodiŭ a fost fericirea vóstră, voĭ pentru acésta să o însuşiţĭ maĭ mult curajuluĭ luĭ Milone de cât noroculuĭ poporuluĭ roman. Dar când curseleę luĭ (a luĭ Clodiŭ) vĕ vor fi maĭ vĕdute de cât lumina ḑileĭ, atuncĭ în sfârşit vĕ voiŭ ruga şi vĕ voiŭ conjura, judecătorilor, ca dacă am perdut restul să ni se lase nouă cel puţin învoirea de a ne apĕra nu pedepsiţĭ viaţa contra îndrăsneliĭ şi atacurilor inimicilor.	Propunerea aceasta cuprinde douĕ părţi : una negativă în care arată de ce lucruri nu se va servi ; alta positivă în care arată, că, după ce se va dovedi că Clodiŭ a fost vinovat, atuncĭ va cere să li se dea învoirea de a se apĕra Partea negativă însă cuprinde în ea şi fáptul positiv că renunţă de pildă a aminti serviciile aduse de Milone ca tribun, căcĭ Milone fusese tribun al poporuluĭ, în anul ce urmă după tribunatul luĭ Clodiŭ.

ALT MODEL DE PROPUNERE

In discursul luĭ Cicerone contra legeĭ agrare, *propunerea* este urmată de *narațiune* aşa în cât propunerea se rapórtă la faptele din naraţiune.

Dăm aci sfârşitul naraţiuniĭ urmat de *propunere.* Iată-le.

www.dacoromanica.ro

Textul	Explicări
Aşa v'asigur, cetaţenĭ, prin acéstă frumósă şi populară lege agrară, vouĕ *nu ri se dă nimic*, iar la câţĭ-va ómenĭ se dă tot.	Prin acéstă lege nu vi se dă nimic.
Se preumblă pe dinaintea poporuluĭ pămînturiie publice, iară pe ascuns *vi se răpesce chiar libertatea.*	Vĕ amăgesc cu legea, vĕ orbesc vederile cu dênsa, pentru ca să vĕ ia şi libertatea.
Averile particulare se măresc şi cele publice se împuţinézĕ cu desăvêrşire.	Se îmbogăţesc eĭ iară nu voĭ: de la voĭ fură.
In fine—ce-a-ce este maĭ nedemn de cât tóte—prin mijlocirea tribunatuluĭ poporuluĭ, pe care străbunii voştri l'aŭ pus ca un păzitor al libertăţiĭ, se readuc *regiĭ* în Roma.	Tribuniĭ se iaŭ bine pe lângă voĭ, pentru un moment, pentru ca maĭ încolo să se facă absoluţĭ, să se facă regĭ. In aceste vremĭ la Romanĭ regiĭ eraŭ consideraţĭ ca cea maĭ mare nenorocire.
Acestea am să vi le arĕt pe larg şi dacă vi s'ar părea că nu's adevĕrate, mĕ voiŭ lua după părerea vóstră, îmĭ voiŭ schimba hotărârea.	Aci începe *propunerea propriŭ dișă.* Cicerone se arată că el nu caută de cât să servéscă pe popor: nu ţine numaĭ de cât să fie ascultat.
Dacă însă veţĭ pricepe că tribuniĭ, sub pretext de dărnicie, umblă să vĕ răpéscă libertatea, să nu staţĭ la îndoélă de a opera fără muncă—numaĭ cu ajutorul consululuĭ (adică cu ajuto-	Nu vi se cere muncă pentru a vĕ apăra libertatea, *muncesc eŭ* pen-

www.dacoromanica.ro

rul meŭ), libertatea pe care cu multă sudóre şi cu mult sânge aŭ câştigat'o şi v'aŭ lăsat'o moştenire strămoşii. | tru voĭ toţi; aveţi numaĭ încredere în mine.

3. *Divisiunea*

Când subiectul discursuluĭ e simplu atunci e destul ca oratorul să-l enunţe ascultatorilor şi eĭ vor pricepe despre ce are să vorbéscă. Se întîmplă însă ca subiectul discursuluĭ să fie complicat, încurcat, atunci oratorul trebue să-şi împărţéscă materia, trebue s'o descurce, s'o limpezéscă să arăte ascultătorilor cum va proceda la tratarea eĭ. *Acéstă parte a discursuluĭ oratoric în care se face împărţirea materieĭ se numesce* ***divisiune.***

In casul când subiectul este simplu atunci divisiunea lipsesce, deci divisiunea este în discurs o parte care póte lipsi.

Câte odată divisiunea este aşa de neînsemnată în cât se cuprinde chiar în propunere: aşa modele de propunere, pe care le-am dat maĭ sus, pot servi şi ca modele de divisiune, căci ele coprind în ele şi divisiunea (veḑi pagina 37).

MODEL DE DIVISIUNE

Dăm ca model *divisiunea* făcută de Cicerone în discursul pentru susţinerea legiĭ *Manilia.*

Iată împrejurările istorice:

In anul 74 a. Chr. murind Nicomede regele Bitinieĭ, Romanii vor să pună mâna pe acest regat, însă îşi găsesc adversar pe Mitridate regele Pontuluĭ.

Pentru lupta contra luĭ Mitridate, tribunul Manilius propune legea Manilia, care încredinţéză luĭ Pompeiŭ comanda răsboiuluĭ din Osia.

www.dacoromanica.ro

Find-că Pompeiu, însă, mai era şi proconsul al mărilor, cu putere nelimitată; numit prin legea Gabinia, de aceea apărătorii principiilor republicane se ridică în contra legii Manilia care dau în mânele unuĭ om puterea absolută.

Cicerone este unul din apărătorii legii:

Cu ocasia acesteĭ legĭ, Cicerone vorbesce pentru întâĭaşi dată înaintea poporuluĭ. In acest timp el era *pretor* şi aspira la consulat.

Iată cum îşi împarte el materia discursuluĭ:

Latinesce	Românesce
Causa quae sit, videtis; nunc, quid agendum sit, considerate. Primum mihi videtur *de genere belli*, deinde *de magnitudine*, tum *de imperatore deligendo* esse dicendum.	Vedeţi cum stă lucrul; acum gândiţi-vĕ ce trebue să facem. Eŭ socot să vorbesc întâiŭ *despre felul rĕsboiuluĭ*, apoĭ *despre importanţa luĭ* şi în fine *despre comandantul ce trebue ales.*

4. Naraţiunea

Când descriem un lucru care se află în spaţiŭ facem o descripţiune. Când descriem un fapt care se petrece în timp, facem o naraţiune.

Naraţiunee ca şi descripţiuñea ţin de genul istoric, pentru că aŭ de scop de a representa lucrurile şi faptele aşa cum se represintă în realitate înaintea minţiĭ tuturor ómenilor în general, adică aşa cum se presintă orĭ-căruĭ om în stare normală. Naraţiunea din discursul oratoric, însă, nu este în tot-d'auna o naraţiune istorică. Oratorul când face o naraţiune o face în folosul causeĭ şi făcând'o în folosul causeĭ adese-orĭ se abate de la realitate şi arată faptele alt-fel de cum s'aŭ întâmplat. Adese-orĭ faptele din naraţiunea ora-

www.dacoromanica.ro

torică sunt creaţiunĭ ale imaginaţieĭ oratoruluĭ, sunt poetisarea realităţiĭ.

Retoriĭ consideră naraţiunea ca o parte a discursuluĭ şi o pune de obiceiŭ după divisiune. Locul eĭ însă nu e hotărât. Oratorul o pune acolo unde îĭ vine maĭ bine, aşa în discursul contra legiĭ agrare Cicerone îşĭ pune naraţiunea tocmaĭ după exordiŭ, înaint. de propunere.

MODEL DE NARAŢIUNE.

Luăm ca model naraţiunea pe care o face Cicerone în apĕrarea luĭ Milone de omenirea luĭ Clodiŭ. Cicerone în loc să spună faptele cum aŭ fost el povestesce că Clodiŭ a sărit întâiŭ la bătae şi că scolariĭ luĭ Milone, ĭar nu Milone, au omorât pe Clodiŭ.

Iată acea naraţiune oratorică.

Textul.	Explicărĭ.
Ast-fel judecătorilor pentru a ajunge în sfârşit la causă şi la acusaţiune . . . . . nu rĕmâne de cât să vedeţĭ care din doĭ este agresorul. Pentru ca să puteţĭ pătrunde maĭ uşor acest lucru după argumente, vĕ rog, ca pe când eŭ voiŭ expune în scurt faptul, voĭ să fiţĭ cu îngrijire atenţĭ.	Cicerone cu dibăcia luĭ reduce întrĕga causă la un singur punct: vinovat e cine a atacat întâiŭ. In vederea acesteĭ teze îşĭ întocmesce el apoĭ întrĕga naraţiune a faptuluĭ.
Clodiŭ îşĭ pusese în minte ca în timpul pretureĭ luĭ să turbure republica prin fel de fel de crime, posibile:	Descóse intenţiunile luĭ Clodiŭ.
dar el vedea că comiţiile anuluĭ trecut au fost întârdiate aşa de mult că abia	Comiţiile anuluĭ precedent amânându-se din

www.dacoromanica.ro

îĭ rĕmâneau câte-va lunĭ ca să 'şi exercite pretura; el neavând în vedere, ca alţiĭ gradul de onóre al funcţiunĭi, ci îngrijindu-se numaĭ să n'aibă de coleg pe L. Paulos, cetăţan cu deosebire virtuos, şi cautând să aibă un an întreg ca să sfâşie republica, Clodiŭ părăsi deodată anul sĕŭ şi trecu în anul dealăturea, nu cum se face, cu óre-care regule, ci ca să aibă — cum ḑicea el însuşĭ — de exercitat pretura, adică de resturnat republica, un an mare, lung.

Işĭ închipuia el că pretura luĭ trebuia să fie neputinciósă şi slabă pe cât timp va fi consul Milone: maĭ mult, el vedea că tot poporul român vrea să-l facă consul pe Milone.

Atuncĭ se duce pe la ceĭlalţĭ competitorĭ, îĭ pune în mişcare chiar şi fără voia lor . . . convocă triburile . . . înroléză tribul cel noŭ Colina . . . Dar cu cât maĭ mult umbla el, cu atâta puterile luĭ Milone cause maĭ mult . . . Vĕd că Milone se face consul . . . . Atuncĭ aruncă masce şi spun pe faţă că trebue să ucidă pe Milone . . . . Işĭ scoboră din Apeninĭ sclavĭ barbarĭ şi sĕlbaticĭ . . .

Intre acestea fiind-că scia că Milone va fi la Lanuviu în a 13 ḑi înainte de calendele luĭ Februarie . . . plecă ḑi în ḑi, consulĭĭ Domitius Colonius şi Valerius Mesalo au întrat în funcţie abia în lună a şeaptea; acelaş lucru a fost şi cu pretoriĭ, astfel că eĭ au exercitat funcţiunile numaĭ cincĭ lunĭ.

Clodiŭ în loc n'a voit să părăsească pretura după cinci lunĭ ci căută să 'şi împlinéscă anul de pretură.

Competitorĭ eraŭ Plotius Hypseus şi Q Metellus Scipione.

Ca să dovedéscă intenţia luĭ Clodiŭ de a ucide pe Milorŭ, oratorul invocă aci şi marturia unuĭ om fórte respectat anume Favonius.

www.dacoromanica.ro

din Roma în ajunul ḑileĭ ca la o moşie a lui să intindă cursa luĭ Milone, precum s'a şi dovedit... Şi acéstă plecare grăbită, îl împiedecă de a lua parte la o întrunire sgomotósă care s'a ţinut în ḑiua aceea .... Şi n'ar fi lipsit el dacă n'ar fi voit să se asigure de locul şi timpul săvârşireĭ omoruluĭ.

Aci spune că Clodiŭ a lipsit de la întrunire înadins ca să arate că era interesat să se ducă să ţină calea luĭ Milone.

Milone însă, după ce a a fost în acea ḑi la Senat şi a stat până la urmă; a venit acasă, şi-a schimbat încălţămintele şi hainele; întârzie ceva până când nevasta luĭ se gătesce şi ea, după cum se face; apoĭ plécă, la timpul când Clodiu putea să fie deja îutors acasă, dacă avea gând să se întórcă în ḑiua aceea.

Acéstă povestire amănunţită a faptelor aceste că Milone, n'avea nicĭ un gând rĕŭ, nu era grăbit să se ducă la crimă, ci era cu gândul liniştit ca tot omul cu inima curată.

Clodiu îĭ ese înainte, călare, fără trăsură. fără bagage; ne având cu el nicĭ pe tovarăşiĭ săĭ grecĭ, care de obiceiŭ mergeaŭ cu el; nicĭ pe nevasta sa care nu-l părăsea nicĭ odată: şi pe când acest urḑitor de curse, (Milone) care pregătise acest drum ca să facă un omor se ducea în trăsură, cu nevasta încotoşmat cu mantaua, cu o mulţime de bagage şi cu o escortă delicată de femeĭ, de serve şi copiĭ.

Adică Clodiu înadins era aşa de sprinten şi fără tovarăşi şi fără nevastă.

Aci oratorul e ironic.

Contrast între Milone şi Clodiu. Care era maĭ bine pregătit de luptă?

Întâlnirea se face înaintea uneĭ moşiĭ a luĭ Clodiu, pe la apusul sóreluĭ. De o-

www.dacoromanica.ro

dată de pe o înălţime o grămadă de ómenĭ înarmaţĭ sar asupra luĭ Miloue. Ceĭ care 'l atacă în faţă, îĭ omóră pe conducĕtorul trăsurii. El se desface atuncĭ de manta, sare jos şi se apĕră pe cât póte. Ceĭ de pe lângă Clodiu trag spadele: uniĭ vin să atace pe Milone pe la spate, alţiĭ credêndu-l ucis, încep să-ĭ ucidă sclaviĭ luĭ, care eraŭ în urmă; dintre care sclavĭ, aceĭ care eraŭ către stăpânul cu o inimă fidelă şi fermă parte aŭ fost ucişĭ, parte vĕdêndu lupta lângă trăsură şi fiind împedicaţĭ de al apĕra şi audind chiar din gura luĭ Clodiu că Milone a fost ucis, şi credêndu că este aşa;—(cacĭ voĭ spune-o nu pentru a îndepărta acusaţiunea, ci pentru că s'a făcut stăpânul nici ordonând. nicĭ sciind, nicĭ fiind de faţă—ce fie-care ar fi vrut ca serviĭ să facă în asemenea împrejurare.

Tóte acestea sînt inventate de Cicerone. Naraţiunea însă urmézĕ aşa de bine cursul firesc al faptelor că te face să credĭ că aşa aŭ fost.

Aci esplică pentru ce sclaviĭ luĭ Milone aŭ sărit asupra luĭ Clodiu.

Aŭ ucis pe Clodiu credêndu că şi el a ucis pe Milone.

Spune pentru că aşa e drept!

Şi cu tóte acestea nu dicĕ vorba: *omorît* saŭ *ucis:* aŭ făcut ce *fie-care* ar dori ca serviĭ să facă.....

ALT MODEL DE NARAŢIUNE

Discursul oratoric face farte dintr'un gen literar mixt numit *genul retoric.* Genul literar mixt coprinde amestecate tóte cele-l'alte treĭ feluri de cunoscinţĭ omenescĭ: istorice, sciinţifice şi poetice. Discursul oratoric, făcând parte din genul mixt, coprinde şi el amestecate acele treĭ feluri de cunoscinţĭ. In exordiŭ, însă, predomină istoria, în

www.dacoromanica.ro

propunere şi divisiune sciinţa. In naraţiune ar trebui să predomine istoria, adică faptele reale, neschimbate. Oratorul însă, avênd nevoe a'şi întocmi naraţiunea în folosul causeï, schimbată adică poetisare, falşifică realitatea şi în loc de naraţiune istorică, face o naraţiune poetică, adică în care predomină cunoscinţi poetice. Pentru acest cuvînt naraţiunea din discursurï pórtă numele de *naraţiune oratorică* spre deosebire de naraţiunea istorică.

Ca model de naraţiune oratorică póte servi naraţiunea din discursul contra legiï agrare a luï Rullus.

In acest discurs naraţiunea urméză îndată după exordiu. Iat'o:

Textul	**Explicărï**
Intre acestea eï nu încetaŭ a se'ntruni *pe ascuns*, de a'şi căuta complicï şi de a se întâlni *numaï nóptea* în tăcere. Şi câtă fricǎ am avut eŭ din pricina acesteï împrejurărï, vĕ veţï putea lesne închipui după propria vóstră îngrijire în care eraţi pe atuncï. In fine tribunïï poporuluï intrară în funcţie; în fine trebuia sá aibă loc şi mult aşteptatul discurs al luï Publius Rullus — pentru că acesta era capul legiï agrarie.	(Aci e urmare după sfârşitul exordiuluï pagina 31). Căutând a discredita pe tribuni şi a arăta că aŭ planurï rele, Cicerone apasă anume asupra faptelor că se întruniaŭ *pe ascuns*, că se întâlniaŭ *nóptea în tăcere.* Cuvîntul *tăcere* saŭ *singurătate* (solitudinem), arată cum oratorul poetiséză lucrurile, cum le schimbă în folosul sĕŭ
* * *	* * *
Şi ca să se arăte maï cu	Continuă a descre-

www.dacoromanica.ro

gróză de cât ceĭ-l'alţĭ, îndată ce a fost numit tribun, el a început să aibă altă căutătură, alt glas, alt mers, a început să umble cu haine vechĭ, cu corpul neîngrijit şî păros, cu barba maĭ mare de cât înainte, pentru ca ast-fel să se vadă cât de colo după privire şi după înfăţişarea luĭ că este tribun al poporuluĭ şi ameninţă *republica*. Eŭ aşteptam cu nerăbdare legea omuluĭ şi discursul. Lege la început nu s'a propus nicĭ una; o adunare însă a poruncit Rullus să fie convocată şi tótă lumea a alergat cu nerăbdare ca să-l ascuite.

* * *

El a vorbit lung şi tare frumos, de cât un singur defect mi s'a părut că a avut vorba luĭ, că adeca din atâta mulţime cât s'a adunat acolo, nu s'a găsit nimene care să pótă înţelege ce a vorbit. Vorbit-a el aşa de încurcat din şiritlie? orĭ pentru că aşa e vorba luĭ de obiceiŭ?... Dĕŭ, nu sciu Cu tóte acestea câţĭ-va carĭ eraŭ maĭ ascuţiţĭ la minte în acea adunare, 'mĭ-aŭ spus că li s'aŭ parut că Rullus ar fi vorbit nu sciŭ ce despre legea agrariei.

* * *

In fine într'un târziŭ după ce am fost numit şi eŭ condita pe Rullus. Il arată ca pe un om viclén care umblă să profite de tóte pentru a momi poporul.

* * *

A vorbit *lung* şi *frumos*, numaĭ nu s'a înţeles; adică a căutat numaĭ să încurce lucrul şi a înşirat la frase fără să spună adevĕrul.

* * *

Adică el (Cicerone) ca amic al poporului

www.dacoromanica.ro

sul, tribunii au publicat un proiect de lege : mai mulţi scriitori de odată aŭ şi alergat din partea mea şi mi-aŭ adus o copie după legea aceea. Vĕ pot asigura în tot felul, cetăţeni, că cu acel gând m'am pus eŭ să citesc şi să cunosc legea luĭ Rullus, în cât dacă aş fi înţeles că este folositóre vouĕ, eŭ singur să mĕ fac sprijinitorul eĭ înaintea vóstră.

* * *

Căci să nu credeţi că între tribunat şi consulat este vre-o duşmănie. provocată de la natura însăşĭ a acesteĭ funcţiĭ şi de la vr'un fel de desbinare şi ură înnăscută în consulĭ şi'ntribunĭ, pentru că adese-orĭ consuliĭ ceĭ bunĭ s'aŭ opus la planurile resvrătitóre şi de rea credinţă ale tribunilor şi pentru că iarăşĭ nu numaĭ odată tribuniĭ au pus stavile la desfrâul puteriĭ.

* * *

Desbinarea o face nu neasemănarea dintre cele 2 funcţiĭ, ci împotrivirea între persónele care execută funcţiile acestea. Şi de aceia prin urmare eŭ am luat să cercetez legea cu acel gând ca să doresc să vĕ fie în adevĕr folositóre vouĕ şi de aşa fel în cât un consul poşi ca partisan al legilor agrare, bucuros că aud că se face o lege agrară trimite de grabă ómenĭ ca să-ĭ aducă copie de pe lege, s'o studieze şi el ca s'o pótă susţinea şi să-ĭ dea ajutor ca să se voteze.

* * *

Intre tribunat şi consulat nu e nicĭ o duşmănie. Adică, să nu credeţĭ că eŭ Cicerone, dacă sînt consul, sînt vrăşmaş al tribunilor, vrăşmaş al poporuluĭ. Eu de şi sînt consul, totuşi sînt amic al tribunilor pentru că sînt amic al poporuluĭ pentru că eŭ sînt consul popular.

* * *

Se póte ca un consul să nu se înţelégă cu un tribun, dacă tribunul e un om care nu inspiră încredere, cum de pildă e Rullus.

www.dacoromanica.ro

pular cu fapta nu numaĭ cu vorba vĕ o póte apĕra *în mod cînstit.*

* * *

Eĭ bine! cetăţenı, de la cel d'intâı capitol al legeĭ până la cel din urmă am observat că tóte cugetările tóte planurile şi tóte faptele tribunilor ţintesc acolo că sub numele şi pretextul legeĭ agrarieĭ să se facă stăpânĭ peste tesaur, tributurĭ şi provinciile peste întréga republică, peste regate şi popóre libere în fine peste tot pământul. Aşa v'asigur cetăţenĭ, prin acéstă frumósă şi populară legea agrarieĭ, vouĕ nu vi se dă nimic, ĭar la câţĭ-va ómenĭ ne dă tot. Se preumblă înaintea poporuluĭ pământurile publice, ıar pe ascuns vi se răpesce chiar libertatea. Averile particulare se măresc şi cele publice se împuţinéză cu desăvârşire.

* * *

In fine ceea ce este maĭ nedemn de cât tóte, prin mijlocirea tribunululuĭ poporuluĭ pe care străbunıĭ l'aŭ pus ca un păzitor al libertăţiĭ, se readuc regiĭ în Roma.

* * *

Legea tótă e rea, e tendenţiósă! Iată pentru ce eŭ nu nu mĕ împac cu tribunul Rullus care a propus'o.

* * *

Iată ce a ajuns instituţiunea tribunatuluĭ, acea instituţiune strămoşéscă! Strămoşiĭ aŭ creat tribunatul pentru a vĕ garanta libertatea, şi tribunıĭ de astă-ḑĭ vor să vĕ aservéscă puterıĭ lor despotice.

www.dacoromanica.ro

* * *

Acestea am să vi le expun pe larg şi dacă vi s'ar părea ca nu's adevĕrate, mĕ voĭ lua dupa părerea vóstră, îmĭ voĭ schimba hotărîrea. Dacă însă veţĭ pricepe că tribunii sub pretext de dărnicie umblă să vă răpéscă libertatea, să nu staţi la îndoiala de o apĕrare fără munca—numaĭ cu ajutorul consulului — libertatea pe care cu multă sudóre şi cu mult sânge au câştigat'o şi n'au lasat'o moştenire străbunică.

* * *

Acésta êste *narațiunea. Propunerea* şi *divisiunea* discursuluĭ, (le-am analisat maĭ sus la pagina 37.)

5. *Argumentarea,*

A argumenta însemnéză a da cuiva argumente saŭ probe ca să'l facĭ să înţelégă un lucru întocmaĭ cum îl înţelegĭ tu.

Scopul discursuluĭ oratoric este a convinge pe ascultători. A convinge, însă, nu însemnéză alta de cât a face pe cine-va să înţelégă un lucru întocmaĭ aşa cum îl înţelegĭ tu. Ca să facĭ pe cine-va să înţelégă un lucru aşa cum îl înţelegĭ, trebue să daĭ probe saŭ argumente. Pentru acest cuvînt discursul oratoric cuprinde o parte care se numesce *Argumentare*, şi în care se cuprind argumentele saŭ probele.

Acéstă parte a discursuluĭ oratoric formézĕ chiar mieḑul discursuluĭ, căcĭ celelalte părţĭ care vin maĭ înainte servesc numaĭ a pregăti oratoruluĭ calea ca să ajungă la argumentare.

Argumentarea oratorică, însă, nu se deosebesce de felul cum argumentează şi ceĭ-l'alţĭ ómenĭ care

www.dacoromanica.ro

nu sînt oratorĭ. Argumentarea oratorică este ca tóte cele-l'alte argumentărĭ de care se servesc ómenii la nevoile lor, în şcólă, în comerţ, în familie, etc. Ca să studiem, deci, argumentarea oratorică trebue să studiem argumentarea în general.

Mijlócele prin care putem convinge pe alţii sînt tot acelea prin care ne convingem noi înşi-ne: adică şi ceĭ-l'alţĭ ómenĭ ajung să înţelégă un lucru tot prin acelĕş mijlóce ca şi noĭ.

A înţelege, încă, un lucru însemnéză a ne întipări în minte câte-va din notele saŭ din împrejurările luĭ distinctive.

Prin urmare pentru a convinge pe alţii trebue să cunóscem mijlócele de care ne servim noi înşi-ne ca să ajungem să înţelegem un lucru.

Mijlócele prin care ajungem să înţelegem şi să ne convingem precum şi să facem pe alţii sa înţelégă şi să se convingă se numesc probe sau argumente.

Argumentele, saŭ probele sînt elementele argumentariĭ.

Noĭ putem sa ne convingem: 1) *direct prin simţurĭ*, 2) *prin analogie şi* 3) *prin silogism.*

1) *Direct prin simţurĭ* ne convingem când venim direct în contact cu lucrul de care ne interesăm. Aşa ne convingem că o sferă e rotundă, ca soba e caldă.

2) *Prin analogie saŭ observaţie necompletă* ne convingem saŭ conchidem atunci când după ce am observat în maĭ multe rânduri că un lucru órecare este întovărăşit de altele, apoĭ când îl maĭ vedem ne aşteptăm să fie ĭar întovărăşit de ele. Aşa de pildă, dacă după ce am observat că *fumul* este însoţit de *foc* şi de *combustibil*, când maĭ ved după aceea *fum* conchide că este întovărăşit

www.dacoromanica.ro

de *foc* şi de *combustibil*, atunci se chémă că conchid prin *analogie*.

Analogia este basată pe observaţiune şi dacă observaţiunea este necompletă analogia ne póte înşela. Prin analogie conchidem de la casuri observate la casuri asemenătóre saŭ analogie adăugind însă cu mintea nóstră ceea-ce nu putem observa saŭ ceea-ce lipsesce:

De pildă, după ce am observat că toţi *soldaţii sînt bărbaţi*, dacă ni se va spune că *Toma e soldat* noi vom conchide prin analogie că *Toma e bărbat*.

Analogia presupune o observaţie anterióră, care se resumă într'o propositiune generală, de pildă:

Toţi soldaţii sînt bărbaţi

şi o observaţiune actuală, care se resumă într'o propositiune particulară, de pildă:

Toma este soldat.

Alăturând propositiunea acésta de cea precedentă noi conchidem prin *analogie* că Toma e *Bărbat*. Analogia constă în aceea că Toma e soldat ca şi ceĭ-l'alţi soldaţi care toţi sînt bărbaţi.

Propositiunea *Toma este soldat* coprinde analogia căci faţă cu propositiunea I-ia termenul *soldat* coprinde în el şi pe acel de bărbat.

Prin analogie, ca şi prin simţuri, noi conchidem saŭ ne convingem pe noi înşi-ne.

3) *Silogismul* este un mijloc care ne servesce să convingem pe alţii, orĭ servesc altora să ne convingă pe noi.

Silogismul este o analogie repetită

In forma luĭ obicinuită silogismul se compune din treĭ propositiunĭ.

www.dacoromanica.ro

Exemplu: *Toţi soldaţii sînt bărbaţi.*
Toma este soldat.
Prin urmare *Toma este bărbat.*

Propoşiţiunea de la mijloc: *Toma este soldat* coprinde analogia şi se numeşte *premisa minoră.* Propoşiţiunea de la sfârşit: *Toma este bărbat* care coprinde repeţirea lucrului deja sciut *(este bărbat)* se numesce *conclusiune;* propoşiţiunea de la început: *Toţi soldaţii sînt bărbaţi,* care ne arată ce trebue să repeţim în conclusiune se numesce *premisa majoră.*

Convingerea prin silogism se face ast-fel:

Când spunem cuiva: *Toma este soldat,* după ce i-am spus că toţi soldaţii sînt bărbaţi noi facem o analogie, adică punem pe Toma în rândul tuturor acelora care sînt *bărbaţi* adică în rândul *soldaţilor*; şi acel la care ne adresăm ar trebui să înţelegă numai din acéstă analogie că *Toma* este *bărbat*; însă ca să fim mai siguri că va înţelege, noi mai adăogim: *prin urmare Toma este bărbat* adică mai repetăm odată ceea ce spusesem silogismul este argumentul cel mai convingĕtor şi cine nu se póte convinge prin silogism póte nici nu merită convins. Silogismul se presintă sub mai multe forme (despre care se tratéză în Logică).

Felurile analogiei (locurile comune).

In loc de dovedi prin simţuri saŭ de experienţă proprie, pe care se póte basa analogia ori silogismul, ne putem convinge şi prin nisce casuri speciale de anologie. Aşa de pildă ne convingem prin *marturi,* prin tr'un *text de lege*, prin *jurământ* prin *svon public* etc.

Tot aşa ne putem convinge de un lucru dacă ni se dă o *definiţiune* a lui şi apoi din acea definiţiune, prin mijlocul analogiei saŭ a silogismului

www.dacoromanica.ro

ni se arată că acel lucru e în cutare saŭ în cutare fel, bun saŭ rĕŭ, după cum voesce.

Acest mijloc de convingere póte servi însă şi ca mijloc de înşelăciune, pentru că oratorul e liber să 'şĭ ĭea definiţia care 'ĭ convine interesuluĭ sĕŭ, şi noĭ adese orĭ saŭ nu putem controla exactitatea definiţiunii, orĭ nicĭ nu ne gândim să-o controlăm şi ne mulţumim numaĭ să-l urmărim pe orator cum a procedat de la definiţiune încóce

Mărturia, texul de lege, jurămîntul, svonul public, tortura etc. se numesc locurĭ comune extrinsece saŭ externe pentru că ele sînt luate de inafara subiectuluĭ; ĭara *definiţiunea* se numesce loc comun *intrinsec* saŭ *intern* pentru că se chémă că este scos din natura subiectuluĭ.

Pe lângă *definiţiune*, retorii maĭ numĕră urmĕtórele locurĭ comune intrinsecĭ: *enumerare părţilor, genul* şi *specia, comparaţiunea, contrariile, repugnantele, circumstanţele, antecedentele şi consecuentele, causele şi efectele.*

Intrebuinţarea locurilor comune

1. Definiţiunea. Ca să facĭ o definiţie bună saŭ să definescĭ un lucru în mod sciinţific, trebue să arăţi *genul* saŭ felul din care face parte acel lucru şi *notele* saŭ însuşirile prin care se deosebesce de alte lucrurĭ din acelaş *gen* saŭ din acelaş fel. Când definim, depildă şi dicem *francul este o monedă de argint*; cuvîntul *monedă* arată genul din care face parte francul, ĭară cuvintele *de argint* arată notele saŭ însuşiriea prin care francul se deosebesce de alte monede făcute din alt metal.

Ca să facĭ o definiţiune bună trebue să aĭ în vedere o clasificare bună.

In acéstă definiţiune aĭn avut în vedere clasi-

www.dacoromanica.ro

ficarea monedelor din punctul de vedere al metaluluĭ din care sînt făcute.

O clasificare este bună când e conformă cu natura lucrurilor şi definiţia este bună când se ţine strâns de clasificare. De pildă după clasificarea de maĭ sus, nu putem ḑice: *francul este o monedă de argint, cu zimţi,* căcĭ noto *cu zimţi* nu e cuprinsă în clasificare.

Oratorul însă când defineşte un lucru, pentru interesul causeĭ luĭ, adese orĭ are în vedere clasificărilĭ imaginare şi neconforme cu natura lucrurilor, şi face definiţiunĭ necorecte. Pentru acest cvînt argumentele scóse din afirmaţiune pot să fie convingĕtóre, dar pot fi şi înşelătóre.

Iată câte-va definiţiunĭ pe care oratorul frances Bossnet (Născut în 1627 mort 1704) le dă despre om:

„Ce este omul? Este el o *minune?* este *o adună-*
„*tură monstruósă de lucrurĭ incompatibile?* este o e-
„*nigmă neînţelésă?* saŭ maĭ bine dacă am putea ḑice
„aşa, nu este de cât *o remăşiţă din însuşĭ el? o*
„*umbră din aceea ce a fost la ĭnceputul sĕŭ?* un *edi-*
„*ficiŭ ruinat, care în dărămăturile, sale păstréză încă*
„*orĭ-ce din frumuseţea şi mărirea formeĭ sale?*"

Din acest şir de definiţiunĭ pe care şi le-a format el însuşĭ, Bossnct alege pe cea din urmă şi urméză aşa:

„El a picat în ruine prin voinţa sa cea stricată;
„vârful s'a copleşit asupra murilor şi murii asu-
„pra fundamentelor: să se scormoléscă însă rui-
„nele şi se va afla în remăşiţurilor şi ideea pla-
„nuluĭ celuĭ de 'ntâiŭ şi semnul architectuluĭ. Sem-
„nul luĭ D-ḑeŭ se păstréză în el . . . (Traducere
„de D. Gusti)."

2. Enumerarea părţilor. In mintea omuluĭ se află stabilit un raport de anologie între *lungimea vorbeĭ* şi *importanţa lucrurilor* şi oratorii se fălesc de

www.dacoromanica.ro

acésta. De pildă dacă am ḑice pur şi simplu: *Petru a deschis feréstra* ni s'ar părea că e maĭ puţin lucru de cât dacă am ḑice: *Petru s'a apropiat de feréstră s'a ridical în vârful degetelor, a întins mâna la zăvorul de sus, a tras zăvorul în jos; a luat mâna de pe zăvorul de sus, a pus'o pe cel de jos, l'a apucat bine de capĕtul cel îndoit, l'a trus în sus; a împins geamurile în afară şi apoĭ le-a oprit în cărlige* să nu le strice vîntul...

Acéstă procedare oratorică se numesce *enumerarea părţilor.*

Oratorul după trebuinţa sa, enuméră calităţile când voesce a lăuda saŭ enuméră defectele când voesce a desaproba.

3. Genul şi specia. Când ḑicem: boul, calul, bivolul, capra, óea, porcul, cânele sînt animale; cuvîntul *animal* arată ***genul*** ĭară cuvintele: *boul, calul, bivolul, capra, óea, porcul, cânele* arată ***speciile*** care se coprind în genul animal.

Oratoriĭ adese orĭ se folosesc de raporturile dintre *gen* şi *specie* şi îşĭ fac din ele argumente. Depildă: Dacă eştĭ dator să îngrijescĭ boul, calul, etc. vré să ḑică eştĭ dator să îngrijescĭ de animale; saŭ dacă escĭ dator să îngrijescĭ de animale atuncĭ escĭ dator să îngrijescĭ boul, calul... etc. Genul şi specia pot da loc la înşelăciune, dacă de pildă s'aŭ luat genurĭ pre înnalte, s'aŭ dacă s'aŭ adaus speciĭ la care nu ne-am gândit întâiŭ: aşa s'ar puté fórte bine din exemplul de maĭ sus să ne oblige să ne îngrijim de *lupĭ* pe cuvîntul că şi eĭ sînt animale.

4. Comparaţiunea. Prin comparaţiune se ḑice de pildă: *Dacă chiar medicĭĭ se bolnăvesc şi aŭ nevoe să fie căutaţĭ de alţĭ medicĭ, dar încă ómenĭĭ ceilalţĭ.*

Comparaţiunea este o *analogie*, în care, însă, unul din lucrurile comparate are asupra celuĭ-lalt o notă saŭ o însuşire în plus *în folosul conclusiunĭĭ:*

www.dacoromanica.ro

de pildă medicul, pe lângă că e om ca ceilalţi ómeni, mai are în plus şi *sciinţa de a vindeca de bóle*. Prin ajutorul acesteĭ note în plus, în folosul causeĭ noĭ putem conchide cu mai multă forţă, când nota *în plus* lipsesce atunci comparaţiunea este o simplă analogie şi pórtă numele de *similitudine* saŭ *aseměnăre*, prin care se conchide de la egal la egal, de pildă: *Plécă Petru, plécă şi tu.*

5. *Contrariile.* sînt un procedeŭ de argumentare care se aseměnă cu comparaţiunea. In contrariĭ, se stabilesce o comparaţiune între douĕ fapte saŭ douĕ ideĭ opuse şi din acéstă comparaţiune se scóte conclusiunea. Exemplu: *Dacă Grachus, care a tulburat republica, este vinovat; atunci Opinius, care l'a ucis, este justificat.*

6. *Repugnantele* saŭ lucrurile care se resping sînt un fel de contrariĭ, în cara ideile saŭ faptele opuse sînt contradictoriĭ. Prin contradictoriĭ se înţeleg acele lucruri care nu pot sta împreună, de pildă *ceva—nimic;* căci nu póte fi şi *ceva* şi *nimic*, ci este ori *nimic* ori *ceva.*

Conclusiunea trasă din repugnante e fórte puternică, de pildă: Polonius a făgăduit că tótă viaţa sa va da luĭ Marcelius cele trebuitóre pentru traiŭ. Marcelius era neputincios şi fără mijlóce de traiŭ. *Interesul luĭ Marcelius era ca Polonius să trăéscă; Marcelius nu puté să ucidă pe Polonius:* deci *Marcelius nu este vinovat de mórtea luĭ Polonius.*

7. *Circumstanţele.* Prin circumstanţe se înţeleg conclusiunile care le putem trage prin analogie, din împrejurările care aŭ întovărăşit un fapt. De pildă: Milone era în trăsură, era cu nevasta, era îmbrăcat gros cu mantaua, de abia se puté mişca, deci Milone nu puté ataca el întâiŭ pe Clodiŭ.

Tóte circumstanţele s'aŭ adunat de retoriĭ în următorul vers latin:

www.dacoromanica.ro

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

Adică: Cine? ce? unde? prin ce mijlóce? pentru ce? cum? când?

Oratorul se póte folosi de tóte împrejurările carc rĕspund la aceste întrebări.

8. *Antecedentele şi consecuéntele* sînt tot nisce circumstanţe: *antecedentele* sînt circumstanţele care aŭ *precedat* faptul şi consecuente, circumstanţe care aŭ *urmat după* fapt.

Antecedente: *Tu Milone aĭ fost certat cu Clodiŭ, tu l'aĭ amenințat.*

Consecuente: *Clodiŭ a murit, tu, Milone, te-aĭ făcut nevĕdut. Tu, Milone, te feresci de amicii luĭ Clodiŭ.*

9. *Causele şi efectele.* Tot nisce circumstanţe sînt şi causele şi efectele de care oratorii se folosesc pentru a lăuda saŭ a blama o acţiune, retorii găsesc patru feluri de cause şi efecte şi anume:

a) Cause finale cu ajutorul cărora se stabilesce că cutare om a făcut saŭ n'a făcut cutare faptă pentru că ea se potrivesce saŭ nu se potrivesce cu scopul ce trebuia să aibă el. Aci se aplică maxim judiciară: *is fecit cui prodest* (acel a făcut, căruia folosesce).

b) Causc eficiente prin ajutorul cărora se probéză că un efect saŭ o faptă s'a produs saŭ nu s'a produs pentru că a fost saŭ n'a fost o causă care *să fi fost în stare* să 'l producă. Exemplu: A este acusat că a asasinat pe B, pentru bani; însă A este de o sută de orĭ maĭ bogat de cât B: decĭ baniĭ nu pot fi causa *eficientă* care să fi împins pe A la crimă.

c) Cause materiale prin care se dovedesce că cutare saŭ cutare lucru (efect) să fi fost făcut din ea. Exemplu: un rĕŭ făcător spărgênd o casă a uitat acolo un instrument special de lemn cu care a stricat uşa. Justiţia a apucat pe X. Se scie că

www.dacoromanica.ro

X avea o bucată de lemn Se întrébă din acea bucată de lemn se putea face acel instrument special.

d) Cause formale prin care se dovedesce că cutare om este saŭ nu este autorul unuĭ efect după cum este saŭ nu este el în stare a'ĭ da forma pe care o are acel efect saŭ lucru. Desemnul îl póte face numaĭ un desemnator, statua un sculptor, etc.

Efectele se împart după cause. Efect se numesce produsul causeĭ: Vîntul este causa care mişcă móra de vînt, mişcarea morii este efectul vîntuluĭ, măcinarea făineĭ este efectul mişcăreĭ morii.

Mijlóce de înşelăciune — sofisme.

Mijlócele de înşelăciune ca şi argumentele sînt aceleaşĭ pentru orator ca şi pentru ceĭlalţĭ ómenĭ, însă oratoriĭ sînt aceĭ care aŭ maĭ multă nevoe ca să le cunóscă pentru ca să le pótă respinge când adversarul se încércă a se folosi de ele.

Tóte mijlócele de înşelăciune saŭ argumentele falşe numite şi sofisme se pot reduce la treĭ:

1) Necunóscerea subiectuluĭ. Ómeniĭ sciŭ din experienţe că cine are dreptate, saŭ cine cunósce bine un lucru póte vorbi mult despre el şi de aceea de multe orĭ când vĕd că cine-va vorbesce mult şi spune multe, socotesc că spune ceva de samă şi îl cred fără să-l maĭ asculte, şi se înşală.

Când cineva în loc să vorbéscă de un lucru vorbesce de alt ceva, întrebuinţéză cu voe orĭ fără de voe mijlocul de înşelăciune care se numesce *necunóscerea subiectuluĭ.*

Să ne închipuim, de pildă, că într'o adunare s'a pus întrebarea dacă ţara trebue să facă saŭ nu rĕsboĭŭ. Un orator se ridică, vorbesce despre importanţa rĕsbóelor, vorbesce despre rĕsbóele luĭ

www.dacoromanica.ro

Alexandru Macedon, despre rĕsbóele punice, despre Cesar, despre Napoleon cel mare; arată numele generalilor, vorbesce despre numĕrul ostaşilor care aŭ intrat în rĕsboiŭ, face socotele cu cifre despre morţi, despre rănĭţi şi despre banii cheltuiţi, dar nu vorbesce nimica despre împrejurările în care se află ţara, nu arată ce ar perde saŭ ce ar câştiga ţara, nicĭ dacă ţara póte să facă acuma rĕsboiŭ şi cu tóte acestea conchide că ţara trebue să facă rĕsboiŭ.

Unuĭ asemenea orator i se impută *necunóscerea subiectuluĭ.*

2) *Analogia falşă (fallacia accidentis)* este atunci când de la un cas particular saŭ accidental, se conchide la o lege universală. Dacă din faptul că:

$$2 + 2 = 4$$
$$\text{şi } 2 \times 2 = 4$$

am conchide că tot aceea face dacă vom aduna un numer cu sine, orĭ înmulţi prin sine însu-şĭ, atunci vom întrebuinţa *analogia falşă*, caci casul luĭ

$$2 + 2 = 4$$
$$\text{şi } 2 \times 2 = 4$$

este un cás particular şi cu celelalte numere nu se maĭ întîmplă aşa căcĭ atunci ar trebui să avem:

$$3 + 3 = 6$$
$$\text{şi } 3 \times 3 = 6$$

saŭ

$$3 \times 3 = 9$$
$$3 + 3 = 9$$

Cu tóte acestea analogiile falşe sînt fórte adese orĭ întrebuinţate şi chiar adese orĭ trec nebăgate în samă şi remân credute ca argumente bune.

www.dacoromanica.ro

Analogie falşă, este că cometele aduc după ele resboiŭ, că cineva fără merite póte să ajungă om mare, că póte cine-va să facă o crimă saŭ nedreptate fără să capete pedépsă, etc.

3) Căutarea începutuluĭ (petiţia principiĭ) este un mijloc de înşelelăciune, în care tótă argumentarea se bazase pe un lucru care el însuşĭ nu este dovedit. Aşa ar fi de pildă, dacă despre un om cu reputaţia îndoelnică s'ar argumenta ast-fel:

X este un om cinstit, şi ómeniĭ cinstiţĭ nu pot fi nicĭ odată învinovăţiţĭ de înşelătorie: decĭ X nu póte fi învinovăţit de înşelătorie.

In acéstă argumentare greşala privire de acolo că tocmaĭ nu s'a dovedit maĭ întâiŭ că X e om cinstit.

PĂRŢILE ARGUMENTĂRIĬ.

Adese orĭ argumentarea e formată din două părţĭ:

1) Confirmarea în care se aduc dovedile saŭ argumentele necesare pentru a convinge ascultătorĭ; şi

2) Respingerea în care oratorul respinge maĭ dinnainte dovezile contrare pe care ar puté să le aducă adversariĭ sĕĭ, saŭ le pune întrebărĭ la care cĭ nu sînt în stare să respundă.

Intru cât privesce aranjarea acestor părţĭ, confirmarea, de obiceiŭ ocupă locul întêiŭ şi respingerea al doilea; se póte însă şi din contra.

Adese-orĭ argumentele, care fac parte din confirmare, sînt ast-fel întreţesute cu cele care formează respingerea în cât confimarea şi respingerea nu ocupă lucrurĭ deosebite ci formează un singur corp.

www.dacoromanica.ro

ORDINEA ARGUMENTELOR.

Retorii aŭ deosebit ordinea în care se pot aşeza argumentele după gradul lor de putere.

Ast-fel este: *1) ordinea crescĕtóre*, în care oratorul plécă de la probele cele maĭ slabe şi se ridică treptat până la cele maĭ puternice.

2) ordinea descrescătóre, adică plecând de la cele maĭ tarĭ şi încheind cu cele maĭ slabe, şi 3) *ordinea mixtă*, în care probele tarĭ sînt amestecate cu cele slabe.

Nu se póte fixa din nainte, însă, pentru un discurs, ce fel de ordine trebue să se admită. Inşirarea probelor este lăsată cu totul la voiă şi priceperea oratorilor. Se pare însă că ordinea-mixtă e de preferat.

MODEL DE ARGUMENTARE.

Dăm ca model de argumentare parte din discursul sf. Ión Chrisaston pentru Eutropiŭ.

Reproducem acest discurs după: *Modelele de Elocuenţa amvonului* prelucrate de Archimandritul Dionisie, locotenent-Episcopieĭ Buzeuluĭ (1859).

Sf. Ioan Chrisostom s'a născut la 14 Ianuarie anul 347, în Antiohia şi a murit în Pont la Comana, în 14 Septembrie, anul 407. El a fost Episcop al Constantinopoluluĭ.

Eutropiu era un favorit al împĕratuluĭ Areadiŭ. Căḑênd în disgraţia înpĕratuluĭ, Eutropiŭ a fost scos din tóte demnităţile şi isgonit de la curtea împĕrătéscă. Ca să scape de furia poporuluĭ care îl ura şi care vré să-l sfăşie, Eutropiu, care până aci era vrăjmaş al creştinilor, se refugie în biserică. Poporul năvălise ca să-l târască cu sila din biserică. Sf. Ioan atunci luă apărarea

www.dacoromanica.ro

lui Eutropiu, în faţa poporului şi ţine discursul, din care reproducem aci partea argumentării.

Ca temă a discursului sf. Ioan a luat cuvintele din Eclesiast:

„Deşertăciunea deşertăciunilor.
„Tóte sînt deşertăciuni".

(Cap. I vers. 2).

Iată discursul:

Textul.	**Explicări.**
Daca a trebuit să strige cine-va vre'o dată: deşertăciunea deşertăciunilor, tóte sunt deşertăciuni, fără îndoélă, împrejurarea de faţă este cea mai potrivită. Unde este acum acea strălucire a vrednicilor celor mai înalte? Unde sunt acele semne de cinste şi de mirare? Ce s'aŭ făcut gătirile de óspeţe şi zilele de sĕrbatori? Cum s'aŭ sfîrşit desele strigări de bucurie şi linguşirile la care se întrecea un popor întreg, adunat în circ spre a asista la priveliste?	Aci oratorul compară starea actuală în care se găsesce Eutropiu, cu împrejurările saŭ *circumstanţele antecedente.* *Antecedentele* le presintă sub forma de *enumerarea părţilor.*
* * *	* * *
O singură suflare de vînt a despoĭat acel măreţ arbore de tóte frunzele sale, şi după ce l'a zguduit pênă în rădăcină, l'a smuls într'un minut din pámînt.	*Comparaţiune.*
* * *	* * *
Unde sunt mincinoşiĭ prietenĭ, scârboşiĭ linguşitorĭ,	*Antecedente.*

www.dacoromanica.ro

parasiţiĭ carĭ se întreceaŭ a curteni şi a mărturisi prin faptele şi cuvintele lor o slugarnică supunere? Tóte acestea aŭ perit şi s'aŭ stins ca un vis, ca o flóre, ca o umbră. Nu putem dar îndestul să respectăm acéstă sentinţă a Sf. Duh: „Deşertăciunea deşertăciunilor, tóte sunt deşertăciunĭ". Acésta ar trebui scris cu caracter strălucitor în tóte pieţele publice, la porţile caselor, în tóte casele nóstre este, dar ar trebui maĭ cu osebire să fie săpate în inimile nóstre şi să se facă sufletul cel neîmpăcat al vorbireĭ nóstre din tóte ţilele.

***

Nu avem dreptate d'aţĭ arăta nestatorniciea şi deşertăciunea bogăţiilor? Tu cunoscĭ acum din cercare că ele te-aŭ părăsit ca nisce robĭ fugarĭ, şi ce este maĭ mult, în óre-care chip ţi s'aŭ făcut ţie necredincióse şi ucigaşe; fiind-că ele sunt cea maĭ de căpetenie pricină a nenorocireĭ tale. Iţĭ repetam adesa, că trebue să ĭeĭ aminte la mustrările mele, orĭ cât de amare ţi s'ar fi părut, maĭ mult de cât la acele greţóse laude, cu care linguşitoriĭ tĕĭ nu încetaŭ a te încărca; fiind-că ranele ce ne face acela care iubeşte, plătesc maĭ mult

***

Amestec de *comparaţiune* şi *contrariĭ* cu *antecedente* şi *cu consecuente.*

www.dacoromanica.ro

de cât sărutările amăgitóre ale celuĭ ce ne urăşte. Eram greşit când 'ţĭ vorbeam astfel? Ce s'aŭ făcut toţĭ aceĭ curtezanĭ? S'aŭ trasŭ, 'ţi tăgăduesc prieteşugul! Eĭ nu gîndesc acum de cât la siguranţa lor, la interesul lor, chiar şi cu paguba ta. Dar noĭ nu facem aşa: Noĭ, am suferit furia ta în timpul măririi tale; şi, în căderea ta, te sprijinim cu tótă puterea nóstră. Biserica pe care aĭ resboit'o, îşĭ deschide sînul ca să te priméscă, şi Teatrele vecĭnice, object al îngrijirilor tale, care adesea aŭ tras asupră-ne mînia ta, te-aŭ părăsit şi te-au înşelat.

* * *

Nu le vorbesc acestea ca să defaim în nenorocire pe cel-ce a căḑut, nicĭ ca să deschiz şi ca să întărît rane care încă sîngerează; ci ca să sprijinesc pe ceĭ ce staŭ, şi să'ĭ fac să se feréscă de asemenea rele.

* * *

Şi mijlocul d'a se feri este d'a se convinge de deşertăciunea şi nestatornicia măririlor omenescĭ. A le numi o flóre, o érbă, un fum, un vis, nu este însă destul; fiind-că tóte sunt maĭ puţin de cât nimicul. Noĭ avem dovadă pipăită, înaintea ochilor. Cine vre-o

* * *

Causă.

* * *

Amestic de *comparaţiune* şi *contrarĭĕ*.

www.dacoromanica.ro

dată a ajuns la atâta de înaltă treptă? Nu avea el bogăţii nemărginite? Îi lipsea vre-o dregătorie? Nu era el temerea şi frica a tótă împărăţia? Şi acum mai părăsit şi tremurând ca cel mai de pe urmă din nenorociţi, ca cel mai ticălos din robi ca prizonierii închişi în temniţe adînci, carii n'au înaintea ochilor de cât sabia pregătită împotrivă-le, muncile şi gâzii (călări), lipsiţi fiind de lumină chiar în amiaţă-zi, aştéptă în fie-care minut mórtea şi n'o pierde din vedere.

* * *

Voi a'ţi fost marturi, eri, când a venit de la Palat să'l tragă de aici cu puterea, cum alerga la vasele sfinţite tremurând cu tot trupul, cu faţa galbenă şi desfigurată; glasul luĭ abia se auţia de suspine şi era mai mult mort de cât viŭ. O mai repet încă, nu pentru a'l defaima în vederea sa, le zic tóte acestea; ci pentru a vĕ umili asupra nenorocirilor sale, şi a vĕ insufla sentimente de milă şi de compătimire pentru el. Dar zic óre-care ómeni aspri şi nemilostivi, carii nici găsesc de cuviinţă acestea, că 'i-am deschis eczilul Bisericeĭ: nu este acesta care a fost cel mai orunt

* * *

Amestec de *antecedente, consecuente, causă, efect* si *contrarii.*

www.dacoromanica.ro

vrăjmaş al Bisericeĭ, şi care a închis acest sfinţit Azil prin deosebite legĭ? Acesta este adevărat, şi acésta se cuvine să fie pentru noĭ o însemnată pricină a mări pe Dumnezeŭ; fiind-că a făcut pe cel maĭ înfricoşat vrăjmaş să se supue puteréĭ Bisericeĭ şi milostiviriĭ eĭ: puteriĭ eĭ; fiind-că a rĕsboit-o şi-a atras asupră'ĭ despreţul eĭ: milostivireĭ sale, fiind-că cu tóte relele ce 'ı-a venit de la dînsul, uitând cele trecute, îĭ deschide sînul, îl ascunde sub aripele sale, îl acopere sub protecţia sa ca cu o pavăză şi îl primesce în Azilul sfinţit al Altaruluĭ, pe care de multe-orĭ el a voit să'l desfiinţeze. Nu pot alte virtuţĭ şi alte trofee ca să facă maı multă laudă Bisericeĭ de cât acésta. Ast-fel de generozitate, cu care numaı Biserica nóstră póte a se fali, umplea de rusine pe Evreĭ şi pe necredincioşı. A da cu curagiŭ protecţia, ca unuĭ vrăjmaş declarat, căḑut în disgraţie, părăsit de toţĭ, ajuns objectul de defăĭmare şi de ură publică, a arĕta către dânsul o dragoste maĭ mult de cât maternă; a se înpotrivi tot-d'odată mânieĭ împăratuluĭ şi órbeĭ furiĭ a poporuluĭ: ĭar ceea-ce face gloria sfinteĭ nóstre religiı.

www.dacoromanica.ro

* * *

Voi ziceţi cu întărâtare, că el a închis acest Azii, prin deosebite legi. O! ómeni, ori-cine veţi fi, vĕ este óre ertat a vĕ aduce aminte defăimările cari v'aŭ făcut? Nu sîntem noi toţi servitorii unuĭ Dumnezeŭ răstignit, carele a ḑis dându-mi duhul: „Părintele meŭ, Părintele meŭ, ĭartă-le lor păcatele că nu sciŭ ce fac". Şi acest om, căḑut la piciórele Altaruluĭ şi espus la privirea a tot Universul, nu vine el însuşi să desfiinţeze acele legi şi să le recunóscă nedreptatea? Ce onóre pentru acest Altar, şi cât s'a făcut de înfricoşat şi respectabil, de când ţine legat înaintea ochilor noştri, pe acest leŭ.

* * *

Eŭ vĕd în Templul nostru o adunare atât de numerósă, la marea sĕrbătóre a Pasceluĭ. Ce învĕţătură pentru toţi ceĭ ce se află acum de faţă, şi cât încă'şĭ trecea acestuĭ om, reduc în starea în care'l vedeţi, este maĭ elocuentă de cât tóte cuvintele nóstre! Bogatul intrând aicĭ, n'are de cât să'şĭ deschiză ochiĭ, şi va cunósce adevĕrul acestor cuvinte: „Tot trupul ca ĭarba, şi tótă mărirea luĭ ca flórea câmpuluĭ; s'a us-

* * *

Contrariĭ.

* * *

Contrariĭ, comparăţiune, causă şi *efect.*

www.dacoromanica.ro

cat érba, şi flórea eĭ a căd̨ut: căcĭ suflarea Domnuluĭ a trecut peste el. Iar săracul învaţă aicĭ a judeca despre starea sa, cu totul alt-fel de cât până acum, şi în loc de a se plânge, va mulţumi sărăcieĭ sale; care este pentru dânsul azil, (liman) şi apărare, ţiindu-l în odihnă şi siguranţă, şi scăpându-l de fricile şi tulburările care vede că pricinuéză avuţiile.

* * *

„Am îmblânzit dulcurile vóstre, am gonit de la voĭ mânia, am stins tulburarea; am mişcat compătimirea; aşa fără îndoélă, starea în care vĕ văd̨, şi aceste lacrimĭ ce curg din ochiĭ voştri, sunt o bună încredinţare; fiind-că inimile vóstre s'aŭ umilit, şi căldura dragosteĭ a topit ghiaţa şi a muiat asprimea lor; să mergem dar toţi împreună să cădem la piciorele împăratuluĭ, saŭ maĭ bine să rugăm pe Dumnezeul milostivireĭ ca să'l îmblânzéscă, spre a ne primi mijlocirea ce facem“.

* * *

„Scopul sf. Ioan, în „acest discurs, era nu „numaĭ a învĕţa pe po„por ci a'l şi umili în „favorul luĭ *Eutiopiu*, „prin povestirea nenoro„cirilor luĭ. Vĕd̨ând „pe tot poporul, care „era întărâtat asupra „luĭ Eutropiu până la „lacrimĭ, a d̨is aceste „cuvinte“.

„Cu acest discurs sf. „Ioan scăpă viaţa luĭ „Eutropiu“.

(*Nota de Archim. Dionisie*).

MODEL DE RESPINGERE.

Dăm ca model *respingerea* din discursul luĭ Demostene despre *coróná*, îndreptat contra luĭ Eschine, rĕspund̨ând la învinovăţirile ce Eschine ridicase contra luĭ. Discursul a fost ţinut în anul

www.dacoromanica.ro

330 a. chr.—Cicerone ḑice că acest discurs este cel mai desăvârşit model de elocuenţă.

Dăm traducerea luĭ Sim. Marcovicĭ (1834) după Christos de Pompiliu & I. Paul.

Exemplu de combatere din discursul lui Demosten în contra luĭ Eschin.

Ticălosule, dacă obştésca nenorocire îţĭ dă o asemenea cumplită îndrăsnélă, când din potrivă ar trebui să plângĭ împreună cu noĭ, arată, de te simţĭ destoinic, vre-o faptă a mea care, în loc de a întâmpina nenorocirea Patrieĭ, a fost vătămătóre obştieĭ. Orĭ unde am fost în solie, rĕmas'am óre biruit de trimişiĭ luĭ Filip? Nu, nicĭ odată; nu nicĭ într'un loc, nicĭ în Tesalia, nicĭ în Tracia, nicĭ în Bizanţ, nicĭ în Teba, nicĭ în Iliria. Dar orĭ câte lucram prin puterea cuvîntuluĭ, Filip le surpa prin puterea armelor; şi nu te ruşinezĭ a mĕ dojeni şi a-mĭ cere socotélă! Pe de oparte tu mĕ facĭ slab, şi pe de alta voescĭ ca eŭ să biruesc armiile luĭ Filip, şi cu ce? cu cuvîntul? Căcĭ numaĭ atâta aveam sub a mea stăpânire; eŭ nu aveam nicĭ arme, nicĭ nu puteam să poruncesc noroculuĭ, şi numaĭ tu îndrăsnescĭ a-mĭ cere socotélă! Dar ce putea, ce trebuea să facă oratorul Ateneĭ? Să prevaḑă dintru'început, şi să-l arate altora; acésta am făcut-o: să întâmpine, pe cât era putinţă, întârzierile, pricinuirile cele deşarte, împotrivirile de interesurĭ, amăgirile, greşalele, împedecările de tot felul, obicĭnuite între republicĭ aliate şi pismuitóre; acésta am făcut'o; să pue împotriva acestor împedicărĭ râvna, silinţa, unirea, un patriotism înfocat; acésta am făcut'o, şi te poftesc să mĕ arĕţĭ greşit la ḑisele mele. Acum de voiŭ fi întrebat cum a putut Filip să biruéscă?

www.dacoromanica.ro

Fiesce care va rĕspunde pentru mine: prin armele sale care aŭ cuprins tot, prin aurul sĕŭ care a momit pe toţi. Eŭ nu puteam să mĕ lupt nicĭ cu una nicĭ cu alta; eŭ nu aveam nicĭ comorĭ, nicĭ soldaţi. Iar pentru ceea ce a atârnat de la mine, îndrăsnesc a ḑice că am biruit pe Filip; şi cum? Neprimind darurile luĭ, lepădându-mĕ de amăgitórele luĭ făgăduinţe, şi împotrivind la tóte acel curat patriotism, ce se cuvine după datorie unuĭ cetăţean slobod. Când un om îşi vinde credinţa, cumpĕrătorul se póte făli că a biruit; iar cel ce îşi păzesce credinţa şi caracterul nevătămat, rĕmâne în vecĭ biruitor. Aşa dar pe cât a fost în puterea luĭ Demosten, Atena, în loc să fie biruită, a fost biruitóre.

SPECII DE DISCURSURI.

Ca subiect pentru discursurĭ, se pot lua orĭ-ce saŭ fapte din realitate. In general însă, faptele şi interesele publice şi private ale ómenilor, precum şi morala religiósă şi sentimentele de admiraţie procură subiectele discursurilor oratorice.

Subiectele produse de faptele private ale ómenilor daŭ nascere discursurilor *de gen judiciar*. Subiectele scóse din faptele publice ale ómenilor, daŭ nascere discursurilor *de gen deliberativ*. Subiectele procurate de morala religiósă orĭ sentimentul de admiraţiune, daŭ nascere discursurilor *de gen demonstrativ*.

Avem treĭ genurĭ de discursurĭ:

1) Genul judiciar;
2) Genul deliberativ;
3) Genul demonstrativ.

Aceste treĭ feluri de discursurĭ sînt pe deoparte speciile genuluĭ: *discurs oratoric;* iar pe de altă

www.dacoromanica.ro

parte se consideră şi ele ca *genuri*, şi cuprind fiecare alte specii anumite.

1. ***Genul judiciar*** cuprinde :

a) *pledoariile* advocaţilor ;

b) *rechisitoriile* procurorilor ;

c) *filipicile*—aşa numite la Greci şi Romani ; şi

d) *mercurialele*—la francezi, la începutul secol. XVIII. Acestea eraŭ nisce discursuri care se ţineaŭ în numele regeluĭ, în întrunirile de Mercuri ale parlamentuluĭ şi aveaŭ de subiect chestiuni despre datoriile membrilor parlamentuluĭ. E celebră colecţiunea de *Dece Mercuriale* ale magistratuluĭ frances Fleuri-Français D'aguesseau (1668—1751).

2. ***Genul deliberativ*** cuprinde :

a) *discursurile politice* din parlamente ;

b) *haranga militară* scurtă cuvîntare ţinută înaintea oştenilor de către un şef militar ;

c) *alocuţiunile populare*—cuvîntări ţinute, la ocasie înaintea publicului, de către vr'un şef militar saŭ de un personaj administrativ : prefect, primar ;

d) *proclamaţiuni militare* ţinute de şefi militari înaintea oştirilor şi a populaţieĭ uneĭ ţări pe al căria teritor invadéză.

3. ***Genul demonstrativ*** în care intră atât elocuenţa amoruluĭ cât şi elocuenţa academică cuprinde :

a) *Predica (sermon)* care începe de obiceiŭ cu un text, din cărţile sfinte şi tratéză orĭ un subiect moral despre virtuţi, orĭ un subiect privitor la dogme. Predica cuprinde aceleaşi părţi ca discursul oratoric. Regulele prediceĭ s'au stabilit după predicile sf. Augustin († 430), Fénelon († 1715) ; Blair, teolog şi critic englez († 1801), Confirmaţia prediceĭ cuprinde de obiceiŭ două saŭ chiar treĭ puncte.

b) *Vorova* saŭ *omilia*, cuvîntare cu scop instruc-

www.dacoromanica.ro

tiv ţinută de capiĭ clerului, înaintea poporului. Aşa a fost discursul sf. Ion Chrisostom pentru Eutropin.

c) *Cazaniĭ* saŭ *prone*, cuvîntăriĭ domenicale pentru explicarea scrierilor sfinte.

d) *Panegiricul*, discurs de laudă pentru a ridica sentimentul naţional: discurs ţinut, de pildă, în amintirea celor morţi în rĕsboiŭ.

e) *Oraţiunea funebră*, discurs ţinut la îngropăriĭ.

f) *Elogiul*, discurs academic, cu scop de a lăuda meritele literare ale unuĭ învĕţat saŭ scriitor, fost membru al academieĭ.

g) *Disertaţiunea*, care tratéză o chestiune specială. Disertaţiunea ĭa şi numele de *conferinţă*.

DISCURSURĬ CU SUBIECTE VARIATE.

Discursul luĭ Cicerone contra luĭ Catilina, discurs judiciar înaintea senatuluĭ roman.

DISCURSUL.

Până când în sfârşit Catilina veĭ abusa, de răbdarea nóstră? Câtă vreme îşĭ va maĭ bate joc de noĭ acéstă nebunie a ta? La ce capĕt o să ajungă îndrăsnéla ta cea fără de frâŭ? Nu te-a mişcat întru nimic gărdilo de nópte ale munteluĭ Palatru, nicĭ străjile oraşuluĭ, nicĭ téma de popor, nicĭ alergarea contra primejdieĭ a tuturor ómenilor de trébă, nicĭ acest loc prea întărit, unde se ţin şedinţele senatuluĭ, nicĭ privirile acestora? Nu simţescĭ că planurile tale sînt descoperite? Nu veḑĭ că conjuraţia ta este cunoscută de toţĭ aceştia? Care dintre noĭ creḑĭ tu că nu scie ce aĭ făcut alaltă-séră şi aséră, unde aĭ fost, cu cine te-aĭ întâlnit? O timpurĭ! O obiceiurĭ! Senatul înţelege acestea, consulul le vede şi cu tóte acestea el tră-

www.dacoromanica.ro

esce! Ce ḑic eŭ trăesce! Ba chiar vine în senat, ĭea parte la discuţiile publice, hotăresce cu ochiĭ la mórte pe fie-care dintre noĭ; iar noĭ carĭ ne ḑicem vrednicĭ bărbaţĭ, credem că facem în deajuns pentru republică, dacă evităm turbarea şi armele unuĭ om ca acesta. Dedemult o Catilina, ar fi trebuit să fie dus la mórte din ordinul consulului; asupra ta ar fi trebuit să se întórcă nenorocirea pe care tu o plănuescĭ de mult în contra nóstră a tuturor. Cu tóte aceste bărbatul cel maĭ remarcabil, Publius Scipis, mare pontefice, a ucis fără să fie consul pe Tiberius Grachus, care doresce să justiască lumea tótă cu foc şi cu sabia? Căcĭ trec cu vederea alte fapte maĭ vechĭ, cum că Cajus Serviliu Ahala, a ucis cu mâna sa pe Spurius Maelius, care se gândea la revoluţie. A fost, a fost odată vrednicia acésta în republică, ca bărbaţiĭ ceĭ de trébă să pedepséscă pe cetăţeniĭ periculoşĭ, cu maĭ grave torturĭ de cât pe cel maĭ aprig duşman. Avem şi noĭ o hotărâre a senatuluĭ în contra ta Catilina; ast-fel de sfat şi autoritate în adevĕr nu lipsesce - noĭ, noĭ consulĭ o spun pe faţă lipsesc. A hotărât odată senatul, ca consulul Lucius Oppinius să bage de sémă ca nu cum-va să sufere vre-un neajuns republica. Nicĭ o nópte nu a trecut la mijloc, a fost ucis numaĭ pentru câte-va bănueli de rĕsvrătire Cajus Grachus, fiul unuĭ părinte renumit, nepotul unuĭ bun strălucit şi cu obiceiurile cele maĭ bune; a fost ucis tot atuncĭ împreună cu copiĭ sĕĭ Marcus Fulvius, consular. Printr'o asemenea hotărâre a Senatuluĭ a fost încredinţată republica şi luĭ Cajus Maulius şi Lucius Valerius consulilor: aŭ scăpat óre o singură ḑi şi după acea de pedépsa şi de mórte Lucius Satianinus tribunul poporuluĭ şi Cajus Servilius pretorul. Iar noĭ de 20 ḑilĕ a-

www.dacoromanica.ro

cum suferim să se tocéscă ascuţitul autorităţeĭ senatuluĭ. Căcĭ avem şi noĭ o asemenea hotărâre a senatuluĭ, dar închisă în tăbliţă, întocmaĭ ca o sabie în técă; după acea hotărâre a senatuluĭ de mult ar fi trebuit să fiĭ ucis tu Catilina, — Trăescĭ, trăescĭ nu ca să te laşĭ de planurile tale nesocotite, ci pentru ca maĭ tare să te întărescĭ într'nsele. Ḍoresc, senatorilor, ca să fiĭ blând, nu vreaŭ ca'n nisce pericole aşa de marĭ ale statuluĭ să par că sînt neînfrînat în rĕsbunare; dar nu mĕ pot opri de a mĕ condamna pe mine singur de nevrednicie. In Italia sînt aşezate castre în contra republiceĭ chiar la hotarele Etrurieĭ. In fie-care ḑi cresce numĕrul inimicilor, iar pe comandanţiĭ acelor castre şi pe şeful acelor inimicĭ noĭ îĭ vedem în oraş şi chiar în senat, plănuind pe fie-care ḑi câte o nenorocire contra republiceĭ. Dacă aş ordona, Catilina, să fiĭ prins şi ucis, eŭ cred că ar trebui maĭ de grabă să mĕ tem ca nu cum-va toţĭ ómeniĭ de trébă să mĕ acuse, că am făcut acésta prea târḑiu, de cât ca cine-va să mĕ inculpeze că aş fi avut faţă cu tine o purtare prea aspră. Eŭ însă lucrul, care de demult încă trebuia să fie făcut, nu mĕ hotărăsc să fac pentru o causă: tocmaĭ atunci te voiŭ ucide, când nu se va maĭ putea găsi nimenĭ atât de nelegiuit, atât de perdut, atât de asemenea ţie, în cât să spună că te-aşĭ fi ucis fără drept. Câtă vreme va maĭ fi cine-va care să'ndrăznéscă să te apere veĭ trăi, şi veĭ trăi aşa, precum trăesc acum, înconjurat de străjile mele cele multe şi puternice, pentru ca să nu te poţĭ mişca contra statuluĭ; ca şi până astă-ḑi, ochiĭ multora şi urechile multora te vor observa şi păzi fără ca tu să prinḑĭ de veste.

Şi maĭ la urmă ce ţi-a maĭ rĕmas, Catilina, de aşteptat, dacă nicĭ nóptea cu întunericul saŭ nu

www.dacoromanica.ro

póte să ascundă trupa neligiuită a conspiratorilor şi nici causele private nu pot să reţină între părţii lor glasul conjuraţiei tale? Când tóte se vĕd, tóte se daŭ pe faţă? Schimbă odată aceste gânduri ale tale, crede-mĕ, uită crimele! De tóte părţile eşti prins, mai luminóse de cât ḑiua sînt planurile tale, pe care te rog să le asculţi împreună cu mine. Iţi aduci aminte că cu 12 ḑile înainte de calendele luĭ Noembrie eŭ spuneam în senat că într'o ḑi, şi anume în a 6 ḑi înainte de calendele luĭ Noembrie, se va resvrăti contra republicei Cagus Maulius, instrumentul crimelor tale? M'am înşelat óre, Catilina, nu ḑic asupra faptului însăşi care este atât de grozav şi atât de necrezut, dar — aşa ce este încă mai de mirare — m'am înşelat eŭ asupra ḑilei chiar? Tot eŭ am spus în senat că tu aĭ plănuit mórtea nobilimeĭ, pentru a 5 ḑi din calendele luĭ Noembrie, adică tocmaĭ în acea ḑi când mulţi fruntaşi aĭ statuluĭ aŭ fugit din Roma. nu atât pentru ca să'şi conserve viaţa, cât pentru ca să pue o stavilă planurilor tale. Poţi acum să tăgăduesci că tu în ḑiua aceea n'aĭ fost înconjurat de ómenii meĭ, aci atunci când, după plecarea celor-altora spuneaĭ că te mulţumesci numaĭ cu mórtea mea care rămăsesem în Roma? Şi atunci când speraĭ că printr'un atac de nópte să pun mâna pe Praeneste chiar în ḑiua de calendele luĭ Noembrie, n'aĭ simţit că acea colonie a fost întărită din porunca mea cu gărḑile mele? Nu faci nimic, nu întreprinḑi nimic, nu cugeţi nimic, că eŭ nu numaĭ că nu aud, dar chiar să nu vĕd şi să nu sciŭ. In sfârşit aduţi aminte împreună cu mine de nóptea cea maĭ de pe urmă: veĭ înţelege atunci: că eŭ veghez cu maĭ multă băgare de sémă la binele ţĕreĭ de cât tu la peirea eĭ. Spun deci că cu o

www.dacoromanica.ro

nópte mai 'nainte ai venit înconjurat de ómeni înarmaţi (voiu spune lncrurile pe faţă) în casa lui Marcus Lecca, şi că tot acolo s'au adunat mai mulţi tovarăşi ai crimelor şi nebunieĭ tale: Indrăznesci acum să tăgăduesci? ce taci? dacă tăgăduesci, îţi voi aduce probe. Vĕd în adevĕr chiar aici în senat vre-o câţi-va care au fost acolo împreună cu tine.

O zeilor! Unde ne găsim? In ce ţară trăim? Ce fel de republică avem? aici, aici, printre noi sînt, senatorilor, în acest sfat de pe pămînt, de aceĭ carĭ se gândesc la peirea mea şi a mea şi a lumiĭ întregĭ. Pe aceştia, eu consulul îĭ vĕd şi vĕ întreb ce trebue să fac? pe aceĭ pe care ar trebui să-i omor nici cu cuvîntul măcar nu-i ating.

Şi precum spun, ai fost la Lecca în nóptea acea o Catilina, ai împărţit cu conspiratoriĭ Italia, ai hotărât unde trebue să plece fie-care, ai ales pe care să laşi la Roma şi pe care să-i ieĭ cu tine, ai regulat care părţi ale târgululuĭ să fie arse, ai spus că tu singur veĭ părăsi Roma şi că numai o mică întârziere mai ai, fiind-că trăesc eu. Şi s'au găsit doi cavaleri Romani carĭ să te scape de grija acésta şi să-ţi făgăduiască că au să mĕ ucidă în pat chiar în nóptea aceea cu puţin mai înainte de a sa face ţiuă.

Tóte acestea eu lé-am aflat îndată ce s'a desfăcut adunarea vóstră: mi-am întărit atunci casa cu ostaşi şi n'am lăsat să pătrundă până la mine pe aceia pe care-i trimeseseşi tu diminéţă să mĕ salute, când au venit în adevĕr la mine tocmai aceĭ din conspiratoriĭ tĕĭ, despre care eu prediseseṃ la mulţi şi însemnaţi bărbaţi că au să vie tocmai la timpul acela.

Dacă lucrurile stau aşa cum ţi le spun eu, Catilina mergi până la capĕt pe drumul pe care l'ai apu-

www.dacoromanica.ro

cat, eşĭ odată din Roma, porţile staŭ deschise, plécă. Prea mult te doresc ca comandant castrele luĭ Manlius, scóte împreună cu tine din oraş pe toţi prietenii tĕi, dacă nu pe toţi măcar cât de mulţi, curăţă oraşul. De mare fricĭ eĭ să mĕ scapĭ îndată ce zidurile Romeĭ vor fi între tine şi mine. Cu noĭ să maĭ trăescĭ nu poţĭ: nu voĭ suferi, nu voĭ permite una ca acésta. Mare mulţumire trebue adusă zeilor nemuritorĭ şi acestuĭ Joe Stator, pre vechiuluĭ păzitor acestuĭ oraş, pentru că am scăpat în atâtea rînduri de-o nenorocire atât de grozavă. Dar nu se póte ca multă vreme încă sórta ţĕriĭ să fie primejduită într'un singur om. Câtă vreme Catilina, m'aĭ atacat pe mine, m'am apărat nu cu puterĭ publice ci cu propriele mele mijlóce. Când la comiţiile consulare din urmă aĭ vroit să mĕ omorĭ în câmpul luĭ Marte pe mine consulul precum şi pe competitoriĭ tĕĭ, am înăduşit încercările tóte nelegiute cu ajutorul prietenilor meĭ fără să provoc nicĭ o tulburare publică; în sfârşit orĭ de câte orĭ te-aĭ legat de mine, ţ'am resistat prin mine însumĭ, cu tóte că vedem că peirea mea este legată cu o mare nenorocire a republiceĭ întregĭ. Dar acum tu atacĭ pe faţă întrégă republică şi tu plănuescĭ ruina templelor zeilor, a Romeĭ, a vieţeĭ tuturor cetăţenilor în sfârşit a întregeĭ Italie.

De aceia, fiind-că nu cutez încă să facă aceia ce maĭ înainte de tóte ar trebui făcut, şi aceia ce este în spiritul puterei consulare şi al strămoşilor noştriĭ, voĭ face aceia ce în privinţa severităţiĭ este prea blând, dar fórte folositor din punctul de vedere al fericireĭ statuluĭ. Dacă însă te-aĭ hotărî (lucru la care de mult te sfătuesc) să eşĭ din Roma, s'ar scurge atunci din oraş murdăria tutulor complicilor tĕĭ. Eĭ bine, Catilina, staĭ la

www.dacoromanica.ro

îndoială să faci din porunca mea, cea ce aveai de gând să înplinesci de la tine singur? iată consulul îți poruncesce să eşi din Roma. Mĕ întrebi acum dacă'ți poruncesc să mergi în exiliŭ? In exiliŭ nu'ți ordon să mergi. Dar, dacă îmi sciŭ un sfat, apoi te sfătuesc să mergi. Ce ți-a mai rĕmas, Catilina, care să-ți mai pótă aduce în Roma vre-o plăcere, unde nimeni nu este, în afară de conjurația acésta de ómeni perduți care să nu se témă de tine, nimeni care să nu te urască? De care infamie este lipsită viața ta? de la care ruşine s'aŭ abătut ochii tĕi, de care crimă s'aŭ ferit mânele tale? ce tînĕr a rĕmas, pe care să nu-l fi atras tu în cursele conrupției tale, căruia să nu-i fi pus tu cuțitul în mână pentru crimă? mai dăunădi, când prin omorul soției tale celei d'intâi te-ai făcut liber pentru o nouă căsătorie, n'ai complectat tu crima ta printr'o alta şi mai de necređut? şi trec în tăcerea faptelor acestea pentru ca să nu se pară că în Roma a putut ca să mâe nepedepsite asemenea crime. Trec de asemenea cu tăcerea ruina averei tale, pe care o veĭ simți că te amenință la Idele lunei următóre: mĕ voĭ opri numai asupra acelor lucruri care nu privesc nenorocirea şi ruina ta privată ci sórta republicei întregi şi viața nóstră a tutulor.

Cum póte să'ți fie plăcută lumina ţilei, Catilina, sau respirarea aerului acestuia, când sciĭ că nimeni dintre noi n'a uitat că tu ai stat în comiții cu arme în preziua calendelor lui Ianuarie sub consulatul lui Lepidus şi a lui Iulius? Cine cređi că nu scie că tu îți pregăteai atunci o trupă de armată pentru ca să uciđi pe consul şi pe fruntaşii oraşului şi că crimei şi turbărei tale nu aŭ stat în potrivă frica ta ori mustrarea de cuget ci numai norocul republicei? Dar le trecem pe

www.dacoromanica.ro

acésta cu tăcere căci nu sînt necunoscute orĭ rarĭ. De câte orĭ tu pe mine nu te-aĭ încercat să mĕ uciḑĭ, când eram consul designat şi apoĭ când am fost consul? De câte orĭ n'am scăpat eŭ de atentatele tale pe care le îndreptaĭ în contra mea, ast-fel în cât s'ar fi părut nu putea să se apere nimenĭ de dânsele, de câte orĭ n'am scăpat, zic, eŭ de dânsele numaĭ ca prin minune? Nimic nu facĭ, nimic nu întreprinḑĭ, fără ca eŭ să nu sciŭ şi cu tóte acestea nu încetezĭ cu planurile tale nebunescĭ contra republicei. De câte orĭ nu ţi s'a smuls din mână arma acésta, de câte orĭ n'aĭ scăpat'o din mână prin vre-o întâmplare óre-care? Arma aceia, pe care nu sciŭ căror ḑeĭ aĭ consacrat-o de óre-ce vreĭ numaĭ de cât să o înfigĭ în corpu unuĭ consul. Şi acum ce fel de viaţă este viaţa ta? şi'ţĭ vorbesc ast-fel ca să nu crédă că sînt împins de ură, de care ar trebui să fiŭ împins, ci de milă, la care nu aĭ nicĭ un drept. Aĭ venit adese orĭ în Senat. Care din atâta mulţime, din atâţia prietenĭ şi rude ale tale te-aŭ salutat? Când un lucru ca acesta nu s'a maĭ întâmplat niměnuĭ de când se ţine minte, maĭ aştepţĭ póte insulta cuvintelor, şi nu escĭ în deajuns de lovit prin sentinţa cea grea a tăcereĭ, n'aĭ vĕḑut cum la sosirea ta scaunele s'aŭ golit de pe lângă tine? cum toţĭ bărbaţiĭ consularĭ, pe care tu de multe orĭ i-aĭ condamnat la mórte, aŭ părăsit partea aceia de scaune unde te-aĭ aşezat tu, cu ce inimă suferĭ tu acest lucru, sclaviĭ meĭ dacă s'ar teme de mine aşa precum se tem de tine concetăţeniĭ tĕĭ, eŭ ḑĕŭ mi-aşĭ părăsi casa şi nu te poţĭ hotărî să părăsescĭ Roma? şi dacă m'aşĭ vedea chiar pe nedrept atât de bănuit şi de urât cetăţenilor precum eştĭ tu, aş preferi să mĕ lipsesc de privirea lor, de cât să fiŭ obiectul de ură a tutu-

www.dacoromanica.ro

rora; tu, când scii prin propria cunoscinţă ce aĭ de crimele tale, că ura tuturora contra ta este dréptă şi datorită, maĭ staĭ la îndoială de a fugi din faţa acelora pe a căror judecată şi pe a căror simţuri tu le vatămĭ, dacă s'or teme de tine şi te-ar urî părinţiĭ teĭ, şi dacă n'aĭ putea să-i împacĭ cu nicĭ un preţ, eŭ cred că la urmă aĭ fugi din vederea lor: acum patria, care este mama vóstră comună a tuturor, te urăsce şi se teme de tine, şi de mult timp are convingerea că tu nu te gândescĭ de cât la peirea eĭ. N'aĭ să respectezĭ tu autoritatea patrieĭ, n'aĭ să urmezĭ tu hotărîrile sale? iată, Catilina, cum vorbesce ea cu tine. „De anĭ nicĭ o crimă n'a fost pe care să n'o fi făcut tu, nicĭ o infamie care să nu fi fost provocată de tine; tu aĭ ucis fără pedépsă cetăţenĭ şi aĭ prădat aliaţiĭ Romeĭ; tu nu numaĭ că n'aĭ băgat în sémă legile dar le-aĭ călcat în picióre şi le-aĭ răsturnat cu totul. Câte aĭ făcut maĭ 'nainte, măcar că n'aŭ fost de suferit dar tot le-am suferit, cât am putut: acuma însă nu maĭ pot suferi ca să fiŭ necontenit în témă numaĭ din pricina ta, ca să me tem de Catilina la cel maĭ mic sgomot şi ca să am convingerea că nicĭ o întreprindere în contra mea nu póte fi aşa de grozavă, încât să te abţiĭ de la dânsa. Pentru aceia plécă şi scapă-mĕ de acéstă fricĭ: Dacă téma mea nu este fundată, pentru ca să nu maĭ fiŭ turmentat de dânsa, ĭar dacă frica mea este fără basă pentru ca să scap odată de dânsa". Când patria, precum am spus, îţĭ vorbesce ast-fel, n'are să pótă căpăta de la tine aceia ce'ţĭ cere, chiar dacă n'ar puté întrebuinţa contra ta violenţa? Nu veţĭ că singur tu aĭ căutat să te puĭ sub pază, că pentru a evita bănuelile, aĭ declarat că voescĭ să locuescĭ la Maulius Lepidus? şi după ce n'aĭ fost primit

www.dacoromanica.ro

de acela, n'aĭ îndrăsnit tu să viĭ chiar la mine ca să mĕ rogĭ să te ţiŭ în casa mea, după ce aĭ căpătat şi de la mine rĕspunsul că nicĭ într'un chip nu pot eŭ să fiŭ sigur cu tine sub aceiaşi păreţı de óre-ce în mare primejdie sînt că trăesc cu tine şi 'n acelaş oraş, te-aĭ dus la Quintul Metelus pretorul. In sfârşit, când nicĭ la dânsul n'aı putut afla loc, te-aĭ dus la prietenul teŭ, Marcus Marcelus, pe care l'aĭ socotit adică ca cel maĭ aprig să te păzéscă, ca cel maı priceput să te găséscă şi ca cel maĭ în stare să te pedepséscă. Ei bine, cât de îndepărtat credı tu că eşti de închisóre şi de lanţurı, când tu pe tine singur te judecĭ ca bun de pus sub pază cui-va? Când tóte sînt ast-fel precum ţi le-am spus, Catilina, şi când aicĭ nicĭ a muri măcar nu poţĭ în linişte, cum maı poţĭ sta la îndoială să fugı o-dată în ţerĭ streine şi să 'ncredinţezĭ exilului şi uitărei viaţa asta, pe care veĭ răpi-o de la o pedépsă dréptă şi meritată?

Raportéză'mĭ, ţicĭ tu acésta: acésta o cerĭ în adever şi declar că, în caz când senatul va hotorî că tu să mergĭ în exiliŭ, te veĭ supune. Nu voĭ raporta, însă voĭ face aşa ca să 'nţelegĭ lămurit ce ideie aŭ senatorii despre tine

Eşı din Roma, Catilina, scăpă republica de frică, în exiliŭ daca aştepţĭ vorba acésta plécă. Ce ţi-a maı remas, Catilina, ce maĭ aştepţı? nu bagĭ de sémă la tăcerea tuturor? Senatorii (sufer, tac) permit vorbele mele, tac. Nu te mulţumescı cu voinţa lor exprimată prin tăcere, maı aştepţı încă să'ţĭ vorbéscă? dar dacă aşı fi vorbit precum ţĭ-am vorbit ţie luĭ Publius Sextius sau luı Marcus Marcelus, senatul cu tot dreptul m'ar fi împedicat să continuu, chiar pe mine consulul chiar în acest templu. Despre tine încă, Catilina, când staŭ nemişcaţĭ, aproba; când sufer vorbele

www.dacoromanica.ro

mele, hotăresc; când tac, strigă; şi nu numaĭ aceştia, de a căror hotărâre vreĭ adică să ţiĭ mare socotélă dar pe a căror viaţă întru nimic o preţuescĭ,—dar şi cavalerii romanĭ; aceĭ bărbaţi onestĭ şi bunĭ, precum şi toţĭ cetăţenii care înconjóră senatul a căror mulţime aĭ vĕdut-o când aĭ venit, ale căror intenţii le-aĭ putut cunósce, ale căror glasurĭ le-aĭ putut audi: de abia i'am putut stăpâni să nu te omóre, şi lesne îĭ voĭ puté face să te însoţéscă până la porţile Romei, când vei părasi aceste locurĭ pe care aĭ voit să le păstrezĭ.

Cu tóte că de ce maĭ vorbesc în zadar? te póte parcă pe tine înduplica vre-un lucru? te poţĭ tu parcă îndrepta vre-o dată? poţi tu să fugĭ orĭ să te exilezĭ? Bine ar fi să'ţĭ dea dreii în gând un lucru ca acesta, măcar că vînd, în cas când înspăimântat de vocea mea te-aĭ hotarî să mergĭ în exiliu, câtă furtună de ură mĕ ameninţă, dacă nu în timpul de faţă când tótă lumea are presente în minte crimele tale, dar cu siguranţă în viitor. Dar mie puţin îmĭ pasă, numaĭ să sufĕr singur eŭ şi să nu aibă nicĭ o primejdie republica; decât nu se póte cere de la tine ca să te căescĭ de greşelile tale, să'ţĭ fie fricĭ de pedépsa legilor şi să te supuĭ înprejurărilor republicei. Căcĭ nu eştĭ tu omul acela, pe care să-l pótă înpedicĭ ruşinea de la crime, frica de la primejdie, saŭ judecata de la trebare.

Pentru aceea, după cum ţi-am maĭ spus, plécă: orĭ, dacă vreĭ să'mĭ procurĭ mie duşmanului tĕŭ, dificultăţi, după cum te laudĭ, dute'n exiliŭ drept. Sciu că, dacă veĭ face acésta, am să-mĭ atrag vorbile de rĕu ale ómenilor: Şciŭ că, dacă te voĭ duce în exiliŭ din porunca consulului, îmĭ voiŭ atrage asupra capului meŭ ura multora.

www.dacoromanica.ro

Dacă însă vreĭ mai bine să aducĭ un serviciŭ glorieĭ mele, apoĭ eşĭ din Roma împreună cu tótă trupa nelegiuiţilor teĭ, dute de la Maulius resvrătesce pe cetăţeniĭ ceĭ reĭ, separă-te de ceĭ buniĭ, vino cu rĕsboĭ contra patrieĭ, în sfârşit acufundăte în o asemenea grozavă hoţie, pentru ca să pótă vedea lumea că eŭ nu te-am alungat la streiniĭ, câte-am trimis la prieteniĭ tĕĭ. Cu tóte că de ce te maĭ poftesc eŭ de giaba, când sciŭ că singur tu aĭ trimis înainte pe vre-o câţi-va carĭ să te aştepte înarmaţi la Forus Aurelius? Când sciŭ că te-aĭ înţeles cu Maulius asupra ţileĭ? Când sciŭ că vulturul acel de argint, care nădăjduesc că va fi nefavorabil ţie şi tuturor complicilor tĕĭ, a fost trimis înainte. Poţi tu să te lipsescĭ multă vreme de la vederea vulturuluĭ aceluia, la care obicĭnuiaĭ să te 'nchinĭ, când plecaĭ la vre-o ticăloşie de ale tale? de la al căruĭ altar adese-orĭ ţĭ-aĭ adus tu mâna ta acésta nelegiuită la omorul cetăţenilor?

Veĭ merge negreşit odată acolo unde de demult încă te înpingea lăcomia ta cea fără frâŭ şi turbată, o asemenea faptă ţie nu 'ţĭ aduce durere, dar aĭ o putere de necreḑut. Pentru acéstă nebuniă te-a născut natura, te a întărit voinţa, ţi-a servit norocu. Tu n'aĭ avut nicĭ odată gust de cât pentru liniştea petrecută în crime şi pentru un rĕsboĭ nelegiuit. Ţ'aĭ câştigat o trupă de netrebnicĭ recrutată nu numaĭ din ómenĭ părăsiţi de orĭ-ce fericire dar şi de orĭ şi ce nădăjde. Cât de mult aĭ să te bucurĭ tu, când în numĕrul cela atât de mare a complicilor tĕĭ nu veĭ auḑi nicĭ nu veĭ vedea un singur om de trébă. Pentru ca să trăescĭ o asemenea viaţă pentru aceia 'ţĭ-aĭ dat tu ostenelele despre care lumea vorbesce: să dormĭ pe pământul gol te gîndeaĭ atunci negreşit să

www.dacoromanica.ro

îndeplinescĭ vre-o crimă; să nu dormĭ—plănuiaĭ în timpul insomniilor negreşit mórtea ómenilor de trébă. Iată că aĭ acu ocazie să-ţĭ arĕţĭ renumita ta putere cu care rabdĭ fómea, frigul şi lipsa de tóte: în curând aĭ să simţescĭ că tóte aceste te dobóră. Când te-am împedecat s'ajungĭ la consulat, aĭ reuşit atâta ca tu să nu poţĭ tulbura republica ca consul ci ca exilat, şi pentru că faptele tale să pórte maĭ de grabă numele de hoţie de cât de rĕsboĭ. Şi acum, senatorilor, să rĕspund la o plângere dréptă a patrieĭ: băgaţĭ bine de sémă vĕ rog la ceea-ce am să vorbesc, şi întipăriţĭ vorbele mele până 'n fundul sufletuluĭ vostru, decĭ, dacă patria care ne este mult maĭ scumpă de cât viaţa, dacă tótă Italia, dacă întréga republică ne-ar vorbi ast-fel: „Marcus Felius, ce facĭ? Laşĭ tu să ĭea din Roma pe un om, pe care l'aĭ aflat că-ĭ duşman, pe care-l scie că va fi şeful unuĭ rĕsboĭ contra republiceĭ, şi că este aşteptat ca comandant în castrele inimicilor; laşĭ tu să iasă din Roma pe autorul tuturor crimelor, pe capul conjuraţieĭ. pe resculatorul sclavilor şi a cetăţenilor fără căpătêĭ; ast-fel în cât să se crédă că maĭ de grabă l'aĭ introdus în Roma de cât l'aĭ alungat dintr'însa. Na'ĭ să ordonĭ să fiĭ pus în lanţurĭ; să fiĭ dus la mórte, să fiĭ ucis în chinturĭ? Ce te împedică? Obiceiul străbunilor? Dar de multe orĭ chiar cetăţeniĭ privaţi aŭ ucis în republica acésta pe cetăţeniĭ periculoşi; orĭ te împedică legile, carĭ aŭ fost propuse asupra supliciuluĭ cetăţenilor Romeĭ? Insă în oraşul nostru aceĭ cărĭ s'aŭ desfăcut de republică n'aŭ avut nicĭ odată dreptурĭ cetăţenescĭ? Orĭ te temĭ póte de judecata posterităţiĭ, dar frumos maĭ scĭĭ să mulţumescĭ poporuluĭ Roman, care te-a înălţat atât de repede la culmea puterеĭ, prin tóte

www.dacoromanica.ro

treptele onorurilor, pe tine om nou şi fără tradiţie de familie, dacă laşi fără îngrijire sórta cetăţenilor tei pentru frica de primejdie orĭ de ura urmaşilor. Dar chiar dacă ar trebuĭ să te temĭ de judecata urmaşilor tĕi apoĭ de care din 2 lucrurĭ ar trebuĭ să-ţĭ fie fricĭ mai tare, de aceĭa că aŭ să te acuze că aĭ fost sever şi vrednic, orĭ de aceĭa că aŭ să ţĭ dică că aĭ fost slab şi netrebnic? Atunci când Italia va fi devastată de rĕsboiul civil, când vor fi arse oraşele şi casele, nu-ţĭ închipuescĭ că aĭ să arzĭ şi tu de focul ureĭ Romanilor?

Aceste vorbe pré sfinte ale republiceĭ precum şi acelor ómenĭ, carĭ gândesc acelaşĭ lucru, voiŭ rĕspunde puţine. Eŭ, senatorilor, dacă aş fi convins că este bine să daŭ morţeĭ pe Catilina, apoĭ n'aş maĭ lăsa un singur ceas să trăéscă acest gladiator. Şi 'n adevĕr dacă bărbaţĭ celebri nu numaĭ că nu s'aŭ pătat, dar chiar s'aŭ cinstit prin sîngele luĭ Saturninus şi al Grachilor şi a luĭ Ilaccus şi a altor maĭ multora; apoĭ negreşit nu pot să mĕ tem eŭ ca nu cum-va să 'mĭ atrag dispreţul posterităţeĭ prin uciderea acestuĭ necaz al cetăţenilor. Şi chiar dacă mi-aş atrage dispreţul cel mai mare al urmaşilor, încă eŭ am fost tot-deauna de părerea aceĭa că ura câştigată prin vrednicie nu este o necinste ci o glorie. Şi cu tóte acestea sînt aicĭ în senat vre-o câţĭ-va carĭ orĭ că nu vĕd primejdiile carĭ ne ameninţă şi dacă le vĕd, se prefac că nu sciŭ nimic despre dânsele; sînt de aceĭ carĭ aŭ hrănit speranţa luĭ Catilina prin aranjările lor şi aŭ dat puterĭ conjuraţieĭ prin aceĭa că n'aŭ voit să crédă că există. Mulţĭ, nu numaĭ rĕĭ dar şi din ceĭ fără experienţă, urmând părereĭ unora ca acestora, aŭ să mĕ acuse că m'am purtat cu cruzime şi ca un tiran, dacă cumva aş da pedépsa

www.dacoromanica.ro

meritată luĭ Catilina. Pentru aceĭa sciŭ sigur atâta că dacă acest om va ajunge în castrele luĭ Maulius, unde gândesce să se ducă, apoĭ nu va fi nimenĭ aşa de sigur încât să nu vadă că conjuraţia este un fapt îndeplinit, nimenĭ atât de pervers, care să nu o mărturiséscă; pe când, din contră dacă numaĭ Catilina ar fi ucis, apoĭ s'ar micşura întru cât-va nenorocirea republicеĭ, de nu ar fi înăduşită pentru tot-d'auna. Dacă va eşi el singur din Roma şi dacă va scóte împreună cu el şi va aduna în acelaşi loc şi pe ceĭ-lalţĭ complicĭ aĭ sĕĭ strânşĭ din tóte părţile apoĭ se va stinge şi se va nimici nu numaĭ primejdia acésta a ajuns atât de mare, ci tot odată rodnia şi semińţia însăşĭ a tuturor rĕutăţilor.

De mult încă, senatorilor, trăim noĭ în pericolele şi cursele conjuraţiei aceştia, însă nu sciŭ cum tocmaĭ în timpul consulatuluĭ meŭ s'a nimerit să isbucnésca culmea îndrăsneleĭ şi a nebuniеĭ lui Catilina. Dacă din mijlocul uneĭ întreprinderĭ criminale atât de marĭ va fi mult acesta singur, mi se va părea póte pentru o bucată de vreme că sîntem scapaţĭ de grijă şi frică: pericolul însă va rămâne şi va sta închis în finele şi în mormântaile republicеĭ. După cum adesе-orĭ ómeniĭ bolnavĭ de o grea bólă dacă béŭ apă rece când sînt apucaţĭ de ferbinţéla frigurilor li se pare la început că se uşuréza iar apoĭ cad în durerĭ şi maĭ cumplite; tot astfel bóla acésta care este în statul nostru se va întări încă şi maĭ mult atunceĭ când numaĭ Catilina va fi ucis şi vor trăi ceĭ-l-alţĭ conspirătorĭ. Pentru aceĭa senatorilor o sa plece nelegiuiţiĭ, să se despartă de ceĭ buni, să se adune într'un loc, în sfârşit, precum am spus de multe orĭ, să se deosebiască de noĭ; să 'nceteze de a ataca în casa sa pe consulĭ, de a

www.dacoromanica.ro

ascdia trîbunalul pretoruluĭ, de a ședea cu armele în senat, de a strânge făcliĭ pentru a da foc Romeĭ; să fie în sfîrșit scris pe fruntea fiecăruia ce gânduri are asupra republiceĭ. Eŭ făgăduesc, senatorilor, că noĭ consuliĭ vom fi atât de neadormiți că voĭ, senatoriĭ, veți avea atâta voință, că cavalerii romani, vor avea atâta tărie, că toți cetățenii ceĭ buni, vor fi atât de î țeleși între dênșiĭ încât să puteți vedea cum prin plecarea din Roma a luĭ Catilina, întréga luĭ conspirație va fi dată pe față, înădușită și pedepsită.

Cu aceste urări, Catilina, pentru marele binc al republiceĭ, pentru peirea ta și acelor carĭ s'aŭ unit cu tine în tóte nelegiuirile, plécă la resboiul cel criminal Și atunci tu o Jupiter, a căruĭ templu a fost înălțat de Romulus sub acelaș auspiciĭ ca și Roma, pe care cu drept cuvênt te numim înființatorul orașuluĭ acestuia și al domnieĭ Romane veĭ apĕra în contra acestuĭ om și a complicilor sĕĭ altarele tale și cele-l'alte temple, casele și zidurile cetățeĭ, viața și averea cetățenilor, iar pe inimiciĭ celor buni și aĭ patrieĭ, pe prădătoriĭ Italieĭ, pe ceĭ care s'aŭ unit între dênșiĭ prin alianța crimelor, îi veĭ pedepsi viĭ și morți în torturĭ fără sfârșit.

---

*Discurs ținut de Anastasie Panu, înnaintea Adunării Elective a Moldovei cu ocasia medalieĭ pentru căimăcanie, la 1859 *).*

In uimirea simțurilor în care mĕ aflu, cer ertare Domnilor, dacă slabele mele cuvinte nu vor

---

*) După promulgarea Conveațiuniĭ din 1857, s'a numit în Moldova caimăcaniĭ *Anastasie Panu. Vasile Sturdza* și *Ștefan Catargiu.* Celor doĭ dintâiŭ Adunarea Electivă le-a conferit o medalie.

www.dacoromanica.ro

puté rosti tótă recunoscinţa de care mĕ simt pătruns pentru votul ce aţi bine-voit a ne acorda. Bărbaţii ceĭ maĭ marĭ aĭ lumiĭ au simţit inima lor tresărind de mândrie, când o adunare Naţională le ḑicea: că bine aŭ meritat de la Patria lor. Inima mea să desface şi să înecă acum în recunoscinţă, vĕḑênd atâta bună-voinţă din partea Adunării pentru micile servicii ce am făcut. Căcĭ în adevĕr, Domnilor, lăsaţi-ne meritul de a ḑice că am făcut fórte puţin în greaua misie ce am avut şi ce póte vîslaşul ne-experimentat când întîmplarea îl aduce la cârma unuĭ vas, care se învălue de pretutindenea? El speréză atunci numaĭ la Dumneḑeŭ şi la Ţara nóstră, şi speranţele nóstre s'aŭ realizat, căcĭ iată Adunarea acea Naţională, suspinată de părinţii noştri, iat'o că s'a întrunit în Domniele-Vóstre. Fiţi fericiţi, Domnilor, că purtaţi caracterul acel maĭ scump la tóte naţiile care voesc şi aspiră la un viitor; fiţi fericiţi că întruniţi astă-ḑi speranţele atâtor milióne de Românĭ; cât pentru noĭ, vom purta până la mormînt şi lăsa şi urmaşilor noştri fala că ne-a învrednicit Dumneḑeŭ să ḑicem: Adunarea Naţională este deschisă, lucraţi într'însa, aleşii ţării, lucraţi de acum spre binele şi fericirea Patrieĭ, spre apărarea drepturilor şi autonomieĭ eĭ. Tratatul şi convenţia din Paris aŭ garantat existenţa nóstră; să trăim dar de acum ca un popor care să simte că este, să ne apărăm cu tóte puterile drepturile şi autonomia ţării ce strămoşii noştri le-aŭ apĕrat până şi cu viaţa, să facem şi noĭ orĭ-ce jertfă va cere trebuinţa pentru apĕrarea acesteĭ sacre moşteniriĭ.

Eŭ propun acum, Domnilor, ca în tabloul ce voiţi a face să nu vĕ opriţi la numele a douĭ ómenĭ; căcĭ ce sînt doue nume în faţa măreţelor

www.dacoromanica.ro

principii care dau viață și duc la mântuire o națiie întrégă? Aŭ dóră individele nóstre putea să se pue în préjma geniului Națieĭ, care venise să restórne piatra mormîntului, unde România gemuse atâția secoli? Nu! Nu! Doĭ ómeni n'aŭ făcut nimica !!! Dumnedeŭ ține în mâinele sale sórta României, și la ora însemnată aŭ dis ca să se împlinéscă.... Atunci generațiile, care aŭ trecut, aŭ tresărit în mormintele lor istoria, cu tóte tradițiile eĭ, s'aŭ înfățișat înaintea nóstră și ne-a arătat să mergem pe calea datoriceĭ. Un nu sciu ce ne împingea înainte. A trebuit să mergem înainte, căcĭ nu putém rămânea înapoĭ!

Inscrieți dar pe bronzul ce propuneți, pe România, care se renaște la viață și d'asupra degetul lui Dumnedeu, care-ĭ însémnă să mérgă înainte, dar să mérgă înainte, căcĭ România are o mare misie de împlinit. Eŭ iaŭ act, Domnilor, despre votul de față și viŭ a mĕ uni cu toțiĭ pentru împlinirea datoriceĭ ce avem. Acum nu ĭ mai mult vorbă de pártid, avem de pus temeliile edificiului nostru național, avem a ne crea o existență, un viitor, avem a ne așterne calea către mântuire; tóte ambițiunile, tóte rivalitățile trebue dar lăsate, ca să conlucrăm împreună la sfînta nóstră causă. Cât pentru mine, orĭ unde va bate o inimă de Român, eŭ voiu fi pururea alaturea, pentru ca să mergem înainte la locul unde gloria strămoșéscă și garanțiile presentului chiamă națiia română

www.dacoromanica.ro

CUVÎNT

pentru unire ţinut la 24 Ianuarie 1859 înaintea Adunării, de Vasile Boerescu *).

Pentru ce sîntem împărţiţi în doue câmpuri? Pentru ce ne numim noi şi voi? Au nu sîntem toţi Români? Aŭ nu avem toţi aceiaşi patrie? Au nu sîntem toţi fiii aceleiaşi nume? Pentru ce să ḑicem: noi şi voi? de ce să nu ḑicem: noi Românii? Nu avem toţi aceiaşi amóre, nu simţim toţi aceleaşi sentimente pentru mama nóstră comună? care este cauza diviziunii nóstre? Care este mărul discordiei dintre noi?

Acest măr de discordie, să nu-l ascundem: el este Domnia. Cine va fi Domnul? Fie-care îşi are convincţiunile sale, fie care îşi are simpatiile sale personale; fie-care din noi crede că ţara sa va fi mai fericită avênd de Domn pe cutare şi pe cutare. Dar discordia există, căci nu toţi cugetă asemenea, Din astă discordie, rezultă discreditul Camerei, discreditul nostru. Nimeni nu mai are credinţă la noi; anarhia nu e departe şi inimicul e la porţile nóstre. Cum să respingem anarhia? cum să respingem pe streini? Făcênd să piară discordia, făcênd să piară punctul care ne desparte.

Noi declarăm că nu avem nici un candidat; Domnia-Vóstră aveţi vre-unul? Se póte. Insă nici unul din noi toţi nu cred că a venit aci cu hotărâre a face să fie candidatul seŭ cu orî-ce preţ. Toţi sîntem Români şi nimeni nu ar vroi ca candidatul seu să ajungă la tron pe urme de sânge sau sprijinit de streini. Ar fi o ofensă pentru ţară de a crede că ea a putut trimete la Cameră asemenea ómeni.

*) Din broşura *Unirea Principatelor.*

www.dacoromanica.ro

Ca să ne unim cu toţiĭ asupra aceluiaşĭ candidat este posibil? Cred că nu; fiind-că, am ḑis, fie-care-şi are credinţa sa. Dar a ne uni asupra unuĭ principiu este posibil? Da. Asupra unui principiu ne putem uni; maĭ cu sémă când acest principiu este cel maĭ mare al naţionalităţiĭ nóstre. Acest principiu este acela al *Unirii*.

Mulţĭ din D-vóstră, acum un an, aŭ representat ţara în astă Cameră şi aŭ susţinut cu căldură Unirea. Prinţul Bibescu, fostul Domn a fost, între alţiĭ, cel maĭ elocuent şi ardent apĕrător al Unirii. S'ar putea óre ăst-timp ca aste persóne să se contraḑică? Acésta nu se póte crede.

Să ne unim dar toţĭ asupra principiuluĭ de Unire, asupra acestuĭ mare principiu ce are să reînvieze naţionalitatea nóstră.

Să ne dăm mâna ca fraţiĭ şi să cugetăm că sîntem muritorĭ, că avem să maĭ trăim câţi-va anĭ şi că copiiĭ şi strănepoţiĭ noştri aŭ să moştenéscă un viitor glorios creat de noĭ.

A ne uni asupra principiuluĭ Unirii, este a ne uni şi asupra persónei ce reprezintă acest principiu! Astă persónă este *Alexandru Ioan Cuza*, domnul Moldoveĭ.

Să ne unim ca fraţiĭ asupra acestui nume şi posteritatea ne va întinde mâinele şi conştiinţa nóstră va fi împăcată, că ne-am împlinit cu religiositate o daţorie sfîntă.

CUVÎNTAREA

luĭ Mihaiŭ-Vitézul la Călugăreni *)

Ostaşilor,

Aduceţi-vĕ aminte de vechia nóstră vitejie, căcĭ

*) Balcescu-Istoria, pag. 124. (1887).

www.dacoromanica.ro

ocasia de acum este frumósă şi de o vom perde anevoe o vom mai căpăta. Turcii sînt uimiţi de atâtea perderi, cetăţile lor de tóte părţile sînt cuprinse; din câţi capi aŭ avut armatele lor, numai unul a rĕmas care mai îndrăsnesce a ţinea frunte creştinilor; cu el avem a ne lupta şi gloria de a-l birui va fi fórte mare. ultimea vrăşmaşilor nu trebue să vĕ sperie, de vreme ce Sinan a lăsat cele mai bune oşti ale sale în garnisóne prin cetăţi şi a adus cu sine numai ómeni carę vor face mai mult sgomot de cât vătămare. Pe lângă acésta, locul de bătae nu póte fi mai biue ales; aci mulţimea lor este nefolositóre. Aduceţi-ve aminte de cruĝimea vrăşmaşului care nu iartă nici-odată pe ceĭ biruiţi, cu atât mai puţin pe ceĭ ce s'aŭ revoltat! Nu este destul că am scuturat jugul robiei, eŭ am reînoit vechile legături cu împĕratal şi ne-am pus sub o putere ardelénă, dacă prin o faptă strălucită nu vom căuta să întemeiăm acéstă vrednică hotărâre. A venit vremea să luptăm puternic pentru libertate, iar mai cu sémă pentru cinstea legiĭ, ca să dovedim Turcilor că de ne-aŭ călcat ei mai înainte patria a fost numai din cauza neunirii nóstre. Dar acum când tóte puterile vecine stau în bună înţelegere împreună, trebue să dobândim prin unire ceia-ce am pierdut prin zavistie şi împerechere şi să gonim pe aceşti cruĝi tirani dincolo de strîmtórea lor, de Dardanele. Toţi vecinii şi-au făcut datoria, când bătêndu-i când gonindu-i din cele mai bune cetăţi ale lor, ast-fel în cât ei prăpădiră cea mai bună parte din armata ce Sinan-Paşa dusese în Ungaria. Acum pot şi Românii dobândi o asemenea glorie, căc tóte dovedesc că vom avea aceiaşi norocire.

www.dacoromanica.ro

PREDICĂ.

Pentru întrebuinţarea timpuluĭ.

Isvorul tuturor desordinelor, ce domnesc între ómenĭ, este reaua şi greşita întrebuinţare a timpului Unii ómenĭ, ca să nu ḑic ceĭ maĭ mulţi, petrec tótă viaţa lor în lene şi nelucrare, nefolositorĭ Patrieĭ lor, concetăţenilor şi chiar lor înşă-şĭ, alţiĭ petrec în turburarea ocupaţiunilor deşarte şi nefolositóre. Unora se pare că nu sînt lăsaţĭ pe pământ decât ca să se bucure de o odihnă defăimată, şi se silesc a scăpa, prin osebite petrecerĭ, de urâtul ce'ĭ urmăresc necontenit, cu mesura ce eĭ fug de dênsul; altor li se par că nu sunt lăsaţĭ aicĭ pe pământ de cât să caute neîncetat turburărĭ şi neodihnă; făcênd tot-d'auna altceva, decât ceea-ce sunt datorĭ a face. S'ar crede, că timpul este un inimic comun, în contra căruia toţĭ ómenii aŭ făcut o conjuraţie, tótă viaţa lor se pare că n'ar fi alt-ceva de cât o cercare, cum să'şĭ piardă timpul şi să scape de el: ceĭ maĭ fericiţi se socot aceĭa carĭ isbutesc maĭ bine a nu simţi greutatea timpuluĭ. Unii petrec timpul în petrecerĭ şi plăcerĭ deşarte, alţiĭ, însă, în ocupaţiĭ serióse şi folositóre, care scurtéză, ca să ḑic aşa, lungimea ḑilelor şi a momentelor, şi trec pe nesimţite, şi fără a băga noĭ de sémă trecerea lor.

Timpul, acest depozit preţios, pe care ni l'aŭ încredinţat Domnul, a devenit pentru noĭ o sarcină care ne apasă şi ne ostenesce, noĭ ne temem, ca de cea maĭ de pe urmă nenorocire, ca să nu scăpăm acest timp; cu tóte acestea privim ca o sarcină curgerea luĭ. Suntem ca acceĭ avarĭ, carĭ ar dori să'şĭ ţină comorile în eternitate, dară carĭ nu îndrăsnesc a se atinge de dênsele.

www.dacoromanica.ro

Cu tóte acestea, acest timp, de care aràtăm că ne interesăm atât de puţin, care este mijlocul mântuirei nóstre; noĭ îl perdem fără părere de reu, şi acésta este o crimă; saŭ îl întrebuinţăm numaĭ pentru lucruri lumescĭ şi trecătóre şi acésta este o nebunie. Să întrebuinţăm bine timpul pe care D-ḑeu ni l'a dat, fiind-că este scurt; să nu'l întrebuinţăm decât pentru lucruri folositóre, şi péntru mântuirea nóstră, fiind-că de aceĭa ni s'a dat. Să cunóscem tot preţul timpului, şi atuncea nu'l vom pĭerde înḑeşert; să cunóscem folosul, şi atuncea nu'l vom întrebuinţa decât pentru scopul l'a care ni s'a dat. Printr'acesta vom îndrepta atât pericolele unei vieţi petrecute în lenevie, cât necuviinţele unei vieţi petrecute în ocupaţii deşarte şi nefolositóre; acesta va fi sufletul cuvîntărei de faţă. Să chemăm dar lumina Cerésca, ca să ne lumineze şi să ne conducă. (Impĕrate Ceresc mîntuitorule).

Partea I-a

Treĭ împrejurări hotărăsc, mai obicinuit, preţul lucrurilor înaintea ómenilor: folósele marĭ ce putem a dobândi; puţina ostenélă ce am întrebuinţat'o spre dobândirea lor, şi în fine, perderea de tótă speranţa a le mai redobândi, după ce odată le-am perdut. Iată dar, fraţiĭ meĭ! cele treĭ pricinĭ de capetenie, care s'ar cuveni să facă pe omul înţelept a socoti timpul, lucrul cel maĭ preţios şi maĭ estimabil: Intâiu pentru că el este preţul eternităţeĭ; al doilea, pentru că este scurt, şi se cuvine să ne silim a'l întrebuinţa bine; şi în fine, pentru că nu se maĭ întórce, şi ceea-ce am perdut odată, e perdut pentru tot-d'auna.

Aşa fraţilor! Timpul este preţul eternităţiĭ. Omul osândit la mórte, încă de la nascerea sa, pen-

www.dacoromanica.ro

tru păcatul strămoşesc, nu primia viaţa de cât ca să o pérdă îndată ce aŭ primit'o. Numaĭ sîngele luĭ Isus Christos, a şters şi a oprit osânda morţeĭ, pronunţată în contra a tot neamul omenesc, în persóna celuĭ dintâiu păcătos. Noĭ trăim, deşi suntem fiiĭ unuĭ părinte osândit la mórte şi moştenitoriĭ pedepseĭ luĭ; trăim fiind-că Mântuitorul a murit în locul nostru; mórtea luĭ Isus Christos, este dar, isvorul şi singurul titlu cu care noĭ avem drept la viaţă; ḑilele nóstre, momentele nóstre, sunt dar, cele dintâiŭ bine-faceriĭ, cariĭ ne-aŭ venit prin Crucea sa. Şi timpul ce noi îl perdem în deşert, este, cu tóte acestea, preţul sângeluĭ sĕŭ, fructul morţeĭ sale, şi meritul sacrificiuluĭ sĕŭ.

Nu numaĭ ca fiiĭ luĭ Adam, noĭ nu meritam viaţa, dar tóte crimele şi nelegiuirile ce am adăogat la păcatul strămoşesc, cu care ne-am născut, a devenit pentru noĭ ca nouă osândă de mórte: de câte oriĭ noĭ am călcat ḑegea cea sfântă a Făcătoruluĭ nostru, de atâtea oriĭ ne-am făcut nevredniciĭ de viaţa ce El ne-a dat'o; tot păcătosul dar este fiul morţeĭ şi al mânieĭ, şi de câte oriĭ îndurarea luĭ D-ḑeŭ, după fie care din crimele nóstre, a oprit osânda morţeĭ nóstre, este ca o viaţă nouă ce El a bine-voit a ne acorda; pentru ca să ne lase timp de îndreptare şi de pocăinţă.

Eŭ nu vorbesc aicea de bóle, de pericole nenumĕrate ce aŭ ameninţat de atâtea oriĭ viaţa nóstră, cariĭ aŭ terminat pe a multora dintre amiciĭ şi rudele nóstre, şi de care bunătatea sa ne-aŭ păzit până acum. Viaţa de care ne bucurăm, este dar ca o minune a îndurăreĭ sale D-ḑeeşciĭ: timpul ce ne este lăsat este o urmare a nemărginiteĭ sale îndurăriĭ, care compun firul şi cursul vieţeĭ nóstre, fie-care moment în care maĭ rĕsuflăm încă, este

www.dacoromanica.ro

ca o nouă facere de bine ce primim de la D-ḑeŭ; şi a petrece acest timp şi aceste momenţe în deşertăciuni şi în fapte rele, este a defăima bunătatea cea nemărginită ce ne-a dat viéţa, despreţuind darul cel scump, care ne-a făcut; şi lăsând în voca întâmplărei mântuirea nóstră cea vecinică. Iată fraţii mei, cel dintâi păcat ce facem perḑênd timpul îndeşert; acesta este o avere preţiósă ce ni s'a lăsat, de şi nu eram vrednici, şi nu avem drept asupra acesteï averi; timpul ni s'a lăsat ca să dobândim printr'ênsul împărăţia cea ceréscă, şi noi îl risipim ca lucrul cel maï fără preţ, şi cu care nu scie cine-va ce să facă.

Noï am privi ca pe un nebun, pe un om, care, fiind moştenitor uneï comorï nemărginite, ar lăsa-o să se risipéscă, fără cea maï mică îngrijire şi luare aminte; şi n'ar întrebuinţa-o ca să se înalţe la onóre şi vrednicii, care să'l tragă din obscuritate, orï să'şï asigure o poziţie statornică, care să'l pună pentru viitor, în stare a nu se maï teme de nicï o prefacere. Dar, fraţilor, timpul este acea comóră preţiósă, pe care noï am moştenit-o păscându-ne şi pe care ne-au lăsat-o Creatorul din îndurarea Sa. Acéstă comóră este în mânile nóstre, şi de la noï atârnă ca s'o întrebuinţăm bine, că nu ne este dat timpul numaï ca să ne înălţăm aicï joş, la vrednicii trecătóre şi la măriri omenescï. Vaï! Tot ce este trecător este prea neînsemnat, ca să fie singurul preţ al unuï timp, care ar trebui să fie preţul veciniciei, timpul ni s'a dat ca să ne facem fiiï luï Dumneḑeŭ, şi maï presus chiar de Împăraţiï şi Regii, în societatea celor fericiţi, care vor fi toţi maï presus de Impĕraţiï şi Regiï pământuluï, şi vor împărăţi împreună cu Isus Christos, în împărăţia sa cea vecinică.

Cât este de mare nebunia nóstră, că nu între-

www.dacoromanica.ro

buinţăm bine o comóră atâta de nepreţuită, şi risipim în petreceri nefolositóre şi deşarte, un timp care póte fi preţul fericirei nóstre pe pământ, şi a vieţii veciinice; lăsând să piară ca fumul ţilele nóstre, una, câte una, în speranţe şi dorinţe deşarte! Aşa fraţilor, nu este ţi, oră saŭ moment, care întrebuinţat bine, să nu fie în stare a ne face vrednicĭ vieţii de veci. Timpul este averea cea maĭ scumpă a omuluĭ, şi o singură ţi pĭerduta îndeşert, s'ar cuveni să o preţuim maĭ mult de cât o avere; cu tóte acestea, acest timp atât de preţios, se pare ca o sarcină, pe care nu ne gîndim nicĭ odată cum să'l întrebuinţăm, ci cum să'l pĭerdem! Şi cu tóte mijlócele ce întrebuinţăm spre acésta, ne maĭ rĕmâne încă destul timp cu care nu ne pricepem ce vom face. Serviciile nóstre, le păstrăm pentru amicii noştri, facerile de bine, pentru creaturile nóstre, averile pentru rudele şi fiiĭ noştri, pentru acĕia carĭ ni se par vrednicĭ de dênsele; iar timpul nostru îl dam la tótă lumea. saŭ maĭ bine a ţice, îl expunem în prada tutulor ómenilor; încă ne face şi o plăcere, ca cum acesta ar fi o povară ce o purtăm în mijlocul societăţii, căutând neîncetat pe cine-va care să ne-o ridice.

Intr'acest chin, timpul care este darul cel maĭ preţios al luĭ Dumneţeu, şi care ar trebui să fie preţul vieţeĭ veciinice, ni se pare o sarcină şi o greutate cu anevoe de purtat.

Incă un alt cuvînt, care ar trebui să ne facă să simţim maĭ bine, cât sîntem de nebunĭ, preţuind aşa de puţin timpul ce Dumneţeu ne-au lasat, este, că nu numaĭ acesta este preţul cu care putem cumpĕra viaţa de veci! Dar ce este maĭ mult, că este scurt şi iute trecător, şi ni se cuvine a face tot ce ne va sta în putinţă a'l întrebuinţa cu folos. Căcĭ dacă am avea sa trăim maĭ

www.dacoromanica.ro

multe sute de veacuri pe pământ, chiar şi acest timp s'ar cuveni să ni se pară pré scurt spre a câştiga viaţa de veci, dar cel puţin am puté să ne rezimăm în marginea anilor, pentru aceste pedepsi trecătóre, şi anii şi ţilele pierdute în deşert, nu ar forma decât un punct nepătruns într'atâta lungime de veacuri ce am avea să petrecem pe pământ. Dar vaĭ! Tótă viaţa nóstră nu este ea însaşi, decât un punct neînsemnat; viéţa cea maĭ lungă ţine fórte puţin; ţilele nóstre şi anii sînt mărginiţi într'un cerc fórte strâns, încât nu avem nimica de pierdut, într'un spaţiŭ atât de scurt şi atât de iute. Noĭ nu sîntem decât un moment pe pământ; asemenea focurilor rătăcitóre care se vĕd în aer în timpul nopţilor întunecóse; noĭ nu ne arĕtăm decât ca să perim într'o clipélă de ochĭ, şi să ne cufundăm în întunericul veacurilor: arĕtarea nóstră în lume este ca un fulger ce se stinge născându-se; noĭ o mărturisim acésta în tóte ţilele, dar nu facem maĭ mult decât atât.

Vaĭ! ce momente ne pot remâne dintr'o viaţă care ea singură nu este decât un moment? Şi încă, dacă veĭ retrage din acest moment, ceea-ce este îndatorit să întrebuinţezĭ pentru nevoile neapărate ale vieţeĭ, pentru datoriile poziţieĭ tale, pentru cuviinţele societăţiĭ, şi pentru întâmplărĭ neprevĕţute, ce-'ţĭ maĭ rĕmâne pentru tine, pentru Dumneţeŭ şi pentru eternitate? Nu sîntem noĭ dar vrednicĭ de defăimare, că nu scim încă cum să întrebuinţăm puţinul timp ce ne rĕmâne, şi alergăm la miĭ de mijlóce carĭ să ne ajute a pierde timpul şi a nu simţi trecerea luĭ?

La puţinul timp ce avem a trăi pe pământ, să adăogăm, fraţiĭ meĭ, numĕrul pĕcatelor nóstre trecute, de care avem a ne pocăi, în scurtele mo-

www.dacoromanica.ro

mente ce ne mai remâne. Câte nelegiuiri nu s'au grămădit asupra capetelor nóstre, încă de la cei dintâi ani ai vieţii nóstre? Vai! Dece vieţi ca a nóstre, ar trebui spre a rĕscumpĕra o parte din viéţa nóstră petrecută în pĕcate, şi încă n'ar fi destul; dacă îndurarea Dumneḑeéscă n'ar împlini lipsa. O Dumneḑeule! ce póte dar, ce ne mai rĕmâne pentru plăceri şi deşertăciuni, dintr'o viéţă atât de scurtă şi atâta de iute trecătóre? Ce loc pot să mai afle, petrecerile şi bucuriile deşarte, într'un interval atât de repede şi atât de scurt; care abia este îndestul a'l întrebuinţa la împlinirea datoriilor nóstre şi spre slujba Ta.

Vai, fraţilor! Óre cugetăm noi la acésta? Un criminal, osândit la mórte, căruia nu i s'ar lăsa decât numai o singură ḑi, spre a dobândi ertare; ar mai avea el încă momente de pierdut? S'ar mai plânge óre, de lungimea timpului ce bunătatea judecătorilor, 'i-au lăsat? Ar căuta petrecerile deşarte, care să'l facă a pierde momentele preţióse ce 'i-a rĕmas, spre a'şi dobândi ertare şi libertate? Nu ar întrebuinţa bine aceste momente atât de hotărîtóre pentru sorta sa? Şi n'ar împlini el, óre, prin stăruinţele sale, prin rugăciuni şi mijlociri serióse, aceea-ce lipsesce la timpul ce i s'a lăsat? Cât sîntem noi de nebuni! Osânda nóstră este pronunţată![1]) Crimele şi nelegiuirile vieţei nóstre fac acéstă osândă a fi sigură! Ni s'au lăsat numai o ḑi, ca să scăpăm de acéstă osândă, şi să schimbăm sentinţa hotărîrei veciniculuĭ Judecător; şi acéstă singură ḑi; acéstă ḑi, iute trecătóre, noi o petrecem cu nepăsare, în ocupaţii deşarte şi nefolositóre, adică ori vătămătóre; şi acéstă ḑi preţiósă ne este ca o sarcină, ne supĕră şi facem tot

1) Cu mórte veĭ muri. Facere, C: 3.

www.dacoromanica.ro

ce ne stă în putinţă ca s'o scurtăm, ni se pare că nu găsim îndestule mijlóce de petreceri spre a o pierde şi a umplea deşertul ei; şi ajungem séra fără a fi făcut altă întrebuinţare de ţiua ce ni s'a lăsat, decât a ne face mai vrednici de osânda care mai de'nainte o meritam.

Şi încă ce este şi mai mult fraţilor, de unde scim noi, că réua întrebuinţare ce facem, cu ţilele ce bunătatea Dumneţeéscă ne-aŭ dăruit, nu va îndemna dreptatea sa ca să le scurteze? Câte întâmplări neprevĕţute nu pot tăia firul vieţei nóstre la mijlocul ei, secerându-ne în cea mai frumósă vêrstă a vieţei? Şi ridicându-ne din mijlocul speranţelor nóstre! Câte morţi spăimântătóre şi fără de veste, nu vedem noi urmêndu-se; care sînt tot-d'auna o dréptă pedépsă a relei întrebuinţări ce facem de viaţă! In ce timp, în ce loc, aŭ vĕţut cine-va atâtea triste exémple de care să vĕd la noi astă-ţi? Altă dată aseminea întâmplări era rari: astă-ţi este o întâmplare de tóte ţilele şi de unde vine accasta? Negreşit că nu póte fi decât o pedépsă a păcatelor nóstre, saŭ a vieţei nóstre cei neregulate, necunoscută de părinţii noştri. Socotiţi dacă puteţi pe aceia dintre rudele vóstre, dintre amicii voştri, dintre cunoscuţii voştri, pe care mórtea i-au răpit fără de veste şi fără nici o pregătire, fără de a avea timp de pocăinţă. Fără a avea măcăr un moment a se gîndi la ei însuşi, la Dumneţeu, pe care l'aŭ mâniat şi la nelegiurile lor trecute; fără ajutorul celor mai de pe urmă mângâeri ale bisericei, care să sevêrşesc prin miniştrii sĕi; şi cari nu s'aŭ înfăţişat nici decum, ori aŭ venit pré târziŭ fiind-că murind, le despreţuise acestea în tot cursul vieţei sale.

Vie cine-va, după tóte acestea, să ne ţică că omul are multe momente de prisos în cursul ţi-

www.dacoromanica.ro

leĭ; şi că trebue să scie a'şĭ petrece acest timp cu ceva plăcut.

Ce ḑicĭ, o omule, că sînt multe momente de prisos în timpul ḑileĭ? Dar acésta este greşala ta ale lăsa să trécă în deşert, şi a nu sci cum să le întrebuinţezĭ. Ḑilele dreptuluĭ sînt tot-d'auna pline. Momente de prisos în timpul ḑileĭ? Dar ţi-aĭ îngrijit tóte datoriile? Ţ'aĭ pus în regulă trebile caseĭ? Ţ'aĭ învĕţat copiiĭ? Aĭ ajutat pe ceĭ nenorociţi? Cerceta-ta-ĭ pe bolnavĭ şi pe săracĭ? Implinitu-ţi-aĭ tóte datoriile slujbeĭ tale cu vrednicie şi sfinţenie? Cugeta-ta-ĭ la fapte de pietate? Făcutu-'ţĭ-aĭ rugăciunile? Ocupatu-te-aĭ cu vr'o cetire folositóre şi edifiantă? Timpul este atât de scurt, datoriile tale nemărginite: Şi maĭ poţi încă afla momente de prisos în timpul ḑileĭ? Dumneḑeul meŭ! Câţĭ bărbaţi sfinţĭ carĭ trăiaŭ în pustietăţi, se plângeaŭ că ḑilele acesteĭ vieţi sînt scurte; eĭ întrebuinţaŭ şi chiar timpul nopţeĭ în lucrărĭ ostenitóre şi fapte de pietate; fiind-că orele ḑileĭ eraŭ puţine pentru zelul lor; le părea lor, că ḑorile viind îĭ întrerupea dela rugăciune şi cântarea psalmilor; timpul era scurt pentru eĭ, în mijlocul singurătăţeĭ, fiind-că îl întrebuinţa în fapte bune şi în laudele Domnuluĭ; iar noĭ, în mijlocul societăţeĭ, înconjuraţi de ocupaţiile şi de grijile acesteĭ vieţi trecătóre, care absorb maĭ tóte ḑilele şi momentele nóstre; noĭ carĭ avem datoriĭ de împlinit, către ceĭ de aprópe aĭ noştri, către fiĭ noştri, către amiciĭ noştri, către ceĭ maĭ marĭ şi către ceĭ maĭ micĭ aĭ noştri, către postul ce'l ocupăm; şi în fine, către Patria nóstră, noĭ aflăm încă, momente de prisos în timpul ḑileĭ; şi puţinele care ne remân ni se par pré lungĭ ale întrebuinţa spre lauda luĭ Dumneḑeu.

Este fericit cine-va, ḑicĭ tu, dacă scie să se o-

www.dacoromanica.ro

cupe cu ceva nevinovat. Dar ţie cât timp 'ţi mai rĕmâne? Nu te temi că momentul de faţă este cel mai de pe urmă al vieţii tale? Şi óre în mâna ta este timpul vieţei, şi dela tine îl ai, ca să'l întrebuinţezi cum vei voi, şi nu după voia Domnului? Pentru ce cauţi petreceri nefolositóre, ca să nu simţi cum trece timpul, căci el trece şi fără acestea? Nu cumva cugeţi că timpul ţi s'a dat ca să'l petreci îndeşert, fără a face nimic serios, nimic folositor, nimic mare şi vrednic de om? Şi óre creştinul, moştenitorul Ceruluĭ, este el lăsat pe pământ numai ca să se desfăteze?

Dar, vei adăoga: Ce fel, să nu aibă omul nici o distracţie în cursul vieţei? Să aibă, mĕ învoesc, dar odihna şi distracţia urméză după ostenele şi lupte, iar viaţa ta se petrece într'o necontenită odihnă. Repaosul este ertat acelor cari, după ce şi au îndeplinit tóte datoriile se cuvine să dé câte-va momente de odihnă slăbiciuneĭ omenescĭ, dar tu, de ce aĭ trebuinţă să te odihnescĭ? Să încetezĭ din petreceri şi plăceri, să te repauzezĭ, după ce aĭ petrecut nopţi întregi la jocul cărţilor saŭ la alte desfătări cari 'ţi răpesc chiar timpul trebuincios la datoriile tale; care 'ţi ocupă tótă viaţa, îţi vatămă sanătatea, îţi ruinéză averea şi te face jucăria întâmplărilor. Au nu vedem noi că în casele unde domnesce tot-d'auna jocul şi petrecerile zadarnice nu este nici o disciplină, nici o ordine, nici o regulă. Tóte datoriile serióse sînt uitate, copiĭ sînt reu crescuţi, slugile neregulate, interesele caseĭ în decadenţă; ómeniĭ ce aŭ óre-care autoritate asupra aceleĭ case, cârtesc, ceĭ buni se scandalizéză, publicul rîde, miĭ de bănueli, miĭ de vorbe asupra moravurilor aceĭ case, asupra conduiteĭ celor ce se adună acolo, şi asupra vieţeĭ lor. Patima jocului nu vine nici odată singură, ea este

www.dacoromanica.ro

mai tot-d'auna izvorul sau ocazia a mai multor pasiuni şi neregulări ale vieţei. Este cauza ruinărei totale, atât morale cât şi fizice. Iată petrecerile care le socotiţi nevinovate şi necesarii, spre a ocupa deşertul ţilelor vóstre.

Vaĭ fraţilor! Câţi din aceia pentru care a sunat ora cea mai de pe urmă, n'ar dori să aibă câte-va momente de acelea pe care voĭ nu sciţi cum să le întrebuinţaţi? Şi dacă 'i-ar întreba cine-va, ce ar face cu acele momente, vor respunde: să vărsĕmĭ lacrimĭ de pocăinţă; să ne rugăm îndurării Dumneţeescĭ pentru iertarea păcatelor nóstre; să ne pregătim în sfîrşit pentru lunga călătorie ce ne stă înainte. Cu tóte acestea li se refuză acéstă oră, li se respunde: că nu mai este timp pentru eĭ, şi voĭ nu sciţi ce să faceţi cu timpul ce Dumneţeŭ v'au lăsat, îl întrebuinţaţi rĕu şi spre pierţarea vóstră. Dumneţeŭ vĕ va judeca însă şi pe patul morţeĭ, în acea oră teribilă, ce va veni fără de veste asupră-vĕ, în deşert veţi cere timp făgăduind luĭ Dumneţeŭ a întrebuinţa mai creştinesce timpul ce v'ar mai lăsa. Hotărîrea este dată şi dreptatea Sa va tăia fără îndurare firul ţilelor vóstre, şi acest timp care acum vĕ apasă, pe care de multe orĭ nu sciţi cum să'l întrebuinţaţi, vi se va refuza atuncĭ.

Dar ceea ce face orbirea nóstră încă şi mai mare, şi pierderea nevindecată este că timpul pe care noĭ îl lăsăm să curgă cu atâta nepăsare şi nesimţire, nu numaĭ este scurt şi preţios, dar ce este mai trist dupe ce odată l'am pierdut nu'l mai putem afla, nu se mai întórce.

Aşa fraţilor, timpul pĭerdut nu se mai întórce, avuţiile, onórea, reputaţia, favorurile, pĭerţîndu-le cine-va odată póte iarăşi să le recâştige, saŭ póte să împlinéscă aceste pĭerderĭ din altă parte şi mai

www.dacoromanica.ro

cu folos, dar timpul petrecut şi pĭerdut în deşertăciuni este nereparabil; ḑilele vieţeĭ nóstre sînt nişte mijlóce pe care Dumneḑeŭ ni l'aŭ dat ca să le întrebuinţăm spre folosul nostru şi al aprópelui şi spre mărirea Sa; şi noĭ despreţuind îndurarea Luĭ, le pĭerdem în zădărniciĭ. Cu adevĕrat cine se póte îndoi? Că un timp atât de scurt ca acela care noĭ avem a trăi pe pământ, n'ar fi hotărât Dumneḑeŭ, cum se cuvine să întrebuinţăm nu numaĭ ḑilele, ci şi orele şi momentele ce ne sînt lăsate, pentru a căror bună întrebuinţare să ne învrednicim după aceea, de darurile sale atât în viéţa acésta, cât şi în cea viitóre. Aşa dar, aceste ḑile şi aceste momente, fiind pĭerdute îndeşert, darurile ce era hotărît ca să le câştigăm într'ênsele, asemenea sînt pĭerdute. Aĭ semănat în timpul primăverii? Veĭ secera în timpul tómneĭ, şi te veĭ odihni în timpul ĭerneĭ. Aĭ învĕţat în timpul copilărieĭ şi al tinereţeĭ? In vêrsta bărbătéscă veĭ fi folositor ţie, aprópeluĭ teŭ şi societăţeĭ. Momentele şi ḑilele ce Dumneḑeŭ ne-a dat sînt hotărîte, au trecut, nu se întorc maĭ mult; asemenea şi cursul îndurărilor Sale este regulat; pĭerḑênd ḑilele nóstre, noĭ am creḑut că nu pierdem decât nişte momente nefolositóre, dar cu ele am pĭerdut şi darurile cele nepreţuite ale luĭ Dumneḑeŭ, pe care bunătatea Sa le hotărâse pentru fie-care din acele ḑile; şi precum ḑilele nu se maĭ întorc, sînt pĭerdute pentru tot-d'auna; asemenea şi darurile care era hotărîte pentru ele, nu le vom maĭ puté dobândi.

Timpul pĭerdut nu se maĭ întórce, fiind-că fiecare ḑi, fie-care moment trebue să ne facă să înnaintăm cu un grad în calea fapteĭ bune, şi ḑilele, şi momentele pierdute îndeşert, ne fac a rămânea în urmă, şi încheindu-se cursul vieţeĭ nós-

www.dacoromanica.ro

tre, sosesce sfârşitul, care ne află fórte departe; şi atunci nu mai este timp a ajunge la ţinta dorirĭlor, şi a câştiga timpul pĭerdut, orĭ cât am grăbi paşiĭ noştri; măcar de am înainta cu paşi de uriaş, de ne-am sforţa ca să facem într'o ḑi ceea ce trebuia să facem în cursul a maĭ multor anĭ; vor fi tóte îndeşert, tot ce maĭ putem face în momentele cele de pe urmă este ca printr'o sfîntă încredere în bunătatea Dumneḑeéscă, să ne silim prin penitenţă a câştiga ertarea şi îndurarea Sa.

Timpul pĭerdut nu se mai întórce, este nereparabil şi în privinţa faptelor de penitenţă, care cine-va este în stare să le săvêrşéscă, în óre-care timp al vieţeĭ, şi care pe urmă când vin slăbiciunile, bólele, bătrîneţea nu le póte săvêrşi. Tînerul póte să citéscă, să se róge, să postéscă, să mérgă la biserică; iar bătrînul nu le póte face acestea, şi atunci după ce aŭ pĭerdut viéţa în deşertăciunĭ, póte să ḑică: Dumneḑeu nu cere cele peste putinţă şi făcênd cine-va ce póte, a făcut ce este dator. Religia nu cere dela om ca să'şĭ grăbéscă scurtarea vieţiĭ sub cuvînt de pocăinţă: dar cine te-a pus în acéstă stare de neputinţă? Dacă nu tu însuţĭ: greşalele tale nu'ţĭ împutinéză datoriile; petrecênd după voia sa, acest timp tu l'aĭ petrecut în deşertăciunĭ, puterile şi facultăţile ce ne-aŭ dat, orĭ le-aĭ întrebuinţat rĕŭ, sau n'aĭ făcut nimica din acelea pentru care era hotărîte; aşa dar, Dumneḑeŭ va face ceea-ce tu n'aĭ făcut. El va pedepsi păcatele tale în viéţa acésta sau după mórte.

Ia aminte la cele ce s'aŭ ḑis, căcĭ, ceea-ce se potrivesce la fie-care moment al vieţeĭ, aceia se potrivesce şi la acela al morţeĭ; cine-va nu móre decât numaĭ odată şi dintr'acésta încheĭem; că trebue să móră bine, adecă să móră creştinesce, fiind-că nu maĭ este mijlocul a reveni la viéţă, şi

www.dacoromanica.ro

a îndrepta printr'o a doua mórte, nenorocirile celeĭ dintâĭ; acésta o putem ḑice şi pentru viéţă, cine-va nu trăesce decât numaĭ odată, unul şi acelaşi moment, s'aŭ pĭerdut odată nu'l maĭ póte dobândi, spre a face maĭ bună întrebuinţare cu dênsul, ast-fel fie-care moment pĭerdut al vĭeţeĭ nóstre, să face un punct hotărîtor pentru veciniciе, acel moment pĭerdut nu se va maĭ schimba; ni se va înfăţişa în ḑiua cea mare şi maĭ de pe urmă, aşa precum l'am petrecut.

Câtă dar este nebunia nóstră, pĭerḑênd un timp atât de preţios, atât de scurt şi iute trecător, şi îngrijindu-ne nu cum să'l întrebuinţăm cu folos, ci cum să'l pĭerdem, lăsând cu nepăsare ḑilele nóstre a se strecura una după alta, şi a se pĭerde în întunericul veacurilor.

O Dumneḑeule, a tot-puternice, în mâna căruiă sînt anii şi ḑilele, pe care le împarţi după voia Ta! Cum primeşti tu óre pe muritorii carĭ pĭerd şi risipesc în zădărnicii ḑilele ce le-aĭ dat, şi a căror câtăţime numaĭ Tu o cunoscĭ, fiind-că Tu aĭ mĕsurat ḑilele şi momentele fie-căruĭ muritor şi aceste ḑile, aceste momente, sînt un dar al îndurăreĭ Tale pe care ni le-aĭ dat, ca să le întrebuinţăm în fapte bune, spre a ne face vrednicĭ din noŭ de facerile tale de bine, momente pe care noĭ prin rătăcirile nóstre silim bunătatea Ta să le împuţineze, spre a ne pedepsi de reaua lor întrebuinţare; momente pe care în fie-care ḑi le rîdicĭ, înaintea ochilor noştri, de la atâţia păcătoşi, póte maĭ puţinĭ vrednicĭ de osândă decât noĭ, pe care mórtea îĭ răpesce, în flórea vêrsteĭ din mijlocul avereĭ şi fericireĭ; momente în sfârşit, de care póte nicĭ noĭ nu ne vom bucura mult timp. O Dumneḑeul meŭ! Iată acum cea maĭ mare şi cea maĭ frumósă parte a vĭeţiĭ mele trecută şi

www.dacoromanica.ro

pierdută pentru tot-d'auna. Imĭ arunc înapoĭ o căutătură asupra ḑilelor viţeĭ mele, şi nu vĕd nicĭ o ḑi, o singură ḑĭ, petrecută după voia Ta; tótă viéţa mea nu este decât un fum, care pĭere şi nu lasă nimic. Dumneḑeul meŭ! óre până în sfârşit voiŭ tîrâ tristele mele ḑile în deşertăciunĭ; în acest urât care mĕ persecută, în mijlocul plăcerilor şi care, cu tóte sforţările ce fac, nu caută decât deşertăciunĭ. Óre momentul cel maĭ de pe urmă nu mĕ va surprinde gol de tótă fapta bună, şi nepregătit a face călătoria către vecie? Nu voiŭ avé nicĭ un minut serios în cursul vieţeĭ mele, decât momentul cel maĭ de pe urmă şi hotărîtor. Ce viéţă, Dumneḑeul meŭ! Pentru un suflet închinat spre slujba Ta; chĭemat în societatea aleşilor fiuluĭ Tĕŭ, înavuţit cu darurile Tale, prin care puté fi capabil a săvârşi fapte vrednice de viéţa de vecĭ. Ce viéţă, în care nu fac nimic bun, nu hotărăsc nimica folositor şi nu împlinesc nimica din cele ce Tu voescĭ.

Dar dacă pĭerderea timpuluĭ este a nu cunósce preţul luĭ, reaua întrebuinţare şi mulţimea ocupaţiilor nu este maĭ puţin vătămătóre la buna întrebuinţare a timpuluĭ şi la folosul ce creştinul se cuvine să tragă dintr'ênsul.

V'am arătat până aicĭ pericolele uneĭ vieţĭ petrecute în lenevie, voiŭ acum să vĕ expun necuviinţele uneĭ vieţĭ petrecută în ocupaţiĭ.

Partea a II-a

La tóte cele ce am ḑis până acum, fraţiĭ meĭ, nu mĕ îndoesc, că mulţĭ din ceĭ ce m'aŭ ascultat mĭ-aŭ făcut opositie în mintea lor, ḑicênd: că viéţa lor nu numaĭ că nu este petrecută în lene şi nelucrare; dar abia le ajunge timpul pentru

www.dacoromanica.ro

împlinirea datoriilor lor, ale bunelor cuviinţe cerute în societate, şi însărcinărilor celor nemărginite a le postuluĭ lor; că eĭ trăesc într'o schimbare necontenită de ocupaţiĭ şi de afacerĭ, care absorb tótă viéţa lor şi se socotesc fericiţi, când le rĕmâne câte un moment de odihnă, cerută de poziţia şi starea lor.

Iată fraţilor, un chip noŭ de a abuza de timp, maĭ vĕtămător încă decât lenea şi nelucrarea. In adevĕr, întrebuinţarea creştinéscă a timpuluĭ nu stă numaĭ într'acésta, a ocupa tóte momentele ţileĭ; ci întru ale ocupa cu regulă şi folos; după porunca Domnuluĭ, care ni le dă. Viéţa creştinuluĭ se cuvine să fie o viéţă regulată şi înţeléptă. Mândria, ambiţia, lăcomia, omorul, imaginaţiunea sînt principiĭ greşite de conduită, carĭ provin din neregularea spiritulŭi şi a inimeĭ, în vreme ce singura nóstră conduită pentru întrebuinţarea timpuluĭ, s'ar cuveni să fie raţiunea, (drépta-judecată) şi ordinea.

Cu tóte acestea, viéţa celor maĭ mulţĭ din ómenĭ este o viéţă tot-d'auna ocupată, şi tot-d'odată nefolositóre, o viéţă tot-d'auna muncitóre şi tot-d'auna deşartă, pasiunile formézĕ şi pricinuesc tóte lucrările lor. Pasiunile sînt pricina tuturor mişcărilor ce împing pe ómenĭ, şi-ĭ fac să alerge într'o parte şi într'alta, ca nişte nebunĭ, care nu le lasă nicĭ un moment liniştit şi ocupând tóte momentele lor, nu caută a'şĭ împlini datoriile, ci se mişcă de neodihna ce'ĭ stăpânesce şi caută a'şĭ mulţumi pasiunile saŭ lăcomia lor.

Dar veĭ întreba în ce stă acea ordine, care trebue să reguleze mĕsura ocupaţiilor nóstre, şi să sfinţéscă întrebuinţarea timpuluĭ nostru? Acésta stă maĭ întâĭ întru a mărgini ocupaţiile nóstre în datoriile cerute de starea nóstră; a nu căuta

www.dacoromanica.ro

poziţii care să le îmulţéscă, şi a nu socoti ca datorii ale nóstre, grijile şi turburarea în care ne împing numaĭ patimile nóstre, făcêndu-ne a ne forma trebuinţi şi ocupaţii nouă. Al douilea, orĭ cât de agitată ar fi posiţia nóstră, pe lângă tóte ocupaţiile se cuvine să privim ca cea maĭ de căpetenie şi cea mai netăgăduită datorie ce avem a petrece creştinesce şi în fapte plăcute luĭ Dumnedeu.

Am ḑis, că nu se cuvine a socoti ca datorii a le nóstre care ar trebui să sfinţéscă întrebuinţarea timpuluĭ, acele datorii pe care le pricinuesc neastâmpĕrul saŭ patimile. Neastâmpĕrul saŭ urîtul, cu adevĕrat fraţilor, noĭ voim maĭ tot-d'auna să scăpăm de noĭ înşine şi nimic nu este maĭ trist pentru cea maĭ parte din ómenĭ, decât când se află cine-va uumaĭ cu eĭ şi se însore în însuşĭ inima lor, fiind-că neîncetat patimĭ deşarte, aplicărĭ osândite, miĭ de dorinţe nelegiuite, ocupă tóte mişcările inimeĭ nóstre, intrând în înşine, nu aflăm în inima nóstră decât un rĕspuns de mórte, un deşert înfricoşat, crunte mustrărĭ de cuget, gânduri negre şi cugetărĭ triste. Iată pentru ce căutăm în varietatea ocupaţiilor şi în distracţiĭ necontenite, uitate de noĭ înşine, noĭ ne temem de linişte ca de semnalul urâtuluĭ ce ne stăpânesce, îndată ce vom fi singurĭ; şi credem că vom afla în neregularea şi mulţimea ocupaţiilor de afară, acea uitare fericită, care ne face să trecem timpul cu neplăcere şi să nu maĭ simţim greutatea nóstră.

Dar ne înşelăm fraţilor! Urâtul nu se află de cât în neregulare şi într'o viéţă tulburată; în care nimic nu este la locul sĕŭ, trăim după întâmplare, ne facem sarcină nouă înşine, căutând tot-d'auna ocupaţiĭ nuoĭ şi desgustul ce urméză, ne face în-

www.dacoromanica.ro

dată să ne căim, pentru că le-am căutat, căutăm tot-d'auna chipuri ca să fugim de înşine, dar acel înşine ne însoţesce în tot locul, într'un cuvînt tótă viéţa nóstră nu este decât arta meşteşugită de a scăpa de urât. însă acéstă artă devine un talent nenorocit ce'l aflăm în tot locul. Orî unde nu este ordine, urméză să se afle urâtul şi nemulţumirea şi o viéţă neregulată şi tulburată, în loc de a'l vindeca din contră îl adaogă şi îl sporesce.

Sufletele drepte, acelea care nu daŭ nimic capriţiului şi omorului, a căror tóte ocupaţiile sînt la locul lor, tóte momentele întrebuinţate după destinaţia lor şi după voia Domnului, care-le cârmuesce află în ordine singura doctorie în contra urâtului. Acéstă înţeléptă uniformitate în împlinirea datoriilor care se pare atâta de tristă în ochii lumei, este isvorul bucuriilor şi acei egalităţi de omor pe care nimic nu'l póte schimba, nefiind nici odată îngrijaţi de timpul present, pe care datorii hotărîte îl ocupă, nici de timpul viitor pentru care alte datorii nouî sînt însemnate, nefiind nici odată tulburaţi pentru varietatea ocupaţiilor ce urméză unele după altele, ţilele li se par momente, fiind-că tóte momentele sînt la locul lor, timpul nu'i apasă, fiind-că 'şi are hotărîtă destinaţia şi întrebuinţarea şi află în regula unei vieţi uniforme şi ocupate, acea pace şi acea bucurie, pe carî ceî-l'alţi ómenî îndeşert o vor căuta într'o viéţă neregulată şi agitaţii necontenite.

Ocupaţiile nóstre îmulţîndu-se prin neastâmpërul ce stăpânesce inima nóstră, nu ne pricinuesc cu tóte acestea maî puţin urât şi desgust şi nu sfinţesc întrebuinţarea timpului nostru, căcî momentele pe care înţelepciunea Dumneţeéscă nu le reguléză, sînt momente perdute, fie cele maî

www.dacoromanica.ro

ocupate, viéţa omuluĭ trebue să fie o viéţă înţeléptă şi regulată, în care fie-care ocupaţie să-şĭ aibă locul şi timpul sĕŭ hotărît. „La tóte este timp ḑice înţeleptul Solomon“. Şi ce póte fi maĭ împotrivitor la o viéţă regulată, decât acea nestatornicie şi schimbare necontenită de ocupaţiĭ, în care ne aruncă neastâmpĕrul inimeĭ nóstre, făcêndu-ne într'acest chip a pĭerde timpul în loc de a câştiga? Căcĭ, cine nu scie că patimele care ne pun într'o mişcare necontenită ne daŭ maĭ de multe orĭ ocupaţiĭ nedrepte şi vătămătóre.

Aşa fraţilor este cunoscut că în óre-care vârstă a vĭeţeĭ, omul se arată ocupat maĭ mult la deşertăciunĭ şi plăcerĭ şi îndeletnicirile serióse şi ocupaţiĭ maĭ solide urméză lenevirĭĭ şi desfătărĭĭ anilor celor dintâĭ, şi după ce am petrecut anĭĭ juneţeĭ în lene şi în deşertăciunĭ, ne place să întrebuinţăm anĭĭ maturităţĭĭ întru a servi Patrieĭ, a ne asigura poziţia, a ne gîndi în fine şi la datoriile nóstre, după ce am pĭerdut atâta timp în deşert, dar şi în acesta de multe orĭ apucăm o cale greşită şi chiar aceste ocupaţiĭ devin pentru noĭ o sarcină. Trebue să mărturisim că noĭ avem datorĭĭ către Patria nóstră, către stăpânitorul ce ne cârmuesce, către societate şi către noĭ înşine, pe care religia le pune în numĕrul celor maĭ sfinte datorĭĭ ce ea ne prescrie. Zelul către serviciul statuluĭ, credinţa către stăpânitor, împlinirea datoriilor nóstre cu esactitate şi dreptate, sînt porunceĭ ale religieĭ. Ea ne învaţă să fim credincioşĭ, patrioţĭ adevĕraţĭ şi zeloşĭ, şi cetăţenĭ gata a sacrifica tot pentru cauzele comune; dar tot acéstă sf. Religie ne opresce de a face tóte acestea din punctul de ambiţie şi de mândrie. Este o crimă înaintea eĭ, când ne vom arunca cu semeţie în ocupaţiunile publice şi ne vom sforţa cu tot felul

www.dacoromanica.ro

de intrigĭ de vicleşuguri şi de linguşiri, a ajunge la posturĭ înalte. cu paguba póte a altora, pierdênd în acest chip atât rodul ostenelelor nóstre, cât şi timpul ce se cuvine pentru folosul nostru.

Religia voesce, cere încă, ca să ne temem de aceste poziţiĭ turburătóre şi sgomotóse; în care se cuvine să intrăm cu sfială şi tremurând, când vocea luĭ Dumneḑeŭ şi autoritatea stăpânireĭ ne chiamă la acestea. Religia ne îndatoréză chiar, ca să căutam şi să iubim maĭ mult o viaţă privată şi liniştită de cât pericolele şi strălucirea posturilor înalte. Vaĭ fraţilor! Noĭ avem atât de puţin timp a trăi pe pământ şi mântuirea saŭ o osânda vecĭnică care ne aştéptă, este atât de aprópe în cât tóte cele-l'alte îndeletniciriĭ afară de acestea, se cuvine să fie pentru noĭ triste şi superătóre şi tot ce ne împedică de la acéstă mare cugetare, pentru care ne sînt lăsate atât de puţine ḑile, se cuvine să ni se pară o nenorocire. Aşa fraţilor, acésta nu este o idee născocită, ci din çontră acésta este o maximă a credinţeĭ şi temeiul Christianismuluĭ, căcĭ Domnul a ḑis: „Căutaţĭ maĭ întâiŭ împărăţia luĭ Dumneḑeŭ şi dreptatea luĭ, şi tóte cele-l'alte vor prisosi vouĕ. Cu tóte aceste ambiţia, mândria şi cele-l'alte patime ale nóstre, ne fac ca să nu putem suferi condiţiile uneĭ vieţĭ private şi de aceea ce ne temem maĭ mult este o poziţie neînsemnată, care să ne lase în urmă şi să nu putem fi puşĭ înaintea celor-l'alţĭ. Noĭ nu băgăm de sémă nicĭ poruncile luĭ Dumneḑeu, nicĭ învĕţăturile religieĭ, nicĭ pericolele uneĭ poziţiĭ înalte şi turburătóre, nicĭ fericirea pe care credinţa ne-o arăta că am putea s'o aflăm într'o stare liniştită şi privată, în care n'avem a rĕspunde de cât pentru noĭ înşine a zecea óră, noĭ nu consultăm nicĭ talentele şi vred-

www.dacoromanica.ro

nicile nóstre: nu căutam să vedem daca avem merite, noĭ consultăm numaĭ pasiunile nóstre, ambiţia nóstră şi dorinţa nesăţiósă a ne înălţa maĭ sus de ceĭ-l'alţĭ ómenĭ, vrem să ne aretam pe scena lumeĭ, să devenim persóne însemnate şi pe ce scenă? O Dumneḑeul meu? Pe o scenă care astă-ḑĭ este şi mâine se va trece nelăsând nimic în urmă! Cu cât posturile ce dorim sînt înconjurate de turburărĭ şi grijĭ, atât se par maĭ vrednice de dorinţele nóstre. Noĭ vrem sa fim tot, liniştea atât de preţiósă pentru un suflet credincios. ni se pare o stare ruşinósă. Tot ce ne pune în relaţie cu publicul, tot ce dă celor-l'alţĭ ómenĭ un drept absolut asupra timpuluĭ nostru. tot ce ne aruncă în adâncul grijilor şi turburărilor, care târăsc după sine creditul, favorul, consideraţia, ne mişcă, ne târaşte şi ne încântă; ast-fel, cea maĭ mare parte din ómenĭ, fără să ia séma îşĭ fac viaţa turburată şi neodihnită, lucru care Dumneḑeŭ nu'l cere de la eĭ şi caută cu sârguinţă ocupaţiĭ în care n'ar putea fi siguri de cât numaĭ când porunca luĭ Dumneḑeŭ le va regula şi le va conduce.

In adevĕr, noĭ auḑim pe asemenea ómenĭ plângându-se câte odată de agitaţia şi turburările cele fără sfârşit; care sînt nedespărţie de poziţia ce ocupă; oftând după odihnă, dorind sórta uneĭ stărĭ liniştite şi private, şi ḑicênd adese-orĭ că ar fi timp ca să se odihnéscă, ca să trăéscă în sfârşit pentru sineşi, după ce aŭ trăit atâta timp pentru alţiĭ. Dar acestea nu sînt de cât vorbe, eĭ se arată gemând sub povara ocupaţiilor, dar ar purta cu maĭ mare respect şi durere sarcina uneĭ vieţĭ liniştite şi a uneĭ condiţiĭ private. Eĭ aŭ întreḑuinţat o parte a vieţiĭ lor, a se lupta cu miĭ de turburărĭ până să ajungă la postul şi vredicĭĭ în-

www.dacoromanica.ro

nalte şi întrebuinţéză cea-l'altă parte a vieţei, a se plânge de nenorocirea pentru că le-au câştigat dar acesta este un limbagiu al deşertăciunei, ei ar voi să se arate mai presus de fericirea lor, de şi nu sînt nepăsător la cea mai mică împotrivire a sórteĭ, şi la cea mai mică receala ce'ĭ ameninţă. Eată cum singure pasiunile nóstre ne pricinuesc turburărĭ şi ocupaţiĭ pe care Dumneţeŭ nu le cere de la noĭ: şi ne răpesc un timp al căruĭ preţ nu'l vom cunósce de cât când vom ajunge la momentul cel mai de pe urmă, când acest timp se va fini şi eternitatea se va începe.

Cu tóte acestea fraţilor, dacă în mijlocul ocupaţiilor numeróse ce vĕ dă poziţia vóstră, veţi privi ca cele mai de căpetenie îndeletniciri acelea care se ating de mântuirea vóstră şi veţĭ repara în óre care chip, timpul ce'l perdeţĭ în ocupaţiile şi grijile lumeĭ. Dar cât de mare este orbirea nóstră! Noĭ aflăm fórte puţin timp ca să luptăm pentru mântuirea nóstră; şi orele s'au mai bine a ḑice tóte ḑilele vieţei nóstre, le sacrifică pentru datoriile nóstre lumeştĭ pentru cuviinţele soţiale, pentru îngrijirea corpuluĭ nostru, pentru amicii noştrĭ, perdem ore şi ḑile întregĭ aşteptând în anticamerele prinţilor şi acelor marĭ aĭ pământuluĭ, ca să dobândim o audienţă, care de multe orĭ dupa tóte aşteptările, mijlocirile şi stăruinţele saŭ nu o primim, saŭ de ni se acordă nu tragem nici un resultat folositor, cu tóte acestea timpul acesta nu ni se pare perdut, iar timpul ce s'ar cuveni să'l petrecem în rugăciuni la biserică saŭ în cetire de cărţĭ edifiante şi folositóre. ne lipseşte saŭ şi de împlinim asemenea datoriĭ ce le pune religia fie-căruĭ creştin, ni se par ca o sarcină de care ne grăbim a ne uşura. A fi primiţĭ înaintea unuĭ stăpânitor pământesc ni se pare cel mai mare fa-

www.dacoromanica.ro

vor şi înaintea luĭ Dumneḑeŭ care ne chiamă şi ne primeşte ca pe fiĭ sĕĭ, nu ne înfăţişăm ca să'ĭ mulţumim pentru facerile sale de bine. In mulţimea ocupaţiilor nóstre maĭ tot-d'auna momentele ce le sacrificăm sînt acelea care trebue să fie consfinţite rugăciunii şi îndeletnicirii pentru mântuirea nóstră. Cât sîntem de nebuni! Dăm tot lumiĭ şi luĭ Dumneḑeŭ de la care avem tóte, nu'ĭ dăm nimic, când lumea voeşte să disposeze de timpul nostru. când ni se înfăţişază plăceri, datorii, cuviinţe, dăm tot cu plăcere. Când numaĭ avem ce face atunci consfinţim acele câte-va momente la rugăciune şi la fapte de pietate şi acésta o face maĭ de multe orĭ cu răcélă şi ca cum am fi forţaţi, acestea sînt mai mult nisce momente de repaos, care le punem între noĭ şi lume, spre a ne da în urmă cu maĭ multă plăcere la aceleaşi ocupaţiĭ, la aceleaşi îndeletniciriĭ şi petreceriĭ

Eată fraţilor, întrebuinţarea ce facem cu timpul nostru, tótă viaţa nóstră, este sacrificată lumiĭ, avuţiilor, cuviinţelor societăţeĭ, plăcerilor, intereselor, fără a ne gândi la mântuirea nóstră şi nu ne maĭ rĕmâne nimic să dăm luĭ Dumneḑeŭ; s'ar părea că timpul ni s'a dat maĭ întâĭ pentru lume, pentru dorinţi ambiţióse, pentru posturile ce ocupăm, pentru tot felul de îngrijiri pământescĭ şi în sfârşit ce ne prisoseşte, credem că am făcut o mare faptă bună, dacă îl vom consfinţi luĭ Dumneḑeŭ şi mântuireĭ nóstre.

O Dumneḑeule! Şi pentru ce óre ne-aĭ lăsat pe pământ decât ca să întrebuinţăm bine timpul vieţeĭ celeĭ trecĕtóre, ca prin acésta să ne facem vrednicĭ vieţeĭ de veciĭ? Tot ce facem pentru lume, va trece şi va veni împreună cu lumea; iar ceea ce facem pentru tine este neperitor. Grijile pământeştĭ trec împreună cu timpul, numaĭ ceea ce

www.dacoromanica.ro

facem pentru Tine este vecînic, acelea ne pricinuesc turburare, neodihnă şi grijĭ sfâşietóre, iar împlinirea datoriilor către Tine şi lucrarea fapteĭ bune, pricinuesce adevĕrata bucurie şi linişte; acésta ne mângâe, ne sprijinesc şi îndulcesc chiar şi amărăciunile şi grijile acesteĭ vieţĭ. Cele dintâiŭ datoriĭ ale nóstre, o Dumneḑeule, sînt către Tine; noĭ sîntem creştinĭ maĭ'nainte de a fi orĭ-ce alt pe pămînt. Rangurile, serviciile înalte, posturile de onóre, orĭ-ce este pămîntesc, sînt în urma numeluĭ de creştin, ce ni s'a dat la botez, în urma datoriilor ce avem către acest nume, şi către Tine făcătorul nostru.

Dar va ḑice cine-va că împlinindu'mĭ datoriile ostenitóre şĭ felurite, ce se cer de la fie-care om pe pămînt, slujeşte luĭ Dumneḑeŭ, dacă aceste datoriĭ le va împlini, avênd înaintea luĭ tot-d'auna principele buneĭ credinţe şi ale moraleĭ creştinescĭ, atuncĭ are dreptate. Dumneḑeŭ numaĭ atuncĭ ia aminte la ostenelele, suferinţele şi luptele nóstre, când vor fi săvêrşite din punct de vedere moral şi pentru folosul aprópeluĭ, tóte faptele nóstre care n'aŭ altă ţintă decât deşertăciunile lumeştĭ, mărireĭ ce se stinge ca fumul, avuţiile neperitóre, orĭ câtă strălucire ar avea şi orĭ câte laude ce ar trage din partea ómenilor, dacă nu le-am întrebuinţa spre folosul aprópeluĭ şi lauda luĭ Dumneḑeŭ, nu sînt nimic înaintea luĭ, sînt perdute pentru vecie.

Aşa fraţilor, judecăţile luĭ Dumneḑeŭ sînt osebite de judecăţile lumeĭ; lumea numesce viaţa frumósă aceea care este înconjurată de strălucire, de avuţiĭ, de laude deşarte; o viaţă ale căreĭ fapte trece în Istorie, este însemnată cu monumente publice şi al căruĭ suvenir se va păstra până în secoliĭ ceĭ maĭ depărtaţĭ; iată ceea ce numesce

www.dacoromanica.ro

lumea o viaţă frumósă, dar, dacă în tóte acestea n'a cautat cine-va decât gloria sa, dacă n'a luat aminte ca să le facă tóte pentru gloria luĭ Dumneḑeu şi folosul aprópeluĭ, şi dacă înălţarea la posturĭ şi la vrednicii înalte n'a fost pentru él un mijloc de a face bine, dacă în tóte aceste n'a căutat decât mulţumirea sa; îndeşert lumea va lăuda faptele luĭ, căcĭ numele luĭ nu va fi scris în cartea vieţiĭ de vecĭ, îndeşert vom însemna mult pe scena lumeĭ dacă înaintea luĭ Dumneḑeŭ nu vom însemna nimic. Chiar şi aicĭ pe pământ, numaĭ numele acelor se amintesc cu laudă carĭ au fost marĭ prin fapte bune, iar nu prin biruinţe şi laude saŭ prin avuţiile şi luptele lor. Iată creştine adevĕrata glorie după care se cuvine să alergĭ, şi pentru care trebue să lucrezĭ în tot cursul vieţiĭ tale.

Spuneţi-mĭ adevĕrul, care din voĭ ar găsi cu dreptate, ca în acea ḑi înfricoşată, când însă-şĭ drepţiĭ se vor teme, Dumneḑeŭ să ţie în sémă ostenelele, suferinţele, luptele şi îngrijirile ce a'ţĭ sacrificat pe pământ, ca să dobândiţĭ avuţiĭ şi măriri trecătóre? Să privéscă ca un timp îutrebuinţat bine, timpul ce a'ţĭ sacrificat lumiĭ, intereselor vóstre pământeştĭ, plăcerilor vóstre fără a ve gândi la aprópele vostru, pe care de multe orĭ în loc d'al ajuta l'aţĭ vătămat? Se socotesc ca fapte bune acele fapte a căror ţintă aŭ fost ambiţiunea, mândria, lăcomia, pizma şi interesul? Unde sînt virtuţile vóstre? Ca să fie luate la cercetare în ḑiua cea maĭ de pe urmă?

Veţĭ putea ḑice pe patul de mórte când vi se va cere socotélă de întrebuinţarea timpuluĭ vostru, precum a ḑis Apostolul Pavel „Dómne eŭ m'am luptat cu lupta cea bună, credinţa am păḑit, călătoria am săvêrşit. S'aŭ veţĭ ḑice: tótă viaţa nóstră n'aŭ fost decât lupte şi suferinţe. Vaĭ! V'aţĭ

www.dacoromanica.ro

luptat pentru lucruri peritóre, a'ţi adunat averi ca să lăsaţi fiilor voştri; dar le-aţi lăsat avuţia cea mai mare virtutea? I-aţi crescut în înveţături, i'aţi făcut buni patrioţi şi buni creştini? V'aţi înălţat la ranguri ca să le lăsaţi un nume, dar cugetata-ţi vre-o dată că numele ce trebuia să le lăsaţi este numele bun al virtuţilor vóstre? A'ţi ocupat posturi înalte şi aţi făcut statului servicii folositóre? Dar spuneţi-mi adeverul, în tóte aceste privita-ţi mai întâiu la binele Patriei şi al apróp eluí? V'aţi făcut amici puternici, dar săracul şi lipsitul fosta amicul vostru, ca să aveţi prieten pe Isus, care a luat pe pământ chipul săraculuí? Aţi facut tot pe pământ ca să placeţi ómenilor, spuneţi-mi şi ce a'ţi făcut ca să placeţi luí Dumneḑeu? De nu aţi câştigat acestea, timpul vostru este perdut în veci.

Vaí fraţilor! Câţi puternici cari aŭ cârmuit Statul şi Imperăţii antice, de al căror nume se cutremura Universul; de care vorbea toţi, de care se temea saŭ în care spera mulţimea! Câţi de aceia cari purta greutatea posturilor celor mai însemnate, la ora cea mai de pe urmá, deşteptându-se aú veḑut că tóte sînt deşertăciuni şi n'aŭ lăudat decât fapta bună? In vreme ce ḑilele omuluí obscur dar îmbunătăţit, care nu 'şi-a perdut timpul îndeşert, ce vor areta senine, pline de fapte bune şi vrednice de ḑiua cea mare şi mai de pe urmă.

Cugetaţi fraţilor, cugetaţi la aceste adeveruri; timpul este scurt şi nu se mai întórce, el este preţul eternităţeí şi ni s'a dat ca sà'l întrebuinţăm bine; să chibzuim ceea ce trebue să dăm lumii, adecă ocupaţiilor şi însărcinărilor nóstre. Timpul este scurt, să'l răscumperăm dar, întrebuinţându-l bine. Să privim avuţiile, posturile, vredni-

www.dacoromanica.ro

ciile cele înalte ca cum nu le-am avea; să ne bucurăm de favorurile celor mari şi de stima ómenilor, ca cum nu ne-am bucura, căci dupe cuvîntul Apostoluluĭ. „Trece chipul lumeĭ acesteia[1]) să rĕscumpărăm dar timpul, că ḑilele rele sînt", fiind-că nu sînt decât o umbră ce trece, un vis care pĭere şi numaĭ momentele ce le vom întrebuinţa bine, şi în faptele plăcute luĭ Dumneḑeŭ şi folositóre aprópeluĭ, ce vor socoti în ḑiua judecăţiĭ.

Traducţiune liberă din **Massilon**
de
Archim. Dionisie (Buzĕŭ) 1859.

CUVÎNT
LA
Evangelia Duminiceĭ a 4-a, de la Luca

Arătător cât de trebuinciósă şi cât de folositóre este învĕţătura cuvîntuluĭ Evangelic

„Eşit-aŭ semănătorul se semene sămânţa sa şi seménând el, una a căḑut lângă cale şi s'aŭ călcat, alta a căḑut pe pĭatră, alta a căḑut în mĭjlocul spinilor; iar alta a căḑut pe pămînt bun".
Luca Cap. 8, vers. 5.

Cât de nenorocit este acest lucrător de pămînt, despre care, în pilde ne vorbesce sf. Evangheliă de astă ḑĭ, ce ostenélă deşartă, cât de multă semânţă şi cât de puţin rod. El sémănă cu inima voiósă, cu mâna deschisă, cu nădeḑde bună, dar din sĕminţe, o parte cade pe cale şi se calcă de trecĕtorĭ, saŭ se mănâncă de pasĕrĭ, altă parte cade pe pĭatră, şi pentru că nu are umezélă se usucă, alta cade în spinĭ, de care strâmtorându-se se înécă, iar partea cea maĭ puţină cade pe pămînt bun şi numaĭ acésta prinde rădăcină, numaĭ acésta rĕsare, numaĭ acésta rodeşte.

---

1) Corinteni Cap. 7, vers. 31.

www.dacoromanica.ro

Alegoria acesteĭ pilde este aretată. Plugarul este propovĕduitorul şi învĕţătorul sf. Evangelii; sĕmânţa este cuvîntul luĭ Dumneḑeu, care se sĕmĕnă cu îndestulare în sf. scriptură. . . . . .
. . . . . .

Partea I.

S'aŭ apropiat ḑilele în care Domnul Isus Christos, era să lase pămîntul şi să se înalţe la Cer, şi fiind-că în muntele olivilor acolo lasă apostolilor o poruncă ca acésta: Ucenicii meĭ! Eŭ am împlinit voia Părinteluĭ meŭ ce m-a trimis, acum. Eŭ se cuvine să merg şi să vĕ las moştenitorĭ aĭ puterei mele. Apostolii aĭ învĕţăturei mele, următorii Duhuluĭ Meŭ, lucrul care vĕ poruncesc să faceţi este: Să întórceţi tot némul omenesc la credinţa Mea, vedeţi acéstă lume mare? De la Rĕsărit şi până la Apus, de la Méză-nópte până la Méḑă-ḑi; acesta este scaunul împărătesc al stăpânitoruluĭ lumeĭ, aicĭ stăpâneşte credinţa şi idololatria, aicĭ sînt treĭ vrăjmaşĭ marĭ, neînvinsa înpetrire de inimă a Iudeilor; iscoditórea înţelepciune a Elinilor şi înfricoşata putere a Romanilor, voĭ dar aveţi să biruiţi puterea Romanilor, aveţi să turburaţi înţelepciunea Elinilor, aveţi să muiaţi înpetrirea inimiĭ Iudeilor, idololatria şi credinţa, aveţi să le schimbaţi în bună credinţă şi cunoscinţă de Dumneḑeŭ, aveţi să biruiţi tótă lumea; şi împărăţia lumeĭ se va preface în împărăţia luĭ Dumneḑeŭ, „Mergênd, învĕţaţi tóte némurile, botezându-i pe eĭ Numele Tatăluĭ şi al Fiuluĭ şi al Sfîntuluĭ Duh [1]). Fórte grea este acéstă întreprindere; douĭ-spre-ḑece ómenĭ săracĭ şi simplĭ, să biruiască tótă lumea! Dar Domnul Isus Christos,

1) Mateĭ, Cap. 8.

www.dacoromanica.ro

care i-aŭ trimis sa facă un astfel de rĕsboiu mare ca acesta, óre ce fel de arme le-aŭ dat? Trimete Dumneḑeŭ pe Isus Navi, cu tot poporul lui Israel, ca să bată Ierihonul şi 'i ḑise: „Veḑi acea cetate mare, veḑi acele ziduri înalte? Zidirile acelea voiu sa le surpĭ până la pămînt, şi să intri biruitor în cetate; dar nu voiŭ să întrebuinţezi nicĭ un fel de arme, nicĭ sabie, nicĭ suliţă, nicĭ arcuri şi săgeţi saŭ şi vre-o altă maşină de resbel; acésta numaĭ va fi destul să ridice preoţii pe umerele lor Chivotul, să înconjóre cetatea, să trâmbiţeze cu trâmbiţa şi'ţi făgăduesc că cu tunetul trâmbiţelor se vor surpa zidăriile şi cetatea va cădea în mâinele tale, aşa este scris şi aşa s'au făcut. „Şi au trâmbiţat preoţii cu trâmbiţele lor, iar zidul a căḑut de-odată de jur-împrejur şi poporul s'aŭ suit în cetate“ [1]).

Acéstă poruncă a dat-o şi Domnul Christos Apostolilor seĭ: „Ve trimit, le-aŭ ḑis, să biruiţi tótă lumea, să supuneţi tótă făptura, să trageţi tóte némurile la drépta credinţă, să faceţi pe toţi ómenii creştini, dar nu voiu să întrebuinţaţi nici un fel de armă, nu voiu să luaţi cu voi, nu numaĭ sabie şi suliţă, dar nicĭ pungă nicĭ toiag, va fi destul să ridicaţi numaĭ Chivotul sfinţenieĭ, să luaţi Evangelia Mea, să înconjuraţi pretutindenea, să se facă ruga vóstră atâtea trâmbiţe şi să o propovĕduiţi pretutindenea: „Mergênd în tótă lumea, propovĕduiţi Evangelia la tótă făptura“ şi vĕ făgăduesc, că numaĭ cu propovĕduirea Evangelieĭ va crede tótă lumea şi se vor întórce toţi ómenii la credinţa mea. Aşa aŭ ḑis Domnul Isus Christos, şi aşa s'aŭ făcut.

Cu propovĕduirea Evangelieĭ care aŭ făcut-o

1) Isus Navi, Cap. 6.

www.dacoromanica.ro

Apostolii la început, aŭ căḑut zidurile cele înalte ale Erihonuluĭ; adică templurile elinilor şi sinagogile Evreilor, a căḑut idololaria şi necredinţa, s'aŭ zidit biserica cea nouă, a strălucit credinţa cea nouă a creştinilor şi cu predicarea Evangelieĭ, care aŭ făcut după aceea următorii apostolilor, arhiereii şi preoţii, trâmbiţele stîntului Duh, s'au întărit biserica şi s'aŭ întărit credinţa la tóte marginile pămîntuluĭ. „In tot pămîntul au eşit vestirea lor şi la marginele lumeĭ cuvintele lor“ [1]). Aşa dar, vedem că unicul mijloc care a întrebuinţat Dumneḑeŭ, ca să rîdice din lume păgânitatea şi să semene cunoscinţa de Dumneḑeŭ, n'a fost altul decât predicarea Evangelieĭ, cuvîntul luĭ Dumneḑeŭ, învеţătura. „Mergênd în tótă lumea, propoveduiţĭ Evangelia la tótă zidirea“. Intr'u aceste cuvinte se arată cât au fost de nevoe şi cât de folositóre este propovĕduirea Evangelieĭ în biserica luĭ Christos.

Dar óre atâta de minunată putere are? Cuvîntul cel ipostatnic, care se nasce cu fiinţă d'a pururea, din mintea cea a tot veḑătóre, a celuĭ d'a pururea viitor Tată, este a tot Puternic şi de aceea este înţelepciunea şi puterea Tatăluĭ, precum se ḑice de sf. Apostol Pavel, cu care au făcut veacurile, aŭ zidit tóte, Cerul şi pămîntul, cele veḑute şi cele neveḑute. „Cu cuvîntul Domnuluĭ cerul s'a întărit şi cu duhul gureĭ luĭ tótă puterea lor“ [2]). Aşa mărturisesce Profetul David, asemenea şi Evanghelistul ḑicênd: „Tóte printr'însul s'aŭ făcut [3]).

Asemenea Atot-puternicul este şi Dumneḑeescul cuvînt, cel rostit care este un caracter înfăţişetor

1) Psalmul I-iŭ.
2) Psalmul 32.
3) Ioan Kap. I.

www.dacoromanica.ro

al celuĭ Ipostatnic, şi are tótă puterea sfîntuluĭ Duh, a săvêrşi cele maĭ marĭ minunĭ, precum acela era la zidirea pe care o aŭ vĕḑut firea, aşa şi acesta la cea din noŭ resplăzmuire care o săvêrşeşte darul. Acéstă nemărginită putere a Dumnezeesculuĭ cuvînt, a voit să o arate Dumneḑeŭ Profetuluĭ Ezechil, ḑicênd aceste cuvinte: Profetule, ĭeşĭ la câmp şi acolo veĭ vedea câmpul plin de óse de morţĭ. „Şi s'aŭ făcut peste mine mâna Domnuluĭ, şi m'aŭ scos cu Duhul Domnuluĭ, şi m'aŭ pus în mijlocul câmpuluĭ, şi acesta era plin de óse omeneşti“ [1]). Şi ca să înţelegeţĭ puterea Dumneḑeeşculuĭ cuvînt, predică (propovedusce), învaţă şi veĭ vedea ósele cele uscate îmbrăcându-se cu carne, luând suflet şi făcêndu-se ómeni viĭ. Prorocesce peste ósele acestea şi veĭ ḑice lor: „Óse uscate, ascultaţĭ cuvîntul Domnuluĭ“. A propovĕduit Profetul cuvîntul luĭ Dumneḑeŭ şi o minune! De odată ósele cele nesimţitóre şi mórte aŭ luat simţire şi viaţă şi aŭ înviat. „Şi am propovĕduit precum mi-a poruncit mie Domnul, şi a întrupat într'însele duh, şi aŭ înviat şi au stat pe picióre lor adunare multă fórte“. Acésta va să ḑică, că, cuvîntul luĭ Dumneḑeŭ este viaţă, este suflet, este învierea acelor ce'l ascultă, precum ḑice Christos în Evangelia luĭ Ión. „Amin ḑic voue, că vine césul şi acum este, când morţiĭ vor auḑi glasul fiilor luĭ Dumneḑeŭ, şi care vor auḑi, vor învia“ [2]). La care fericitul Pavel adăogă ḑicênd: că cuvîntul luĭ Dumneḑeŭ este viaţa şi lucrarea. „Că viŭ este cuvîntul luĭ Dumneḑeu şi lucrător“.

Este cine-va mort saŭ întru necredinţă, orĭ în

1) Esechil. Cap. 37.
2) Ión. Cap. 5.

www.dacoromanica.ro

păcate? Cine póte să'l învieze? Cuvîntul luĭ Dumneḑeŭ care este viaţa. Este cine-va rătăcit în întunerecul eresuluĭ saŭ în calea vieţeĭ celeĭ desfrînate, cine póte să'l lumineze saŭ să'l întórcă în calea mântuireĭ? Cuvîntul luĭ Dumneḑeŭ care este lumină şi adevĕr. Este cine-va bolnav cu sufletul. Cuvîntul luĭ Dumneḑeŭ îl vindecă. Este împetrit la inimă? Cuvîntul luĭ Dumneḑeŭ îl înmóe. Este păcătos nenorocitul? Cuvîntul luĭ Dumneḑeŭ îl trage la pocăinţă, căci viŭ este cuvîntul luĭ Dumnèḑeŭ şi luptător. Creştinĭ în biserică trebue a se nutri din Cer, precum Evreiĭ în pustie. Nutrimêntul era mana; iar nutrimentul creştinilor este cuvîntul luĭ Dumneḑeŭ pentru care Teologul Grigorie ḑice: „Cuvîntul luĭ Dumneḑeŭ este pânea îngerilor, cu care se nutrese sufletele cele care flămânzesc de Dumneḑeŭ". De ar fi lipsit mana în pustie, ce ar fi fĕcut ticăloşiĭ Evreĭ? Şi de va lipsi cuvîntul luĭ Dumneḑeu din Biserică, ce vor face păcătoriĭ creştinĭ?" Creştiniĭ aŭ trebuinţă să scie care sînt articolele credinţeĭ, care sînt poruncile luĭ Dumneḑeŭ, care sînt misterele (tainele) bisericeĭ, carĭ sînt păcatele de mórte, carĭ sînt faptele bune ale creştineşteĭ vieţuirĭ, şi care este datoria creştinuluĭ? Dar nu este cine să'ĭ înveţe, şi să le arate? Şi cine este? „Şi cum vor auḑi fără predicatorĭ? Maĭ rea de cât fómetea acésta nu póte să trimită urgia Dumneḑeéscă altă fómete pe pămînt Creştinilor, Dumneḑeŭ înfricoşéză pe Evreĭ prin gura profetuluĭ sĕŭ ḑicêndu-le aceste înfricoşate cuvinte:

„Ascultă o împetrite la inimă popor al luĭ Israil; pentru păcatele şi nedreptăţile tale voiŭ să ve trimit fómete; dar nu fómete de pâne; ci fómete de cuvîntul luĭ Dumneḑeu; adecă, să flămânḑiţĭ şi să doriţĭ cuvîntul luĭ Dumneḑeŭ şi să

www.dacoromanica.ro

nu'l auḑiţi: „Iată eu voiŭ trimite vouĕ fómete; nu fómete de pâne, ci fómete de ascultarea cuvîntuluĭ luĭ Dumneḑeu". Să nu se auḑă în biserică cuvîntul luĭ Dumneḑeu, să nu se afle acéstă mană cerésca, acéstă pâne a Ingerilor; cu care se nutresc sufletele celc ce flămânḑesc de Dumneḑeu; să piara tótă sĕmânţa evangeliceşteĭ propoveduirĭ; acésta este fómete care face să móră nu trupurĭ, ci suflete; ĭar mórtea sufletelor este munca de veci; acésta este o pedépsa pe care o trimite Dumneḑeŭ pentru păcatele nóstre; şi cel maĭ înveḑerat semn al Dumneḑeesceĭ urgiĭ este a nu se propovedui între ortodocşi sfânta Evangelie. Ce pierḑare de suflet! Ce defaimare a sf. bisericĭ! Ce întristare şi pagubă a luĭ Isus Christos, şi ce bucurie şi dobândă a diavoluluĭ...

Cu adevĕrat, vrăjmaşul mântuireĭ némuluĭ omenesc, nicĭ un lucru nu cércă să facă cu maĭ mare stăruinţă, de cât acela ca să ridice din biserica luĭ Christos propoveduirea Evangelieĭ; şi să gonescă pe înveţătoriĭ şi predicatoriĭ sfinteĭ Evangelieĭ, orĭ pe unde se vor afla. Şi pentru ce acésta? Lesne puteţi să o înţelegeţi.

S'aŭ făcut rĕsboiŭ mare, şi multe vĕrsărĭ de sînge între Macedoneni şi Atenieni; în cât s'aŭ aprins între aceste doue popóre o vrăjmăşie de mórte. Filip împeratul Macedonenilor, carele aŭ stătut tot odată brav în resbóe şi viclén în cugetările sale; trimisă solie càtră Atenieni căror li-se urîse cu sîngele cel mult care se vĕrsase, şi cu nenumĕratele cheltneli, care se făcuse, scriindu-le înt'acest chip: „Bărbaţilor Atenieni, de voiţi să înceteze rĕsbóele, şi să se facă pace între noi, să mĭ faceţi voĭ acésta: să alungaţi pe toţi retorii din politia vóstră, căcĭ aceştia sînt care prin mulţimea cuvintelor celor meşteşugite îndémnă

www.dacoromanica.ro

pe popor la arme, samănă multe scandale şi turburare; aprind duşmănie şi resbóe, pricinuesc tóte reutăţile rĕsboiuluĭ. Prin acéstă sfătuire amăgindu-se Atenienii hotărîră îndată: ca toţi retorii sa fie alungaţi din Atena. între carĭ cei maĭ însemnaţĭ era Aristid, Focin şi Demosten; dar acesta înfăţişindu-se poporuluĭ au rostit următórea vorbire: „Bărbaţilor Atenienĭ; voĭ sînteţi în aplicare să faceţi voia luĭ Filip; şi noĭ, iarăşi sîntem voioşi să ascultăm porînca vóstră: noĭ iată că plecăm; însă pentru dragostea ce avem cătră patria nóstră, voim maĭ întâiu să ve spunem o istorie: Lupul au trimis solie cătră oĭ zicêndu-le; ca de vor vrea să aibă pace cu el, să alunge câiniĭ de la turmă: adică, câiniĭ care latră şi fac mare turburare. Oile priimiră sfatul lupuluĭ, şi hotărîră sa depărteze pe câiniĭ. Atunci unul dintre câiniĭ cei maĭ betrânĭ a ḑis: „Oilor ratăcite; voĭ nu înţelegeţi pentru ce lupul vrea să ne depărteze: scopul seu nu este să faceţi pace cu dînsul, ci ca să remâneţi fără păzitorĭ, şi atunci el să găséscă prilej, îndemânatic ca să vie nópţea să vĕ răpéscă, şi să vĕ mănânce pe una câte una. Oile înţelegênd bine cuvîntul acesta, aŭ ţinut pe câiniĭ iar la turmă. Bărbaţilor Atenienĭ: scopul luĭ Filip este, nu ca să facă pace cu voĭ, ci ca să rĕmâneţi fără de păzitorĭ, fără noĭ retoriĭ care vorbim, care sfătuim, şi strigăm, şi desceptăm pe boerĭ, prin sfătuirile nóstre, carĭ rădicăm poporul la arme, carĭ păzim politia de împăcăciunele luĭ, ale căruia uneltirĭ amăgitóre, ţintesc să aibă el slobozenie ca să intre în Grecia când va voĭ, să ve afle când va vrea nepregătiţi, şi să ve supună sub jugul sclavieĭ". Atunci Atenienii înţelegênd cuvîntul luĭ Demosten, ţinură pe retorĭ în cetate.

Christianilor; misteriósă turmă este biserica lui

www.dacoromanica.ro

Christ., Christianii sînt oĭ cuvîntătóre, păstorii oilor sînt Archiereii: lupul, maĭ vârtos leul, precum ḑice feritul Petru, este diavolul, care înconjură turma luĭ Christ şi să nevoesce ca să mănânce oile Sale.

Impotrivitorul vostru diavolul, ca un leŭ răcnind umblă împrejur căutând pe cine să înghiţă. Câiniĭ, păzitorĭ, aĭ sfinteĭ turme sunt învĕţătoriĭ şi propoveduitoriĭ sf. Evangelieĭ, cariĭ propagă, strigă, descéptă pe păstorĭ, alungă pe lupĭ şi păzesc oile. Marele Basilie zice: „Că epurile nu se teme atâta de tunet, cât se teme diavolul de propovĕduirea Evangelieĭ; tremură când aude propoveduindu-se cuvîntul luĭ Dumneḑeŭ, fuge departe şi piere“. Acum ce face vigleşugul diavolul? Se silesce, cu orĭ-ce mijlociriĭ se alunge pe câinĭ de la turmă; pe sfinţiţiĭ retorĭ din sfînta Cetate, pe propoveduitorĭ din sfînta biserică; ca să nu se audă nicĭ de cum cuvîntul luĭ Dumneḑeŭ. Pentru care sfîrşit? Pentru ca să rĕmâe turma luĭ Christ. fără de păstorĭ, şi el să găséscă prilej ca să mănânce oile Luĭ.

Arĕtaţi-mĭ o turmă fără de câinĭ; fie păstorul cât de sîrguitor, şi descept, lupul vine pe ascuns întru întunerecul nopţiĭ; şi, de nu aude lătrarea, intră în turmă, răpesce şi mănâncă oile. Arĕtaţi-mi o biserică, o cetate, o diocezie (eparchie) fără învĕţătorĭ; fie păstorul cât de sfînt şi drept, diavolul tot găsesce vreme slobodă, şi când nu aude cuvîntul luĭ Dumneḑeŭ intră, răpesce şi mănâncă pe cuvîntătórele oĭ: pentru aceea ḑice, Pavel, că duhul sfînt, au pus în biserica luĭ Christ, păstorĭ şi învĕţătorĭ. Pastorĭ pe Archiereĭ ca sa povĕţuiască cuvîntătórele oĭ, cu toégul dreptăţiĭ; adică cu stăpânirea, cea Duhovnicéscă. Au pus învĕţătorĭ ca să păzéscă pe cuvîntătórele oĭ, cu cuvîntul

www.dacoromanica.ro

şi cu sfatul; de lupul cel stricător de suflete. Din acestea tóte înţelegeţi, că atât sînt de trebuincioşi învetătorii şi predicatorii Evangeliei în biserica luĭ Christ., cât sînt de trebuincioşi câinii la turma oilor; atît este de trebuincios cuvîntul luĭ D-ḑeŭ pentru mântuirea nóstră, cât este de trebuinciósă şi pânea pentru subsistenţa (vieţuirea) nóstră. „Pânea Ingerilor este cuvîntul luĭ Dumneḑeŭ, cu care se hrănesc sufletele cele ce flămânḑesc de Dumneḑeŭ".

Partea II.

Cuvîntul luĭ D-ḑeŭ nu este numaĭ acela care se propoveduesce sus pe Amvon de predicatorĭ; pe care saŭ nicĭ odinióră nu'l auḑim, saŭ prea rare orĭ. Cuvîntul luĭ Dumneḑeŭ este şi sfintele liturghiĭ pe care le cetesc şi le cântă preoţiĭ, pe care suntem datorĭ să le ascultăm în tóte Duminicele şi sĕrbătorile aşeḑate de biserică. Acum acest Dumneḑeesc cuvînt este ca sĕmânţa pildeĭ ceĭ de astă-ḑi, şi maĭ nicĭ ca acésta nu este, căcĭ din acea tot aŭ căḑut cel puţin o parte pe pământul cel bun; dar acéstă sĕmânţă tótă, tótă cade, saŭ ca pe cale, orĭ ca pe piatră; saŭ cade înăuntru în mărăcinĭ, şi nu face nicĭ de cum róḑă. Pricina este acésta: Unĭĭ dintre Christianĭ vin la biserică, şi auḑ cuvîntul luĭ D-ḑeŭ; alţiĭ nu vin şi nu'l aud, aceea carĭ vin întâiŭ, vin pe jumĕtate: adică, cu trupul sunt în biserică; ĭar cu mintea Dumneḑeŭ scie prin care vânturĭ umblă, nu aŭ luare aminte şi evlavie. Acum, când se cetesce sfînta Evangelie, Apostolul şi cele-l-alte, cuvîntul luĭ Dumneḑeŭ cade ca pe cale: călătoriĭ şi păsĕrile cele sburătóre, care sînt zadarnicile cugete îl risipesc. Vin la biserică, dar fără zdro-

www.dacoromanica.ro

bire şi fără umilinţă; aicea cuvîntul luĭ D-ḑeŭ cade ca pe pĭétră, la o inimă învârtoşată în réua deprindere şi în pisma obiceiuluĭ celuĭ reŭ; pentru aceea nu prinde rădăcină, şi se usucă. Vin la biserică, dar nu fac o adevĕrată rugăciune: să se alineze şi să înalţe mintea lor cătră D-ḑeŭ.... Mintea lor cătră Dumneḑeŭ! Şi care minte? dacă este plină, împovărată, şi însărcinată de tóte grijile şi turburările lumeĭ; aicea sînt mulţi mărăcinĭ şi înecărĭ; aicea înăuntru se înécă cuvîntul luĭ D-ḑeŭ; aicea nu se face nicĭ un lucru bun, căcĭ în mintea turburată, şi cuprinsă de întristări, nu încape nicĭ o îngrijire de cele bune, nicĭ darul cel Dumnezeesc, precum ḑice marele Kiril: „Pentru ca să facă cuvîntul luĭ Dumneḑeŭ rod, şi să se foloséscă ceĭ ce vin la biserică, se cuvine să vie cu luare aminte şi evlavie, cu sdrobire şi cu umilinţă, cu frica luĭ D-ḑeŭ şi cu rugăciune. Alţii iară nu vin nicĭ de cum la biserică, şi la aceştia sînt douĕ lucrurĭ: întâiŭ călcarea poruncei a treia: „Vedeţi de păziţi sâmbetele mele; căcĭ acésta este sfântă Domnuluĭ: orĭ-cine va lucra într'ânsa .peri-va sufletul acela din mijlocul poporuluĭ seŭ“. Dumneḑeŭ în ḑiua a şéptea nu ploua nicĭ mană. A doua este paguba ostenelii: „Urzéla păianjinuluĭ, ţese-ţĭ, ḑice Issaia, urzéla lor nu le va fi spre îmbrăcăminte“.

O unule născut, Fiule şi cuvîntul luĭ D-ḑeŭ! Tu cela ce te-aĭ pogorît pentru bunătatea ta cea nespusă, din părintescile Sînurĭ; aĭ priimit şi te-ai făcut om, ca să aduni acéstă misteriósă (taĭnică) turmă a sfinteĭ tale biserici. Tu, cela ce aĭ versat scumpul tĕŭ sînge, pentru ca să rĕscumperĭ oile tale cele cuvîntătóre; caută din Cer asupra turmeĭ tale, cercetéză oile tale; nu te depărta nicĭ odată, ca nu cum-va să rĕmâe fără păstorĭ, fără

www.dacoromanica.ro

de învețătorĭ şi propovĕduitorĭ aĭ Evangelieĭ tale; pentru ca s'o păzéscă de cursele lupuluĭ celuĭ stricător de suflet. Tu, cela ce aĭ ploat mană în pustie, ca să hrănescĭ poporul luĭ Israil, varsă plóe şi în biserica ta, pânea cea Cerésc ă a Dumneḑeescii propovĕduirĭ; ca să hrănéscă sufletele drept credincióse. Duhul teŭ cel sfînt, lumineze mintea nóstră cobóre-se în inima nóstră, învețe limba nóstră, ca să se audă pururea, şi ca să nu înceteze nicĭ odată dintre noĭ cuvîntul luĭ D-ḑeŭ. O Cerescule semănător! sémănă acéstă Dumneḑeéscă semânță pururea în Politia drept credincioşilor: şi să cadă tóte pe pămînt bun, ca să facă rod mult, întru mărirea Numeluĭ tĕŭ cel Dumneḑeesc, şi pentru mîntuirea sufletelor nóstre.

Traducție fidelă din Ilie Miniat.

CUVÎNT.

In amintirea luĭ Stefen cel mare, de C. Negri. [1])

Fraților Români,

Depărtați de darnicul sîn al maicei Patriĭ, dulce ne este astă-ḑĭ a înnoi neperitórea amintire a *mareluĭ Ştefan.* Domnul rĕsboinic, zidul creştinătățiĭ către care s'aŭ sfărîmat, în trecerile lor, nenumĕratele urgiĭ ale păgânătățiĭ, zidul neclintit, în timp de patru-ḑeci de aní aŭ oprit învingerile sĕlbaticelor cohorte musulmane, carĭ aveaŭ de țintă cotropirea Europeĭ.

Şi însă care a fost răsplata nóstră pentru atâtea lupte crîncene? — Numaĭ prestigiul istoric,—căcĭ sîngele vărsat pentru Europa este acoperit cu o

[1]) Ținut în 27 Decembrie (în ḑiua de sf. Ştefan), 1848 în mijlocul Românilor din Paris. Costache Negri, (1812–1876).

www.dacoromanica.ro

négră uitare! Adâncă pildă că pe nădejdea şi pe ajutorul altora să nu cate în zadar a se răzima suferitórea omenire!

Câţi alţi domni pământeni aŭ luat parte la acea îndelungată luptă pentru Sfînta Cruce!. . Nume strălucite, carî vor rĕmânea veciniс neşterse din inimile fiilor României, pe cât timp va mai bate în lume o inimă de Român!

Mircea, mare în pace, mare în rĕsbóe!

Mihaiŭ Viteazul, frunte între viteji, biruitor a sute de mii de duşmani cu o mînă de fruntaşi ca şi el, nepăsători de mórte!...

Novac Hatmanul, mâna dréptă a lui Mihaiŭ, el care strigă înaintea unei crunte loviri: *„Agerii mei fraţi! de cât o viaţă cu ruşine, mai bine dece morţi cu cinste!...“*

Şi însă inima-mi se împovóră de mîhnire, când gândesc că acel Mihaiu de care în vremea lui poporul cînta:

„Vitézul Mihaiu
Sare pe şapte caĭ
Şi strigă Stambulul.. vaĭ“.

Acel Mihaiŭ, purtă foc şi sabie în Moldova!... Asemenea Ştefan, însuşi marele Ştefan, purtă sabie şi foc în ţara Muntenéscă, — ţara de frăţie!.... Crunta neunire, dintru care isvorî în urmă slăbirea şi robia amînduror ţărilor, — căci cine le ar fi călcat, la un loc fiind ele, când în parte fie-care împrăştia grozava spaimă!...,

Mateiŭ Basarab al Valahiei şi Vasile Lupu al Moldovei, vrednici de străbaterea vécurilor, înfiinţéză şcoli spre luminarea némuluĭ, şcol prin care mult mai temeinic se ridică un popor, de cât prin crudele mijlóce de sînge şi de stîrpire!..

Ei înzestrară şcolile cu averi de moşii,—astă-zi

www.dacoromanica.ro

prada unor călugări Greci de prin munţii lumii !... Dar bun este Dumnedeul părinţilor noştri ! *Veni-va odată ḑiua dreptăţii, unde fie-care să rĕmâe cu ale sale !...*

Fraţilor, astă-ḑi e ziua Sfântului Ştefan, aḑi e sărbătórea Domnului Ştefan cel Mare, acest fiŭ unei mume române, care, înăbuşind glasul inimii, ḑicea după zidurile cetăţii Némţului : *Mergi, fiule, de te bate cu duşmanii tării nóstre şi să nu mi te întorci de cât mort învins saŭ viŭ învingĕtor !*

Aḑi e ḑiua să serbăm sfânta aducere aminte a atâtor bărbaţi de slavă, cari ne-aŭ păstrat o patrie dulce şi frumósă.

Aşeḑaţi, precum sîntem, în mijlocul îndoitului despotism al Europei şi al Asiei, să ne dăm împreună frăţesca ajutóre de mână de *Unire* şi să ḑicem cu toţii :

Trăéscă Moldova ! Trăéscă Valahia ! dar învrednicéscă D-ḑeu să putem striga într'o ḑi : *Trăéscă Romania Unită !*

Atunci, fraţilor, sórele lumii va pătrunde şi va împrăştia adîncul întunerec, în care zăcem ; atunci numai voim fi ceea ce trebue să fim, adică : *fiii unei singure şi puternice Moşii.*

In visurile mele înflorite se arată viitorul Romăniei. Sîntem milióne de Români ! Ce ne lipsesce, ca să ajungem un neam tare ? *Unirea* numai *Unirea !... să trăéscă dar Unirea Românilor !*

Urarea şi închinarea mea este ca acéstă strălucită ḑi, în care ne am adunat ca să serbăm falnica umbră a luĭ Ştefan, patronul faptelor măreţe, — acéstă ḑi să fie şi pornirea unei strîns încleştate legături între noi de a lucra cu toţii la ridicarea din ţărînă a Românieĭ şi de a ne trezi în sfârşit la glasul eroiculuĭ său trecut, strigând cu toţii : *Trăéscă Unita Românie !*

www.dacoromanica.ro

CUVÎNT

La înmormântarea luĭ Alex. Odobescu de Gr. Tocilescu *)

Intristată adunare,

Academie, Universitate, bărbaţĭ de litere şi de sciinţe, studenţime, simţim cu toţii un mare gol în mijlocul nostru.

Zadarnic căutăm cu o privire îngrijată pe acela, care până erĭ era între noĭ, îl iubiam, îl respectam, făcea podóba şi gloria nóstra.

In locul Colegului scump, al profesorului devotat, al scriitorului maestru, vedem înainte-ne o mare umbră, un mormînt deschis, carele aştéptă ca peste câte-va minute să înghiţă rĕmăşiţele mortuare ale aceluia care nu maĭ este, care a plecat dintre noĭ aşa fără de veste şi în chip aşa de tragic.

Scumpiĭ şi respectaţiĭ confraţĭ de Academie şi Universitate mie mi-aŭ dat durerósa sarcină, ca să aduc ultimul omagiŭ aceluia ce l'am perdut. Dar ce omagiŭ maĭ elocinte de cât tăcerea înaintea acestuĭ mare nume, care vorbesce în destul prin sine?

Sarcina o simt cu atât maĭ grea, cu cât am temere că nu voiŭ fi în stare s'o duc până la capĕt, căcĭ Alexandru Odobescu n'a fost pentru mine numaĭ un bun şi bine-voitor Coleg, un amic cald, sincer şi devotat; el a fost cel dintâiu care m'a îndrumat pe calea frumósă a sciinţeĭ anticare; din comóra nesecată a entusiasmuluĭ lu am răpit acea scânteie, pe care o ţin nestinsă în

*) Cuvînt ţinut la 12 Noembrie 1875. Reprodus după analele Academieĭ.

www.dacoromanica.ro

fundul sufletului meŭ ; el a rĕmas magistrul meŭ şi după ce ani ajuns colegul sĕŭ.

De aceea să nu aşteptaţi de la mine, în aceste împrejurări, ca să schiţez cariera şi opera ilustrului reposat ; sarcina ar întrece puterile mele, pentru că Alexandru Odobescu nu a fost numaĭ archeolog ; cu mintea luĭ ageră şĭ luminată, el a îmbrăţişat atâtea domeniĭ ale sciinţeĭ şi literatureĭ ; prin operele spiritului şi inimeĭ sale, el aparţine întregeĭ cugetări, aparţine Românieĭ, némuluĭ şi véculuĭ în care trăim.

Ceea ce face ca în sufletul nostru el să aibă un loc deosebit, ceea ce ne dă dreptul să-l revendicăm pentru noĭ, este că dânsul a fost şi a voit sa fie tot-déuna şi înainte de tóte un om de sciinţă, un dascăl al tinerimiĭ, şi s'a simţit mândru între noĭ şi cu noĭ.

De şi a ocupat dregătoriile cele maĭ înalte : ministru la vârsta de 29 anĭ, membru al Consiliuluĭ de Stat, dar politica rare-orĭ l'a preocupat, el vedea tóte prea departe înaintea sa şi póte prea larg în jurul seŭ, caracterul luĭ erea prea independent, pentru ca să pótă rĕmâne un om de partid.

Părtaş, ne spunea el singur într'o şedinţă a Academieĭ, părtaş printre ceĭ maĭ tinerĭ, din acea generaţiune de la 1848, care-şĭ hrănia inima cu cele maĭ viĭ şi cu cele maĭ multe aspiraţiunĭ,— iar de altminterelea înclinat maĭ mult din fire către ocupaţiunile literare şi istorice, – am trăit aci în ţară, de pe la 1854 încóce, timp de 25 de anĭ, căţând când la dèl, când la vale, un colţişor unde să-mĭ durez un palat, sau o colibă, pe locul cam viran al literatureĭ şi al istorieĭ românescĭ.

Născut din o familie bogată, fiŭ de Mare Spătar, el n'a uitat că „în datinele ţerii aŭ fost tot-

www.dacoromanica.ro

déuna nobilĭ şi boerĭ accia numaĭ, care aŭ sciut să se înalţe întru binele şi gloria patrieĭ", şi încă de tînĕr el arată, pe lângă o mare agerime de minte, o vie iubire de patrie. Acéstă iubire resuflă în tóte scrierile şi lucrările sale. Când se duce la Paris ca să-şĭ complecteze studiile, pórtă cu dânsul dorul de ţară şi al celor mulţĭ şi năpăstuiţĭ de aci; el cugeta la muncitorul român (era de 17 anĭ) scriind:

Noĭ, junĭ care studiăm, saŭ în ţărĭ străine, saŭ în patria nóstră, să ne aţintim privirea asupra adevĕratuluĭ Român şi să ne silim a-ĭ înapoia hrana ce el ne dă pe tótă ḑiua, printr'o hrană intelectuală, morală, pe care sciinţa singur o póte da.

In Septembrie 1855 se întórce în ţară, şi de atunci şi până erĭ, în curs de 4 decenii, el stă neclintit la postul de onóre, printre fruntaşii literaturei şi sciinţei. Cine străbate văile şi câmpiile, cine răscolesce archivele şi bibliotecele, cercetând peste tot locul umbrele şi amintirele strămoşilor noştri, reînviând umbra bărbaţilor celor marĭ, luminând trecutul artistic şi istoric al naţiei românescĭ?

Cu un stil cumpĕnit, învietor şi colorat, cu o limbă néuşă românéscă, aşa cum se oglindesce în limba chronicarilor, el publică nuvele istorice, studiĭ asupra literaturei populare, asupra poeţilor Văcărescĭ, asupra mânăstirilor şi anticităţilor patrieĭ şi altele.

Lucrările sale îĭ dădeaŭ dreptul să între în Academia Română, şi în sânul acesteĭ înalte instituţiunĭ de cultură, el este de multă vreme sufletul eĭ, după ce pusese umĕrul la reorganisarea eĭ. Cine va putea să uite, că el este acela care, împreună cu vre-o doĭ treĭ alţĭ iluştri tovarăşĭ de luptă, ca Alecsandri şi d-l Maiorescu, se opune

www.dacoromanica.ro

cu energie tendinţelor de exagerată purificare a limbeĭ? „Să nu voim, ḑicea el, a croi limba nóstră pe tipare neasemuite; scalpelul ce voesce a purifica limba nu trebue să pătrunḑă maĭ adânc de cât unde este adevĕrata rană".

Ca profesor, el ilustréză 15 anĭ catedra de archeologie, deschide căĭ nouĭ de investigaţiunĭ, iar opera la care consacră viaţa sa întrégă şi pe care o consideră drept coronamentul carierei sale archeologice este: *Tesaurul de la Petrósa.*

Ast-fel, dacă aruncăm privirea asupra acesteĭ vieţe sciinţifice aşa de variate, rodnice şi active, ne sfâşie durerea şi ne înnécă plânsul, că mórtea a răpit pe acest bărbat superior, înzestrat cu atâtea cunoscinţe şi cu un talent extraordinar, l'a răpit în mijlocul nobilelor sale năzuinţe, în mijlocul lucrărilor sale rĕmase trunchiate şi nesfârşite.

A ḑice însă că Alexandru Odobescu a fost un bărbat eminent, un talent superior, o nestimată în literatură şi sciinţă, nu este destul; el a fost şi un suflet mare şi nobil, o inimă curată şi generósă, bunătatea personificată.

Care din tineri, nu numaĭ din eleviĭ sĕĭ, a bătut la uşa Odobesculuĭ, şi ea nu s'a deschis? Cine i-a cerut sfatul, şi el nu l'a dat? Cu ce iubire şi cu ce pricepere scia el să citéscă în sufletul tînĕruluĭ; cu ce pătrundere desvălia taina puteriĭ acestuia; cu ce agerime găsia sarcinile potrivite fie-căruia; cu ce răbdare călăuzea primiĭ luĭ paşĭ; cu ce tact şi mĕsură scia să încuragieze cele bune, să desfătuiască de la cele rele şi ca să se pórte ca un bun şi adevĕrat părinte cu toţĭ şi pentru toţi? Luĭ datoresc roiurĭ de tineri existenţa lor sciinţifică; luĭ simţimêntul vocaţiuniĭ lor, elementele primelor lor lucrărĭ personale; luĭ, satisfa-

www.dacoromanica.ro

cerea lor internă. Pentru ce însă aş mai stărui, când sînteţi aci voi, elevii luĭ de la Universitate şi Scóla normală superióră, şi d-vóstră Colegĭ de Academie şi Universitate! Ca magistru şi ca om l'aţĭ cunoscut, l'aţĭ preţuit, l'aţĭ iubit, şi dacă el acum ar fi de faţă nu numaĭ cu trupul, dar şi cu sufletul, ar vedea că de faţă este el şi în tóte inimile nóstre, că şi după mormînt el alcătuesce cu noĭ o legătură ideală, care se va întări şi se va preţui cu cât timpul va arăta cât de mare este golul, ce dispariţiunea luĭ a lăsat în mijlocul nostru.

Dar cine a tăiat firul acestei nobile vieţĭ? Ce motive aŭ putut să determine o hotărâre aşa de tristă pe cât şi de crudă? Sufletul luĭ se deduse cu necazurile, devenise tare şi răbdător, spre a se maĭ teme de smăcinările ce l'ar maĭ fi putut aştepta pe pământ: „Sufletele marĭ, el singur spusese, se plămădesc în valurile restriştiĭ". Şi câte valurĭ ale restriştiĭ nu a avut el să înfrunte? O fiinţă implacabilă îl pândia, pare-se de mult; mórtea cu mânile reci l'a luat, pentru ca să-l adórmă într'un cosciug. El nu maĭ este; a remas înainte-ne opera luĭ.

Mulţĭ aŭ scris şi vor scrie românesce, dar numaĭ tu, magistre, aĭ sciut să întrupezĭ farmecul graiuluĭ poporal, să făurescĭ cu pana-ţĭ meşteşugită atâtea opere neperitóre. Se va lărgi cercul cunoscinţelor archeologice; de pe catreda luĭ va suna încă *sursum corda* al sciinţeĭ; dar meritul întemeietoruluĭ e maĭ presus de orĭ-ce merit, şi tu, magistre, aĭ pus la noĭ temelia acestuĭ învĕţământ. Mulţĭ aŭ luptat şi luptă în acéstă viaţă; dar puţinĭ ca tine, care să fi luptat fără altă ambiţiune decât aceea de a fi folositor ţărĭĭ sale, semenilor sĕĭ. Cu braţul ager aĭ despicat ogorul în-

www.dacoromanica.ro

ţelenit al limbei şi culturei nóstre literare; cu minte înalta şi pătrunzetóre aĭ lucrat pururea pentru adever, pentru bine şi frumos; cu inima de înger şi cu bunătate aĭ fost pentru toţĭ, chiar şi pentru aprigiĭ teĭ vrăşmaşi.

De aceea du-te de te odihnesce în recoritórele umbre ale nopţiĭ de strădăniile, ce ţi-aŭ dat ziua caldă a vieţiĭ!

Amintirea ta va remâne neştórsă: *„Semper honos, nomenque tuum laudesque manebunt“.*

CONDIŢIUNILE ORATORULUĬ.

Oratorul chiar de la început, din momentul când se presintă înnaintea ascultătorilor, trebue să îndeplinésca nisce anumite condiţiunĭ, pe care le numim *Condiţiunile oratorului.*

Aceste condiţiunĭ sînt nisce calităţĭ saŭ însuşirĭ personale, de carĭ oratorul apare óre-cum învestit înaintea ascultătorilor, care se întreved în vorba luĭ, în căutătura luĭ, în ţinuta luĭ şi chiar în presentarea luĭ.

Va sci oratorul să vorbéscă bine, va avea argumente puternice, însă şi vorbirea şi argumentele luĭ trebuesc ascultate, trebuesc primite de ascultător. Şi ascultătorul nu vrea să primésca sfat de la orĭ şi cine; ascultătorul e capricios, ascultatorul e susceptibil: pentru cel maĭ mic lucru, care nu'ĭ convine într'un moment, se supĕră, îşĭ calcă chiar interesul seŭ propriŭ şi se retrage, preferind maĭ bine a 'şĭ călca un interes de cât a fi înjosit.

Aceste condiţiunĭ saŭ calităţĭ ale oratoruluĭ sînt un fel de arme, de care el se servesce faţă de ascultătorĭ, întrebuinţându-le pe unele ca *defensive,*

www.dacoromanica.ro

pentru aperarea sa proprie, iar pe altele ca *ofensive* pentru a captiva inima ascultătorilor.

Condiţiunile de felul întâiŭ se unesc sub nume de *moravurĭ oratorice*, ĭară cele de felul al doilea, *pasiunĭ oratorice*.

MORAVURI ORATORICE.

Moravurile oratorice recunoscute de retorĭ, şi după ordinea în care oratorul începe a le întrebuinţa în faţa ascultătorilor sînt în numĕr de patru, cunoscute sub numirile technice de: *probitatea*, *modestie*, *bună-voinţă* şi *prudenţă*.

a) *Probitatea* cere ca oratorul să fie *om cum se cade*, orĭ cel puţin să aibă acéstă reputaţie înaintea ascultătorilor.

A fi *om cum se cade* însemnéză mult: a fi om *cinstit*, *om de încredere*, *om drept*.

Acéstă calitate capetă şi maĭ multă valóre dacă pe lângă ea se maĭ adauge şi *averea* şi *încrederea celor puternicĭ*.

Acéstă calitate face pe orator nu numaĭ să fie primit de ascultătorĭ ci să fie chiar aşteptat şi dorit de dînşiĭ. Fie-care va veni cu plăcere să-l asculte şi se va simţi fericit de a-l asculta. Acéstă calitate va scăpa pe ascultătorĭ de prevenire şi va apĕra pe orator de orĭ-ce presupunére saŭ bănuélă.

Se înţelege de la sine că un orator lipsit de probitate nu se va putea bucura de aceste folóse: orĭ ce ascultător va ḑice: el să'mĭ dea mie lecţie! el să mĕ 'nveţe pe mine! el să'mĭ facă mie morală!

b) *Modestia*. Ómeniĭ urĕsc, nu pot suferi nicĭ odată pe cel trufaş saŭ mândru.

Om trufaş saŭ mândru se numesce acela care vrea óre-cum cu sila să-şĭ impună o calitate a luĭ.

www.dacoromanica.ro

Ómenilor le place să descopere eĭ înşişĭ calităţile pe carĭ le are un altul; şi când descoper eĭ însişĭ aceste calităţĭ, eĭ simt plăcere că au fost în stare să le descopere, îşĭ fac un merit din acéstă descoperire. Când un altul însă vrea să'şĭ impună calitatea, atunci celor-l-laţĭ li se pare că 'ĭ tratézĕ de incapabilĭ, şi şimţindu-se jigniţĭ în propriile lor merite eĭ în loc să-ĭ recunóscă acea calitate, se înderătnicesc în contra luĭ şi-l uresc.

A fi modest însemnézĕ a păzi buna-cuviinţă, a fi cuviincios Oratorul trebue să fie modest adică cuviincios. Nu va trece pe lângă ascultătorĭ fără să-ĭ bage în samă, nicĭ nu va avea aerul să le dea a înţelege că el e *mare lucru* şi eĭ sînt *nimic*. Acest lucru nu e cuviincios să-l facĭ nicĭ faţă de un singur om, dar încă faţă de atâţĭ ascultătorĭ: fie-care se simte insultat în public.

Modestia este arma prin care oratorul se garantézĕ în faţa ascultătorilor, asigurându-ĭ că el nu este ambiţios orĭ un om plin de gânduri deşerte.

c) *Bună-voinţa* este un fel de *dărnicie* a oratoruluĭ către ascultătorĭ.

Ca să se arĕte bine-voitor saŭ darnic, oratorul trebue óre-cum să explice ascultătorilor, să le arĕte causa care îl face să le vorbéscă, orĭ causa care îl face să sprijine asemenea ideĭ orĭ asemenea lucru.

Ascultătoriĭ pot să gândéscă despre orator: *Se vede modest, scim că e cinstit pân'acuma, dar, de,... omul e schimbător; óre nu 'ĭ-o fi venit în minte tocmaĭ acum să se foloséscă de noĭ?*

Ascultătoriĭ vor să cunóscă adevĕratele motive ale oratoruluĭ şi oratorul trebue să le explice astfel ca să fie creḑut, şi nu numaĭ să fie creḑut ci încă ascultătoriĭ să se simtă recunoscetorĭ pentru atâta dărnicie,

www.dacoromanica.ro

Bună-voinţa oratorului către ascultători, atrage buna voinţa ascultătorilor către dînsul.

d) *Prudenţa* este băgarea de samă. A fi om prudent însemnéză a fi *om cuminte, băgător de sama.* Se cere ca oratorul să fie cuminte, să nu s'apuce de lucruri cari nu le póte face, nici să facă lucruri cari nu trebuesc făcute ori cari trebuesc făcute numai la rândul lor şi la locul lor. Un lucru cât de mic, o vorbă nu la locul ei, póte să strice tot efectul şi să producă efectul contrar.

Oratorului i se cere mult. Când atâta lume a venit să te asculte, tu orator trebue să te porţi aşa ca să o despăgubesci şi de ostenéla ce şi-a dat venind să te asculte- precum şi de încrederea ce ţi-a acordat şi de onórea ce ţi-a făcut supunêndu-se a te asculta.

Regule despre prudenţă nu se pot da. Omul singur trebue să le găséscă prin observaţie, citire şi gândire.

PASIUNI ORATORICE

Ca să desăvêrşéscă convingerea ascultătorilor şi să le pótă înduplica voinţa, ca de la convingere să trécă la fapte, oratorul trebue să pună aşa stăpânire pe sufletul lor în cât să'i risipéscă, să-i aprindă şi să'i facă a-l urma.

Mijlócele de a aprinde şi a risipi sufletele ascultătorilor este de a deştepta în ei *ura* sau *iubirea* pentru lucrul, fapta saŭ ideia de care vorbesce oratorul.

Ura saŭ *iubirea* pe care oratorul le deştéptă în sufletul ascultătorilor, se numesc pasiuni oratorice.

Mijlócele de a deştepta în ascultători pasiuni oratorice sînt însĕşi pasiunile. Pentru a aprinde

www.dacoromanica.ro

pe ascultătorĭ de ură saŭ iubire, oratorul trebue să fie el însuşĭ aprins de iubire sau ură; trebue să se arate stăpânit de *duĭoşie,* de *milă,* de *bucurie,* saŭ de *frică*, de *indignaţiune* şi de *bucurie* carĭ sînt resorturile iubireĭ şi ale ureĭ.

Moravurile oratorice îşĭ aŭ locul lor mai ales la începutul discursuluĭ, adică în *exordiu* şi apoĭ în *propunere, divisiune, naraţiune* şi *argumentare:* iară pasiunile oratorice maĭ ales în *peroraţiune.*

Pasiunile oratorice maĭ pórtă şi numele de *patetic oratoric.*

In privirea pateticuluĭ oratoric e de observat:

1) Dacă pateticul se potrivesce cu subiectul discursuluĭ.

2) Dacă dispositiunile ascultătorilor se potrivesc cu pateticul adică dacă ascultătorii sînt destul de pregătiţĭ pentru patetic.

3) Pateticul să nu dureze mult, căcĭ dacă se insistă prea mult, atunci pasiunea în loc să se întăréscă se slăbesce. Oratorul trebue ca să aibă grija ca să facă încheerea la timp, adecă tocmaĭ atunci când pateticul şi-a atins culmea.

POVESTIRI DIN VIAŢA ORATORILOR CELEBRI

Demostene

(Din Plutaique)

Demostene s'a născut într'un sat aprópe de Athena, către anul 385 a. Christ. La vêrsta de 7 anĭ perdu pe tatăl sĕŭ, Demostene, carĭ lăsă o frumósă avere, preţuită cam la vre-o 15 talanţĭ... Din nefericire acéstă avere încăpu pe mâna unor tutorĭ răpitorĭ şi nedestoĭnicĭ, care i furară o parte din ea, lăsând pe cea-l-altă să piară prin neglijenţa lor. Aşa că se găsi un moment când n'avură

www.dacoromanica.ro

nicĭ cu ce plăti pe profesorii pupiluluĭ lor. In modul acesta, el fu lipsit de educaţiunea solidă şi întinsă ce trebuia să priméscă, ca fecior de om cu stare, şi nu putu să se instruéscă în sciinţe şi arte, de cât fórte puţin. Natura sa slăbănógă, temperamentul sĕŭ delicat nu permiseră mameĭ sale să-l facă să înveţe nicĭ un meşteşug. Dar tînărul Democtene în care natura făcuse să contrasteze o stare fisică infirmă cu o superióră inteligenţă şi cu o aplicare genială către arte şi sciinţe nu era făcut să se piardă în fundul vre-unuĭ atelier, fie-chiar făurind ferul cu ciocanul spre a continua meşteşugul tatăluĭ sĕŭ. Chemarea luĭ către elocinţă îl făcea să simtă încă de mic impulsul natural de a compune şi a vorbi în public, de a se înflăcăra căutând să convingă auditorul sĕŭ.

Iată în ce împrejurărĭ, Demostene prinse gustul saŭ maĭ bine dis i se deşteptă plăcerea pentru elocinţă. In timpul acesta se găsia în Atena un orator distins cu numele de Callistrat. Acesta avea să pledeze, într'unul din tribunalele cetăţiĭ causa oraşuluĭ Oropus. Acéstă afacere excitase în public un interes general. Demostene rugă pe dascălul sĕŭ să-l conducă şi pe el la acéstă pledórie. Acesta îl conduse. Când Callistrat începu să vorbéscă, Demostene se simţi transportat şi se lăsa cu totul dorminat de frumuseţea cuvîntuluĭ acestuĭ orator desăvârşit. El avu cel maĭ mare succes şi răpi admiraţiunea întregeĭ adunărĭ, care-l acoperi cu aplausele sale şi îĭ dete tóte onorurile de care ar fi putut dispune. O distincţiune aşa de mare şi de gloriósă excită şi maĭ mult admiraţiunea luĭ Demostene pentru elocinţă prin care se putea totul supune şi apropia. Eşind de la adunare, el renunţă la studiul sciinţeĭ şi se hotărî

www.dacoromanica.ro

să dea cu tótă atenţiunea la elocinţă, compunênd discursurĭ şi reproducêndu-le singur, plin de convingere că va fi şi el odată pus în numĕrul marilor oratorĭ aĭ Ateneĭ. Avu ca profesor de elocinţă pe Isée, şi se adăpă încă la perceptele ilustruluĭ Isocrate. Unii spun că Demostene ar fi avut ca profesor de filosofie pe Platon, ale cărui învĕţăturĭ ajutară mult la perfecţiunea elocinţeĭ sale.

Când Demostene se simţi în stare de a putea pleda în public, acţionă în justiţie pe tutorii sĕĭ, compunêndu-şĭ singur pledóriile.

Dar adversariĭ luĭ găsĭaŭ mereŭ pretexte de a amâna procesul. După multă trudă, avênd să lupte de o parte cu neexperieţa sa, de altă parte cu manoperile fraudulóse la care recurgeaŭ acuzaţiĭ, Demostene câştigă procesul; dar partea din avere ce-ĭ fu restituită de tutorĭ, era cu totul neînsemnată. Acéstă afacere însă îĭ dădu prilejul de a se arĕta în public şi-l făcu să câştige încrederea că ar putea acuma să vorbéscă şi la întruniri şi să se ocupe de afacerile publice. Dar Demostene n'avea facilitatea de a vorbi O dificultate în pronunciaţiune, o respiraţie scurtă îl făcea să întrerupă de odată frasa saŭ periodul, să se opréscă pentru a inspira şi să reĭa din noŭ firul discursuluĭ. De altă parte vocea luĭ slabă şi pornirea ce avea de a-şĭ îngreuĭa stilul prin perióde lungĭ, tóte aceste defecte tăcură ca vocea luĭ să nu fie auḑită atunci când se arĕtă în public, în faţa poporuluĭ şi în loc de succes să obţie batjocura tuturora.

Atunci tînĕrul orator renunţă să maĭ vorbéscă la adunarea poporuluĭ. Intr'o ḑi, pe când se preumbla în Pireŭ, îl întâlnesce unul din prietenii sĕĭ, Eunomis de Thriasie, care începe să-l mustre

www.dacoromanica.ro

de slăbiciunea şi temerea sa, lăsând să se piardă un talent ce egaléză pe al luĭ Pericles şi cu care ar putea cine-va să câştige orĭ-ce auditor, dacă ar fi maĭ îndrăsneţ şi maĭ cu curagiŭ. Ambiţionat, Demostene se arĕtă iarăşĭ în public, dar şi de astă dată fu fluerat de popor.

Vĕdêndu-se desconsiderat de toţĭ, se retrase în camera sa, hotărît să nu maĭ ĭasă de cât atuncĭ când o fi în stare să câştige aplaudele tuturora. In timpul acesta intră la dênsul un prieten al sĕŭ Comedianul Satirus, ce-l urmărise fără să fi vĕdut. „Eŭ sînt, îĭ spunea Demostene, dintre toţĭ oratoriĭ, acela ce-mĭ daŭ cea maĭ mare ostenélă; aprópe mi-am sfârşit forţele spre a mĕ forma în elocinţă, şi cu tóte acestea tot nu mĕ pot face plăcut poporuluĭ; mateloţĭ ignoranţĭ şi desfrînaţĭ ocupă tribuna şi sînt ascultaţĭ ĭar eŭ, eŭ sînt alungat cu dispreţ". Aĭ dreptate Demostene, îĭ rĕspunse Satyrus, dar eŭ aşĭ vindeca pe dată acest dispreţ al poporuluĭ, dacă aĭ voi să-mĭ recitedĭ din memorie câte-va versurĭ din Euripide saŭ din Sophocle". Demostene execută. Satyrus le repetă după el, dar le pronunţă aşa de bine şi cu un ton aşa de potrivit cu starea şi cu dispositiunea personagiilor, în cât chiar Demostene auzindu-le le găsia cu totul diferite şi le admira. Convins atuncĭ de frumuseţea şi de graţia pe care arta declamaţiuneĭ o dă unuĭ discurs, el simţi că talentul compositiuneĭ nu e nimic dacă se neglijéză pronunciaţiunea şi acţiunea potrivită subiectuluĭ.

De acĭ în colo Demostene îşĭ construi un cabinet subteran, în care mergea în fie-care zi să se exerseze la arta de a vorbi şi de a declama. El îsĭ rase jumĕtate din cap, numaĭ ca să nu maĭ pótă ĭeşi în public, şi fu obligat să rĕmână aci

www.dacoromanica.ro

câte-va luni de dile. Visitele ce primia, conversaţiunile ce întreţinea, eraŭ atâtea ocasiuni în care căuta să-şi exerseze talentul sĕŭ. Aci recita discursurile pe care le audise saŭ le învĕţase din cărţi, compunea altele, le citea şi le recitea, ştergea cea ce nu-i plăcea şi compunea din noŭ. Acest gen de studiŭ îi formă reputaţiunea unuĭ spirit încetinel în concepţiunile sale, pentru care elocinţa şi talentul nu eraŭ de cât resultatul munciĭ séle; şi proba ce se da era, că nimenĭ n'audise vre-o dată pe Demostene vorbind nepreparat. Adesea chiar fiind în adunare şi chemat de popor la tribună ca să vorbéscă, el refusa dacă nu era preparat şi medita dinainte cea ce trebuia să rĕspundă.

Pentru acésta devenise în ochiĭ celor-l-alţi oratorĭ un subiect de rîs şi Pytheas dicêndu-i într'o di că raţionamentele sale miróse a uleiŭ, Demostene îĭ rĕspunse: „Pytheas, lampa ta şi a mea ne luminédă pentru lucrurĭ cu totul diferite". Chiar el mărturisea că nu lua cuvîntul nicĭ odată fără s'o fi scris, dar că nu pronunţa tot-d'auna discursul aşa cum îl scrisese. Demostene susţinea chiar că un orator popular trebue să-şi prepare discursurile sale; că atenţiunea acésta proba dorinţa de a place poporului, şi de a-l mulţumi în tóte. Dar acéstă slăbiciune a luĭ Demostene nu întârdia a se corige şi se vĕdu de multe orĭ oratorul timid de odinióră sculându-se din mulţime şi cu totul nepreparat, uimind adunarea prin puterea raţionamentelor sale pline de forţă şi de convingere. Imitând pe Pericle, pe care şi-l alesese ca model, el îşĭ propusese a nu vorbi nicĭ prea repede, nicĭ fără preparaţie şi nicĭ asupra orĭ-căruĭ fel de subiect; căcĭ nu voia să se lase atât de

www.dacoromanica.ro

mult pe norocul succesului ce i l-ar fi dat talentul său.

Cu tóte astea, după mărturisirile lui Eratostene, discursurile pe care le pronunţa pe nepreparate aveaŭ mai multă forţă şi mai multă îndrăsnélă de cât acelea pe care le scria

După Demetrius de Phalere, Demostene vorbind într'o ḑi înaintea poporului, fu apucat de un fel de entusiasm şi pronunţă acest jurământ în versuri:

Jur pe pământ şi pe apa isvórelor,
A fluviilor, a rîurilor, care fac să rodéscă câmpiile [nóstre

Acelaş Demetrius povesteşte că ar fi aflat de la Demostene deja bătrîn, sforţările pe care acest orator le facuse ca să corijeze nisce defecte naturale la care era supus. El avea o gângăvie în limbă şi o dificultate în pronunciaţiune pe care reuşi a le îndrepta, umplându-şi gura cu pietricele şi pronunţând ast-fel strofe întregi de versuri, unele după altele. Îşi întări vocea urcând în fugă pe locuri înalte şi rîpóse, în timp ce recita, fără a se opri, lungi bucăţi de poesie ori de prosa. Mai avea acasă o oglindă mare în faţa căreia pronunţa discursurile sale pe care le compusese singur.

Nu se póte tăgădui astă-ḑi că discursurile lui Demostene scrise aŭ mai multă putere de atingere, de satiră, de cât cele-l'alte. De multe ori în împrovisaţii unde vorbia prin surprindere scia să întrebuinţeze destul de bine şi gluma.

„Demostene vrea să mĕ înveţe, ḑicea într'o ḑi Demande; este scrófa care vrea să instruiască pe Minerva". „Da, replică Demostene; dar astă Minervă fu surprinsă de ună-ḑi în adulteriŭ în târgul din Colyta". Un hoţ anume Chalcus îl luă în rîs odată despre lucrările sale de nópte şi de tim-

www.dacoromanica.ro

pul ce-l pierde citind fără să dórmă. „Vĕd bine, îĭ ḑise Demostene, că ţie nu-ţĭ place să veḑĭ lampa mea aprinsă tótă nóptea. Dar voĭ, Atenienĭ, să nu fiţĭ surprinşĭ de tóte hoţiile ce se comit; noĭ avem hoţĭ de acióe[1]) (aramă) şi ziduri de pământ".

Cu ocasiunea rĕsboiuluĭ Phocidic, Demostene intră în administraţiunea afacerilor publice. La intrarea sa în guvernământ, el avu o ocasiune strĕlucită de a exersa curagiul sĕŭ, susţinênd contra luĭ Filip, libertatea Grecieĭ, şi o susţinu cu atâta curagiŭ, în cât elocinţa şi îndrăsnéla sa îl făcu să câştige multă glorie şi să devină celebru. Demostene fu admirat de întréga Grecie. Chiar Filip făcea de el maĭ mare cas de cât de orĭ-care altul. Toţĭ ceĭ-l-alţĭ oratorĭ recunoscură în Demostene un adversar redutabil.

Demostene avea un caracter constant şi rĕmânea tot-d'auna legat de aceleaşĭ persóne şi interese. Nicĭ o dată el n'a variat nicĭ în cuvintele sale, nicĭ în acţiunile sale : tot-d'auna ferm în principiile luĭ, merse constant pe aceeaşĭ linie şi nu se depărtă de loc de planul de conduită ce 'şĭ trăsese în afacerile sale.

Prin purtarea sa, sciu să se ţină de'asupra oratorilor din timpul sĕŭ, esceptând pe Phocion. Vorbea poporuluĭ cu maĭ multă libertate de cât toţĭ ceĭ lalţĭ. Conducea cu maĭ mare tărie pasiunile mulţimeĭ şi revenea asupra greşelilor sale cu maĭ multă repeḑiciune. Când Atenienii îl puseră odată să acuse pe un cetăţean, Demostene refusă; dar, vĕḑênd că poporul insistă el le respunse: „Atenienĭ eŭ vĕ voiŭ da tot-d'auna sfaturile mele, chiar dacă n'aţĭ voĭ să le primiţĭ; dar

1) Chalcos însémnă aramă.

www.dacoromanica.ro

nu voiŭ face nicĭ o-dată slujba de pîrîtor, calomniator, chiar dacă voĭ aţĭ dori acésta".

Activitatea sa oratorică îşi atinse apogeul succesuluĭ, în lupta pe care o întreprinse contra regeluĭ Macedonieĭ, Filip. La fie-care acţiune a acestuĭ rege rĕsboinic, Demostene alarma Atena asupra urmărilor desastróse ale planurilor sale. Pentru asta nu era vorba la curtea luĭ Filip de cât de Demostene. Şi când el fu trimis ca ambasador împreună cu alţĭ 10 în Macedonia, regele, după ce ascultă pe toţĭ ceĭ-l-alţĭ, respunse cu multă îngrijire numaĭ la discursul luĭ. Cu tóte astea luĭ nu-ĭ făcu aceleaşĭ onoruriĭ şi nu-ĭ dete aceleaşĭ mărturisiriĭ de bine-venire ca celor-lalţĭ ambasadoriĭ şi reservă pentru Eschine şi pentru Philocrate cele maĭ mariĭ semne de afecţiune. Aşa că, atuncĭ când aceştĭ doĭ ambasadoriĭ se puseră să laude pe Filip pentru elocuenţa, frumuseţea şi talentul ce avea de a bea bine, Demostene nu putu să se abţină de a lua aceste laude în bătae de joc şi de a-ĭ spune în faţă că aceste calităţĭ eraŭ calităţĭ de sofist, de femee, de burete, şi că nu găsia una din tóte aceste calităţĭ cu care să pótă lăuda pe un rege.

Indată ce resbelul cu Filip se declară, prima grije a luĭ Demostene fu de a sfătui pe Atenienĭ să mérgă în insula Eubea s'o libereze de jugul acestuia şi s'o câştige în partea lor. Atenienii îl ascultară şi făcură acelaş lucru şi cu locuitorii din Perinthe şi Byzanţ. Demostene merse în persónă prin oraşele Greciei şi le ridică aprópe pe tóte prin puterea cuvîntuluĭ sĕŭ, contra luĭ Filip formând ast-fel o armată de 15000 infanteriştĭ şi 2000 caĭ, fără a maĭ socoti trupele din oraşe care se înarmară pe socotéla lor.

Maĭ rĕmânea un singur lucru, greŭ de făcut

www.dacoromanica.ro

luĭ Demostene : era să atragă în acéstâ confederaţiune şi puternica cetate Theba. Thebaniĭ avea trupe disciplinate, militarĭ versaţi în rĕsbóie, cu care se putea uşor câştiga lupta. Eraŭ însă prietenĭ cu Filip şi îĭ datora recunoscinţă în urma serviciilor ce le făcuse acest prinţ în rĕsbóele cu Thociḑiĭ. De aceea se arătară neînduplicaţi la început. Şi când Filip înaintase cu armele sale până în Focida şi ameninţa acuma Atica, nimenĭ nu maĭ îndrăsnea să se urce la tribună. Numaĭ Demostene, plin de entusiasm, venĭ în mijlocul poporuluĭ şi-l sfătui să céră din noŭ ajutorul Thebanilor. El vorbi cu atâta aprindere, şi umplu sufletul mulţimeĭ de atâtea speranţe noĭ, că fu trimis el însu-şi împreună cu alţiĭ, ca ambasadorĭ în Theba. Filip trimise şi el o ambasadă. Thebaniĭ nu ascundeaŭ de loc prietenia ce o păstraŭ luĭ Filip. Suferinţile îndurate în Focida şi serviciile acestuĭ rege le eraŭ recente, pentru a-l uita aşa de curând. Dar vehementa luĭ Demostene, ca şi un vînt furios înflăcără curagiul lor, şi ambiţiunea îĭ orbi aşa de tare asupra tuturor urmările demersuluĭ ce luaŭ, în cât, gonind din inima lor, téma, prudenţa şi recunoscinţa eĭ se lăsară conduşĭ de entusiasmul nemărginit ce le inspira ambasadorul atenian şi-l urmă după voie.

Acest succes al luĭ Demostene înfrânse furia luĭ Filip ca şi o luptă. Acesta trimise numaĭ de cât ambasadorĭ în Atena ca să céră pace. Acum tótă Grecia era sub ordinele luĭ Demostene. El era la Teba ca şi la Atena sufletul tuturor întrunirilor şi se vedea de o potrivă de iubit, de o potrivă de puternic în aceste douĕ oraşe renumite. Dar norocul avea să-l părăséscă în curând. Oraculele Pytieĭ şi profeţiile Sibyleĭ anunţaŭ urmărĭ desastruóse. Cu tóte astea Demostene plin de încredere

www.dacoromanica.ro

în armele Grecilor carĭ nu aveaŭ de cât să lupte, nu voi să ţină socotélă de nicĭ o profeţie. El conduse poporul la luptă contra luĭ Filip. Până aci Demostene arătase mult curajŭ. Dar în luptă, nu făcu nimic onorabil, nimic ce ar fi putut rĕspunde la energia discursurilor sale. Părăsi în mod laş postul, şi în fuga sa, aruncă la pămînt armele, fără ruşine de a desminţi devisa pe care o gravase singur în litere de aur pe scutul sĕŭ. Filip învinsese, dar téma ce avea de puterea acestuĭ distins orator îl făcu să se opréscă puţin.

Desastrul ce suferise Grecii la Cheronea, dădu prilej inimicilor luĭ Demostene de a-l insulta şi de a-l chema în judecată. Dar poporul nu voi să se despartă de oratorul lor ĭubit, şi îl însărcinară pe el să facă ęlogiul funebru al Atenienilor morţi la Cheronea, ale căror oseminte fuseseră aduse la Atena pentru a primi aci onorurile îngropăciuneĭ. Demostene pronunţă acest discurs funebru. Acum se întâmplă de móre şi Filip. Demonstene fusese informat în secret despre mórtea regeluĭ Macedonieĭ. Şi pentru a inspira de maĭ nainte Atenienilor încrederea în viitor, el apăru la consiliu cu bucuria zugrăvită pe faţă şi povesti că în nóptea precedentă avusese un vis care prĕęicea o mare fericire Ateneĭ. După puţin timp, curierii aduseră vestea morţeĭ luĭ Filip. Atenienii făcură îndată sacrificiĭ pentru a mulţămi ęeilor de acésta binefacere. Demostene apăru în public încoronat de florĭ şi îmbrăcat măreţ, ęe şi nu trecuseră de cât 7 ęile de la mórtea ficeĭ sale. Eschine îĭ făcu cu acéstă ocasiune marĭ reproşurĭ, ca fiind lipsit de iubire către copiiĭ sĕĭ.

Acuma o nouĕ ligă se formă în Grecia.

Tebaniĭ atacară garnisóna. Atenienii se pregă-

www.dacoromanica.ro

tiaŭ repede de luptă, iar Demostene, care nu părăsia tribuna, scria în Asia Generalilor regeluĭ Persieĭ pentru ca să-ĭ hoătrască să declare rĕsboĭ luĭ Alexandru, urmaşul luĭ Filip. Dar îndată ce Alexandru pătrunse cu puternica luĭ armată în Beeţia, Atenienii maĭ perdură ceva din mândria lor şi Demostene din vehementa sa ordinară. Tebanii, părăsiţĭ de aliaţii lor, şi condamnaţĭ a lupta singurĭ, îşĭ vĕḑură oraşul distrus în întregime. Acest eveniment înspăimântă pe Atenienĭ aşa de tare în cât eĭ se hotărâră să trimiţă pe Demostene la Alexandru cu alţĭ câţĭ-va ambasadorĭ. Dar acest orator, care se temea de rĕsbunarea luĭ Alexandru, se despărţi de colegiĭ sĕĭ îndată ce se vĕḑu pe muntele Cytherm şi părăsi ambasada. Alexandru trimise îndată la Atena deputaţĭ ca să céră de la Atenienĭ, dacă vreaŭ să le cruţe cetatea, 10 oratorĭ distinşĭ între care şi pe Demostene. Cu acéstă ocasiune, Demostene povesti Atenienilor apologul oilor care predară lupilor cânii lor, unde se compară pe el şi pe ceĭ-l-alţĭ oratorĭ cu nisce cânĭ credincioşĭ care luptaŭ pentru popor. „Prin târgurĭ, le spunea Demostene, noĭ vedem adesea neguţătorĭ purtând în câte un vas mostră din grâul lor, care le slujesce să vîndă tot grâul ce aŭ în magaziĭ; tot aşa şi voĭ, Atenieni, dacă ne daţĭ pe noĭ luĭ Alexandru, ve daţĭ pe voĭ înşi-vă fără îndoială".

In momentul acesta când Atenienii nu sciaŭ ce să facă, oratorul Demade, luând 5 talanţĭ de la ceĭ-l-alţĭ oratorĭ, se însărcină să mérgă singur ca ambasador la Alexandru si să-l convingă de bunele dispositiunĭ ale Atenienilor. El reuşi să împace pe Atenienĭ cu Alexandru. După acéstă întâmplare, creditul luĭ Demostene începu să scadă pe când al celor-l alţĭ oratorĭ cresce mereŭ.

www.dacoromanica.ro

După puţin timp Harpalus, care nemulţumise pe Alexandru prin luxul şi desfrânările sale fugi din Asia şi trecu în Atena. El cerea protecţiunea acestuĭ oraş punêndu-ĭ la dispoziţiune banii şi corăbiile sale. Ceĭ-l'alţi oratorĭ, orbiţi de strălucirea aurului său consiliară poporul să primêscă propunerile luĭ. Numaĭ Demostene susţinea îndepărtarea luĭ Harpalus. După puţine ḑile, pe când se făcea inventariul avereĭ sale, el băgă de sémă că Demostene privia cu mare atenţiune o cupă regéscă, căria îĭ admira forma şi lucru. Atunci Harpalus îl rugă s'o ia în mână spre a spune cam cât aur conţine. Demostene, uimit de greutatea eĭ, îl întrebă cum cât aur are: „E de douĕ ḑecĭ de talanţi rĕspunse surîḑênd Harpalus". Şi chiar în acea séră îĭ şi trimise luĭ Demostene cupa cu douĕ-ḑecĭ de talanţi în ea. Atât de bine scia acest om să judece din veselia feţeĭ, şi din vioiciunea privireĭ, caracterul unuĭ om, şi iubirea sa de aur.

Demostene primi cu mare bucurie acest dar şi a doua ḑi se duse la adunare cu gâtul învelit cu lână şi legat de tóte părţile. Poporul îl învită să-şĭ dea părerea. El făcu semn că nu póte vorbi. Câţi-va glumeţi îl şi luară în rîs pentru acéstă pretinsă bólă şi începură să vorbéscă că oratorul a fost prins nóptea nu de o amigdalită ci de o argyrdalită.

A doua ḑi tótă lumea cunoscea darul luĭ Demostene, şi când acesta voi să vorbéscă spre a se apĕra, poporul nu voi să-l asculte. El începuse chiar să facă mişcărĭ şi să-şĭ arate indignarea sa, pe când un glumeţ se ridică în adunare şi strigă: „Atenienĭ, veţĭ refusa voĭ să ascultaţi pe acela, care ţine cupa? Poporul sili pe Harpalus să părăséscă oraşul. Şi temêndu-se ca nu cum-va A-

www.dacoromanica.ro

lexandru să le ceră socotélă de banii ce luaseră oratorii de la el, făcu o straşnică perchisiţie pe la toţi. Demostene fiind dat pe faţă fu condamnat la o amendă de 50 de talanţi (250,000). Sentinţa îl constitui prisonier până la plata aceleĭ sume.

Demostene corupse pe păzitorii săĭ şi fugi. El îşĭ petrecu esilul aci la Egina, aci la Trezena. Orĭ de câte orĭ pronunţa cuvîntul de Atena, ochiĭ săĭ se umpleaŭ de lacrămĭ.

Pe toţiĭ tinerii care veneaŭ sâ-l vadă şi să se întreţină cu el, Demostene îĭ sfătuia să nu se amestice în afacerile publice: „Dacă, de când am început să mĕ ocup de afacerile publice, le ḑicea el, mi s'ar fi presentat douĕ drumurĭ, acela al tribuneĭ şi al adunărilor, şi acela al uneĭ morţi sigure şi dacă aşĭ fi putut prevede tóte relele care mĕ aşteptaŭ în guvernămînt, temerile, gelosiile, calomniile şi luptele care le sînt neseparate, m'aş fi aruncat, cu capul plecat în drumul morţiĭ".

Pe timpul când se afla în exsil, muri şi Alexandru. Indată liga se formă din noŭ în Grecia. Poporul dete numaĭ de cât un decret pentru rechemarea luĭ Demostene. Când abordă la Pireŭ, toţi magistraţiĭ, toţi preoţiĭ, urmaţi de poporul întreg, îĭ eşiră înainte şi-l primiră cu cele maĭ marĭ demonstraţiunĭ de bucurie. Cu tóte astea amenda la care fusese condamnat subsista încă şi poporul nu putea să-l graţieze de ea. Atuncĭ se închipui un mijloc de a eluda legea; era obiceiul ca în sacrificiul ce se făcea luĭ Jupiter-Mântuitorul, de a se da o sumă óre-care aceluia care avea grijă de a prepara şi de a înfrumuseţa altarul acestuĭ ḑeŭ. Poporul însărcină în anul acesta pe Demostene şi îĭ socotiră pentru acésta ceĭ 50 de talanţi la care fusese condamnat.

Dar Demostene nu se bucură mult timp de

www.dacoromanica.ro

plăcerea de a se regăsi în patria sa. In curând Grecii fură bătuţi strașnic la bătălia de la Cranon. Când Demostene află că Antipater şi Crater se apropiaŭ de Atena, părăsi oraşul împreună cu prietenii săi, şi se refugiá la Calauria în templul luĭ Neptun. Antipater trimise pe Archias cu ómenĭ după dânsul ca să-l prindă. Archias ajungênd în acéstă insulă, trimise veste luĭ Demostene să se predea şi să mérgă să dea ochĭ cu Antipater, care n'o să-ĭ facă cel maĭ mic rĕŭ. In nóptea precedentă însă Demostene avuse un vis ciudat în care i se părea că intra în rivalitate cu Archias, de care nu putea scăpa. De aceea, când acesta îĭ propunea să se predea fără témă, Demostene, ridicând ochiĭ către el, îĭ ḑise: „Archias, tu nu mi-aĭ făcut aḑi-nópte nicĭ o impresie, când ţi-aĭ jucat rolul, şi nu veĭ reuşi maĭ bine astăḑi prin promisiunile tale“. Arhias, se înfurie la auḑul acestor vorbe; dar Demostene reluă în grabă: Acuma vorbescĭ ca cum aĭ fi pe trepiedul macedonean; *) până acuma nu vorbiseşĭ de cât ca un actor de comedie; dar aştéptă puţin ca să scriŭ acasă spre a da cele din urmă ordine ale mele“.

Ḑicênd aceste vorbe intră în templu şi luându-şĭ tabletele ca cum ar fi vrut să scrie, duse stampa (condeiul) la gură şi muşcă din el; ceea ce facea de obiceiŭ când medita şi compunea câte un discurs. După ce-l muşcă plecă capul şi se acoperi cu roba. Soldaţii carĭ păḑiaŭ la pórta templuluĭ îşĭ băteaŭ joc de el, de ce să se témă aşa de mórte, ca un laş şi ca un molatic. Archias apropiindu-se, îl îndemnâ să se scóle şi să mérgă ca să se împace cu Antipator. Demostene, care

*) Alusiune la trepiedul pe care şedea Dythia de la Delphi când era inspirată de Apolon. Archias era inspirat de Macedonenĭ.

www.dacoromanica.ro

simţia că otrava îşĭ făcuse tot efectul se descoperi şi fixându-şĭ privirile pe Archias îĭ ḑise:—Poţĭ acuma să joacĭ rolul luĭ Creon în tragedie şi sá arunci acest corp orĭ unde veĭ voi, fără a'ĭ da măcar onorurile îngropăciuneĭ.

O, Neptun, adăogă el, eŭ es tot viŭ din templul tĕŭ; dar Antipater şi Macedonenii nu-l vor fi murdărit maĭ puţin prin mórtea mea". Abia fini aceste vrobe, şi începu îndată să tremure şi să se clatine. Ceru ca să fie sprijinit pentru a putea merge. Şi pe când trecea prin faţa altaruluĭ ḑeuluĭ, căḑu şi muri scoţênd un profund suspin.

Demostene muri la 16 ale luneĭ luĭ Noembrie anul 322 a. Chr., ḑiua cea maĭ tristă şi maĭ funestă a sĕrbătorilor Thesmophorielor, în care femeile ce o celebrézá, şeḑênd pe pămînt în templul lui Ceres ajunézá până séra. Puţin timp în urmă, poporul atenian, făcêndu-ĭ onorurile ce merita, îĭ ridică o statue de bronz şi ordonă printr'un decret că cel maĭ în vêrstă din familia sa să fie, pe vecie, nutrit în Prytaneŭ pe cheltuĭală publică. Şi se gravă pe piedestalul statueĭ acest epitaf:

Demostene, pentru ce forţa şi puterea
N'aŭ egalat ele sublima ta elocinţă?
Nicĭ odată n'ar fi ajuns Greciĭ, printr'o ruşi-
[nósă întórcere a sórteı
Să pórte jugul Macedonenilor.

(Plutarque).

Ciceron.

107- 43 a. Chr.

Ciceron se trăgea din o familie distinsă din Roma. El s'a născut la 3 Ianuarie, anul 107 a. chr. în ḑiua în care magistraţiĭ Romeĭ fac sacrificiĭ şi u-

www.dacoromanica.ro

rări pentru posteritatea împĕratuluĭ. Ciceron era dotat cu marĭ calităţĭ. De mic încă începuse să se distingă printre camaraḑiĭ sĕĭ de clasă şi nu de puţine orĭ părinţiĭ copiilor mergeaŭ înşi-şĭ la şcólă să se convingă de tot cea ce se vorbia de acest copil prodigios, de spiritul seŭ distins şi de vioiciunea concepţiunilor sale. Primise de la natură un spirit născut pentru filosofie şi avid de înveţătură, un spirit aşa după cum îl cerea Platon; făcut să îmbrăţişeze tóte sciinţele, el nu despreţuia nicĭ un gen de sciinţă orĭ de literatura Dar se dete la început cu multă căldură la poesie, şi a lăsat chiar o mică poemă în versurĭ tetrametre, întitulată; *Pontius Glaucus*, pe care o compusese în cea maĭ fragedă tinereţe. Cu cât înainta în vârstă, cu atât cultiva maĭ mult acest talent şi se exersa asupra diverselor genurĭ de poesie cu atâta succes, în cât fu considerat nu numaĭ ca cel maĭ renumit orator al timpuluĭ săŭ, dar chiar ca cel maĭ bun poet. Gloria luĭ poetică însă a fost eclipsată de numĕrul cel mare de poeţĭ distinşĭ ce i-aŭ urmat după aceia.

Terminându-şĭ primele studiĭ, luă lecţiunĭ de la Philon, filosoful Academieĭ, acela care singurul dintre toţĭ discipuliĭ luĭ Clitomachus escitară cel maĭ mult, admiraţiunea Romanilor prin frumuseţea elocinţeĭ sale. Ciceron studia în acelaş timp jurisprudenţa sub Mucius Scaevolas unul din ceĭ maĭ marĭ jurisconsulţĭ şi primul între senatorĭ. Servi cât-va timp sub Sylla în rĕsboiul cu Marsiĭ; dar vĕḑênd republica bântuită şi sdruncinată de rĕsbóĭe civile, se dete cu totul la meditaţiune şi studiĭ. Avu relaţiunĭ cu Grecii ceĭ maĭ instruiţĭ, şi se aplică mult la studiul matematicilor, până când în sfârşit Sylla, punênd mâna pe putere, dete guvernuluĭ un fel de statornicie. În acest timp

www.dacoromanica.ro

Chrysogomis, liberat de Sylla, cumpĕrând pentru suma de 2000 drachme averea unuĭ om pe care dictatorele pusese să-l omóre ca proscrit, Roscius, feciorul şi moştenitorul mortuluĭ, indignat de acéstă vindere nedreptă, probă că acestă avere preţuia 250 de talanţĭ. Sylla, care-şĭ vedea nedreptatea, se mânie foc pe Roscius. Şi după îndemnul liberatuluĭ săŭ, puse să i se întenteze, acestuĭ nenorocit om, o acusaţiune de paricid. Nimeni nu îndrăsnia să-ĭ vină în ajutor, de téma răsbunării luĭ Sylla. Tînĕrul Roscius, părăsit de tótă lumea, recurse la Ciceron, pe care prieteniĭ sĕĭ îl sfătuiră să se însărcineze cu o afacere, care oferea, spre a intra în cariera glorieĭ, ocasiunea cea maĭ strălucită ce i s'ar fi putut presenta vre-odată. El luă dar apĕrarea luĭ Roscius şi succesul pe care-l avu îĭ atrase admiraţiunea generală. Dar temerea rĕsbunăreĭ luĭ Sylla îl făcu să părăséscă Roma şi să mérgă să călĕtoréscă prin Grecia, dând ca pretext trebuinţa de a-şĭ restabili sănătatea.

Ajuns la Atena, luă lecţiunĭ cu Antiochus d'Ascalonita, a căruĭ dulcéţă şi graţie o admira mult. Ciceron se dete din ce în ce maĭ mult la studiul filosofieĭ. După mórtea luĭ Sylla, cedând stăruinţelor prietenilor săĭ, care-l sfătuiaŭ să se întórcă în ţară, veni la Roma. Dar voind să-şĭ desvolte încă cu maĭ multă îngrijire elocinţa, ca un instrument ce-ĭ devenea absolut necesar, şi facultăţile sale politice, se exersà la compoşiţie şi frecuentă pe oratoriĭ ceĭ maĭ celebri. Apoĭ trecu în Rhodos şi de aci în Asia unde urmă cursurile retorilor Xenocles d'Adrumete, Denys din Magnesia şi Menippe Carieu. La Rhodos el legă prieteşug cu filosofiĭ Apollonius Molon şi Possidonius. Apollonius care nu scia latinesce, rugă pe Ciceron să vorbéscă în grecesce. Intr'o ḑi, Ciceron declamând

www.dacoromanica.ro

în public, tot auditoriul răpit de admiraţiune, îl acoperi cu aplause şi laude nesfârşite.

Dar Apollonius, ascultându-l nu dădu nicĭ un semn de aprobaţiune. Şi când discursul se sfârşi, rĕmase mult timp pe gânduri, fără să ḑică ceva. Fiind-că Ciceron părea neliniştit de tăcerea sa, Apollonius îĭ ḑise: „Ciceron, te laud şi te admir, dar deplâng tótă Grecia, vĕḑênd că singurele avantage ce-ĭ maĭ rĕmâneaŭ, sciinţa şi elocinţa le veĭ duce cu tine la Roma.

Ciceron, plin de cele maĭ marĭ speranţe, se întórse la Roma, când fu puţin neliniscit de rĕspunsul pe care il- dete oracolul de la Delphi. El ceruse ḑeilor să-ĭ spună prin ce mijloc ar putea dobândi cea maĭ mare glorie: „Numaĭ luând ca conducător al vieţeĭ tale, respunse Pythia, nu opinia poporuluĭ, ci naturelul (firea) tăŭ". Intors la Roma, se conduse la început cu cea maĭ mare reservă. Vedea fórte rar pe magistraţi, care-ĭ mărturiseaŭ puţină consideraţie. Dar ambiţiunea sa naturală, înflăcărată încă de tatăl săŭ şi de prieteniĭ săĭ, îl împinse la exerciţiile de barou, unde ajunse în cel dintâiŭ rang, nu printr'un progres lent şi succesiv, dar prin succese aşa de strălucitóre şi aşa de repeḑi, în cât lăsă îndată în urmă pe toţi aceĭ ce profesaŭ de mult aceiaşi carieră. Avea însă în pronunciaţiune şi în gestul săŭ, aceleaşi defecte ca şi Demostene; dar lecţiunile luĭ Roscius şi ale luĭ Esop, doĭ escelenţi actorĭ, îĭ corijară indată aceste defecte.

Graţie declamaţiuneĭ le da elocinţeĭ o forţă convingĕtóre. De ace îşi bătea joc de oratoriĭ, care n'aveaŭ alt mijloc de a atinge. de cât acela de a scóte marĭ strigăte: „Numaĭ din slăbiciune aceştia strigă, spunea el, după cum şchiopiĭ merg călare spre a se putea susţine". Numit chestor în

www.dacoromanica.ro

Sicilia, îşĭ atrase în curênd stima şi ĭubirea tuturor Sicilienilor prin înţelepciunea guvernării sale.

Intrat în administraţiune, cu dorinţa arḑĕtóre de a face ceva şi luând ca exemplu pe meşteşugarii care, neîntrebuinţând de cât maşinĭ şi instrumente neînsufleţite, sciŭ în detaliu numele fie-căruia şi la ce sînt bune; el simţi că ar fi lucru ruşinos, pentru un om de stat, de a fi neglijent în cunóşterea concetăţenilor săĭ. Se puse decĭ, nu numaĭ a cunósce numele tuturor concetăţenilor săĭ, dar a sci încă locunţa fie-căruia în oraş şi casele de ţară, vecinii şi prietenii lor, aşa că nu mergea în nicĭ o parte a Italieĭ fără să nu pótă arăta cu uşurinţă proprietăţile şi casele amicilor săĭ.

Avutul nu-ĭ era mare, dar scia bine să-l chiverniséscă. Pentru asta era admirat de toţĭ, fiind-că se scia că nu voĭesce să primésscă nimic pentru pledoariile sale.

Acéstă desinteresare o făcu să apară maĭ ales în procesul luĭ Verres, fost pretor în Sicilia unde comisese marĭ excese. Sicilienii chemându-l în judecată, Ciceron îl condamnă. Ceĭ-l-alţĭ judecătorĭ voiaŭ să-l scape, şi de aceia prin amânărĭ continue lăsară afacerea în ultima ḑi de audienţe, ca ast-fel să nu maĭ fie timp pentru pledoariĭ şi causa să nu se pótă judeca. Ciceron, sculându-se declară că numaĭ are nevoe să pledeze. Şi chemând pe martorĭ la interogatoriu, obligă pe judecătorĭ să-şĭ dea sentinţa. Se raportéză multe vorbe de spirit pronunţate de Ciceron cu ocasiunea acestuĭ proces. Aşa Romaniĭ numiaŭ în limba lor, purcel, Verres. Şi cum un evreŭ, Cecilius, voia să depărteze pe Sicilienĭ din causă, pentru a se face el acusatorul luĭ Verres, Ciceron ḑise: „Ce póte să aibă de comun un evreŭ cu un verrat".

www.dacoromanica.ro

Oratorul Hortensius nu îndrăsni să apere pe faţă pe Verres. Dar se convenise ca să asiste cel puţin la judecată când se va fixa amenda. El primi ca preţ al acesteĭ asistări un sfinx de ivoriu. Ciceron, spunêndu-ĭ într'o ḑi nisce vorbe equivoce, Hortensius îĭ rĕspunse, că nu se pricepe să deslege ghicitorile. „Cu tóte astea, aveţi sfinxul acasă“ îĭ resplică Ciceron. Verres fu condamnat şi Ciceron fixând amenda la suma de 750000 drachme, fu acusat că ar fi primit bani ca să fixeze o sumă aşa de neînsemnată. Cu tóte astea când fu numit edil, Sicilienii, drept recompensă, îĭ trimiseră din insula lor maĭ multe lucruri preţióse şi de ornament. Dar Ciceron nu întrebuinţâ pentru el nicĭ unul din aceste daruri.

El maĭ avea la Arpinum o frumósă vilă, o mică proprietate în împrejurimile Neapoluluĭ şi o altă aprópe de Pompeia, amândouĕ puţin considerabile. Dota femeeĭ sale Terentina se ridica la 120,000 drachme (108,000 livre) şi maĭ dobândi o succesiune de 90,000 drachme. Cu acéstă mică stare trăia onorabil şi cu multă înţelepciune. Işĭ îngrija fórte bine sănătatea. Avea pe fie-care ḑi un numĕr hotărât de preumblări şi de fricţiuni. Ajunsese ast-fel prin acest regim să-şĭ fortifice temperamentul, să-l facă sănătos şi viguros şi capabil să suporte muncile penibile şi luptele grozave ce avu să îndure în urmă. Lăsă fratelui săŭ casa părintéscă şi merse să se stabiléscă aprópe de muntele Palatin, pentru ca aceia ce-l căutau să-ĭ facă curte, să nu umble mult până a-l găsi; căcĭ în tóte dimineţile staţiona la pórta luĭ atâta lume ca şi la porţile luĭ Crassus şi Pompeiŭ.

Insuşĭ acesta din urmă căută prietenia luĭ Ciceron, al cărui sprijin îĭ fu fórte folositor pentru a-ĭ mări gloria şi puterea.

www.dacoromanica.ro

Ca Pretor, Ciceron îşi cree o mare reputaţiune pentru dreptatea şi equitatea sa.

Cu douĕ saŭ treĭ ḑile înaintea expirăreĭ termenuluĭ preturei sale, Manilius fu acusat de delapidare la tribunalul luĭ Ciceron. Manilius avea favórea poporuluĭ, care-l credèa expus la invidie din causa luĭ Pompeiŭ, cu care era prieten, Acusatul cerênd o ḑi spre a rĕspunde la acusaţiunĭ, Ciceron îĭ fixă pentru ḑiua următóre, cea ce irită fórte mult poporul, fiind obiceiul de a se acorda acusaţilor cel puţin 10 ḑile pentru desculpare. Tribunii citând pe Ciceron înaintea poporuluĭ, unde-l acuzară de a fi prevaricat, el ceru să fie ascultat: „Arătându-mĕ în tot d'auna cât am putut maĭ favorabil acusaţilor, fără a viola legea, ḑise el, m'aş socoti fórte vinovat dacă n'aş fi tratat pe Manilius tot cu atâta dulcéţă şi umanitate ca şi pe ceĭ-l alţĭ. Inadins i-am dat singura ḑi a preturei mele ce-mĭ maĭ rĕmânea şi de care puteam încă dispune. Dacă aşĭ fi deferit altuĭ pretor afacerea sa, prin acésta nu i-aş fi făcut nicĭ un serviciŭ".

Acéstă justificare produse în popor o schimbare aşa de minunată, încât începu să laude cât putea pe Ciceron şi să-l róge să apere el însu-şĭ pe Manilius. Ciceron se însărcină bucuros maĭ ales spre a place luĭ Pompeiŭ, care era atunci absent. Şi luând afacerea de la început, el vorbi cu cea maĭ mare forţă contra partisanilor oligarchieĭ şi contra duşmanilor luĭ Pompeiŭ.

Cu tóte astea şi partidul nobililor şi poporul eraŭ porniţi pentru ca să ridice pe Ciceron la consulat. Şi ĭată în ce împrejurărĭ: schimbarea pe care Sylla o făcuse în guvernămînt părea că a prins rădăcinĭ stabile şi că place poporuluĭ. Dar ómenĭ, însufleţiţi de pasiunile lor personale şi

www.dacoromanica.ro

nu de interesul general căutaŭ să rĕstórne starea actuală a republiceĭ.

Pompeiŭ era ocupat cu rĕsboiul în Pont şi Armenia, şi nimenĭ în Roma nu avea atâta putere ca să ţină pept la aceştĭ ambiţioşĭ şi ĭubitorĭ de schimbărĭ.

Şeful lor era un om îndrăsneţ, întreprinzĕtor şi de un caracter ce se îndoĭa în tóte modurile: acesta se numĭa Lucius Catilina. La tóte fără de legile ce săvîrşise el adăugase încă omorul fratelui sĕŭ. De témă ca să nu fie tradus înaintea tribunalelor pentru acésta a doua crimă a sa, angajase pe Silla să pună pe acest frate în numĕrul proscriţilor, ca cum ar fi fost încă în viéţă. Sceleraţiĭ Romeĭ, uniţĭ sub conducerea acestuĭ şet, nemulţămiţi că-şĭ angajaseră mutual credinţa lor prin mijlócele ordinare, sugrumară un om şi mâncară toţĭ din carnea sa.

Catilina corupsese cea maĭ mare parte din junimea romană, procurându-ĭ în fie-care ḑĭ ospeţele, plăcerile şi voluptăţile de orĭ-ce soiŭ, necruţând nimic pentru reuşita acestor întreprinderĭ. Deja tótă Etruria şi o mare parte dintre popórele Galieĭ Cisalpine eraŭ dispuse la revoltă.

In Roma lucrurile nu staŭ maĭ bine. Spiritele eraŭ agitate, şi nu trebuĭa, pentru rĕsturnarea unuĭ guvern bolnav, de cât o mică schintee pentru ca focul să coprindă tótă cetatea. Catilina, spre a-şĭ asigura o întăritură şi maĭ puternică îşĭ puse candidatura la consulat. El îşĭ pune cele maĭ marĭ speranţe în colegul sĕŭ, Caius Antonius, om incapabil de a fi şeful unuĭ partid bun saŭ reu, dar care putea să măréscă fórte mult puterea aceluĭa ce ar fi fost pus în capul întreprindereĭ.

Majoritatea cetăţenilor oneştĭ, veḑênd periculul care ameninţa republica, propusĕră candidatura

www.dacoromanica.ro

luĭ Ciceron la consulat. Poporul urmându-ĭ cu căldură, Catilina căḑu, ĭar Ciceron fu ales consul împreună cu Antoniu, de şi dintre toţĭ candidaţii, Ciceron era singurul care se trăgea dintr'un simplu cavaler, şi n'avea rangul de senator.

Poporul nu cunoscea încă complotŭrile luĭ Catilina. Şi Ciceron de la intrarea sa în Consulat, se vĕḑu înglotat de afacerĭ dificile, ce fură ca preludiĭ ale luptelor pe care avea să le dea în urmă.

De o parte, aceĭa pe care legile luĭ Sylla îi exclusese de la orĭ-ce magistratură şi care formaŭ un partid puternic şi numeros, se sculară cu destulă dreptate contra actelor tiranice ale acestuĭ dictator. Dar aleseseră prea rĕŭ momentul.

De altă parte tribunii poporuluĭ propunéŭ legĭ care ar fi prenoit tirania luĭ Sylla. Ĕĭ cereaŭ constituirea a 10 comisarĭ care să fie învestiţi cu o putere absolută, şi care dispunênd ca stăpânitorĭ aĭ Italieĭ, Syrieĭ şi în noile cuceririĭ făcute de Pompeiŭ să aibă puterea de a vinde pământurile publice, de a face proces orĭ cuĭ or voi, de a isgoni pe orĭ-cine ar pofti, de a stabili coloniĭ, de a lua din tesaurul public banĭ orĭ de câte orĭ ar avea trebuinţă şi de a întreţine atâtea trupe cât ar crede de cuviinţă.

Antoniu colegul luĭ Cicerone, fu cel dintâiŭ care îşĭ propuse să favorizeze aceste cererĭ, în speranţă de a fi ales printre decemviriĭ. Se crede chiar că nu era străin de complotul luĭ Catillina, şi că doborît de datoriĭ, ar fi fost fericit să-l vadă reuşit în întreprinderea sa, spre a se putea scăpa în modul acesta de creditorĭ.

Cicerone, vĕḑând pericolul ce ameninţă republica, făcu să se decérnă luĭ Antonius guvernământul Macedonieĭ, ĭar el refusând pe acela al Galieĭ, ce i se cuvenea, îl cedă luĭ Metellus. Prin

www.dacoromanica.ro

acest serviciŭ important, câştigă favórea lui Antoniu, al cărui sprijin credea că va salva mai degrabă republica. El rĕmase dar la Roma pentru ca să procédă la descoperirea complotului şi la stârpirea rĕsvrătitorilor. Tribunii propunênd o lege în sensul dorinţelor lor, Cicerone o combătu cu atâta putere în Senat, încât uimi chiar pe aceĭa carĭ o propuseseră, şi'ĭ făcură să nu maĭ pótă ḑice un cuvînt.

Tribunii însă nu se lăsară. Eĭ făcură noĭ încercărĭ şi chemară pe consulĭ înaintea poporului. Şĭ Cicerone, fără a se teme de ceva se puse în fruntea Senatuluĭ şi se presentă în adunare. Aci vorbi cu atâta forţă, încât făcu ca legea să cadă şi ridică ast-fel tribunilor orĭ-ce speranţă de reuşită în întreprinderĭ de aşa natură.

Ciceron, este dintre toţi oratorii, acela, care maĭ mult de cât orĭ-care altul, a făcut pe Romanĭ să simtă ce farmec adaogă elocinţa la frumuseţea moraleĭ; de ce putere invincibilă e înarmată justiţia când e susţinută de aceea a cuvîntuluĭ. El le arată că un om de stat care voesce să guverneze bine, trebue, în conduita sa politică, să prefere în tot-d'auna ceea-ce e onest, la aceea-ce e linguşitor; dar că în discursurile sale e necesar ca dulcéţa limbeĭ să tempereze amărăciunea mesurilor folositóre ce el propune.

Insă conjuraţia luĭ Catillina, pe care ridicarea luĭ Ciceron la consulat o înfricoşase puţin, prinse iar curagiŭ, conjuraţii întrunindu-se, jurară din noŭ să urmeze complotul lor cu maĭ multă îndrăznélă, înainte de reîntórcerea luĭ Pompeĭ, care era pe drum.

Aceĭ ce aţâţaŭ maĭ mult pe Catillina, erau vechiĭ soldaţi aĭ luĭ Sylla, carĭ rĕspândiţi în întréga Italie, visaŭ la jefuirea avuţiilor ce aveau

www.dacoromanica.ro

sub ochĭ. Conduşĭ de un ofiţer anume Mallius, eĭ intrară în conjuraţiunea luĭ Catillina şi veniră la Roma ca să susţină a doua candidatură a acestuĭa la consulat: căcĭ hotărîseră să omóre pe Ciceron în învălmăşala care însoţesce tot-d'auna alegerile.

Cutremurile de pămînt, trăsnetele şi apariţiunea de fantome, carĭ avură loc în timpul acesta, păreaŭ a fi curate însciinţărĭ ceresci. Ciceron cită pe Catillina înaintea Senatuluĭ şi-l întrebă despre svo, nurile ce circulaŭ asupra planurilor sale. Catillina convins, că maĭ mulţĭ senatorĭ ar fi dorit schimbărĭ în stat, voind pe de altă parte să se ridice în ochiĭ complicilor sĕĭ, rĕspunse cu asprime luĭ Ciceron: „Ce rĕŭ fac eŭ óre, dacă vĕḑĕnd douĕ corpurĭ, dintre care unul are un cap dar e slab şi prăpădit, ĭar cel-l'alt n'are cap, dar e mare şi sănĕtos, voesc să pun un cap acestuĭa din urmă". Ciceron, care pricepu că acéstă enigmă desemna Senatul şi poporul, simţi şi maĭ multă fricĭ. El îşĭ puse o cuirasă sub haină şi fu condus ast-fel în Câmpul luĭ Marte, pentru alegerĭ, de ceĭ maĭ însemnaţĭ cetăţenĭ şi de un mare numĕr de tinerĭ din Roma. Şi deschise înadins haina d'asupra umĕruluĭ, pentru ca ast-fel să se vadă cuirasa, şi să arate ast-fel mărimea pericoluluĭ. La vederea cĭuraseĭ, poporul indignat se strânse împrejurul luĭ şi când se desvălui scrutinul, Catillina fu din noŭ refusat ĭar consulĭ fură aleşĭ Silanus şi Murena.

După puţin timp, soldaţiĭ din Etruria întrunindu-se spre a fi gata la cel dintâiŭ ordin al luĭ Catillina, şi ḑiua fixată pentru execuţiunea complotuluĭ lor fiind deja apropiată, treĭ dintre cele maĭ puternice persóne ale Romeĭ, Marcus Crassus, Marcus Marcellus şi Scipion Metellus, veniră

www.dacoromanica.ro

în timpul meseĭ acasă la Ciceron, bătură la pórtă şi chemând portarul îĭ spuseră să deştepte pe stăpână-sĕŭ că eĭ sînt aci. Aceştia veniaŭ să-ĭ aducă vestea că portarul luĭ Crassus dase stăpânuluĭ sĕŭ, pe când eşĭa de la masă, scrisorĭ pe care le adusese un necunoscut şi care eraŭ adresate la diferite persóne. El nu citise de cât pe aceea ce purta adresa sa. Şi fiind-că îl înşciinţa că Catillina se pregătesce să facă în curând un mare măcel în Roma, şi că-l ruga să părăsésă oraşul, nu voi să maĭ desfacă pe cele-l'alte. Şi fie că se temea de pericolul de care era ameninţată Roma, fie că căuta a se spăla de bănuelile pe care legăturile sale cu Catillina le-ar fi putut da contra luĭ, merse îndată să găséscă pe Catillina cu Scipion şi Marcellus. Consulul, după ce deliberă cu eĭ, convocă Senatul dis-de-diminéţă, dete scrisorile celor la care eraŭ adresate şi le ordonă să le dea citire cu glas tare. Aceste scrisorĭ aduceaŭ tóte aceleaşĭ sciriĭ despre conjuraţiune. Dar când Quintus Arrius, vechiŭ pretor, denunţă înarmările ce se fac în Etruria, când se sciu, prin alte înşciinţărĭ că Mallius, în capul uneĭarmate considerabile se ţinea gata în jurul oraşelor acesteĭ provinciĭ, pentru a aştepta vestile despre ceea ce se petrece la Roma, Senatul dete un decret prin care depunea interesele republiceĭ în mânile consulilor şi le ordonă de a lua orĭ-ce măsură ar crede de cuviinţă pentru a salva republica.

Ciceron învestit cu acéstă putere absolută, încredinţă luĭ Quintus Metellus afacerile din afară şi se însărcină el însuşĭ cu cele din oraş. De aci înainte nu maĭ mergea prin Roma de cât excortat de un aşa mare numĕr de cetăţenĭ, în cât când apărea în piaţă, ea era aprópe plină de mulţimea care-l urma.

www.dacoromanica.ro

Catilina, spre a nu perde timpul, hotărî să se ducă numaĭ de cât în câmpul luĭ Mallius; dar înainte de a părăsi Roma, el însărcină pe Marcus şi pe Cethegus să mérgă dis de diminéţă, cu pumnale la pórta luĭ Ciceron, ca cum ar voi să-l salute, să se arunce pe el şi să-l omóre. Atunci o femee, de ném mare, numită Fulvia, se duse în mieḑul nopţeĭ la Ciceron spre a-ĭ destăinui acest complot, şi-l consiliă să se păzéscă bine de Cethegus. Ceĭ doĭ conjuraţi veniră în adevĕr, cum se crăpă de ḑiuă la pórta luĭ Ciceron; şi, fiind-că li se refusă intrarea, eĭ se plânseră cu tărie şi făcură mult sgomot la pórtă, ceea ce mări şi maĭ mult bănuelile contra lor. Ciceron eşind, adună Senatul în templul luĭ Jupiter-Stato care e aşeḑat la intrarea stradeĭ Sfinţită, cum mergĭ la muntele Palatin. Catilina veni şi el, cu intenţiunea de a se justifica; dar nicĭ un senator nu voi să rĕmână lângă el. Eĭ părăsiră toţi banca pe care Catilina se aşeḑase. Cu tóte astea Catilina începu să vorbéscă, dar fu aşa de des întrerupt, în cât nu se puţu nimic auḑi. Atunci se ridică Ciceron şi-ĭ ordonă să părăséscă oraşul: „Fiind-că eŭ nu întrebuinţez, îĭ ḑise el, în guvernăvînt de cât forţa cuvîntuluĭ, şi fiind-că tu taci us de forţa armelor, trebue să fie între noĭ ziduri gróse care să ne despartă". Catilina eşi numaĭ de cât din Roma, în fruntea a 300 de ómenĭ armaţi, precedaţi de lictorĭ cu fasciele lor; înaintea luĭ mergéŭ stégurile romane, ca cum luĭ i s'ar fi încredinţat conducerea militară, şi se îndréptă ast-fel către câmpul luĭ Mallius. Aci, după ce strânse o armată de 20000 de ómenĭ, el parcurse oraşele vecine, pentru a le aţîţa la revoltă.

Acest demers fiind o declaraţie formală de rĕsboiŭ, consulul Antoniŭ fu trimis să-l combată.

www.dacoromanica.ro

Aceia carĭ, corupţĭ de Catilina, rĕmăseseră la Roma, fură strânşĭ de Cornelius Leutulus, (supranumit Sura), pentru a-ĭ încuraja să urmeze întreprinderea începută. Acesta era un om dintr'o familie destul de însemnată, dar pe care infamia purtăreĭ sale şi destrăbălările fără séměn îl făcuseră să fie gonit din Senat. Acuma era pretor pentru a doua oră, după cum era obiceiul pentru aceĭ care voĭaŭ să fie restabiliţi în demnitatea de Senator. El fu întărîtat de şarlatanĭ şi de vrajĭ mincinoşĭ, care-ĭ prevestiau că era în sórta Romeĭ de a avea 3 Cornelius ca conducĕtorĭ: „Doĭ, îĭ spunéŭ eĭ, aŭ împlinit deja chemarea lor, Cinna şi Sylla; tu eştĭ al treilea pe care norocul îl chĭamă la monarchie; primesce-o fără întârziere; şi nu lăsa să-ţĭ scape, după cum a facut Catilina, ocasiunea favorabilă ce ţi se presintă". Leutulus îşĭ formă marĭ planurĭ. El hotărî să măcelăréscă întreg Senatul, să facă să pĭară cât ar putea maĭ mulţĭ cetăţenĭ, să dea foc oraşuluĭ, şi să nu cruţe de cât pe feciorii luĭ Pompeĭu, pe care îĭ va lua la el acasă să-ĭ îngrijéscă bine, pentru a avea astfel doĭ ostatici, care să-ĭ înlesnéscă împăcarea cu tatăl lor.

Execuţiunea complotuluĭ era fixată într'una din nopţile serbătorilor Saturnale. Eĭ ascunseseră în casa luĭ Cethegus săbiĭ, fitiluri şi sulf, împărţiseră oraşul în 100 de cartiere şi în fie-care din ele era însărcinat să stea câte unul din complicii lor, arătat de sorţ, pentru ca ast-fel focul luând în maĭ multe locurĭ, oraşul să fie maĭ de grabă aprins. Alţĭ complicĭ trebuĭaŭ să fie puşĭ lângă tóte conductele pentru a omorî pe aceĭa care ar veni să ĭa apă.

In timpul acesta se găsiau în Roma doĭ ambasadorĭ aĭ Alobrogilor, popor ce fusese rĕŭ tratat

www.dacoromanica.ro

de Romanĭ şi care suporta cu greutate dominaţiunea lor. Leutulus, convins că aceştĭ doĭ ómenĭ ar putea să-ĭ fie folositorĭ spre a rescula Galia, îĭ atrase în conjuraţiune, şi le dete scrisorĭ pentru Senatul lor, în care promitéaŭ Galilor libertatea. Le maĭ dete încă scrisorĭ şi pentru Catilina pe care-l rugaŭ să se apropie cât maĭ repede de Roma. Dar tóte aceste demersurĭ ale unor ómenĭ care nu vorbiaŭ de afacerile lor de cât în vin, ajunseră la cunoscinţa luĭ Ciceron, care-ĭ observa fără încetare şi care rĕspândise în oraş ómenĭ priceputĭ spre a spiona totul şi a-ĭ aduce veştĭ noĭ.

Avea chiar conferinţe secrete cu persóne sincere pe care conjuraţiĭ le socotéŭ ca complice lor, şi care-l informară de relaţiunile ce conjuraţiĭ le avuseseră cu ambasadoriĭ. Ast-fel Ciceron puse ómenĭ la pândă în timpul nopţiĭ şi prinseră pe tovarăşiĭ ambasadorilor, luându-le scrisorile cu care eraŭ însărcinaţĭ.

Ciceron, convocă diminéţa Senatul în templul Concordieĭ, dete citire scrisorilor pe care le prinsese şi ascultă depositiunile. Iulius Silanus declară că ar fi audit de la persóne demne de tótă încrederea că Cethegus ar fi hotărît să omóre treĭ consulĭ şi 4 pretorĭ. Pison tăcu şi el tot o asemenea depositie Şi Caius Suplicius, unul din pretorĭ, care fu trimis în casa luĭ Cethegus, găsi aci o mare cantitate de arme şi de săgeţĭ, maĭ ales săbiĭ şi pumnale, de curînd ascuţite.

Fiind-că era târziŭ şi fiind-că poporul aştepta cu grămada la pórta senatuluĭ, Ciceron eşi din templu şi expuse cetăţenilor tot ce se petrecuse. Poporul îl conduse până la o casă vecină a unuĭ prieten al săŭ, pentru că el cedase pe a sa femeilor rĕmase spre a celebra misterele secrete ale ḑeiţeĭ care se chiamă *ḑeiţa cea bună*. Ciceron

www.dacoromanica.ro

intrând în acea casă şi neavênd cu sine decât fórte puţinĭ prietenĭ, reflecta maĭ mult asupra purtăreĭ pe care trebue s'o aibă faţă de conjuraţĭ. Dulcéţa caracteruluĭ său, temerea de a nu fi învinovăţit că a abusat de putere, pedepsind cu ultima asprime persóne de neam aşa de iluştru, şi care aveaŭ în Roma prietenĭ fórte puternicĭ, tóte acestea îl făceaŭ să întârzie a le da pedépsa pe care o merita enormitatea crimelor lor; de altă parte, dacă i-ar fi tratat cu dulcéţă, vedea pericolul la care se expunea republica. Conjuraţiĭ iritaţĭ de uşóra pedépsă primită s'ar da la ultimele excese de îndrăsnélă, apoĭ el ar trece de laş în ochiĭ poporuluĭ, care deja n'avea o mare idee de dibăcia sa. In timp ce înota ast-fel în acéstă nesiguranţă, femeile care făceaŭ sacrificiĭ în casa vĕdură focul de pe altar ce părea aprópe stins, aruncând de odată din mijlocul cenuşeĭ o flacără strălucitóre.

Acéstă minune sperie pe cele-l-alte femeĭ. Dar virginele sfinte ordonară Terenţieĭ, soţia luĭ Ciceron, de a se duce îndată să caute pe bărbatusăŭ şi de a-l îndemna să execute fără întârziere hotărârile ce voia să ia pentru salvarea patrieĭ, asigurându-l că ḑeiţa făcuse să apară acéstă flacără aşa de vie ca o prevestire de siguranţa şi gloria sa însă-şĭ. Terenţia, care nu era nicĭ slabă, nicĭ fricósă, care maĭ era şi ambiţiósă şi care, după cum spune Ciceron, împărţia cu bărbatul său maĭ mult afacerile publice ca cele de casă, se duse numaĭ decât să-ĭ ducă ordinul Vestalelor şi-l îndemnă să pedepséscă cât maĭ repede pe culpabilĭ.

A doua ḑi se deliberă în senat, asupra pedepsireĭ conjuraţilor. Silanus îşĭ dete cel dintâiŭ părerea de a-ĭ conduce în închisórea publică, pentru

www.dacoromanica.ro

a fi pedepsiţi cu cel din urmă supliciu. Toţi cei care vorbiră după el îi adoptară părerea până la Caius Cesar, acela care fu dictator. El avea numai 37 de ani şi începuse să arate fundamentele mărimei sale. Scia apoi să-şi ascundă scopurile de tótă lumea. Singur Ciceron avea contra lui mari bănueli, fără a poseda vre o probă suficientă spre a-l convinge.

Unii ḑic că consulul îşi făcuse aprópe convingerea, dar că Cesar avu meşteşugul să-i scape. Alţii pretind că Ciceron neglijă şi părăsi chiar probele ce avea de complicitatea lui, fiind-că se temea de puterea sa şi de numĕrul cel mare de prieteni de care era susţinut.

Când veni rîndul lui Cesar ca să-şi dea părerea-el susţinu ca să nu se pedepsécă cu mórtea conjuraţii; dar, că, după ce le-ar fi confiscat averile să-i oblige a se retrage în vre-un oraş unde Ciceron ar voi pentru a-i ţine ast-fel secuestraţi până la stîrpirea conjuraţiuneï.

Acéstă părere, mai dulce ca cea d'întâiŭ şi susţinută de tótă elocinţa oratoruluï, primi încă o mare aprobare chiar din partea luï Ciceron, care vorbind adoptă în părerea sa, prima parte a avisuluï lui Silanus şi pe a doua a aceleïa a luï Cesar. Amicii sĕi, judecând că părerea luï Cesar era cea mai sigură pentru consul, căci lăsând să trăiască pe culpabilï, ar avea să se témă mai puţin de reproşurï, adoptară şi eï acéstă ultimă părere şi Silanus însuşi, revenind asupra părerii sale, se explică spunênd că nu pretinsese să conchidă la mórte, pentru că el considera închisórea ca cel mai din urmă supliciŭ pentru un senator.

Când Cesar sfîrşi vorba, Catulus Lutalius fu cel d'întâiŭ care combătu opiniunea sa şi Caton care luă cuvîntul după el, insistând cu putere a-

www.dacoromanica.ro

supra bănuelilor ce se aduceau luĭ Cesar, umplu Senatul de o aşa indignare şi îĭ inspiră atâta îndrăsnélă, în cât făcu să se dea sentinţa de mórte contra culpabililor. Cesar se opuse la confiscarea bunurilor şi arătă că nu era de loc drept de a înlătura ceea ce era uman în părerea sa, pentru a nu adopta de cât dispositiunea cea maĭ rigurósă. Fiind-că majoritatea se declara pe faţă contra părereĭ sale, el făcu apel la tribunĭ carĭ refusară opositiunea lor; dar Ciceron luă de la sine partea cea maĭ dulce şi lăsă la o parte confiscaţiunea bunurilor. El se duse atunci, cu Senatul întreg, la locul unde se aflau complicii: căcĭ nu-ĭ puseseră pe toţĭ în aceĭaşĭ casă. Fie-care pretor avea câte unul în pază. Se duse maĭ întâiŭ la muntele Palatin spre a lua pe Leutulus, fiind excortat de un imens public, care urmându-l în linisce, tresăria de gróză când gândea la execuţiunea ce era să se facă. Când, traversând piaţa, ajunse la închisóre, dete pe Leutulus executorului şi îĭ ordonă să-l omóre. Aduse după acea pe Cethegus şi pe ceĭ-l-alţĭ conjuraţĭ, care primiră toţĭ acelaş sfîrşit. Ciceron, trecênd din nou prin piaţă, zări maĭ mulţĭ complicĭ, care se strînseseră aci, şi carĭ, neştiind nimic despre pedépsa dată conjuraţilor, aşteptaŭ să înopteze pentru a putea răpi pe prisonierĭ. Atunci consulul le strigă cu voce tare: „Şĭ-aŭ trăit traĭul“, chip de a vorbi de care se servesc Romanii pentru a înlătura cuvinte funeste şi a nu ḑice: Aŭ murit.

Incepuse să înopteze şi Ciceron traversa piaţa spre a merge acasă, înconjurat de un imens numĕr de cetăţenĭ, care-l aplaudaŭ şi-l aclamaŭ numindu-l Mântuitorul, noul fondator al Romeĭ. Tóte stradele eraŭ înfrumuseţate cu lămpĭ şi cu facle, pe care fie-care cetăţén se întrecea să le aprindă

www.dacoromanica.ro

la casa sa; femeile luminaŭ de asemenea după acoperişurĭ pentru a-l onòra şi pentru a-l privi, condus în triumf, cu un fel de veneraţiune din cele maĭ însemnate personage din Roma. Ceea-ce se admiră maĭ mult, nu era meşteşugul de a fi prevenit execuţiunea unuĭ oribil complot, şi de a fi pedepsit pe culpabilĭ; dar de a fi sciut prin mijlócele cele maĭ puţin vîolente, să înăbuşéscă cea maĭ vastă conjuraţiune care se formaŭ vre-odată şi de a o fi stins fără rĕscólă şi fără tulburare; căcĭ cel maĭ mare numĕr dĭn aceĭa pe carĭ Ciceron îĭ strînseše împrejurul sĕŭ, abia aflaseră de sufliciul luĭ Leutulus şi Cethegus, şi-şĭ părăsiră pe şeful lor. Şi el însuşi luptând contra luĭ Antonius cu aceĭa care-ĭ maĭ rĕmăseseră credincioşĭ, fu învins şi peri cu tótă armata sa.

Cu tóte acestea se urziaŭ intrigĭ contra luĭ Ciceron. Începuse să se vorbéscă rĕŭ de el şi ómenii nemulţămiţĭ de ceea ce făcuse, formaŭ planurĭ de a-l pĭerde. In fruntea lor era Cesar, Metellus şi Bestia, desemnaţĭ unul a fi pretor şi ceĭ-l'alţĭ douĭ tribunĭ pentru anul urmĕtor. Când înţelegerea lor fu sfârşită, nu-ĭ maĭ rĕmânea de cât câte-va ţile luĭ Ciceron, până la terminarea consulatului sĕŭ. Aceştia nu ĭ maĭ permiseră să maĭ vorbéscă în public şi orĭ de câte orĭ Ciceron se arăta, puneaŭ băncile pe tribună ca să nu maĭ pótă nicĭ să intre.

Iĭ lăsară numaĭ libertatea de a veni aci dacă voesce, pentru a se descărca de însărcinarea sa şi de a se scoborî îndată ce ar fi făcut jurămîntul de us Ciceron consimţi şi urcându-se la tribună, obţinu cea maĭ mare tăcere; dar în loc de jurămîntul ordinar, el făcu un altul cu totul noŭ şi care nu-ĭ convenia de cât luĭ. Jură că salvase patria şi păstrase imperiul. Tot poporul re-

www.dacoromanica.ro

petă după el acelaş jurămînt. Cesar şi tribunii se înfuriară şi mai mult şi propuseră o lege prin care rechema pe Pompeiu şi trupele sale spre a distruge prin asta puterea prea absolută a luĭ Ciceron.

Din fericire pentru el şi pentru Roma era pe atunci tribun Caton, şi fiind-că el se bucura de mare consideraţiune, se opuse cât putu la decretele lor. Iar prin discursurile sale înalţă aşa de mult consulatul luĭ Ciceron, în cât poporul îĭ decernă cele maĭ marĭ onoruri care se acordaseră până aci vre-unuĭ roman, dându-i-se şi numele de părintele patrieĭ: titlu onorabil pe care avu fericirea să'l obţină cel dintâiŭ, şi pe care Caton i-l deferi în presenţa poporuluĭ întreg în adunare.

Ciceron se bucură atunci de cea maĭ mare autoritate în Roma; dar aţiţă invidia publică nu prin vre-o rea acţiune, cât prin obiceiul de a se lăuda pe el însuşĭ, de a da la ivélă ceea ce făcuse în consulatul sĕŭ, şi de a ataca pe tótă lumea. Nu mergea nicĭ odată la Senat, la adunările poporuluĭ saŭ ale tribunilor fără să aibă în gură numele luĭ Catillina şi Leutulus.

Acéstă afectaţiune fatală era ca o tobă legată de persóna sa. Însă Ciceron lăudându-se pe sine, umplea de laudă pe toţĭ ómeniĭ marĭ ce-l precedaseră saŭ cari îĭ eraŭ contimporanĭ. Aşa ḑicea despre Aristot că e un fluviŭ care rostogolesce aur în valorĭ marĭ, şi despre dialogurile luĭ Platon cá dacă Jupiter ar vorbi, el ar lua stilul acestuĭ filosof. Cerându-i-se într'o ḑi să spună care discurs al luĭ Demostene ĭ-ar plăcea maĭ mult, Ciceron rĕspunse: „Cel maĭ lung“. Atât de mult îĭ plăcuse acest ilustru orator în cât chiar discursurile pe care le lucraśe cu cea maĭ mare îngrijire, acelea făcute contra luĭ Antoniu, le nu-

www.dacoromanica.ro

mise Filipice după numele acelora ale luĭ Demostene contra luĭ Filip.

Atât de mult era predominat de acéstă ambiţiune pentru laude, în cât adesea îşĭ uita posiţiunea înaltă în care se afla şi aluneca pe panta celor maĭ ordinare pasiunĭ.

Aşa se povestesce că odată un óre-care Numatius, pe care Ciceron îl apărase într'un proces şi reuşise ca să fie achitat, urmăria în judecată pe un prieten al acestuĭa, numit Sabinus. Ciceron fu aşa de iritat, în cât ajunse până să-ĭ ḑică: „Creḑi tu, deci Numatius, că datorită nevinovăţieĭ tale, aĭ fost achitat, orĭ maĭ mult datorită elocinţeĭ mele, care a întunecat ochiĭ judecătorilor!“.

Intr'o ḑi făcu, la tribună, un elogiŭ luĭ Crassus, care fu fórte mult aplaudat şi după puţín timp îĭ făcu o censură prea amară:

„Nu e aşa că tot din acest loc, îĭ ḑise Crassus, tu aĭ publicat de câte-va ḑile laudele mele?“

„Da, îĭ replică Ciceron, voiam să-mĭ încerc talentul asupra unuĭ subiect ingrat“.

Cu o altă ocasiune Crassus spusese că nimenĭ în familia sa nu trăise maĭ mult de 60 de anĭ; dar în urmă îşĭ luă vorba înapoĭ. „La ce mĕ gândiam eŭ, îĭ ḑise el, când am spus acest lucru?“ —„Sciaĭ îĭ rĕspunse Ciceron, că te asculta cu plăcere şi aĭ fi voit sá le facĭ curte“. Tot acest Crassus, spunênd într'o ḑi că-ĭ place acéstă maximă a stoicilor: „Că înţeleptul e bogat“. „Ţin'te bine, îĭ spune Ciceron! Ca să nu-ţĭ placă acéstă altă maximă a aceloraşi filosofĭ: „Că orĭ-ce aparţine înţeleptuluĭ“, căci Crassus era fórte sgârcit.

Crassus în momentul plecăriĭ sale în Syria, se gândi că ar fi mult maĭ bine să se împace cu Ciceron de cât să'l aibă ca inamic; începu deci să-ĭ facă multe salamanele în cât merse până a-ĭ pro-

www.dacoromanica.ro

puñe să fie învitat la el la masă. Ciceron îl primi cu mare bucurie. După câte-va ḑile, Ciceron află că Vatimus cu care era ĭarăşĭ certat, ar fi dorit fórte mult să se împace cu dânsul: „Óre Vatemus, ḑise Ciceron, nu cum-va voeşte să ĭa masa la mine?“.

Altă dată Cesar, ordonând să se distribuéscă soldaţilor pămînturĭ în Campanie, Lucius Gellius, cel maĭ în vêrstă dintre Senatorĭ se opuse şi declară că acéstă lege nu se va vota cât o fi el în viaţă. „Să aşteptăm, rĕspunse atuncĭ Ciceron, căcĭ Gellius nu cere un termen aşa de lung.

Un tînĕr acusat că'şĭ otrăvise pe tatăl seu cu o prăjitură, se înfurie contra luĭ Ciceron şi-l acoperi de înjurăturĭ: „Mĕ tem maĭ mult de prăjitura ta de cât m'aş teme de înjurăturile tale“, îĭ respunse Ciceron.

Publius Cotta, care îşĭ da aere de jurisconsult, cu tóte că era lipsit de cunoscinţe şi fără spirit, chemat fiind într'o ḑi ca martor de Ciceron, rĕspunse că el nu scie nimic în acéstà afacere: „Creḑĭ póte, îĭ ḑise Ciceron, că te întreb ceva de drept“. Metellus Nepos, într'o cértă cu Ciceron, tot îl întreba care-ĭ este tată-sĕu: „Mulţumită mameĭ tale, îĭ rĕspunse Ciceron, aĭ fi mult maĭ încurcat ca mine, spre a rĕspunde la o aşa întrebare.

Mama luĭ Metellus nu se bucura de bun renume şi chiar el era de o reputaţiune fórte uşuratică. In timpul tribunatuluĭ sĕŭ, îşĭ dete demisiunea din acéstă însărcinare pentru a se duce să întâlnéscă pe Pompeiŭ în Syria; dar se întórse apoĭ şi maĭ rĕŭ de cum plecase. Intâmplându-se să móră perceptorul sĕŭ Philagre, Metellus îĭ fácu o înmormîntare mărĕţă şi-ĭ puse pe mormînt un corb de marmoră. „Nu puteaĭ să facĭ alt-ceva maĭ bun, îĭ ḑise Ciceron; căcĭ percep-

www.dacoromanica.ro

torul teu te-a învețat mai bine să furi de cât să vorbești".

Intrebuințarea acestor cuvinte înțepătóre pledând contra inimicilor saŭ contra adversarilor sĕi, face parte din arta oratorică; dar Ciceron le întrebuința indiferent contra tuturor, pentru a-și bate joc de ori-cine. Să citĕm câte-va exemple: Așa Marcus Aquilius avea 2 gineri surghiniți. El îl porecli: Adrast. Intr'o ḑi întâlni pe stradă pe Voconius cu fetele sale, fórte urîte de alt-fel: „O cerule, strigă Ciceron". „In ciuda luĭ Apollon acest om se făcu tată". Marcus Gellius, care trecea drept fiu de sclavĭ, citea într'o ḑi în Senat scrisorĭ cu o voce fórte tare și deslușită: „Nu trebue să ne mirăm, ḑise Ciceron, el e din aceĭa care au fost aproḑi.

Acest obiceiŭ de a lua în rîs pe fite-cine îl făcu să fie urît de multă lume și asmuți contra luĭ mai ales pe Clodius și pe aĭ sĕi partisani. Scăpat dintr'un proces în care fusese inculpat pentru desfrînările și corupția sa, Clodius fu numit tribun al poporului, în care funcțiune intrat, se declară cu totul contra luĭ Ciceron. El sciu să menajeze favórea poporuluĭ, promițându-ĭ legĭ fórte avantagióse, decernă celor 12 consulĭ provinciile cele maĭ frumóse: Macedonia luĭ Pison și Syria luĭ Gabinius. Dete dreptul de cetățenie la o mulțime de nenorociți și ținu continuŭ lângă el o trupă de sclavĭ armați.

Dintre cele treĭ persóne marĭ care aveau atunci puterea în Roma, Crassus era inamicul declarat al lui Ciceron. Popeiŭ oscila între amândoĭ, și Cesar era aprópe de plecare, în Galia. Ciceron căută să se pună bine cu acesta din urmă, cu tóte că scia că nu-ĭ e la inimă de când cu afacerea luĭ Catillina.

www.dacoromanica.ro

Il rugă deci să'l ia ca locotenent în Galia. Cesar consimți. Dar Clodius, vĕḑênd cum îĭ scapă Ciceron din mână, căută ḑe se puse bine cu dînsul şi-l convinse că ar fi în folosul sĕŭ să rĕmână tot la Roma, ocupat cu afacerile publice. Ciceron ademenit, primi Cesar supĕrat de acéstă purtare, asmuți şi mai mult pe Clodius contra luĭ şi declară înaintea poporuluĭ, că Ciceron călcase în picióre justiția şi legile făcênd să móră Leutulus şi Cethegus, fără nici o formalitate de justiție. Asupra acesteĭ acusațiunĭ Ciceron fu dat în judecată. Ciceron vĕḑênd pericolul, îşĭ luă haina de doliŭ, lăsă să'ĭ crésca barba mare şi umblă în tóte părțile să prepare poporul ca să-ĭ fie favorabil. Clodius însă îl urmăria, însoțit de o cétă de ómenĭ îndrăsneți şi violenți, care-l luaŭ în rîs, bătându-şi joc de haina sa de doliŭ şi de aerul sĕŭ obosit, aruncând adesea cu noroiŭ şi cu pĭetre în el şi împedicându-l să vorbéscă poporuluĭ. Atunci întreg ordinul de cavaleri, luă haina de doliŭ, şi mai mult ḑe 20,000 de tineri îl însoțiaŭ cu pĕrul neglijat, rugând poporul să fie bun cu oratorul lor.

Senatul se întruni pentru ca să decreteze, ca poporul să schimbe hainele ca într'un doliŭ public; dar consulii se opuseră la acest decret şi Clodius venind să împresóre locul de sfătuire cu sateliții luĭ armați, ceą mai mare parte din senatorĭ eşiră scoțênd țipete îngrozitóre şi sfâşiindu-şi robele. Un spectacol aşa de trist, nedeşteptând nici téma nici ruşinea acestor scelerați, trebuia saŭ ca Cicerone să părăséscă Roma saŭ, ca să se încaere cu Clodius. Atunci el ceru ajutorul luĭ Pompeiŭ, care se depărtase cu scop, de Roma şi şedea la țară în casa sa de la Alba.

După ce trimese mai întâĭ pe Pisone ginere-seu, Cicerone se duse însuşi la Alba. Dar prevenit

www.dacoromanica.ro

de sosirea acestuia, Pompeiŭ nu îndrăsni să i se arate. I-ar fi fost prea mult ruşine ca să vada în acéstă stare de umilire pe un om care dase pentru el atâtea bătălii strălucite, şi care în administraţiunea luĭ publică îĭ facuse cele maĭ importante servicii.

Dar, voind maĭ mult să placă socrului sàu, Cesar, el eşi pe o uşă din dos şi înlatură acéstă visită. Ciceron, trădat de Pompeiŭ şi părăsit de tótă lumea, recurse în sfârşit la consulĭ. Gabinius îl trata ca în tot-d'auna cu multă asprime, dar Pison vorbindu-ĭ cu dulcéţă, îl sfatui să se retragă, să cedeze pentru cât-va timp svápăeliĭ luĭ Clodius, să sufere cu răbdare acésta întórcere a sórteĭ şi să fie pentru a doua óră salvatorul patrieĭ, care se găsea acum în cele maĭ marĭ pericole. Cicerone delibèră asupra acestuĭ rĕspuns cu prietenii sĕĭ; Lucullus fu de párere ca să rĕmâe pe loc asigurându-l că are să triumfeze contra duşmanilor sĕĭ; dar toţĭ ceĭ l'alţi prietenĭ aĭ sĕĭ îl sfatùirà să se exileze singur pentru un timp óre-care, convinşĭ fiind, ca poporul când va fi obosit de atâtea nebunii şi furiĭ ale luĭ Clodius, nu va întârzia să 'l recheme. Cicerone luă acéstă din urma cale; el avea de mult timp în casă o statue a Minervèĭ pe care o onora într'un mod particular; o luă de aci, şi o duse în capitoliu unde o aşeză, după ce îĭ pusese acéstă inscripţiune: *Minerveĭ, Protectórea Romeĭ.* Ast-fel escortat de câţĭ-va ómenĭ aĭ amicilor sĕĭ, Cicerone luă pe jos drumul către Lucania pentru a se duce în Sicilia.

Indată ce Clodius fu informat de fuga luĭ Ciceron dete contra sa un decret de expulsare şi afişă în tóte stradele dispositiunĭ, prin care se opria orĭ-cine de a-ĭ da apă şi foc şi de a-l primi în case, la o

www.dacoromanica.ro

distanţă de cinci sute de mile de Italia. Dar, respectul pe care lumea îl avea pentru Cicerone facuse să se despreţuiască peste tot acéstă neîngăduinţă. Il primiaŭ toţi pretutindenea cu mare placere şi îl însoţiaŭ, marturisindu-i cele mai mari consideraţiuni.

Cu tóte astea Caius Virgilius pretor al Sicilieĭ, care avea mari obligaţiuni faţa de Cicerone îi scrise să nu se apropie de provincia sa. Amărât de aceste mărturisiri de nerecunoştinţă, el se duse la Brundusiŭ de unde se îmbarcă pentru Dyrrachium pe un vînt favorabil; dar abia ajunsese în plină mare şi yîntul se schimbă aşa că a doua ḑi fu adus la locul de unde plecase. In curând se îmbarcă iarăşi şi ajunse la Dyrrachium. Aci fu vizitat de o mulţime de persóne cari îi aratară cel mai viŭ interes, şi oraşele grecesci se întreceaŭ care să-i dea mai multe onoruri. Dar tóte aceste semne de iubire nu-i dădură curagiul şi nici nu-i risipiră tristeţea sa. Umilit, părăsit de sórta, el arăta mult mai multă slăbiciune şi frică cât nu s'ar fi aşteptat de la un om care îşi petrecuse tótă viaţa, instruindu-se; căci adesea ruga pe prietenii sei, să nu-l mai numésca orator ci filosof căci se dedase la filosofie în care pusese speranţele tuturor acţiunilor sale iar elocinţa nefiind decât instrumentul politicei luĭ.

Clodius după ce expulsase pe Cicerone iară îi arse casele de ţară şi casa sa din Roma pe pământul careĭ el ridică templul libertăţeĭ.

Apoi îi scóse averea în vîndare; dar cu tóte că-i striga lucrurile la mezat în fie-care ḑi, nu se presenta nimeni spre a le cumpĕra. Devenit prin violenţele sale fórte de temut, disposând de popor după bunu-i plac, el îndrăsni să atace chiar pe Pompeiŭ şi sa desaprobe o mulţime de ordonanţe pe care

www.dacoromanica.ro

acesta le dăduse în timpul comandamentului său. Pompeiu, căruia îi făcea rău acéstă censură, în public, se căi că sacrificase pe Cicerone, şi schimbându-şi gândul, se uni cu prietenii acestuia spre a-l rechema. Clodius, din parte-i, opuindu-se cu multă încapăţânare, Senatul decretă că suspendă ori-ce relaţii şi ori-ce expediţii a afacerilor publice până la rechemarea lui Cicerone. Sub consulatul lui Leutulus, rescóla fu împinsă aşa de departe, în cât se vĕdură tribuni ai poporului răniţi în piaţă, iar Quintus, fratele lui Cicerone fu lăsat aprópe mort printre ceĭ-l-alţi prieteni. Aceste excese deşteptară poporul şi Armius Milon, unul din tribunul poporului îndrăsni cel dîntâiu să cheme pe Clodius înaintea tribunalelor, pentru violenţele comise.

Cea mai mare parte din popor şi din locuitorii oraşelor vecine se uniră cu Pompeiu, care, susţinut de ei, goni pe Clodius din piaţă şi aduse poporul la vot pentru rechemarea lui Ciceron. Nicĭ odată un decret n'a fost dat cu atâta unanimitate. Senatul întrecându-se în zel cu poporul, decise să se trimită mulţumire oraşelor care daseră ospitalitate oratorului în timpul exilului său, iar casele de ţară şi cea din Roma pe care le distrusese Clodius, să fie rezidite cu cheltuiala publică.

După 16 luni de exil, Ciceron fu aşa dar rechemat; toţi locuitorii oraşelor care i se găsiau în drum, arătară atâta bucurie şi grabă de a-i eşi înainte în cât Ciceron nu putea mărturisi încă tot adevĕrul când spunea în urmă că Italia întrĕgă îl adusese în Roma pe umeri. Chiar Crassus, inimicul său de odinióră, îi eşi în întâmpinare şi se împăcă cu oratorul. Puţin timp după sosirea sa, Ciceron, profitând de lipsa lui Clodius, merse în Capitol

www.dacoromanica.ro

cu o suită destul de numerósă şi smulgênd tabletele tribuniţiale, unde se găsiau înscrise actele tribunatului lui Clodius, le făcu bucăţi. Clodius, voind să facă din acésta o crimă. Ciceron îi respunse, că în dispreţul legilor, Clodius, născut patrician, fusese numit tribun şi că ast-fel ori-ce ar fi făcut în timpul tribunatului seu era ilegal facut. Caton fu fórte nemulţumit de acéstă violenţă şi cu tóte că nu aprobă nici pe Clodius, combătu motivul invocat de Ciceron. Acéstă cértă rači puţin legaturile dintre Caton şi Ciceron.

După puţin timp Milon omorî pe Clodius; şi dat în judecată pentru acéstă crimă, el însarcină pe Ciceron cu apărarea sa. Senatul temêndu-se de noi tulburări, însărcină pe Pompeiu să presideze la acéstă judecată, şi să menţină liniscea în oraş şi la tribunale. Pompeiu, umplênd din zorii dilei piaţa cu soldaţi, iar Milon temêndu-se ca Ciceron să nu fie tulburat de atâtea arme cu care nu era obişnuit şi ast-fel să nu póta pleda cu elocinţa sa ordinară, îl sfătui să facă a fi dus în litiera (pe targă) în piaţă şi să aştepte aci în linisce până ce judecătorii vor intra în şedinţă şi tribunalul va fi plin de lume. Cu tóte astea, în momentul pledărei, când vĕdu pe Pompeiŭ în piaţă, şi înconjurat de soldaţi ale căror arme străluciaŭ aşa de tare, Ciceron fu aşa de tulburat, în cât, tremurând din tot corpul, nu 'şi începu discursul de cât cu mare greutate şi cu vocea întreruptă, în timp ce Milon asista la judecată cu multă siguranţă şi mulţumire, pe lângă că-şi lăsase pĕrul mare şi-şi luase încă haina de doliu: lucru ce nu contribui mai puţin la condemnaţiunea sa.

După acésta Ciceron fu numit augur, în locul tînĕruluĭ Crassus, mort în rĕsboiul contra Parţilor; iar la împărţirea provinciilor, căđându-i Ci-

www.dacoromanica.ro

licia prin sorţi el se îmbarcă să plece cu o armată de 12000 ómeni pedeştri şi 2500 caĭ. Aci linisci spiritele pornite spre revoltă, prin dulcéţa guvernuluĭ saŭ înţelept, organisă finanţele şi scăpă ţara de banditiĭ din muntele Amamis, victorie ce facu să i se dea titlul de *imperator*.

La reîntórcerea din Celicia, trecu prin Rodhos şi Atena, unde vĕdu ĭar pe ómeniĭ distinşi cu care petrecuse odinióră, şi ajunse în Roma unde găsi spiritele aşa de aţâţate în cât, când Senatul voi să-ĭ decérnă triumfal, el rĕspunse, că ar fi maĭ bucuros să urmeze carul de triumf al luĭ Cesar, când s'o face pacea cu el. Cu tóte insistenţele puse pe lângă Pompeiu şi Cesar de a-ĭ împăca, nu reuşi aşa că, la întórcerea acestuia în Roma, Pompeiŭ părăsi oraşul cu un mare numĕr de cetaţeni distinşi. Ciceron nu scia ce să faca în aceste momente, şi de partea cuĭ să tréca. Acéstă nesiguranţă o arată chiar în scrisorile sale; „In ce parte trebue să mĕ daŭ eŭ óre? Pompeiŭ are cel maĭ cinstit motiv de a face rĕsboiŭ: Cesar pune multă urmare în afacerile sale şi are maĭ multe mijlóce de a se salva pe sine şi pe aĭ sĕĭ. Sciŭ bine de cine trebuĭ să fug; dar nu sciu către cine ar trebui să mĕ îndrept (refugiez)".

In cele din urmă Ciceron se hotărî să urmeze pe Pompeiŭ şi se îmbarcă imediat spre a-l întâlni. In tabĕra luĭ Pompeiu pentru el nu se putu găsi niciĭ un rol important, lucru ce-l facu să cam regrete hotărârea ce luase Cu tóte astea, nu perdea ocasiunea şi aci de a face să rîdă prin cuvintele luĭ pline de spirit pe aceĭ ce-l înconjuraŭ.

Aşa Domitius, voind să ridice la gradul de căpitan pe un om puţin facut pentru resbel, lăuda dulcéţa şi onestitatea moravurilor sale. „Pentru ce nu-l ţiĭ, îĭ rĕspunse Ciceron, să-ţi créscă copiiĭ".

www.dacoromanica.ro

Cesar învingênd în tóte întâlnirile ce avuseseră loc între cele două armate, Leutulus, spunêndu-i într'o ḑi că prietenii luĭ Cesar sînt trişti, Ciceron îĭ ḑise: „Póte vreĭ să spuĭ că sînt rĕŭ dispuşi pentru Cesar?“

Un óre care Macius, sosit de curând din Italia spunea că în Roma mergea vestea că Pompeiŭ era asediat în lagărul séŭ. Atunci Pompeiu îĭ respunse: „Şi D-ta te-aĭ îmbarcat înadins ca să viĭ să te asiguri cu proprii-ţi ochi“. După înfrângerea luĭ Pompeiŭ, Nonnius căuta să încorajeze spiritele în tabără, fiind-că maĭ sînt încă 7 vulturĭ în lagăr: „Aĭ avea dreptate spuse Ciceron, dacă ar fi să luptăm contra gaiţelor“.

Ciceron, fiind bolnav n'a putut să asiste la bătălia de la Pharsale. După astă bătălie, Pompeiŭ fugind, Caton încredinţă comanda armelor luĭ Ciceron, care refusând, abia putu scăpa să nu fie măcelărit de Pompeiu cel tînĕr, acusat fiind de trădare. Atunci Ciceron se retrase la Brundusiu unde aşteptă pe Cesar, căruia îĭ şi eşi înainte, cerêndu-i cu ruşine ertare în faţa uneĭ mulţimĭ imense. Cesar n'aşteptă să vadă pe ilustrul orator înjosindu-i-se înainte, şi când îl vĕḑu, sări după cal, îl îmbrăţişa şi merse mult pe jos împreună, discutând cu mare afecţiune. De aci înainte nu încetă un moment să-ĭ dea cele maĭ marĭ probe de stimă şi amiciţie, láudând viéţa acestuĭ om, pe care-l compara cu Pericles şi Teramene.

In timpul acesta Quintus Ligarius, fiind dat în judecată ca inamic al luĭ Cesar, şi Ciceron însărcindu-se cu apĕrarea sa, Cesar spune prietenilor sĕĭ: „Ce ne împiedică să nu lăsăm pe Ciceron să vorbéscă? E mult timp de când nu l-am auḑit vorbind. Cât despre clientul sĕŭ, se scie că este un rĕutăcios, un inimic înverşunat al meŭ; el e

www.dacoromanica.ro

deja condamnat". Dar Ciceron, cum începu să vorbéscă, mişcă tare pe judecătorul sĕŭ; şi pe mĕsură ce înainta în causă el aţîţa în dînsul atâtea pasiunĭ diferite, da expresiuneĭ sale atâta dulcéţă şi farmec, în cât se vedea Cesar cum îşĭ schimbă faţa şi făcea cunoscute diferitele afecţiunĭ de care inima luĭ era mişcată. Când, în sfîrşit, oratorul începu să vorbéscă de bătălia de la Pharsale, Cesar ne maĭ putêndu-se stăpîni, tresări din tot corpul şi lăsă să-ĭ cadă hârtiile din mână. Ciceron, învingĕtor al ureĭ judecătoruluĭ sĕŭ, îl forţă să achite pe Ligarius.

După acésta, Ciceron vĕdênd cum monarchia succeda vechiuluĭ guvernămînt, părăsi afacerile, şi se consacră cu totul la instruîrea tinerilor ce se dedeaŭ la filosofie. Aceştia eraŭ toţĭ din familiĭ însemnate din Roma. Şi legăturile dese ce avu cu eĭ îĭ dete din noŭ un mare credit în oraş. Ocupaţiunea sa ordinară era de a scrie dialoguri filosofice şi de a traduce filosofĭ grecĭ, facênd să trécă în limba latină termeniĭ de dialectică saŭ de fisică întrebuinţaţĭ de aceştĭ scriitorĭ. Se ocupa de asemenea, în orele de distracţie, cu poesia şi când se lăsa la acest gen de compositiune, făcea până la 500 de versurĭ pe nópte. Petrecea cea maĭ mare parte din timp în casa sa din Tusculum, de unde scria la prietenĭ că el duce acum viéţă de Laerte, fie că voia să gluméscă, fie că ambiţiunea îl făcea să doréscă ĭar guvernămîntul şi era nemulţămit de situaţia sa actuală. Mergea rar la Roma şi numaĭ ca să facă curte luĭ Cesar. Era cel d'întâiŭ care-l aplauda, la onorurile ce i se făcea şi avea tot-d'a-una ceva noŭ şi măgulitor de spus despre persóna şi activitatea acestuia.

Iată cuvîntul pus pe statuele dărîmate ale luĭ Pompeiŭ, şi pe care Cesar le ridicase din nou:

www.dacoromanica.ro

„Cesar, spune Ciceron, ridicând statuele luĭ Pompeiu. a întarit, prin acest act de generositate, pe ale sale“. Voĭa să scrie istoria Romeĭ, dar nemulţămirile ce întâmpină în urmă îl împedecă de la acésta.

Acusând pe femeea sa Terentia, că în rĕsboĭul civil, atât de mult îl neglijase, in cât îl făcuse să sufere până şi de lipsa lucrurilor celor maĭ necesare, şi că la reîntórcerea sa în Italia, ea nu ĭ arătase cel mai mic semn de ĭubire, nevoind s ĭ lase nicĭ pe fiica sa Iulia să-ĭ ĭasă înainte la Brundusiu, ĭar pe de altă parte că-ĭ încurcase afacerile casnice, îngropată fiind în datorii, el o repudiă. Apoi se casători cu o tînĕră fată ce-ĭ aduse ca zestre o avere considerabilă. După acéstă căsătorie, el perdu pe fiica sa Iulia, a căria mórte îĭ pricinui atâta amărăciune, în cât el goni şi pe noua sa soţie, banuind-o că se bucurase mult de mórtea ficeĭ sale.

Ciceron nu luă nicĭ o parte la conjuraţiunea care facu să pĭară Cesar, de şi era prieten bun cu Brutus şi nemulţămit de starea actuală de lucruri ar fi dorit reîntórcerea timpurilor trecute. După mórtea luĭ Cesar, prietenii sĕĭ se unirĕ spre a-l rĕsbuna. Atuncĭ Antoniu convocă Senatul şi vorbi asupra necesităţiĭ de a se lucra în comun acord în aceste grele momente. Ciceron făcu un fórte lung discurs şi consiliă senatul să decreteze o amnistie generala pentru tot ceea ce se facuse după dictatura luĭ Cesar, şi să dea guvernul luĭ Cassius şi luĭ Brutus.

Dar aceste mĕsurĭ înţelepte furĕ fără efect. Poporul vĕdĕnd corpul luĭ Cesar condus prin piaţa publică, fu coprins de mare milă; şi Antoniŭ desfăcênd roba de dictator, plină de sînge şi străpunsă de loviturile ce i se dase, acest spectacol oribil înfurie atât de tare mulţimea în cât ea în-

www.dacoromanica.ro

cepu pe dată să caute pe omorîtorĭ chĭar în pĭaţă, şi înarmându-se cu ţesăturĭ aprinse fugia spre casele lor spre a le da foc.

Ucigaşiĭ se ascunseră de témă. Fuga lor ridică măreţia luĭ Antoniŭ. Gândul c'o să domnéscă singur în Roma, îl făcu să fie temut de tótă lumea şi maĭ ales de Ciceron.

Fiind-că vedea puterea acestuĭ orator întărindu-se din ḑi în ḑi la guvern, sciindu-l pe de altă parte, intim prieten cu Brutus; nu prea îĭ venea la socotélă presenţa sa în oraş. Ciceron, care pricepea acest lucru, voi să plece în Syria. Dar Hirtius şi Pansa care trebuiaŭ să urmeze luĭ Antoniŭ la Consulat, îl sfătuiră să rĕmână în Roma, asigurându-l că cu toţiĭ împreună vor putea distruge puterea acestuia. Ciceron îĭ ascultă, promiţêndu-le că se vor întórce în cetate, după ce va petrece vara la Atena. Aci el primia veşnic scrisorĭ, care-l asiguraŭ că s'a făcut o minunată schimbare în Antoniŭ, că lucra numaĭ după gustul senatuluĭ şi că acuma numaĭ trebue de cât presenţa sa spre a da afacerilor situaţiunea cea maĭ favorabila. Ciceron, vĕḑêndu acésta, se reîntórse la Roma. La început, el fu înşelat în speranţele sale: îĭ eşi înainte o mulţime aşa de considerabilă în cât complimentele şi mărturisirile de iubire pe care le primi de la porţile oraşuluĭ până acasa, ţinură aprópe tótă ḑiua.

A doua ḑi Antoniŭ, convocând Senatul, chemă şi pe Ciceron, care refusă de a se duce sub pretext că e obosit; dar motivul adevĕrat era că se temea despre o cursă ce avea să i se întindă şi de care fusese prevenit, chĭar pe drum. Antoniŭ, supĕrat de o bănuială pe care o trata de calomniósă, trimise soldaţi să-l aducă cu forţa, şi dacă

www.dacoromanica.ro

n'ar vrea să vină să dea foc caseĭ. Dar după viile insistenţe ale maĭ multor senatorĭ, ordinul se revocă.

Din acea ḑi orĭ de câte orĭ se întâlniaŭ pe strada nu se salutaŭ şi trăiră în acéstă neîncredere reciprocă până la sosirea tînerului Cesar din Apollonia, care presentându-se ca succesor al luĭ Cesar. ceru de la Antoniu o sumă de 25 milióne de drachme, pe care acesta le reţinea din succesiunea dictatorului. Acest lucru îĭ făcu să se certe. Atunci Philippe care luase în căsătoric pe mama tînĕrului Cesar şi Marcellus cumnatu-sĕŭ, merseră cu el la Ciceron, pe care îl rugară să susţină în Senat cu puterea elocinţeĭ sale pe tînĕrul Cesar, care ar fi dispus să întrebuinţeze toţĭ baniĭ şi tóte armele sale spre a proteja pe Ciceron contra inimicilor seĭ.

Ciceron primi şi Antoniu fu înlăturat îndata. Acuma oratorul era stăpân pe situaţie. Nicĭ odată nu se bucurase de o maĭ mare autoritate în Roma. Reuşi prin puterea elocinţeĭ sale să ridice tóte spiritele contra luĭ Antonius pe care îl considerau ca trădător. Trimise după aceea pe Hirtius şi Pansa cu armată contra luĭ, ca contra celuĭ maĭ mare inimic al patrieĭ. Apoĭ sfătui Senatul să decérnă tînĕrului Cesar lictoriĭ armaţĭ cu fasciĭ şi tóte semnele puterei, fiind-că lupta pentru patrie.

După ce Antoniŭ fu învins, şi ceĭ doĭ consulĭ omorîţi. armatele strîngêndu-se sub comanda luĭ Cesar, Senatul, care începuse să se témă de acest om, a căruĭ avere crescea din ḑi în ḑi, decernă trupelor care-l urmaŭ, onoruri şi recompense, în vedere de a-ĭ micşora puterea, sub pretext că, după desfacerea luĭ Antoniŭ, republica nu maĭ avea nevoe de armată. Cesar, alarmat de acéstă măsură, trimise, în secret, câţĭ-va ómenĭ la Cice-

www.dacoromanica.ro

ron, spre a-l convinge prin rugăciunile lor să facă a fi numit consul împreună cu el.

Ciceron, înşelat de ambiţiunea unuĭ tînĕr, cu tótă experienţa vîrsteĭ sale, susţinu aşa de tare dorinţa acestuia, că-ĭ dete întreg Senatul.

Pe dată fu certat de prietenii sĕĭ, şi nicĭ el nu întârzie să recunóscă că se perduse singur şi sacrificase libertatea poporuluĭ.

Cesar. veḑêndu-se stăpân pe putere, făcu legătură cu Antonius şi Lepidus şi reunindu-şĭ câte treĭ puterile, îşĭ împărţiră imperiul ca cum ar fi fost o moştenire a lor. Apoĭ dresară o listă de vre-o 200 de cetăţenĭ, spre a fi omorîţi. Proscripţiunea luĭ Ciceron dădu loc la cea maĭ vie cértă.

Antoniu nu voĭa să se înduplice la nicĭ o înţelegere ca Ciceron să nu piară cel d'întâiŭ. Lepidus îĭ susţinea cererea. Numaĭ Cesar se opunea şi unuĭa şi celuĭ-l-alt. Eĭ petrecură treĭ ḑile aprópe de oraşul Bolognia în conferinţe secrete. Cesar, făcu în cele d'întâiŭ doue ḑile cea maĭ grozavă apărare spre a scăpa pe Ciceron; dar a treĭa ḑi cedă şi-l părăsi, şi ast-fel obţinură câte-şĭ treĭ ceea ce doriaŭ.

Cesar sacrifică pe Ciceron. Lepidus pe propriul sĕŭ frate Paulus şi Antonius pe unchiul sĕŭ Lucius Cesar, aşa de tare mânia şi turburarea înăbuşind în eĭ orĭ-ce sentiment de umanitate, probară că nu există un animal maĭ sĕlbatic ca omul, când are puterea de a-şĭ satisface patimile sale.

In timpul acesta, Ciceron era cu fratele sĕŭ la casa sa din Tusculum, de unde, la cea dintâiŭ veste de proscripţiune, eĭ hotărîră să plece spre Astyria, unde aveaŭ o altă casă de ţara, şi de aci apoĭ să plece spre Macedonia, spre a se întâlni cu Brutus. Se aşezară amărâţi amândoĭ în câte o litieră şi fără nicĭ o speranţă de scăpare. Quintus

www.dacoromanica.ro

era fórte supĕrat, maĭ ales că nu-şĭ luaseră nimic la eĭ pentru drum. Hotărîră ast-fel ca Ciceron să continue singur drumul, ĭar el să se întórcă acasă spre a lua tot ceea ce le era necesar. Apoĭ se despărţiră. Quintus ajungênd acasă fu dat de servitoriĭ sĕĭ în mâinele celor ce-ĭ căutaŭ, care-l omorîră pe dată împreună cu fiul sĕŭ. Ciceron ajungênd la Astyre se îmbarcă şi plecând ajunse la Circea. Aci Ciceron se opri şi făcu pe jos vre-o 100 de stadiĭ, ca cum ar fi vrut să se întórca la Roma.

Dar îndată neliniştea în care se afla făcêndu-l să'şĭ schimbe părerea, reluă drumul către mare şi petrecu nóptea următóre dedat la gândirĭ aşa de grozave, în cât voi într'un moment să mérgă în secret la casa luĭ Cesar şi să se omóre singur la vatra sa, spre a da persóneĭ sale o furie resbunătóre. Părăsindu-şĭ însă acéstă idee funestă, el se încredinţá din noŭ servitorilor sĕĭ spre a-l duce la Caieta, unde avea o căsuţă pentru vară. Aci se afla şi un templu al luĭ Apollon, aşezat aprópe de mare. De odată eşiră din acest templu o cétă de corbĭ, care ridicându-se în aer cu strigăte tarĭ, îşĭ îndreptară sborul spre corabia luĭ Ciceron, care era aprópe să abordeze şi să se aşeze pe ea. Unii croncăneaŭ fioros, alţii loveaŭ cu ciocurile sforile cele gróse. Toţĭ priveaŭ acest semn ca fórte ameninţător. Ciceron debarcând, intră în casă şi obosit se culcă; dar o mulţime din aceĭ corbĭ veniră de se aşeză pe feréstra camereĭ sale, croncănind într'un mod îngrozitor.

Ba încă unul, intrând în camera sa şi sburând pe deasupra patuluĭ, apucă cu ciocul pulpana robeĭ cu care Ciceron îşĭ acoperise faţa. Vĕdênd acest lucru, servitoriĭ îşĭ detera pe faţă frica ḑicênd: „Vom aştepta noĭ să fim aicĭ martoriĭ omo-

www.dacoromanica.ro

ruluĭ stăpânuluĭ nostru? Şi când chiar animalele, atinse de sórta nedemnă pe care el o încércă, îĭ vin în ajutor, şi veghéză la îngrijirea ḑilelor sale, nu vom face noĭ nimic pentru scăparea sa?“

Şi ḑicênd aceste vorbe, eĭ îl luară maĭ cu rugăciunĭ, maĭ cu forţa, îl aşezară într'o litieră şi apucară drumul către mare.

Dar abia eşiră din casă, când iată şi ucigaşii sosesc. Era un centurion numit Herennius şi Popilius, tribunul soldaţilor, acela pe care altă dată Cicerone îl apărase într'o acusaţiune de parricid. Eĭ eraŭ urmaţĭ de câţi-va soldaţi. Ciceron neapărênd, şi toţĭ din casă asigurându-i că nimenĭ nu l'a maĭ veḑut pe aci, un tînăr, numit Philologus, pe care însuşĭ Ciceron îl instruise în litere şi sciinţe, şi care era liberat de fratele sĕŭ Quintus, spuse tribunuluĭ că nisce ómenĭ îl duc în litieră către mare.

Atunci Popilius cu câţĭ-va soldaţi voesc să-l aştepte la eşirea din alee. Ciceron auḑind trupa pe care o conducea Herennius, alergând repede prin alee, porunci să-ĭ aşeze jos litiera şi punându-şĭ mâna la barbă, — gest pe care-l făcea adesea — privi pe ucigaşĭ cu ochiĭ ficşi. Pĕrul sĕŭ sbârlit, faţa sa galbenă şi tristă, privirea sa pătrunḑĕtóre, înduĭoşéră chiar inimile soldaţilor, care-şĭ acoperiră ochiĭ, când Herennius îl omorî. Ciceron îşi pusese singur capul pe marginea litireĭ şi presenta ast-fel gâtul liber ucigaşuluĭ, Herennius, care după ordinul luĭ Antoniŭ, îĭ tăia capul şi mânile cu care scrisese Filipicile. Era atunci Ciceron de 64 de anĭ.

Când acest cap şi mânile fură aduse la Roma, Antoniu care ţinea comiţiile pentru alegerea magistraţilor, ḑise tare, vĕḑêndu-le:

www.dacoromanica.ro

„Iată proscripţiunile sfârşite!“ El porunci să le aşeze la locul tribuneĭ care se chiamă *ciocurĭ*, spectacol oribil pentru Romanĭ, care credeaŭ că au înaintea ochilor nu chipul luĭ Ciceron, dar chipul chiar al sufletuluĭ luĭ Antoniu. Cu tóte astea, în mijlocul atâtor cruḑimĭ, el făcu un act de dreptate dând pe Philologus Pomponieĭ, femeia luĭ Quintus. Acéstă femeie veḑêndu-se stăpână pe corpul trădătoruluĭ, îl forţă să'şĭ tae el singur puţin câte puţin carnea, să şĭ-o frigă şi să şĭ-o mănânce apoĭ. Cesar, desfăcêndu-se definitiv de Antoniu, luă ca coleg la consulat pe fiul luĭ Ciceron. Şi chiar în acel an, printr'un ordin al Senatuluĭ, statutele luĭ Antoniu fură distruse, onorurile de care se bucurau, revocate, şi fu oprit, printr'un decret public ca cine-va să maĭ pórte în acéstă familie pronumele de Marcŭs.

Ast-fel rĕsbunarea divină reservă familieĭ lui Ciceron cea din urmă pedépsă a luĭ Antoniu.

Tradus din Plutarque.

MIRABEAU.

1749 --1791. (Din Duruy).

Un istoric vechiŭ, vorbind de Galĭ, observă că acum 18 secolĭ, acéstă rasă avea un gust fórte desvoltat pentru elocuenţă. In adevăr că găsim în istoria Francesilor destuĭ oratorĭ însemnaţĭ, dar nicĭ unul dintr'înşiĭ nu pot pretinde să fi ajuns la celebritatea la care a ajuns la finele secoluluĭ trecut, ilustrul Mirabeau.

Numele său, ca şi a luĭ Demosthene şi a luĭ Ciceron ne deştéptă amintirea unor strălucite triumfurĭ oratorice.

www.dacoromanica.ro

Contele Gabriel-Honoré de Mirabeau aparţinea uneĭ vechĭ şi nobilă familie din Provenţa. El s'a născut în anul 1749 şi fórte de tînĕr da probe de precocitate surprinḑĕtóre. Inteligenţa luĭ vie şi limpede, ajutată de o memorie fórte bună, l'a făcut să înveţe, jucându-se: engleza, germana, italiana, spaniola, matematicile, desenul, musica. In acelaşĭ timp dobândi cunoştinţe fórte întinse în istorie şi literatură, fără însă de a neglija exerciţurile fisice din care causă se bucura de o forţă însemnată.

Acéstă inteligenţă atât de întinsă era obiectul de admiraţie a profesorilor şi prietenilor acestuĭ tînĕr. Singur, părintele luĭ Mirabeau, n'avea nicĭ o stimă pentru fiul săŭ. Iĭ plăcea să-l umiléscă imputându-ĭ că-ĭ urât, şi purtându-se fórte aspru cu dânsul; uniĭ credeaŭ a vede în părintele luĭ, din cauza acesteĭ purtărĭ, o gelosie ascunsă. Acéstă creştere avu de resultat a inspira luĭ Mirabeaŭ oróre de casa părintéscă, şi a-l face să ĭubéscă cu atât maĭ mult independenţa, cu cât a fost în copilăria luĭ victima uneĭ adevĕrate tiranie domestică.

Ca să scape de asprimea părintéscă, el intră în armată, deveni oficier de cavalerie şi se prinse cu o adevărată pasiune de studiele militare. In câteva lunĭ ceti tóte lucrările vechĭ şi noĭ care trataŭ despre arte şi rĕsbóĭe, şi se credea cu tótă siguranţa destinat a căpăta într'o ḑi reputaţia celor maĭ însemnaţĭ căpitanĭ. Cu tóte astea era tot aşa de înclinat pentru plăcerĭ şi risipă ca şi pentru muncă. După ce a cheltuit sume enorme în petreceri, banchete de tot felul, fu arestat pentru datoriĭ. In timpul lungelor lunĭ de închisóre se consola de neactivitatea luĭ, care-l nelinişti din cauza caracteruluĭ sĕŭ neastâmpărat, ocupând in-

www.dacoromanica.ro

teligenţa luĭ cu chestiunĭ fórte grave, care începuse a excita tóte spiritele în Franţa.

Era în anul 1780. Regele Ludovic al XVI era un rege animat de cele maĭ bune intenţiunĭ, doritor de a asigura fericirea la aĭ sĕĭ, dar incapabil, din nefericire, de a aplica marele reforme cerute de opinia publică. Poporul în aceste vremurĭ se plângea cu drept cuvînt că e îngreuĭat de impósite fórte grele, pe care niciĭ nobiliĭ, niciĭ preoţiĭ nu le plătiaŭ. Ţĕraniĭ şi burghezii cereaŭ să se îmbunătăţéscă starea, care era în adevĕr fórte rea, căcĭ nimic nu-ĭ asiguraŭ în contra insultelor şi violenţelor celor marĭ, adică a lumeĭ bogate şi titrate. In popor domnea o mare dorinţă de libertate ; scriitoriĭ marĭ ca Voltaire, Jean Jacques Rousseau, Montesquiu, Diderot, a făcut populare, trecêndu-le în cărţile nemuritóre, aceste generóse ideĭ de reforme. Intr'un cuvînt, revoluţia francesă s'apropia.

In liniştea şi singurătatea închisóreĭ, Mirabeau se lăsa în reflecţiunĭ adâncĭ. El se gândea de nu cumva a ajuns vremea să repare nedreptăţile pe care usul şi vremea le adusese la aşa grad. De a desfiinţa acele teribile *lettres de cachet* cu care, orĭ cine putênd plăti o sumă óre care, putea să se debaraseze de un duşman băgându-l la închisóre, fără a fi judecat, după cum îĭ se întâmplase chiar luĭ, în tinereţe, tratându-l într'un mod atât de brutal. Din acéstă causă era cuprins de o vie dragoste pentru libertate.

Când eşi din închisóre, causa revoluţieĭ numĕra un partisan maĭ mult.

In timpul celor cincĭ anĭ care urmară, el călĕtori în Englitera şi în Germania, studiind şi cercetând neobosit, obiceiurile, legile, guvernul şi finanţele acestor douĕ ţărĭ. Cunoştinţele luĭ deja

www.dacoromanica.ro

destul de vaste, se înbogăţiră cu un mare numĕr de cúnoştinţe noĭ şi observaţiunĭ însemnate.

In 1789, nevoia de o mare reformă, se impunea cu atâta evidenţă la tóte spiritele din Franţa, în cât regele Ludovic XVI se hotărîse în fine a ordona convocarea statelor generale. Aşa se numea înaintea revoluţieĭ adunarea deputaţilor aleşĭ de naţiune. Eĭ se împărţeaŭ în treĭ categoriĭ; 1° deputaţiĭ nobililor, saŭ representanţiĭ nobililor; 2° deputaţiĭ cleruluĭ, saŭ representanţiĭ cleruluĭ, bisericeĭ; 3° deputaţiĭ *tiers état* saŭ representanţiĭ burghezimeĭ. Acestea sînt cea se numea *les trois ordres*.

Mirabeau aparţinea prin naştere, ordineĭ nobilimeĭ, dar ideile luĭ apropiindu-se maĭ mult la *tiers état* care cerea importante reforme, el fu ales de burghezime, şi în calitate de representant al *tiers état* intră în adunare.

Statele generale luară în curând numele de *Adunare naţională constituantă* ca să se înţelégă bine, că trebuie de dat Franciei o nouă constituţie, adică de a modifica adânc organisaţia guvernuluĭ. De la cele dintâiŭ discuţiunĭ, Mirabeau se ridica deasupra tuturor oratorilor adunăreĭ. El avea o eloquenţă pasionată, răpitóre, iristibilă. Vocea sa puternică umplea sala şedinţelor şi acoperea tumultul discuţiunilor.

Era de o uriciune aprópe monstruósă, căci capul luĭ enorm de mare era acoperit de semne de vărsat, dar când vorbea de sus de pe tribună, nu se maĭ gândea nimenĭ la trăsăturile luĭ diforme, nu se vedeaŭ decât ochiĭ luĭ care străluciaŭ de flacăra geniuluĭ, şi faţa luĭ se părea că se schimbă şi se vedea exprimată o energie incomparabilă. In ḑiua când regele speriat de îndrăsnéla reformeĭ propusă de adunare, trimise unul din şambelaniĭ

www.dacoromanica.ro

luĭ, marquisul de Dreux-Brezé, să dea deputaţilor ordinul de a părăsi sala şedinţelor, Mirabeau se repedi atunci înaintea trimisului regal, şi cu o privire fulgerătóre îi strigă: „Duceţi-vă de spuneţi stăpânuluĭ vostru, că noi sîntem aicĭ prin voinţa poporuluĭ, şi nu ne va scóte de aicĭ decât prin puterea baionetelor!“

In timp de douĭ anĭ, din anul 1789—1791, Mirabeau fu oratorul cel maĭ popular şi cel maĭ influent din adunarea naţională. Animat de o arzătóre dragoste pentru libertate, el propunea saŭ apĕra cea maĭ mare parte din măsurele care trebuiaŭ să facă să isbucnéscă revoluţia. Cu tóte aste, mulţumit de a asigura statuluĭ reforme înţelepte şi liberale, el nu doria o schimbare completă, şi apără regatul, când îl vĕdu amenințat de aceĭ care voiaŭ a împinge revoluţia la extrem şi a stabili republica în Franţa.

In timpul din urmă al vieţeĭ sale, el intră în relaţie cu Ludovic XVI, primi chiar de la acest rege sume marĭ de banĭ pentru a-şĭ plăti datoriile şi primi greaua sarcină de împăcător al regatuluĭ cu revoluţia.

Popularitatea sa începu atunci să scadă. Toţi îl acusaŭ făţiş de trădător al causeĭ libetăţeĭ.

El n'avu greutate să biruiască pe calomniatoriĭ sĕĭ, şi dragostea pe care poporul Parisian o avuse pentru el se reinsufleţi, când se află că o bólă periculósă îl cuprinse. Epuisat înainte de vârstă, prin exces de muncă, Mirabeau muri într'o frumósă diminéţă din April după ce a pus de i s'a înpodobit odaia cu florĭ próspete dé primăvară. Până în ultimul moment memoria luĭ era limpede, şi privi venindu-i mórtea fără a tremura, şi nu arĕta de cât o singură grijă: acea ca Franţa să nu ajungă, după

www.dacoromanica.ro

dînsul, prada neînţelegerelor interne. Viitorul trebuia din nenorocire să îndreptăţéscă acéstă supremă prevedere.

ACŢIUNEA ORATORICĂ.

Discursurile oratorice se pronunţă adică se rostesc în public, înaintea ascultătorilor.

Unii oratorĭ îşĭ pregătesc discursul înscris, deacasă: alţiĭ îşĭ pregătesc numaĭ punctele principale în minte: şi uniĭ şi alţiĭ, însă, îşĭ pronunţă discursul în public.

Fondul saŭ materia discursuluĭ se coprinde în textul sĕŭ, însă efectul saŭ succesul oratoruluĭ atârnă de felul cum va fi pronunţat, cu cât va fi pronunţat maĭ bine cu atât va avé un succes maĭ mare. Un orator care nu'şĭ póte citi discursul, maĭ bine nu l'ar fi făcut.

Pronunţarea dă viaţă discursuluĭ. Fie care vorbă pronunţată bine şi la rîndul eĭ de către orator, deştéptă în mintea ascultătorilor ideĭ şi imaginĭ; iară tonul pasionat al oratoruluĭ pasionéză şi mişcă inima ascultătorilor şi îĭ face să trăiască în aceleaşĭ ideĭ şi sentimente ca şi el. Pentru acest motiv oratoriĭ marĭ şi retoriĭ aŭ pus în tot-d'auna forte mare preţ pe pronun area discursuluĭ.

Pentru ca un orator să'şĭ pótă pronunţa bine discursul, el trebue să-l scrie bine, trebue să ţină bine minte punctele principale precum şi rândul lor cum vin unele după altele, şi ideile secundare care le desvoltă şi care formézĕ legătura dintre ele. De aci urméză că oratorul trebue să aibă o bună ţinere de minte saŭ o bună *memorie*,

Pentru ca vorbele să pótă fi bine prinse de ascultător, trebue ca oratorul să scie a le pronunţa

www.dacoromanica.ro

bine, desluşit şi cu intonaţia trebuitóre. Pentru acésta oratorul trebue să aibă o bună *pronunţare*.

Pentru ca vorbele frasele şi ideile cuprinse în ele să se ţină strîns legate între dînsele ca ostaşii uneĭ armate bine disciplinate, trebue ca ţinuta oratoruluĭ, ca a unuĭ general, precum şi gesturile şi mişcările feţeĭ luĭ să se potrivéscă în fie-care moment cu ideile pe care le întovărăşesc. Cu alte cuvinte se cere ca oratorul împreună cu ideile ce exprimă să'şĭ coordonesc: ţinerea corpuluĭ, gesturile şi mişcarea feţii. Acéstă coordonare se numesce cu termenul technic de *gesticulaţinne*.

Memoria pronunţăreĭ şi *gesticulaţiunea* constitue împreună ceea ce se numesce *acţiune oratorică*..

S'a scris fórte mult şi s'aŭ dat fórte amĕnunţite regule despre acţiune, aşa că s'a ḑis tot ce se póte ḑice despre ea.

(*Iată maĭ jos cum tratéza aceste părţi ale acţiuniĭ oratorice Archimandritul Deonisie în Principiĭ de Retorică şi Elocuenţa amoorului. Iaşĭ, 1859*).

1. Memoria.

După ce oratorul a compus un discurs, ca să pótă face efectul dorit pronunţându-l, are trebuinţă de o bună memorie. Un discurs citit nu va face nicĭ odată efectul ce 'l va face un discurs pronunţat fără carte. Nu este nicĭ mişcare, nicĭ espresie în discursul ce se citesce.

Oratorul fiind sforţat a ţine ochiĭ pe hârtie nu póte face semnele ce le-ar face vorbind; şi faţa sa nu are acea espresie vie, care mişcă şi însufleţesce pe auditorĭ.

Pe un predicator mare, al secoluluĭ trecut îl întrebă óre cine: care este cel maĭ frumos discurs al sĕŭ? Acela care îl ştiŭ maĭ bine, rĕspunse el (1).

1) Se zice, că acesta a fost Massillon, saŭ Bourdaloue.

www.dacoromanica.ro

Un orator care are o fericită memoriă este sigur de a place auditorilor, chiar şi când va spune lucruri simple şi de rând.

Iată causa pentru care fac mai mare efect, cuvîntările când le auḑim pronunţându-se de pe Amvon, saŭ de pe tribună, de cât când le citim în casă: simţirea se măresce, atât din causa pronunţiei şi a acţiei, cât şi din ideea că, ceea ce simţim noi în acel moment, simt tot de odată sute, saŭ mii de ómeni. Acésta se vede şi din piesele teatrale al căror efect este mult mai mare când se presentéză, de cât citite.

Către aceste o bună memorie însoţită de o imaginaţiune vie şi învĕţătură solidă are de multe ori în faţa unui auditor numeros o fericită inspiraţie; care nici o dată nu póte s'o aibâ oratorul când este mărginit în citirea manuscriptului sĕŭ.

Numai atunci bisericile, saŭ adunările naţionale vor fi pline de auditori, când vor şti că aŭ sa audă predicatori, saŭ oratori inspiraţi, care vorbesc inimii; iar nu cetitori, cari vorbesc urechilor şi'i mişcă prea puţin.

Memoria se perfecţionéză şi se întăresce treptat.

Mi s'a întâmplat să vĕd scolari carii la început nu putea să înveţe de rost de cât un rînd sau două într'o ḑi; dar cu silinţa şi timpul, tot aceĭ scolari devenise în stare a învăţa într'o ḑi un discurs întreg.

Spre a putea oratorul să'şi eserciteze memoria vom da regulele următóre:

1. Să osibéscă bine scriind părţile discursului prin titluri şi semne care arată împărţirile şi sub împărţirile lor.

2. Să sub-linieze ḑicerile mai însemnate din discurs, saŭ care nu le póte ţine minte, ca prin acestea să ajute memoria.

www.dacoromanica.ro

3. Să nu înveţe de cât câte un period, şi după ce îl va ţine bine minte să trécă mai departe învеţând tóte părţile discursului: să 'l citéscă pe urmă cu ton ca cum l'ar pronunţa în biserică.

4. In timpul învăţăturei discursului, sfătuim pe orator ca să citéscă încet; căci alt-fel ar osteni prea mult ceea ce ar putea să 'i vatăme sănătatea.

5. Nu se cuvine, ca oratorul, mai înainte de a'şi pronunţa discursul, la trebuinţa pentru care l'a pregătit, să l citéscă prin adunări; căci atunci ar avea aerul unui scolar, saŭ al unui comedian: dacă voesce să se încredinţeze de l'a lucrat bine, să-l citéscă la vr'o persónă de încredere care ar fi în stare să-l corige.

6. Să nu ascepte momentele cele mai de pe urmă, ca să-şi pregătéscă, saŭ să-şi înv ţe discursul: ci să-l pregătéscă cât va putea mai dinainte.

7. Timpul serei şi al nopţei este cel mai favorabil spre a învăţa; şi diminéţa citindu-l odată saŭ de două ori va fi sigur de isbutire: căci natura în liniscea şi tăcerea nopţei săvârşesce aceea ce de cu séra s'a început.

8. Mulţi oratori se ajută pe Amvon cu manuscrisul; acésta este de folos, mai ales pentru oratorii începétori, cari de multe ori, cuprinşi de sfială, din lipsa de exerciţie, saŭ din timiditatea firéscă, ar perde curagiul, de n'ar fi ajutat memoria lor prin manuscriptul ce-l ţine în mână; dar în asemenea ocasiuni, oratorul să nu se siléscă a-şi ascunde manuscriptul; vrênd a face pe auditori să crédă că le vorbesce de rost; fiind-că nu este demn pentru oratorul bisericesc a voi să amăgéscă pe auditori: căci cunoscênd-o ei acésta, plata sa va fi dispreţul şi derîderea.

9. Spre a învinge timiditatea şi ruşinea, care

www.dacoromanica.ro

este firéscă la predicatorii începetori, şi care îi face a pierde de multe ori şirul cuvîntăreï şi a avea o pronunţie înecată şi tremurătóre; spre a se corigea de acest defect, care este fórte vătămător; se cuvine să simtă demnitatea ministeruluï sĕŭ; sciind că el s'a suit pe Amvon să înveţe, şi să mustre, la trebuinţă: aşa dar auditorul se cuvine să tremure, ĭar nu el.

10. Dacă s'ar întâmpla, că memoria să-l înşele vre-o dată perdênd şirul cuvîntăreï să nu se descurajeze, şi să facă o digresie analogă cu cugetul ce tratéză: locurile comune nicï o dată nu vor lipsi oratoruluï bisericesc ce se ocupă de misia sa cu căldură: în timpul acesta şirul cuvîntăreï îi va veni în minte, şi auditorii nicï vor băga de sémă; ĭar dacă turburarea luï va fi aşa de mare în cât să nu-şï maï pótă relua şirul cuvîntăreï; în loc de a se pogorî de pe Amvon cu ruşine să se serve cu manuscrisul: căcï acéstă uitare se póte întîmpla chĭar şi oratorilor ce nu sînt lipsiţï de sciinţă şi memorie; maï ales când vor fi însărcinaţï cu maï multe ocupaţiunï ale ministeruluï lor.

11. Am arătat că memoria se perfecţionéză învĕţând necontenit: este dăr de folos ca tinerii ce sînt hotărîţï pentru Amvon să facă neîncetate, exerciţii, învĕţând în fie-care ḑi câte o bucată alésă din vechiul şi noul Testament; din autorii bisericescï şi chiar din autorii profanï: să citéscă în biserică câte un cuvînt bine scris; când se află la sate să facă instrucţii familiare în biserică, deprinḑêndu-se a vorbi maï întâiŭ către ómenii simpli şi maï puţin de temut; ca cu modul acesta să câştige acea înlesnire şi bune maniere, în cât să pótă vorbi după aceea înaintea adunărilor maï numeróse şi înaintea persónelor maï înalte.

12. Pe lângă tóte acestea, oratorul să ia aminte

www.dacoromanica.ro

la compunerea cuvîntăreĭ ca să fie metodică şi regulată; ideile să fie unite, espresiile naturale, şi la locul lor; şi discursul să nu facă de cât un tot. Cu acest mod oratorul va ajunge să cuprindă, c'o singură aruncătură de ochiŭ, tonul cuvîntăreĭ; va ţine şirul osebitelor părţĭ ale eĭ; pronunţia ce trebue să aibă; precum şi mişcările ce se cuvin să însoţéscă fie-care parte.

Stilul taiăt; lucrurile pe care însu-şĭ oratorul nu le înţelege bine, saŭ are o idee confuză de dînsele, sînt o piedică pentru buna memorie.

Dacă oratorul ar fi întrerupt în cuvîntare, din vre-o înprejurare, să nu-şĭ piardă curagiul, nicĭ să se uĭméscă; ci să prevadă în cuvîntare unde i s'ar putea face opoziţie, şi să fie pregătit a rĕspunde, fără a'şĭ perde şirul (1).

2. *Pronunţia.*

Pronunţia este cea maĭ principală, cualitate, ce se cuvine să aibă cel ce vorbesce în public.

Pentru acésta vom da regulele următóre:

1. Pronunţia să fie corectă; adică, să nu fie în contra regulelor gramaticeĭ; şi a bunuluĭ ton, care-l cere societatea. Tóte silabele şi ḑicerile să se pronunţe cu putere şi facilitate; să apese tonul unde va cere trebuinţa: căcĭ numaĭ o zicere pronunţată rĕŭ, face pe auditorĭ să pérḑă înţelesul şi şirul ideilor.

2. Pronunţia să fie curată şi regulată: curată este când se pronunţă curat şi lămurit tóte ḑicerile; ĭar nu unele să se audă prea tare, şi altele

1). Mi s'a întâmplat să vĕḑ un orator ce ţinea un discurs la Palat în Bucurescĭ, în ḑiua de anul noŭ, care a audit o şuerătură tare; dar în loc de a'l descuragia, s'a făcut a ridica tonul maĭ sus, maĭ înfocat. Discursul a avut un frumos efect; ĭar omul pizmaş şi plătit s'a ascuns cu ruşine.

www.dacoromanica.ro

să se mănânce, saŭ să fie pronunţate numaĭ pe jumătate: ca să fie pronunţia regulată se cuvine a nu fi nicĭ prea tare, în cât să supere pe auditorĭ, cu strigărĭ nemăsurate şi de multe orĭ sforţate; nu prea încet, ca să nu fie auḑit: nicĭ prea repede în cât să nu aibă timp ascultătoriĭ a înţelege ceia ce a ḑis: nu prea rar în cât să-ĭ facă a crede că găsesc cu anevoe ceea ce voesc să ḑică; şi să-ĭ facă să casce.

Se cuvine dar oratorul să fie precum ḑice Kvintilian: Promptumsit as non præceps; moderatum non lentum. Viŭ şi repede, fără grăbire, moderat şi cumpătat fără lene saŭ molătate.

3. Pronunţia se cuvine a fi naturală; ĭar pronunţia naturală este când nu e sforţată, saŭ ţiţinută; să încépă c'un ton moderat, ca să pótă maĭ pe urmă a'şĭ ridica tonul, fără însă, a ajunge la strigărĭ supărătóre. Va păḑi oratorul şi acéstă regulă; a vorbi după loc şi numĕrul auditorilor. Când vorbesce de pe Amvon, la o adunare numerósă, vocea se cuvine să fie maĭ rădicată, de cât când vorbesce într'un apartament la câte-va persóne; însă, în amândouă casurĭ vocea sa să nu înceteze de a fi naturală.

4. Pronunţia să fie variată şi potrivită cu ideile şi sentimentele ce voim să esprimăm: aşa, în bucurie să fiĕ plăcută, uşóră şi vie; în discuţiĭ seriósă, puternică şi îndrăsnéţă; în mustrare înfocată şi repede; în rugăciuni blânde şi umilite. In mângâerĭ line şi mişcătóre, în sfătuirĭ serióse şi imposante: în întristare durerósă şi patetică; ĭar în naraţiune liberă şi curgĕtóre.

5. Să se feréscă oratorul a nu avea pentru tóte frasele numaĭ o singură pronunţie. Să nu pronunţe discursurile, ca şcolariĭ lecţiunile lor; să nu vorbéscă c'un ton pornit, iute, mândru, aspru,

www.dacoromanica.ro

şi săţios; saŭ cu tonul plângĕtor şi mono-ton; în cât să se pară că maĭ mult cântă de cât vorbesce. Aceste defecte şi altele asemenea rădică de la un discurs tótă frumuseţea şi tăria.

6. Dacă voesce să fie ascultat cu luare aminte şi plăcere; să ia tonul de mijloc al voceĭ sale, precum s'a ḑis; ca să pótă după trebuinţă a-l maĭ rădica, saŭ a-l lăsa maĭ jos; şi acésta s'o facă gradat şi pe nesimţite, ĭar nu de la tonul moderat să trécă fără de veste la tonul înfocat, ca să nu aducă pe auditorĭ la frică orĭ neplăcere.

Cât pentru tonul înfocat, oratorul să fie cu luare aminte a nu-'l întrebuinţa des şi fără loc: acésta să cere chiar pentru interesul sănătăţeĭ sale: caci s'aŭ vĕḑut mulţi oratorĭ tineri, cari aŭ căḑut jertfă zeluluĭ lor; murind în flórea vêrsteĭ: unii chĭar pe Amvon în timpul cuvîntăreĭ. Este maĭ de folos a fi moderat, şi a merge maĭ mult; de cât în puţinĭ anĭ a-şĭ ruina sănătatea şi a se face nefolositor. Pe lângă virtute şi sciinţă oratorul are trebuinţă şi de sănătate, spre a putea fi folositor bisericeĭ şi societăţii, maĭ mult timp.

3. Gesticulaţiunea.

Nu este destul ca oratorul să vorbéscă urechilor, prin o frumósă şi potrivită pronunţie, trebue să vorbéscă şi ochilor prin cuviinciósa ţinere a corpuluĭ şi prin gesturĭ.

Mişcările corpuluĭ trebue să înfăţişeze, pe cât iartă amvonul, simţimentele sufletuluĭ; oratorul să exprime prin o acţiune vie şi naturală, aceĭa ce cuvintele nu ar exprima decât într'un chip neperfect; şi acţiunea corpuluĭ să fie ca o icóná a cuvintelor.

Gesticulaţia saŭ limba semnelor, ţine un loc

www.dacoromanica.ro

mare în elocvenţă; însăşi animalele se servesc cu dînsa a linguşi saŭ a ne ameninţa.

Puterea acestor semne de afară este atâta de mare încât, precum ţice Kvintilianu adese-orĭ desminţesc discursul, dându-ĭ un înţeles cu totul contrariŭ celor ce ţicem: s. e. Dacă am vorbi de un lucru trist cu aer vesel, saŭ din contră de un lucru vesel cu un aer plângător, dacă am ţice da, facem să piardă cuvintele nóstre nu numaĭ tótă autoritatea, dar nicĭ vom fi creduţĭ.

Capul, faţa, ochiĭ, mâinele sînt membriĭ care aŭ maĭ multă însemnătate în avuţie.

Capul, ca cel ce ţine cel maĭ dintâiŭ din între cele-l'alte membre ale corpuluĭ; aseminea ţine şi cel dintâiŭ loc în avuţie.

Capul se cuvine a-l ţine drept şi în starea firéscă, iar nu a-l ridica şi a-l pleca fără trebuinţă orĭ a-l lăsa într'o parte saŭ în alta; se cuvine a conforma mişcările luĭ cu pronunţia şi semnele mânilor să fie tot-d'auna întors în partea în care se fac semnele, afară numaĭ când vom voi să arĕtăm dispreţ saŭ neplăcere; căci atunci, în timp ce facem un gest; prin care arĕtăm cu mâinele, că am voi să împingem de la noĭ lucrul despreţuit, întórcem tot d'odată capul în altă parte.

Un semn din care póte să dea înţelegere la multe lucruriĭ, prin aceste semne arĕtăm primire saŭ refuz, afirmare saŭ negare, neîncredere saŭ mirare. Aeste semne sînt comune la toţĭ ómeniĭ: cu tóte acestea este un defect când se vor face fără loc şi numaĭ dintr'o deprindere rea.

A ridica capul în sus cu semeţie, arată aroganţă; a-l pleca prea mult şi fără trebuinţă, în loc de a arĕta modestie însemnéză ipocrisie, a-l lăsa să cadă când pe un umĕr când pe altul, arată nesimţire lene.

www.dacoromanica.ro

Faţa; ceea ce domnesce maĭ mult în acéstă parte a corpuluĭ este faţa. Nu este un fel de mişcare, saŭ pasiune a sufletuluĭ, pe care să nu o esprime faţa. Ea ameninţă, rógă, este tristă, veselă, dă a înţelege miĭ de lucruri, şi adese orĭ, ḑice maĭ mult decât ar putea să ḑică cel maĭ elocvent discurs.

Ochiĭ: dar însăşĭ faţa are o parte domnitóre; acéstă parte sînt ochiĭ. Prin eĭ, maĭ cu osebire sufletul nostru se manifestéză, încât, fără chiar aĭ mişca bucuria cea maĭ vie, saŭ întristarea şi durerea îĭ acopere ca un nor, şi ce este maĭ mult natura le-a dat lacrime, acel interpret credincios al simţimintelor nóstre; care sînt în stare să misce şi cea maĭ nesimţitóre şi împietrită inimă. Prin ochĭ póte oratorul să arate sentimente de dragoste, de ură, de dispreţ, de răcélă, de amenin-ţare, de terére, de indiferenţă, de compătimire şi de îndurare.

Să ne ferim a închide ochiĭ când vorbim, saŭ a avea căutătura rătăcită şi fără nicĭ o expresie, ca cum am privi fără a vedea. Ca să facă oratorul efect asupra auditoruluĭ, se cuvine a avea căutătura sigură, pătrunḑétóre şi piósă, potrivită în fine cu cuvîntul ce exprimă, căcĭ, în mânie, căutătura de sine devine înfocată, în amenin-ţărĭ teribilă, în frică rătăcită şi nesigură, în mirare şi estas sublimă, când de sine ochiĭ se ridică în sus, iar în ruşine se lasă în jos. In tóte acestea oratorul să se păzéscă de afectaţie, să nu se prefacă a plânge, când ochiĭ sĕĭ sînt uscaţi, saŭ să arate căutătură duiósă şi compătimitóre, căcĭ asemenea sentimente se vor descoperi în faţă-ĭ fără voia luĭ şi batjocura şi dispreţul va fi plata unor asemenea ipocrirĭ.

Mânile, Kvintilian ḑice: fără semnele mâinilor,

www.dacoromanica.ro

o cuvîntare ar fi ca un corp ciuntit. Dar nu este aşa de lesne a arĕta tot felul de semne ce pot să facă mâinele când vorbim: căcĭ nu pronunţăm o vorbă, pe care mâinele să nu fie jaluze a o exprima, a-ĭ da ajutor saŭ chiar şi putere. In adevĕr cele-l'alte părţĭ ale corpuluĭ, precum capul, faţa, ochiĭ, contribuesc la acţiunea cuvîntării, dar mâinele fac maĭ mult, ele vorbesc ca să mĕ exprim astfel: şi ce ţic? cer, promit, chiamă, concediază, ameninţă, rógă, detestéză, întrébă, încredinţéză, mărturisesc, négă, (tăgăduiesc), arată fricĕ. întristare, bucurie, ruşine, imitéză, admiră, arată timpul, numĕrul, câtăţimea, maniera etc. In cât limba semnelor, este o limbă universală, şi înţelésă chiar şi de aceĭa care nu cunosc limba nóstră.

Defectele de care se cuvine a se păzi predicatorul saŭ oratorul în întrebuinţarea gesturilor cu mâinele sînt cele urmĕtóre:

1. Nu se cuvine, nicĭ odată, a ridica mâinele maĭ sus de umĕr, saŭ cel mult până în dreptul ochilor; nicĭ a le lăsa maĭ jos de brâŭ, când vorbesce în picióre.

2. Să nu întindă braţele cu furie, ca cum ar voi să dea o lovitură, nicĭ să misce de odată amândouă mâinele, saŭ să facă semne cu mâna stângă, ci pe când cu mâna dréptă face gesticulaţiile potrivite cuvîntării, mâna stângă să fie rezimată pe amvon saŭ pe tribună, iar să nu o ţie lăsată în jos saŭ la piept. Nimic nu este maĭ ridicol decât a face gesticulaţia cu amândouă mâinele, amândouă mâinele pot lucra împreună numaĭ atuncĭ când voim a face vre-o rugăciune, când se unesc saŭ le înalţă către cer.

3. Să nu bată 'n palme, nicĭ să lovéscă amvonul cu mâna. Să nu arate cu degetul pe vre-o persónă, saŭ sá ameninţe, nicĭ sá numere pe de-

www.dacoromanica.ro

gete; asemenea se va feri să nu arate pumnul la ascultători.

4. Nu se cuvine a întinde braţele cruciş, nici a le ţinea strânse la piept, ca cum ar cere îndurare.

5. Să nu misce necontenit mâinele vorbind, căci nu este natural.

Sînt lucruri cari se pot spune cu linisce şi fără multe gesturi.

6. Este cu totul necuviincios, ca predicatorul, să lovéscă cu piciorul în pământ, când vorbesce, saŭ să bată tact, acésta ar face un efect neplăcut asupra ascultătorilor.

7. Se cuvine să ţie corpul drept şi în stare naturală, iar nu să se legene necontenit, saŭ să se plece; nici să întindă mâinele ca cum ar voi să apuce ceva.

8. Să nu ridice nici odată din umere, nici să facă semne ce ar arĕta amenințare.

9. Posiţia oratorului pe amvon să fie ast-fel, încât partea cea mai însemnată a ascultătorilor să fie în faţa lui.

Când va voi să facă o invocaţie, saŭ rugăciune să se întórcă către Altariŭ saŭ către icóne. Iar când va face vre-o apostrofă să se întórcă către persóna la care se adresézĕ.

10. Să nu-şi schimbe locul pe amvon, fără trebuinţă, căci întorcându-se prea mult într'o parte, partea opusă, neputând auzi, va pierde şirul cuvîntării, în vreme ce, fiind tot-d'auna îndreptat către punctul din mijloc al adunării va fi auzit de toţi.

11. Nimic nu este mai necuviicios decât a voi oratorul să imiteze întocmai, saŭ să contra-facă pe persónele despre care vorbesce, căci, urmând ast-fel, ar avea aer de comediant, iar nu de ora-

www.dacoromanica.ro

tor, şi dacă nu este iertat a imita vocea, asemenea se va feri a un imita nici gesturile despre care vorbesce, căci, ce figură ar face un predicator, care spuind despre sfântul Nicolae, cum a dat palma luĭ Arie în Sinod, i-ar veni în gând să pumnuiască pe cineva, ca să facă maĭ mare efect, saŭ măcar să-l amenințe.

12. Vom termina acest cap, recomandând celor ce vor voi a se perfecționa în arta oratorie, a se feri de tótă afectația, de tótă prefacerea, căci acesta este un defect care vatămă pe orator. Nu ieşi nici odată din naturalul tĕŭ ḑice Blair. *Tot ce este natural şi pornesce din inimă, place chiar şi când oratorul va avea vre-un uşor defect; fiind-că auditoriĭ vor să vadă pe însuşi oratorul; iar nu o persónă ce imitéză în totul pe alt cine-va, saŭ care se preface.*

Puține persóne aŭ marele talent a vorbi cu perfecțiune în public, dar cea maĭ mare parte din ómenĭ pot avea ton energic şi înduplecator, până la óre-care punct, destul să aibă judecată sănătósă şi instrucția trebuitóre, şi simțimintele ce voieşte a exprima să pornéscă din inimă şi să fie bine meditate şi drepte.

Dacă are vre-un defect în pronunție, orĭ în gesturĭ, să se siléscă a le corigea maĭ de timpuriŭ, iar nu când se va înfățişa să vorbéscă în public, căcĭ atuncĭ fiind ocupat de subicetul ce tratéză îĭ va fi cu greŭ a-şĭ corigea defectele.

Demosten avea un defect de pronunție şi de gesturĭ, şi când a vorbit pentru întâiaşĭ dată în public a iscusit (reuşit) fórte rĕŭ: dar cu silință corigind aceste defecte, a devenit cel dintâiŭ orator al Ateneĭ.

www.dacoromanica.ro

RETORICA

Disciplina care are de obiect genul oratoric se numesce *Retorică.*

Retorica este o parte a alteĭ disciplinĭ care se numesce *stilistică*, şi care are de obiect compositiunile scrise.

Ca şi stilistica, Retorica póte fi considerată ca *sciinţă* şi ca *artă.*

Retorica se consideră ca *sciinţă* când studiază şi clasifică tóte speciile genuluĭ oratoric saŭ ale discursuluĭ oratoric.

Retorica se consideră ca *artă* când dă regule pentru facerea discursurilor oratorice.

Retorica se împarte în patru părţi şi anume:

1) *Inventiunea* care se ocupă de aflarea *materialuluĭ* necesar pentru a trata subiectul ce-şĭ alege oratorul pentru discursul sĕŭ.

2) *Dispositiunea* care se ocupă de aranjarea materialuluĭ în diferitele părţĭ ale discursuluĭ.

3) *Elocutiunea* care se ocupă de forma saŭ învestmîntarea ce trebue să se dea materialuluĭ. şi

4) *Actiunea* care se ocupă de rostirea discursuluĭ.

Retorica îşĭ trage numele sĕŭ de la verbul grecesc *Ῥέω*=a curge, şi îşĭ are începutul de prin jumĕtatea I a secoluluĭ al V a. Chr., din Sicilia, de la învĕţatul grec Gorgias.

Retorica astă-zĭ e o disciplină desăvîrşită, adecă tot ce a fost să se facă într'însa s'a făcut şi ea nu maĭ are de făcut descoperirĭ nouĭ. Ea este desăvêrşită ca şi arta oratorică.

Şi retoria şi oratoria şi-aŭ avut apogeul lor în vechime.

www.dacoromanica.ro

In ţiua de astă-ţi sciinţa a descreditat declamatoria gŏlă.

Câtă vreme însă ómenii vor avea inimă şi sentimente, tot se vor mişca de o vorbire frumósă.

II. GENUL ISTORIC.

Cuvînt introductiv la cursul de **Istoria Naţională,** *rostit în 24 Noembrie 1843, în* **Academia Mihăileană** *(Iaşi)* [1] *de Mihail Cogălniceanu.*

Notiţă biografică. Mihail Cogălniceanu (1817-1890), s'a născut în Iaşi. A studiat la Paris şi la Berlin. După întórcerea din strĕinătate a fost numit profesor de Istorie la Academia Mihăileană, fondată în Iaşi de domnitorul Mihail Sturza. A luat parte la tóte evenimentele politice ale ţereĭ. A fost în două rânduri prim-ministru sub Cuza-Vodă. In urmă a fost ministru în mai multe rânduri şi a făcut parte din parlament. Ultima sa lucrare a fost o disertaţie istorico-politică pe care a cĭtit'o în şedinţă solemnă ţinută în sala Senatuluĭ (Bucurescĭ) cu ocasia Jubileuluĭ Academieĭ Române.

Dăm aci textul discursuluĭ introductiv la cursul de Istorie, întovărăşit de note analitice. Iată-l:

TEXTUL După priveliştea lumiĭ...	NOTE Analitice
1) După priveleştea lumeĭ, după minunile natureĭ, nimica nu este maĭ interesant, maĭ măreţ, maĭ vrednic de luarea nóstră aminte, de cât *Istoria.*	
Istoria, Domnilor meĭ, după ţicerea autorilor celor maĭ vestiţĭ, este adevĕrata povestire şi înfăţişare a întâmplărilor némuluĭ omenesc; ea este resultatul vrîstelor şi a esperienţeĭ. Se póte dĕră, cu drept cuvînt, numi glasul seminţiilor ce aŭ fost, şi icóna vremeĭ trecute. Karamzine, în alte cuvinte, o numesce testamentul lăsat de cătră strĕmoşĭ strĕnepoţilor, ca să le slujéscă de tâlmăcire vremeĭ de faţă, şi de povăţuire vremeĭ viitóre.	Ce este istoria.

1) Extras din Cronicele Românieĭ saŭ Letopiseţele Moldavieĭ şi Valahieĭ. Tom. I. Ed. 2. Bucurescĭ 1872.

www.dacoromanica.ro

* * *

2) In acéstă privire atât de importantă, istoria, după Bibliă, trebue să fie, şi a fost totd'auna, cartea de căpetenie a popórelor, şi a fiesce-căruĭ om în deosebĭ; pentru ca fiesce-care stare, fiesce-care profesie află în ea regule de purtare, sfat la îndoirile séle, învĕţătură la nesciinţa sa, îndemn la slava şi la fapta bună. Importanţa

* * *

3) Domnitorul prin istoriă se deştéptă la nobila ambiţie de a face lucrurĭ marĭ şi drepte, şi prin urmare de a trăi în viitorime. Lauda neştérsă şi nemurirea cu carĭ sunt încununaţĭ ocârmuitorĭĭ ceĭ bunĭ, defăimarea şi hula carĭ sînt tot-d'auna partea celor rĕĭ, e mai cu neputinţă ca să nu le insufle în inimă dorinţa spre bine şi spre virtute, dacă inima lor nu le este înca stricată prin cangrena linguşireĭ. Cele maĭ înalte isbânzĭ, cele mai slăvite fapte, nu vedem óre că s'aŭ îndemnat prin istoriă? Spre pildă biruinţa Asieĭ, după mĕrturisirea tutulor istoricilor vechĭ, s'aŭ pricinuit prin désa cetire a Iliadeĭ de cătră Alecsandru cel mare. Cine nu scie că acest falnic isbânditor purta necontenit cu sine, într'o cutie de aur, poema luĭ Omer; şi ce este Iliada alta, de cât o istorie în versurĭ, cea maĭ vechiă şi cea maĭ frumósă din tóte! Fără a merge în vécurĭ aşa depărtate, nu s'aŭ vĕzut maĭ în ḑilele nóstre un alt Alecsandru, Carl XII, desceptându-şĭ geniul spre isbânzĭ şi slavă, prin citirea vieţeĭ Macedonénuluĭ, scrisă de Quint-Curţie? Care, dar, Impĕrat, care domn nu trebue să tremure de'naintea istorieĭ, acestuĭ straşnic tribunal, ce are să'ĭ judece cu aceeaşĭ nepărtinire, precum odinióră Egipteniĭ judecaŭ pre regiĭ lor eşiţĭ din viéţă? Folosul istorieĭ pentru Domnitor.

* * *

4) Dătătorul de legĭ, bărbatul de stat, în isto-

www.dacoromanica.ro

rie, învaţă tocmelele ocârmuitorilor, puterea şi slăbiciunea lor, pricinele de spoire saŭ de scădere a staturilor, felurile de guvern subt carĭ aŭ avut înrîurirea cea maĭ priinciósă asupra putereĭ, asupra cultureĭ, asupra moraluluĭ noródelor. Pentru legiuitor.

* * *

5) Oşténul în istorie găsesce pildele cele maĭ drepte şi maĭ adevĕrate despre strategie; cărturarul, filosoful în ea vĕd înaintarea duhuluĭ omenesc, rĕtăcirile séle, descoperirile geniuluĭ, pricinele nesciinţeĭ, a superstiţieĭ şi a întunericuluĭ. Pentru oşteanu.

* * *

6) Simplul particular, în cetirea istorieĭ, găsesce mângâere pentru relele de faţă; ea îĭ arată că, prin o tristă fatalitate, perfecţie n'a fost nicĭ-odată în lume, virtutea maĭ tot-d'auna aŭ fost prigonită în viéţă, şi ca rĕsplata eĭ cele maĭ multe orĭ nu i-aŭ venit de cât după mórte. Cine nu trebue să-şĭ uite durerile şi nemulţumirile, când istoria îĭ arată pre nisce cetăţenĭ vrednicĭ de a porunci lumeĭ, carii a fost jertfa tiranilor, şi, de multe-orĭ, chiar a compatrioţilor lor? Nenorocirile nóstre trebue să le socotim de nimica, când vedem pre un Socrat silit să priméscă otrava chiar din mâna Atenienilor, pe un Aristid supus ostracismuluĭ, numaĭ pentru că era numit cel drept, pe un Caton dându'şĭ sigur mórtea, ca să nu-şĭ vadă patria în robie. Iĭ cu neputinţă ca cine-va, insuflat de aseminea pilde, să nu'şĭ imbărbăteze caracterul, să nu doréscă de a imita pre acestĭ strĕluciţĭ bărbaţĭ, făcênd abnegaţie de sine, şĭ răvnind numaĭ folosul obştesc. Pentru oriceparticular.

* * *

7) Cât trebue, dară, să ne fie dragă acéstă sciinţă înaltă, care, las, că ne dă o petrecere folositóre, şi prin cetirea eĭ ne îndestuléză curiositatea cea maĭ nobilă, dar ne învaţă încă

www.dacoromanica.ro

a fi bunĭ, ne mântue de prejudeţe, ne sporesce ispita prin ispita vécurilor trecute, şi ne lungesce, cum am ḑice viéţa.

Pentru orice om (pentru toţi).

„A nu sci ce s'a întîmplat înainte de a fi născut, este, ḑice Ciceron, tot aceea ca când aĭ fi necontenit prunc; căcĭ, ce este vrâsta omuluĭ, dacă memoria faptelor nóstre nu s'ar uni cu vécurile cele maĭ dinainte?“ [1])

* * *

8) Istoria singură póte, ca într'o panoramă întinsă, să ni arate împĕrăţiile trecute înainte de miĭ de anĭ; ea ne face privitorĭ la luptele, la revoluţiile, la sfaturile, la serbările întâmplate de la începutul lumeĭ; ea scóte din mormînte pre strămoşiĭ noştri, şi ni'ĭ înfăţişéḑă ca viĭ dinaintea ochilor, cu tóte virtuţile, cu tóte patimile, cu tóte năravurile lor. Ea, dar ne légă cu vecia, puind în comunicaţie sĕmînţiile trecute cu noĭ, şi ĭarăşĭ şi pre noĭ cu sĕmînţiile viitóre, cărora are să le trădee povestirea faptelor nóstre.

Ce ne dă Istoria.

Pe lângă tóte aceste, istoria maĭ are şi nepreţuitul dar de a judeca cu nepărtinire faptele contimporanilor noştri, pre carii noĭ nu avem curajul saŭ destoinicia de a'ĭ cunósce drept şi adevĕrat.

* * *

9) Studiul istorieĭ, Domnilor meĭ, a fost în tóte timpurile ocupaţia de predilecţie a ómenilor gânditorĭ. Nicĭ-odată însă n'a avut importanţa şi universalitatea de care se bucură astăḑĭ. La ceĭ vechĭ, ea era partea numaĭ a oştenilor şi a filosofilor, din pricina scumpeteĭ manuscripturilor. Astăḑĭ, însă, orĭ şi unde naţia este ceva înaintată, istoria este cetirea obştéscă a tutulor stărilor, până şi celor înjosite. In Franţa, ţĕranul, séra la colţul foculuĭ, ca să se odihnéscă de trudele ḑileĭ,

Popularizarea studiuluĭ istorieĭ.

[1]) Cicero în Orat. Cart. 34.

www.dacoromanica.ro

cetesce măreţele reforme a Constituantei, şi strălucitele biruinţe a lui Napoleon. In Prusia, de câte orĭ mi s'a întâmplat să vĕd, în vremea popasuluĭ, pre muncitorul de pământ cetind, la umbra unui copaciŭ, faptele marelui Friderik.

* * *

10) Acéstă norocită popularitate a istorieĭ vine maĭ ales din douĕ pricinĭ: Cea întîiŭ este că astăzĭ fiesce-care cetăţean are drept şi îndatorire de a se ocupa cu trebile statuluĭ, că fieşi-cine doresce a sci care sînt şi cum se păzesc drepturile naţionale, câştigate de cătră strĕmoşi; şi unde póte cine-va să le găséscă maĭ bine desluşite de cât în istorie? A doua pricină, şi cea de căpetenie, este aflarea tiparuluĭ, mulţumită, şi de o mie de orĭ mulţumită acelui care d'întâiu a găsit acéstă artă, cea mai mare împraştiitóre şi păstrătóre a întâmplărilor, fără care istoria nicĭ-odată n'ar fi ajuns în cinstea universală în care se află. Nicĭ nu pot să vĕ arăt cât lipsa acesteĭ înalte aflări arunca nedumerire în povestirĭ, nesiguranţă şi întuneric în tot. Acéstă lipsă, Domnilor meĭ, este pricina că între Românĭ, chiar şi între ceĭ maĭ însemnaţĭ, se găsesc aşa de puţinĭ carii cunosc istoria. Tiparul, la noĭ, nu este încă destul de slobod şi de împrăştiat; noi n'avem încă publicată în limba naţională măcar o istoriă universală; şi ce vorbesc de istoria universală, când chiar analele patrieĭ nóstre zac în întuneric, păstrate numaĭ în nisce manuscripte, din carĭ douĕ, din pricina copiştilor, nu se potrivesc![1]) Şi cu tóte acestea tiparul ar fi cel maĭ sigur şi maĭ grabnic mijloc ca să ajungem la civilisaţia societăţeĭ Europene. Noĭ, carii ne fálim cu propăşirile ce socotim că facem, noĭ, carĭĭ nu

Causele şi pedicile popularisării studiuluĭ istorieĭ

[1]) Acéstă lipsă, după dece anĭ de muncă, însfârşit, sunt îndestul de norocit de a o îndeplini. 1852.

www.dacoromanica.ro

vorbim de cât luminare şi civilisaţie, dacă voim să avem în faptă aceea ce vorbim, ar trebui să urmăm pildeĭ Nord-Americanilor, a cărora cea întîiŭ trébă de care se apucă când îşĭ făcu o nouĕ aşeḑare, este să deschidă un drum şi să aducă cu dînşiĭ un tésc, spre tipărirea unuĭ jurnal. Prin acéstă îndoită operaţie, eĭ ajung ţelul, şi fac analisul a orĭ-ce sistem social, pentru-că, cum ḑice Volney, societatea nu este alta de cât comunicaţia uşóră şi slobodă a persónelor, a lucrurilor şi a ideilor..

* * *

11) Dacă istoria, indeobşte, adecă a némuluĭ omenesc, este aşa de interesantă în resultatele sale, cu cât maĭ mult trebue să ne fie istoria patrieĭ, a loculuĭ unde am vĕḑut ḑiua? Omul tot-da'una înainte de ném 'şĭ-a iubit familia, înainte de lume 'şĭ-a iubit némul şi partea de pămînt, fie mare, fie mică, în care părinţiĭ sĕĭ aŭ trăit şi s'aŭ îngropat, în care el s'a născut, a petrecut dulciĭ anĭ aĭ copilărieĭ ce nu se maĭ întorc, a simţit cea întîiŭ bucurie şi cea întîiŭ durere de bărbat. Acest simţimênt sînt, nu cunosc încă nicĭ un ném, nicĭ o semińţie cât de brută, cât de sĕlbatecă, care să nu'l aibă. M'aşĭ întinde prea departe de subiectul meŭ, dacă ma'şĭ pune a vĕ arĕta pilde despre acésta: ele sînt nenumĕrate. Istoria nóstră naţională.

* * *

12) Ce interes mare trebue să aibă istoria naţională pentru noĭ, îmĭ place a crede că şi D-vóstră o înţelegeţĭ ca şi mine. Ea ni arată întâmplările, faptele strĕmoşilor noştri, care prin moştenire sînt şi a nóstre. Inima mi se bate când aud rostind numele luĭ Alexandru cel bun, luĭ Ştefan cel mare, luĭ Mihaĭ Vitézul; da, Domnilor meĭ! Şi nu mĕ ruşinez a vĕ ḑice, că aceştĭ bărbaţĭ pentru mine sînt maĭ mult de cât Alexandru cel mare, de cât Annibal, de cât Cesar: aceştia sînt eroiĭ lumiĭ,

www.dacoromanica.ro

în loc că ceĭ dintâiŭ sînt eroiĭ patrieĭ mele. Pentru mine bătălia de la Răsboenĭ are maĭ mare interes de cât lupta de la Termopile, şi isbândile de la Racova şi de la Calugăreni îmĭ par maĭ strălucite de cât acele de la Maraton şi Salamina, pentru că sînt câştigate de cătră Românĭ! Chiar locurile patrieĭ mele îmĭ par maĭ plăcute, maĭ frumóse de cât locurile cele maĭ clasice. Sucéva şi Târgovişte sînt pentru mine maĭ mult de cât Sparta şi Atena! Baea, un sat ca tóte satele pentru străinĭ, pentru Românĭ are maĭ mult preţ de cât Corintul, pentru că în Baea, avanul Riga a Ungarieĭ, Mateĭ Corvinul, vitézul vitejilor, Craiul Crailor, cum îĭ ḑicea Sixt. IV, rănit de sabie Moldovénă, fu pus în fugă, şi uită drumul patrieĭ nóstre!

Interesul istorieĭ nóstre naţionale pentru noĭ.

* * *

13) Trebuinţa istorieĭ patrieĭ ni este neapărat chiar pentru ocrotirea drepturilor nóstre împotriva naţiilor străine. Neavînd istorie, fiesecare popor duşman ni-ar putea ḑice cuvintele D-luĭ Aaron: „Inceputul ce aĭ este necunoscut, numele ce porţĭ nu este al tĕŭ, nicĭ pămîntul pe care locuescĭ; sórta ta aşa a fost ca să fiĭ tot după cum escĭ: lépădă-te de începutul tĕŭ, schimbă-ţĭ numele, saŭ primesce pe acesta ce ţi-l daŭ eŭ, ridică-te şi du-te din pămîntul pe care locuescĭ, căcĭ nu este al tĕŭ, şi nu te maĭ munci în zadar, căcĭ tu nu poţĭ fi maĭ bine de cum escĭ.“ Şi în adevĕr tóte aceste cuvinte ni s'a ḑis de cătră străinĭ; începutul nostru ni s'a tăgăduit, numele ni s'a prefăcut, pămîntul ni s'a sfâşiat, drepturile ni s'aŭ călcat în picióre, numaĭ pentru că n'am avut cunoscinţa naţionalităţeĭ nóstre, numaĭ pentru că n'am avut pe ce să ne întemeiăm şi să ne apĕrăm dreptăţile.

Necesitatea istoriĭ naţionale pentru sprijinirea drepturilor nóstre

* * *

14) Domnilor. când aş fi aşa de norocit să desvoltez maĭ mult în inima D-vóstră interesul pentru istoria patrieĭ, m'aşĭ fáli că am sporit

www.dacoromanica.ro

în D-vóstre şi iubirea cătră patrie, şi că prin urmare am contribuit la păstrarea naţionalităţeĭ; căcĭ, ce póte maĭ mult să ne-o păstreze, de cât acéstă istoriă, carĭ ni arată ce am fost, de unde am venit, ce suntem, şi, ca regula de treĭ, ne descopere şi numĕrul necunoscut: ce avem să fim!

Ce ar trebui să fie Istoria naţională pentru noĭ.

O asemenea carte ar trebui să fie pentru noĭ aceea ce Iliada era pentru Grecĭ. Şi să mĕ credeţĭ, Domnilor, că şi istoria nóstră are întâmplărĭ, are portreturĭ carĭ nicĭ-de-cum n'ar rĕmânea maĭ jos de cât eroiĭ celor vechĭ, dacă acestora li s'ar scóte aureola poetică, cu care pana geniuluĭ i-a înfrumuseţat. Totul este, că vécurile eroice şi mithologice a trecut de mult, că astă-ḑĭ poesia nu se găsesce nicĭ măcar în versurile poeţilor, şi că numaĭ un Omer a fost în lume.

* * *

15) Negreşit că istoria Sparteĭ, a Athĕneĭ, a Romeĭ are maĭ mult interes de cât a nóstră pentru tot strĕinul; de'ntâiŭ pentru că Greciĭ şi Romaniĭ sînt popórele care până acum resumă civilisaţia şi lumea veche; al doilea, pentru că înrîurirea lor încă până astă-ḑĭ se păstréză asupra nóstră prin pravilele religióse şi civile, prin sciinţe, prin arte, prin pămîntul ce 'l-am moscenit de la dânşiĭ, şi în sfârşit pentru că tótă instrucţia clasică a junimeĭ încă astă-ḑĭ se raḑimă pe istoria Grecilor şi Romanilor; şi maĭ ales pentru că faptele acestor popóre s'a scris de nisce bărbaţĭ ca Tucidid, ca Tacit, ca Tit-Livie. Subt aceste priviriĭ, eŭ singur mărturisesc interesul universal a istorieĭ Grece şi Romane; dar în ce se atinge curajul individual, de îndrăsnéla faptelor, de statornicia apĕrăreĭ, de mărinimia şi bărbăţia Voevoḑilor noştri, carĭ, de şi pe un teatru strimt şi cu micĭ mijlóce, a sĕvârşit lucrurĭ uriaşe, în tóte aceste, Domnilor meĭ, nu mĕ tem de a ḑice că istoria nóstră ar fi maĭ jos de cât istoria a orĭ şi căruĭ popor vechiŭ saŭ

www.dacoromanica.ro

nou. Lupta naţională a Românilor cariĭ, maĭ treĭ, vécurĭ, aŭ apĕrat cu sabia Creştinătatea împotriva tutulor puterilor Islamismului, Domnia luĭ Alexandru cel Bun şi a luĭ Mircea cel Bĕtrân a cărora nume resumat de la Marea Baltică până la porţile Bizanţieĭ, strălucitele fapte a unuĭ Stefan cel Mare, blânda figură a luĭ Négu V. V. carele, ca Ludovic XII a Franţeĭ, lăsă sfaturĭ fiuluĭ sĕŭ să domnéscă, abdicarea luĭ Petru Schiopu care preferă să se scobóre de pe tronul Moldoveĭ, de cât să plătéscă bir Turcilor, chipul măreţ. şi întocmaĭ ca al luĭ Ahil, al luĭ Mihaĭ Vitézul singurul Voevod ce ajunsese a uni părţile Daciei vechĭă, şi se putea intitula: „Mihail, cu mila lui Dumneḑeu, Domn Valahieĭ, Moldoveĭ şi Transilvanieĭ“ inima de eroŭ şi geniul bărbătesc al Dómnelor Elena şi Florica, patriotismul preotului Farcaş şi înalta înţelepciune a luĭ Miron Costin, carele cu aceeaşĭ mână purta sabia spre apĕrarea patrieĭ, şi condeiul spre scrierea analelor naţionale, rivalitatea numaĭ spre bine a Domnilor Mateĭ şi Vasile, marele planurĭ sprijinite de marĭ talenturĭ a luĭ Şerban Cantacuzino, pentru care tronul Valachieĭ se părea prea mic şi râvnia tronul Bizanţieĭ, apĕrarea a nouĕ-spre-ḑece plăeşĭ în cetatea Némţuluĭ împotriva armieĭ întregĭ a luĭ Sobieski, mântuitorul Vieneĭ, tóte aceste figurĭ, tóte aceste fapte ar merita mirarea chiar şi a strĕinilor, când istoria nóstră ar fi maĭ bine cunoscută. Vroiţĭ însă, un interes de roman, varietate de întâmplărĭ, episodurĭ patetice, tragediĭ carĭ să vĕ scótă lăcrămĭ din ochĭ, grozăviĭ care să vĕ ridice pĕrul pe cap, apoĭ nu voiŭ avea trebuinţă de cât să vĕ povestesc cruḑimile şi viaţa avanturieră a luĭ Vlad Ţepeş, mórtea vrednică de un principe a luĭ Despot Eraclidul, domnia luĭ Alexandru Lăpuşnénu, intrarea Cazacilor sub Hmelniţki în Moldova, care singură este o poemă întrĕgă, năvălirile Tătarilor, tăerea luĭ Brâncovénul şi a familieĭ sale, una din cele maĭ triste privi-

Interesul Istorieĭ nóstre faţă de Istoria Grecilor şi a Romanilor.

Istoria nóstră are şi interes de roman şi de dramă.

www.dacoromanica.ro

lescĭ ce istoria universală póte întăţişa, catastrófa lui Grigore Ghica, în care se întâlnesce tot neprevĕḑutul drameĭ, şi câte alte scene grozave şi uĭmitóre, câte alte întâmplărĭ de cel maĭ mare interes chiar pentru indiferenţi!

* * *

16) Pe lângă aceste, istoria Românéscă maĭ are un interes şi maĭ universal. Patria nóstră, prin o sórtă vrednică de tótă jalea, a fost menită din cea maĭ bĕtrână vechime să fie tétrul năvălirilor şi a rĕsbóelor strĕinilor. Inaintea velétuluĭ creştinesc găsim pre Darie, pe Alexandru cel Mare, pe Lisimah, luptându-se cu Dacii, a cărora pămînt 'l-am moscenit noĭ. O sută de anĭ după Hristos întâlnim pe Decebal, cel maĭ însemnat Rege barbar care a fost vre o dată, maĭ măreţ, maĭ vrednic de a fi pe tronul Romeĭ, de cât miseiĭ urmaşĭ a lui August. In adevĕr, acest Decebal merita atât de puţin numele de barbar cât şi orĭ ce alt bărbat mare care doresce a'şĭ civilisa ţara. „Este barbar, ḑice Domnul Saint-Marc Girardin, acela care subt Domiţian, biruitor legiónelor Romane cerea ca Impĕratul în loc de bir să'ĭ trimétă meşterĭ şi lucrătorĭ de tot felul, atât în artele rĕsboĭuluĭ precum şi în acelea a păceĭ? Este un barbar acela care, înainte de a începe resboiul împotriva Romanilor, căuta până în fundul Asieĭ alianţa unuĭ alt duşman a Romeĭ, a Rigăĭ Partilor?" Până acolo se întindea politica acestuĭ bărbat însemnat. Insă, un eroŭ maĭ mare se pornesce asupra luĭ, Decebal trebue să se plece, patria i se supune, şi nevroind a o vedea róbă, el care o ţinuse slobodă şi mândră, carele lua bir de la domnitoriĭ lumiĭ, îşĭ dă singur mórtea, şi scapă de a figura în triumful luĭ Trajan, singurul Impĕrat păgân pe carele, din pricina virtuţilor sale, creştiniĭ 'l-aŭ pus în raĭŭ. Aşa, Domnilor meĭ, se sfârşesce rĕsboĭul Dacilor, una din epocele cele maĭ importante din istoria Romeĭ.

Istoria patrieĭ nóstre este importantă şi prin însemnătatea faptelor din anticitate.

Pliniu cel tînĕr atesta acésta.

www.dacoromanica.ro

Plinie cel tînăr, într'una din scrisorile sale, ni dă ideea cea mai dréptă despre acest cumplit rĕsboiu, în care era să se hotărască pricina civilisaţiei şi a barbariei. Caninius, unul din prietenii sei, facea o poemă asupra acestuĭ rĕsboiŭ; Plinie îl îndemnă în întreprinderea sa. „Aĭ dreptate, îĭ scrie, să ĭeĭ acest sujet; nu este altul maĭ noŭ, maĭ bogat, maĭ întins, maĭ poetic, şi voĭ ḑice însuşĭ maĭ fabulos, măcar că tot-d'a-una adevĕrat. Veĭ avea a zugrăvi canalurĭ săpate în nisce ţĕrĭ necunoscute, podurĭ aruncate pentru întâiaşidată pe fluvĭĭ repede, laghere aşeḑate în mijlocul unor munţĭ neapropiaţĭ până atuncĭ, un Rege silit să fugă, silit să se omóre, dar care móre cu tot curajul sĕŭ, şi în sfârşit douĕ triumfurĭ: unul, carele fu cel întâiu pe care Romanĭĭ îl câştigară asupra Dacilor, până atuncĭ nebiruiţĭ; şi cel-alt, care fu cel de pe urmă în care biruinţa isprăvise peirea acestuĭ popor. Greutatea este ca să te poţĭ ţinea deopotrivă cu mărimea sujetuluĭ.“ Pagubă, că aceste poeme s'a perdut; el ar fi putut să ni dea o mulţime de detailurĭ asupra acesteĭ lupte.

* * *

17) Trece o sută de anĭ, şi patria nóstră, schimbată în colonie Romană, începe a se face tétrul unde sórta Imperieĭ se hotărésce de cătră barbarĭ; la Dunăre este lupta între barbarie şi civilisaţie. Alanĭ, Avarĭ, Ġepizĭ, Goţĭ, Hunĭ, Lombarḑĭ, Bulgarĭ, pe toţĭ aceştĭ îĭ vedem trecênd şi petrecênd prin ţĕrile nóstre, sfâşiind una după alta imperiŭ Cesarilor, rĕsipind-o în urmă de tot, şi prefăcênd, în sfârşit, faţa Europeĭ. Istoria tutulor acestor popóre barbare, care este lipită cu începutul tutulor naţiilor nouĕ, ar rĕmânea întunecată dacă nu s'ar desluşĭ prin istoria românéscă.

Patria nóstră a fost tétrul năvălirei barbarilor.

* * *

18) Invremile moderne iarăşĭ vedem Moldavia şi Valahia menite ca şi în timpul de demult

www.dacoromanica.ro

a fi locul luptelor celor mai sângeróse. Ungurii, Polonii aŭ hotărît aicea cea mai mare parte a rĕsbóielor lor cu Turcia. Subt zidurile Hotinuluĭ, Sobieţki câştigă reputaţia militară, care pe urmă îl chiamă pe tronul Iagelonilor. Imperialiştiĭ, moştenitorii Uugurilor, culeg iarăşi în ţările nóstre cele mai frumóse trofee asupra Osmanilor. Vine începutul véculuĭ al opt-spre-dĕcelea, şi Moldova vede figura cea mai măréţă din tóte, a luĭ Petru cel Mare. De atuncĭ maĭ tóte biruinţele Rusieĭ asupra Turcieĭ se câştiga în principaturi; bătăliile, tractatăturile, generaliĭ isbânditorĭ aĭ acesteĭ puterĭ pórtă nume de locurĭ Românescĭ. Nimenĭ, dar nu póte tăgădui interesul universal a uneĭ istoriĭ care ne înfăţişézĕ nisce întâmplărĭ aşa de importante, nisce bărbaţĭ aşa de strălucitĭ, nisce naţiĭ aşa de numeróse şi deosebite, care tóte pe pământul patrieĭ nóstre aŭ lăsat urme de trecerea lor, monumenturi de existenţa ce au avut, bine-cuvîntărĭ saŭ blestemurĭ, unele şi altele meritate prin facerile de bine saŭ prin rĕutăţile ce ne-aŭ lăsat.

Evenimente mari întâmplate la noĭ în timpurile moderne.

* * *

19) Insă cu cât acéstă istorie este interesantă, cu atâta este şi grea de înfaţişat; şi cu tóte aceste eŭ îndrăsnesc a primi asupra mea o sarcină aşa de mare; nimenĭ nu simte mai bine de cât mine, cât este ea maĭ presus de putinţa mea. Las, că chiar slabul meŭ talent este nedestoinic de a trata după cuviinţă un asemenea înalt sujet, dar chiar împrejurările din afară sînt împotriva mea. O singură istorie complectă şi sistematică nu avem încă despre Românĭ; însuşĭ şirul Domnilor nu este încă clasificat şi statornicit prin făclia uneĭ criticĭ sănătóse. Documenturile oficiale şi acturile publice, care sînt cea întâiŭ şi cea maĭ puternică dovadă a adevĕrurilor istorice, ne lipsesc cu totul; din pricina deselor revoluţiĭ care în atâtea rânduri ne-au pustiit patria, ele sînt perdute pentru tot-d'auna, sau îm-

Istoria nóstră e grea de făcut din causa lipseĭ de isvóre.

www.dacoromanica.ro

prăştiate prin ţărĭ streine, pe la particularĭ, saŭ în bibliotecele Ungarieĭ, Polonieĭ, Transilvanieĭ, Moskveĭ, Petersburgului, Vieneĭ şi chiar a Stokholmului. Aşa dar în lipsa acestor isvóre de căpetenie, noĭ nu avem de cât Letopisiţele ţăreĭ şi istoriele Ungarieĭ, Polonieĭ şi Turcieĭ, cu care patria nóstră aŭ stătut în strânse relaţiĭ; dar şi aceste isvóre sînt încă departe de a fi desávârşite. Cronografurile Românescĭ, în ce se ating maĭ ales de întâiele timpurĭ a Principatelor, nu se potrivesc nicĭ de cum cu autoriĭ străinĭ, nu se potrivesc măcar între dênsele. Istoriciĭ vechĭ, Unguri, Poloni şi Turcĭ, nu coprind, precum se înţelege de la sine, de cât fragmenturĭ despre istoria nóstră, şi aceste încă adesea întunecate prin duhul partideĭ şi a ureĭ. Ne maĭ rĕmân încă istoriele, observaţiile istorice, călătoriele publicate despre ţările nóstre de deosebiţĭ streinĭ în deosebite limbĭ, aceste sînt ajutorul de căpetenie pentru compunerea analelor naţionale, şi maĭ ales scrierile luĭ Gebhardi şi a luĭ Egel, care, prin ostenitórele lor lucrărĭ, aŭ meritat bine de la Românĭ. Lipsa cea maĭ mare ni s'ar putea îndeplini prin nepreţuitele uvragiurĭ a luĭ Samuil Clain şi a luĭ George Şincaĭ, a cărora viaţă n'a fost de cât o lungă luptă şi o întrégă jertfă pentru patrie; dar din nenorocire, aceste mult dorite şi mult aşteptate scrise până acum n'aŭ eşit de sub tipar, şi, cum mĕ tem, nu vor eşi încă multă vreme.

* * *

20) Pe lângă greutatea sarcineĭ ce se pricinuesce prin haosul atâtor materiale aşa de înfelurite, aşa de împrăştiate, aşa de încurcate şi câte odată aşa de sărace, apoĭ se maĭ înfăţişază şi îndatoririle ce se cer de la orĭ-ce istoric, fără privire asupra formeĭ de afară, talentul şi stilul compunereĭ. Lucian, născut sub Traian, cere următórele calităţĭ şi datoriĭ de la un bun istoric. El vrea ca istoricul să fie înţelept, să aibă simţimêntul cuviinţelor, să

www.dacoromanica.ro

scie a gândi şi a'şĭ înfăţişa gândirile, să fie cunoscut în trebile politice şi militare ; să fie slobod de frică şi de ambiţie, nelipicios miteĭ saŭ amenințăreĭ să spue adevĕrul fără slăbiciune şi amărâre, să fie drept, fără asprime, censor fără oţeţire şi fără clevetire ; să n'aibă nicĭ duh de partidă, nicĭ însuşĭ duh naţional: îl vreaŭ, ḑice el, să fie cetăţeaŭ a lumeĭ, fără stăpân, fără pravilă, fără privire către opinia vremeĭ sale, şi nescriind de cât pentru stima ómenilor cu drépta judecată, şi pentru lauda viitorimeĭ.

E greu a fi istoric.

Aceste sînt însuşirile unuĭ bun istoric: în vremea luĭ Lucian póte că se întâmplaŭ la mulţĭ; dar astă-ḑi, când egoismul şi ambiţia întunecă talenturile cele maĭ marĭ, puţinĭ s'ar gási care să le adune. Fără să vroesc saŭ să mĕ pot pune maĭ sus, saŭ măcar deopotrivă cu alţiĭ, socot că nu 'mĭ veţĭ lua rĕŭ încredinţarea ce vă daŭ. că rĕul şi minciuna nu vor găsi nicĭ-odată în mine un apĕrător, şi că tot-d'a-una mĕ voiŭ sili a vĕ spune adevĕrul, caracterul principal al istorieĭ ; iar când nu voiŭ putea ḑice, voiŭ tăcea, şi D-vóstră veţĭ înţelege pentru ce. Imĭ veţĭ erta numaĭ o mică plecare pentru naţia mea, fără însă să credeţĭ că aş denatura faptele, saŭ că aş ecscusa aceea ce meritĕ ocară. Insă cum ḑice Karamzine, pe carele nu mĕ pot opri de a'l împrumuta aşa de des, „simţimêntul de *noĭ* şi al *nostru* însufleţéză povestirea pentru că atât o părtinire grósă, partea unuĭ duh slab şi a unuĭ suflet fără înălţare, este nesuferită într'un istorian, pe atâta îĭ aflăm că'dură, energie şi încântare, când iubirea patrieĭ îĭ îndréptă condeiul. Nicĭ-odată nu va fi suflet în care să nu domnéscă acest simţimênt generos. In Tucidid noĭ vedem tot-d'auna un Atenian; Tit-Livie este pururea un Roman".

* * *

21) In mine veţĭ găsi un Român, însă nicĭ-odată până acolo ca să contribuesc la sporirea

www.dacoromanica.ro

Romano-manieĭ, adică mania de a ne numi Romanĭ, o patimă care domnesce astă-ḑĭ maĭ ales în Transilvania, şi la uniĭ din scriitoriĭ din Valahia. Petru Major, de fericită aducere aminte, prin cartea sa despre începutul Românilor, publicată pentru întâiaşĭ-dată la anul 1812, ca un noŭ Moise a desceptat duhul naţional, mort de maĭ mult de un véc; şi luĭ îĭ sîntem datorĭ cu o mare parte a impulsuluĭ patriotic ce de atuncĭ s'aŭ pornit în tus-trele provincĭ a vecheĭ Dacia. Pe de altă parte, însă au avut şi nevinovata nenorocire să producă o şcólă, destul de numerósă, de Românĭ noĭ, carĭ, fără a'şĭ sprijini ḑisele cu faptele, socot că trag respectul lumeĭ asupră'şĭ, când strig că se trag din Romanĭ că sînt Romanĭ, şi prin urmare cel întâiŭ popor din lume. Acéstă manie s'a întins până acolo, în cât uniĭ îşĭ însuşesc chiar şi faptele şi istoria bĕtrânilor Romanĭ de la Romulus şi până la Romulus-Augustul. Aşa, D. Aristia, pre care îl cinstesc ca bun traducetor a uneĭ părţi a Iliadeĭ, într'un poem epic, ecsaltat de un entusiasm puţin potrivit cu un Roman, D. Aristia, ḑic, numesce Roman pre Longin, Sutaşul Roman, carele a străpuns cósta Domnuluĭ nostru Isus Hristos, când era rĕstignit pe cruce, şi nu'şĭ póte ascunde bucuria că cel întâiŭ creştin a fost un Roman.

Curentul istoric în Transilvania.

* * *

22) Să ne ferim, Domnilor meĭ, de acéstă manie care trage asupra nóstră rîsul streinilor. In poziţia nóstră de faţă, cea întâiŭ datorie, cea întâiŭ însuşire trebue să fie modestia; altmintrelea, am putea merita aceea ce ḑice D. Eliad, că numaĭ naţiele bancrute vorbesc de strămoşiĭ lor, bună-óră ca şi eugeniştiĭ scăpataţĭ. Să ne scoborâm din Ercul, dacă vom fi mişeĭ, lumea tot de mişeĭ ne va ţinea; şi d'impotrivă, dacă isgonind demoralisaţia şi neunirea obştéscă care ne dărâmă spre peire, ne vom sili cu un pas maĭ sigur a ne îndrepta

La ce să ne servéscă gloria strămoşilor Romanĭ.

www.dacoromanica.ro

pe calea frăţieĭ, a patriotismuluĭ, a uneĭ civilisaţiĭ sănătóse şi nu superficiale, cum o avem, atuncĭ vom fi respectaţĭ de Europa, chiar dacă ne-am trage din hordele luĭ Gengis-Han. Aşa dar, Domnilor meĭ, eŭ nu voiŭ ascunde că legile, că obiceiurile, că limba, că începutul nostru se trag din Romanĭ; istoria de mult a vĕdit aceste adevĕrurĭ; dar, încă odată vĕ maĭ spun, sînt departe de a măguli o manie ridicolă, vorbindu-vĕ dé faptele Romanilor, ca când ar fi ale nóstre; ci voiŭ face ceva maĭ folositor, mĕ voiŭ sili a vĕ îndemna, că dacă vroiţĭ să fiţĭ cunoscuţĭ de adevĕraţĭ fiĭ aĭ Romanilor, apoĭ să faceţi şi D-vóstră ceva care să se pótă sămălui cu isprăvile poporuluĭ de lume domnitor.

* * *

23) Inainte de a sfîrşi, daţi-mĭ voe, Domnilor meĭ, să chem luarea vóstră aminte asupra cursuluĭ meŭ. Dacă Grecii aŭ căḑut odată sub jugul luĭ Filip, şi în urmă sub jugul Romanilor, este pentru că aŭ voit să fie Plateanĭ, Tebanĭ, Atenianĭ, Spartianĭ şi nu Helenĭ, tot aşa şi strămoşiĭ noştri aŭ voit să fim Ardelenĭ, Muntenĭ, Moldovenĭ şi nu Românĭ, rare-orĭ eĭ aŭ venit să se privéscă între dânşiĭ ca o singură şi aceiaşĭ naţie; în neunirea lor, dar trebue sa vedem isvorul tutulor nenorocirilor trecute, a cărora urme încă până astă-ḑĭ sînt viĭ pe pămîntul nostru. Departe de a fi părtinitorul unuĭ simţimênt de ură către cele-alte părţĭ a némuluĭ meŭ, eŭ privesc că patria mea tótă acea întindere de loc unde se vorbesce Românesce, şi ca istorie naţională, istoria Moldavieĭ întregĭ înainte de sfâşierea eĭ, a Valachieĭ şi a fraţilor din Transilvania. Acéstă istorie este obiectul cursuluĭ meŭ; întinḑêndu-mĕ, cum se înţelege de la sine, maĭ mult asupra întâmplărilor Moldavieĭ, nu voiŭ trece sub tăcere şi faptele vrednice de însemnat a celor-alte părţĭ a Dacieĭ, şi maĭ ales a Românilor din Valachia, cu care sîntem fraţĭ şi de

Desavantagele separatismului şi ale neunireĭ.

www.dacoromanica.ro

cruce, şi de sânge, şi de limbă, şi de legĭ. Prin urmare, vă rog, să însemnaţĭ că eŭ nu voiŭ descrie faptele deosebit, după anĭ şi ḑile, ci într'un chip colectiv.

* * *

24) Pânĕ acum toţĭ aceĭ ce s'aŭ îndeletnicit cu istoria naţională, n'aŭ avut în privire de cât biografia Domnilor, nepomenind nimic de popor, isvorul a tutulor mişcărilor şi isprăvilor, şi fără care stăpânitoriĭ n'ar fi nimic. Mĕ voiŭ sili să mĕ feresc de acéstă greşélă de căpetenie ; ci, pe lângă istoria politică a ţărilor, atât cât voiŭ fi ajutat de documenturile şi tradiţiile vechĭ, voiŭ căuta a vĕ da şi o idee lămurită asupra stăreĭ sociale şi morale, asupra obiceiurilor, prejudiţiilor, cultureĭ, negoţuluĭ şi literatureĭ vechilor Romanĭ. Departe de a mĕ pune ca ocărâtorul vremeĭ trecute, îmĭ voiŭ face o deosebită datorie să vă înfăţişez acea veche întocmire guvernamentală, acea adunare de pravile fundamentale, cunoscute sub numele de *obiceiul pământuluĭ*, sub care patria nóstră s'a păstrat maĭ multe vécurĭ tare şi puternică. Prin acésta, veţĭ cunósce Domnilor, că acel trecut nu era aşa de rĕŭ, aşa de varvar, precum se plac uniĭ şi alţiĭ a vi'l înfăţişa ; ci, că avea şi el multe aşezămînturĭ, multe orânduelĭ pe care chiar politiciĭ şi economiscĭĭ de astăḑĭ le mărturisesc de bune !

Istoria naţională să coprindă nu numaĭ biografiile domnitorilor, ci istoria întregului popor român.

* * *

25) Istoria Românilor ca şi a tutulor naţiilor moderne, se împarte în istoria veche, de mijloc şi nouă; fiesce care din aceste se sub împarte în maĭ multe perióde, care tóte se încep cu vre-o epocă însemnată. Nu vĕ voiŭ vorbi de cât de împărţéla principală.

Impărţirea istorieĭ.

* * *

26) Istoria veche se începe de la cele întâiŭ timpurĭ istorice a Dacieĭ, şi merge până la întemeierea staturilor Valachieĭ (1290) şi Mol-

www.dacoromanica.ro

davieĭ (1350). In acéstă întindere de vreme vedem cu risipa Dacilor, împopcrarea ţăreĭ lor coloniĭ Romane, înflorirea acestora până sub împèratul Aurelian, şi risipirea lor prin năvălirea barbarilor, care, uniĭ după alţiĭ, s'aŭ schimbat necontenit pe pământul nostru, de la 270 şi până la 570, când Avariĭ s'aŭ tras în Panonia, lăsând Dacia slobodă. Intr'aceste vremĭ grele, vedem, însă, din când, în când, pe micul popor Român, chiar în mijlocul semiinţiilor de alt neam, retras şi ascuns în văile şi poenele Carpaţilor, păstrându-şĭ naţionalitatea, legile, limba şi obiceiurile, ca un scump patrimoniŭ primit de la părinţĭ. In vécurile X şi XI, rĕsuflându-se de năvălirile barbarilor. Românii prind îndrăsnélă, es din asilurile lor, şi pe cóstele saŭ la pólele munţilor se alcătuesc în micĭ capitanaturĭ şi Voevozii, sub şefĭ de sângele lor; şi, în sfârşit, în vécurile XIII şi XIV se întind pe şesurĭ, es în ţară, după espresia vechelor cronice, şi întemeiază douĕ staturĭ neatârnate: a Valachieĭ şi a Moldavieĭ.

Istoria veche a Românilor.

* * *

27) Cu formarea principaturilor se începe istoria de mijloc, şi se sfârşesce cu desăvârşita lor cădere sub Domniĭ Fanarioţĭ, 1716. Acéstă parte a istorieĭ este adevĕrata istorie a Românilor. Indată după întocmirea lor în staturĭ neatârnate, îĭ vedem luptându-se cu popórele megieşite pentru păstrarea naţionalităţeĭ lor; nicĭ-odată duhul isbândeĭ şi a năvălireĭ nu i-aŭ povăţuit; ci tóte rĕsbóiele lor aŭ avut un ţel nobil şi sfânt: apĕrarea patrieĭ şi a legeĭ. Dar, în aceste lupte, statornicia, curagiul, isprăvile, biruinţele lor ne par fabulóse, potrivindu-le cu micul lor numĕr şi cu puţinele mijlóce ce le-aŭ stătut dinainte. Duşmanĭ de ḑece orĭ maĭ puternicĭ de eât dânşiĭ îĭ vedem bântuiţĭ şi puşĭ în fugă. Insă, un colos straşnic, un nor cumplit se ivesce pe orizontele Europeĭ: islamismul se arată,

www.dacoromanica.ro

şi tóte naţiele tremură pentru legea şi naţionalitatea lor. Serbia, Bulgaria, Albania, Macedonia, Iliria, Friulul, Crîmul, se fac provinciĭ Turcescĭ; cetatea luĭ Coustantin. Roma cea nouă, maica oraşelor, se face capitala Sultanilor, şi semiluna se înalţă în locul Cruceĭ pe bolta sfinteĭ Sofia. In vreme când islamismul este biruitor pretutindene, când chiar Grecia clasică se face prada Osmanilor, când tuiurile acestora resbat până în inima Ungarieĭ, numaĭ Româniĭ se împotrivesc şivoiuluĭ care înghite tóte, numaĭ eĭ staŭ ca un val apĕrător creştinătăţeĭ împotriva Musulmanilor. De multe orĭ biruiţĭ, de multe orĭ supuşĭ, dar nicĭ odată abătuţĭ până la pămînt şi desnădăjduiţĭ, îĭ vedem folosindu-se de tot prilejul, şi de la 1366 şi până la 1688 stând deapurure în luptă, Mircea cel Bĕtrân, Vlad Ţepeş, Stefan cel Mare, Mihaĭ Vitézul şi Şerban Cantacuzino aŭ fost maĭ ales neîmpăcaţĭ duşmanĭ a sectatorilor luĭ Mohamed, apărând cu sângele lor sfânta Cruce. De şi necontenit în rĕsbóie, Româniĭ însă nu uită reformele şi îmbunătăţirile din lăuntru; în vécurile XVI şi XVII maĭ ales eĭ fac marĭ înaintărĭ în civilisaţie. Şcólele lor sînt vestite în tot Orientul; Moldavia este una din cele întâĭ ţărĭ a Europeĭ, în care invenţia luĭ Gutenberg, tipografia, se introduce. Dascăliĭ, caligrafiiĭ şi praviliştiĭ Românĭ se chiamă la curtea Ţarilor Rusieĭ, şi un fiŭ al Moldavieĭ se învrednicesce a fi învĕţătorul luĭ Petru cel Mare.

Istoria de mijloc a Românilor.

In cea întâiŭ jumĕtate a véculuĭ XVII limba Românéscă se desrobesce şi câştigă dreptul de limbă a Statuluĭ; maĭ multe tipografiĭ se aşéză în amêndouĕ principatele; Vasile Lupul şi Mateiŭ Basarab, prin aceste faceri de bine îşĭ fac un nume nemuritor în istoria patrieĭ. Bărbaţĭ rĕvnitorĭ desvoltéză literatura şi duhul naţional; şi cât vor fi Românĭ, memoria şi scrierile Vorniculuĭ Ureki, a Logofĕtuluĭ Eustratie, a Mitropoliţilor Dosotheiŭ şi Varlam, a luĭ Miron Costin, Radu Grecénu, Radu

www.dacoromanica.ro

Popescu şi Ioan Neculce, nu se vor uita, nicĭ se vor pierde. Strămoşiĭ noştri cu un pas grabnic se înaintesc pe calea civilisaţieĭ Apusuluĭ; însă, tóte aceste propăşirĭ se fac înapoĭerĭ. Vremea cădereĭ le vine; în pisma naţielor streine, în neunire între dânşiĭ, uitând că sînt un singur şi acelaşĭ neam, ci despărţiţĭ, luptându-se şi slăbindu-se între dânşiĭ uniĭ pe alţiĭ sub nume de Moldoveni şi Munteni, Românii se apropie de peire. Tirania Otomană se întemeĭază asupra lor, şi cu dênsa superstiţia, ignoranţa şi întunericul. In începutul vĕculuĭ trecut, se ivesce biruitorul luĭ Carol XII, Petru cel Mare; mărinimosul monarch îşĭ plécă un ochĭ îndurător asupra popórelor creştine a Turcieĭ; Românimea saltă de bucurie. Eroul Rusieĭ, spre mântuirea obştéscă, se unesce cu Brâncoveanu şi cu Cantemir; dar, zavistia şi pisma acestor Domnĭ nimicesc un plan aşa de mare şi aşa de bine început. Pacea de la Prut întemeĭază încă pe un veac jugul Osmanlîilor asupra Principatelor de la Dunăre; cu tragerea oştirilor Rusescĭ, Românii perd cea de pe urmă scânteĭe de naţionalitate, şi cel de pe urmă drit ce le maĭ rĕmăsese, dritul de a fi ocărmuiţĭ de către Domnĭ pămîntenĭ: şi Fanarioţiĭ se fac stăpânii Moldavieĭ şi Valachieĭ.

* * *

28) Istoria nouă se începe cu vécul cel maĭ cumplit care vre-odată aŭ apăsat ţările nóstre. Tóte elementele de naţionalitate şi de patriotism sînt de mult perdute! legile fundamentale a ţăreĭ se calcă în picióre; adunările obştescĭ, sub nume de Divanurĭ, se fac numaĭ nisce formalităţĭ fără interes. O aristocraţie ignoranţă, sprijinită de Pórtă şi de Cler, pe de o parte ţine în lanţurĭ un popor de maĭ mult de douĕ milióne de ómenĭ, iar pe de alta se face stavilă chiar bineluĭ ce uniĭ din Domniĭ Fanarioţĭ vroesc a face; driturile ţăreĭ, care din care se silesce să le vîndă maĭ cu

www.dacoromanica.ro

mic preţ şi maĭ degrabă; isvórele de înavuţire publică se întrebuinţéză numaĭ în folosul unor familiĭ privilegiate. Moldavia se sfâşie înʼ treĭ părţi, Valachia este înconjurată de cetăţi Turcescĭ, zidite pe pământul eĭ. Fără ajutor din lăuntru, Româniĭ scapă tóte prilegiurile de mântuire; şi, în vreme când tóte popórele Europeĭ înaintéză spre o maĭ sdravănă întemeiere din lăuntru, şi din afară, noĭ cu aceiaşĭ repeţiciune ne apropiem de peire. Revoluţia Francesă, sguduind Europa până în cele maĭ adâncĭ a sale temeliĭ, se resimţi şi între Românĭ; uniĭ dintre eĭ se pun în comunicaţie cu Directorul francez; dar prea multe ţărĭ, prea multe stavile împiedică orĭce bună ispravă. Pe urmă, biruitorul de la Marengo, în expediţia sa din Egipet, voind a da trébă Turcilor, trimete emisarĭ în Valachia şi Moldavia ca să formeze partizanĭ ideelor nouĭ; generosul Rigas, măgulindu-se cu tăgăduinţele luĭ Bonaparte, se face propovăduitorul sloboţenieĭ; oprit în întreprinderea sa el se dă călăilor de la Belgrad şi móre pentru patrie. Dar mórtea sa nu rĕmâne neroditóre; şi ea este menită să pregătéscă regeneraţia nóstră; mórtea luĭ Rigas de o parte apăsările nesuferite a tiranilor de altă parte, ideile véculuĭ care de şi încet, dar tot începuseră a pătrunde între Românĭ, scrierile luĭ Petru Maior şi a altor bărbaţĭ patrioţĭ, contactul cu armiele Rusescĭ ce aŭ ocupat principatele de la 1806 pană la 1812, tóte aceste pregătesc întâmplările de la 1821. In vreme când în Moldavia Eteria isbucnesce şi chiamă la sloboţenie nu numaĭ pe Grecĭ, dar pe tóte popórele creştine care gemeaŭ sub jugul Turcieĭ, Teodor Vladimirescu ridică pe de altă parte în Valachia stégul naţional, vestind Românilor că vremea venise, pentru ca iar să scuture stăpânirea streinilor, să depărteze abuzurile care o rodiaŭ, şi să dobândéscă guvern naţional întemeiat pe o Şartă liberală. Pornirile şi a luĭ Ipsilanti şi a luĭ Vladimi-

Istoria nouă a Românilor.

www.dacoromanica.ro

rescu aŭ un rĕŭ sfârşit; dar, cu tóte aceste, resultatele lor pentru noĭ sînt nemăsurate. Intâmplărilor de la 1821 sîntem datorĭ, cu orĭ-ce propăşire ce am făcut de atuncĭ; căcĭ, ele ne-aŭ desceptat duhul naţional ce era adormit cu totul. De atuncĭ multe împrejurărĭ din afară ne vin în ajutor; Curtea protectóre, ca o rĕsplată pentru jertfele ce Românii i-aŭ făcut de la Petru cel Mare şi până la pacea de Adrianopolĭ, simţesce o îngrijire adevĕrată pentru sórta nóstră; şi, de şi încă Românismul nu triumfă, cum dice D. Aron, totuşĭ existenţa politică începe a ni se aşeda pe temeiurĭ maĭ statornice. In urma multor pătimirĭ, multor nenorocirĭ, un orizonte maĭ senin ni se arată, pacea de la Adrianopol se încheie între Rusia şi Turcia, şi driturĭ perdute de vécurĭ ni se întorc înapoĭ. Kiselef, un nume pe care Românii nu trebuie să'l rostéscă de cât cu recunoscinţă şi dragoste, este însărcinat cu regeneraţia patrieĭ, cu punerea în lucrare a pravilelor menite să ne facă o naţie, până la împlinirea ceĭ maĭ marĭ făgăduinţe, până la cea maĭ temeinică închizăşluire a naţionalităţeĭ nóstre, adică numirea de Domnĭ pământenĭ, şi pe viéţă, pe tronurile Moldavieĭ şi Valachieĭ.

* * *

29) Până aci, Domnilor meĭ, vine istoria ce am să vĕ înfăţişez. Sprijinul cel maĭ temeinic ca să pot ajunge la ţelul dorit, îl ascept de la indulgenţa D-vóstră şi de la nădejdea măgulitóre, că prin prelecţiile mele voiŭ putea desceptа în D-vóstră un duh de unire maĭ de aprópe între tóte ramurile némuluĭ Românesc şi un interes maĭ viŭ pentru naţie şi patrie. Acésta mĭ-ar fi cea maĭ scumpă rĕsplătire şi cea maĭ bună îmbărbătare în trudnicul meŭ drum.

Scopul lecţiunilor de Istorie ale luĭ M. Cogălniceanu.

* * *

30) Intr'o asemenea întindere de istorie, care cuprinde atâtea timpurĭ şi atâtea locurĭ, chiar

www.dacoromanica.ro

cu cea mai mare luare aminte, trebue să fac greşelĭ; orĭ-cine, însă, va bine-voi a mĕ asculta ceva, va însemna că ele se vor întêmpla din lipsa cunoscinţelor, şi nicĭ-de-cum din rea voinţă saŭ cu vre-un scop ascuns. In înfăţişarea întâmplărilor carĭ sînt aprópe de noĭ şi pe care saŭ noĭ saŭ părinţiĭ noştri le-am vĕḑut, voiŭ fi cu cea mai neadormită privighĭere, mărginindu-vĕ a vĕ arĕta numaĭ faptele împlinite, fără a voi a vĕ descoperi şi ţelurile ascunse. In epoca de la 1822 şi până la 1834, voiŭ fi maĭ ales cât se va putea maĭ scurt şi maĭ obştesc, înfăţişându-vĕ numaĭ întêmplările publice, şi acelea carĭ aŭ avut o înrîurire simţitóre asupra ţĕreĭ. Noĭ n'am ajuns încă aşa departe ca să putem trata cu nepărtinire istoria contimporană; acésta este tréba viitorimeĭ; Dumneḑeŭ dér, să mĕ ferésca de a vroi a mĕ pune censorul convĭeţuitorilor meĭ, judecându-le saŭ criticându-le purtarea şi faptele. „Acela care îşĭ înalţă duhul la vrednicia unuĭ istoriograf, ḑice Ioan Müller, pĭerde din privirea sa orĭ-ce atingerĭ momentale şi maĭ particulare. Jurnalurĭ pot aduna personalităţĭ; în tablele istorieĭ se scrie numaĭ vecĭnicul adevĕr".

M. Kogălniceánu.

Cum va face el Istoria. Nepărtinire.

SPECIILE GENULUI ISTORIC.

Istoria este unul dintre marile genurĭ literare în prosă.

Numele *istorie* de la cuvîntul grec ἱστορία vine de la verbul a *sci* a *vedé* (ἴδω, ἴδω; οἶδα) ceea ce însemnéză că istoria coprinde fapte *scinţe*, *vĕḑute* adică *adevĕrate*.

Scopul istorieĭ este de a presenta faptele omenescĭ întocmaĭ aşa cum s'aŭ petrecut, fără nicĭ o schimbare.

Orĭ-ce arĕtare exactă de fapte saŭ de lucrurĭ face parte din istorie.

www.dacoromanica.ro

Istoria se deosebesce de *sciinţă* prin aceea că *istoria* presintă lucrurile şi faptele în mod individual şi exact intocmaĭ cum se presintă ele în natură; pe când *sciinţa* le presintă óre-cum concentrate saŭ reduse la tipurĭ. Istoria devine sciinţă; *sciinţă istorică*. Când presintă faptele omenescĭ clasificate şi reduse la tipuri generale. Din acéstă sciinţă a istorieĭ face parte *filosofia istorieĭ* care caută să stabilésca legile după care se îndeplinesc faptele omenescĭ, şi *sociologia* care caută să stabilésca legile după care se îndeplinesc faptele sociale.

Istoria se deosebesce de *poesie* pentru că poesia fie-că presintă lucrurile şi faptele în mod individual, fie-că le presintă reduse la tipuri generale, ea nu le presintă aşa cum au fost în realitate ci aşa cum i s'aŭ *părut* poetuluĭ în momentul când el se afla sub stăpânirea unuĭ sentiment Poetul presintă faptele şi lucrurile schimbate după sentimentul luĭ. Oratorul este şi el un fel de poet sincer orĭ interesat; de aceea *istoria* se deosebesce de *oratorie* pentru că oratorul presintă lucrurile şi faptele schimbate după sentimentul saŭ interesul luĭ.

Istoria considerată din diferite puncte de vedere, pe lângă numele generic de istorie sé maĭ presintă şi sub numirele de: *memoriĭ*, *anale*, *cronică*, *viéţă*, *biografie*, *confesiunĭ*, *autobiografie* etc.

1) *Istoria propriŭ ḑisă*, după întinderea subiectuluĭ pe care îl cuprinde, are maĭ multe divisiunĭ de pildă: *Istoria Universală* care cuprinde istoria omenirĭĭ întregĭ, din tóte timpurile şi *Istoria particulară* care cuprinde istoria unuĭ *popor*, uneĭ *ţĕrĭ*, uneĭ *familiĭ*, unuĭ *om*, unuĭ interval de timp, etc.

Iată cate-va paginĭ din *Istoria Românilor* sub *Mihaiŭ Vodă Vitézul* de Nicolae Bălcescu.

www.dacoromanica.ro

CARTEA I.

LIBERTATEA NAŢIONALĂ.

(1593. — Aprilie 1595).

I.

Deschid sânta carte unde se află înscrisă gloria Românieĭ, ca să pun dinaintea ochilor fiilor eĭ câte-va pagine din viéţa eroică a părinţilor lor. Voiŭ arăta acele lupte uriaşe pentru libertatea şi unitatea naţională, cu care Românii, sub povaţa celuĭ mai vestit şi maĭ mare din voevoḑii lor, încheiară vécul al XVI-lea. Povestirea mea va coprinde numaĭ opt anĭ 1593—1601, dară anii din istoria Românilor ceĭ maĭ avuţĭ în fapte vitejescĭ, în exemple minunate de jertfire către patrie. Timpurĭ de aducere aminte gloriósă! timpurĭ de credinţă şi de jertfire! când părinţii noştrii, credincioşi sublimĭ, îngenunchiaŭ pe câmpul bătăliilor, cerênd de la Dumneḑeul armatelor laurii biruinţeĭ saŭ cununa martirilor, şi ast-fel îmbărbătaţĭ, eĭ năvăleaŭ unul împotriva a ḑece prin mijlocul vrăjmaşilor, şi Dumneḑeŭ le da biruinţa, căcĭ el e sprijinitorul pricinilor drepte, căcĭ el a lăsat libertatea pentru popóre şi ceĭ ce se luptă pentru libertate, se luptă pentru Dumneḑeŭ!

Moştenitorĭ aĭ drepturilor pentru păstrarea cărora părinţii noştrii s'aŭ luptat atât în vécurile trecute, fie ca aducere aminte a acelor timpurĭ eroice să deştepte în noĭ simţêmîntul datorinţeĭ ce avem d'a păstra şi d'a mări pentru viitorime acestă preţiósă moştenire!

II.

Aron-Vodă domnia în ţéra Moldoveĭ şi Alexandru Bogdan în ţéra Românéscă. Robĭ tremurând

www.dacoromanica.ro

în mijlocul desfătărilor, pe un tron cumpĕrat cu banĭ, eĭ staŭ ocrotiţĭ împotriva dreptei rĕsbunărĭ a poporuluĭ, de paznicĭ stĕinĭ, Turcĭ şi Unguri, prădaŭ, chinuiaŭ şi îngroziaŭ o ţĕră ce nu scieaŭ iubi. Mulţime de ianiceri şi arendaşĭ turcĭ, de la carĭ eĭ luaseră banĭ în camătă pentru cumpĕrarea domnieĭ, îĭ însoţiseră în ţĕră. Spre a se despăgubi de baniĭ lor, uniĭ din Turcĭ luară în arendă dajdiile publice, alţiĭ umblaŭ cu dăbilariĭ domnescĭ pentru strîngerea dajdiilor, alţiĭ ţineaŭ drumurile şi prădaŭ pe neguţătorĭ şi toţĭ resfăţându-se prin tóte unghiurile ţĕreĭ, jăcuiaŭ şi chinuiaŭ pe bieţiĭ ţĕranĭ, despoindu-ĭ de tot ce aveaŭ, ruşinându-le muerile fetele de faţă cu dînşiĭ şi răpindu-le al ḑecelea din feciorĭ spre a-ĭ pregăti la recrutarea ianicerimeĭ. [1]) Înşişĭ boierii şi jupânesele lor nu eraŭ scutiţĭ de omor şi siluire.

Veni o ḑi când aceste lăcuste sĕlbatice nu maĭ găsiră ce prăda; atuncĭ căḑură toţĭ în sarcina domnilor. Aron Voevod, spre a se puté plăti de datornicĭ, izvodi ca de tot omul din ţĕra să se dea câte un boŭ, şi orândui, spre a strânge acéstă nóă dajdie, Turcĭ carĭ luând tóte vitele de la ceĭ ce aveaŭ spre a împlini pentru ceĭ ce nu aveaŭ, sleiră ţĕra şi de vite, aceste sóţe ale munceĭ ţĕranului, de rĕmaseră ómeniĭ fără a avea cu ce se hrăni. Mult maĭ mare, de se póte, era asuprirea în ţĕra Românéscă, unde domnul, silit fiind a plăti o dobândă grea la creditoriĭ turcĭ, carĭ nu maĭ aveaŭ ce jăcui, urcă datoriilé uneĭ ţĕrĭ sleite cu totul, la suma peste mĕsură de mare, de ḑece povóre de aur. Toţĭ boeriĭ ţĕreĭ Românescĭ, carĭ scăpaseră de mórte şi pribegie şi a căror inimă ofta

[1]) După o lege vechie a împĕrăţieĭ turcescĭ la care însă până atuncĭ nu fuseseră supuse ţĕra Românéscă şi Moldova.

www.dacoromanica.ro

după libertate, sângera pentru suferinţele ţĕreĭ, începură a se aduna, a se sfătui. După revolta nenorocită în Moldova a Orcheienilor şi a Sorocenilor împotriva luĭ Aron, neîndrăsnind a se bizui singurĭ numaĭ pe sine în starea de slăbiciune în care se afla ţéra, cugetară la ajutóre şi protecţii străine. Spre acésta se adresară la republica Veneţieĭ cerênd protecţia şi suzeranitatea eĭ ca să se mântue de Turcĭ ; dar egoista republică, calculând folósele cum şi păgubile ce iar putea veni primind acéstă propunere, găsi cu cale că interesul nu o iértă a primi să mântue o naţie chinuită de la care puţin câştig putea să aĭbă.

După înjosirea acestuĭ act fără isbândă, Românii vĕdură că ce le maĭ rĕmâne de făcut este să caute înşişĭ a se mântui şi că ţéra lor a ajuns într'unul din acele minute marĭ, când o naţie trebue să péră saŭ, luând inimă din suferinţa şi disperarea sa chiar, printr'o silinţă mare şi puternică, însăşĭ să se mântuiască. Imprejurărĭ favoritóre din afară nu lipsirâ la dorinţa ómenilor, nicĭ ómenii nu lipsiră împrejurărilor.

III.

În acel timp de chin şi de jale strălucea peste Olt, în Craiova, un bărbat ales, vestit şi lăudat prin frumuseţea trupuluĭ sĕŭ, prin virtuţile luĭ marĭ şi felurite, prin credinţa sa către Dumneḑeŭ, dragostea către patrie, îngăduiala către semenĭ, omenia către ceĭ maĭ de jos, dreptatea către toţĭ de o potrivă, prin sinceritatea, statornicia şi dărnicia ce împodobeaŭ mult lăudatul sĕŭ caracter. Acesta era Michaĭu banul Craioveĭ, fiŭ al luĭ Petraşco-Voevod carele pentru blândeţea cu care cârmui ţéra de la 1554 până la 1557 se numesce *cel bun*.

www.dacoromanica.ro

Strălucirea nascerii luĭ Michaiŭ, sfatul luĭ cel drept şi priceput, cuvîntul luĭ blând şi îmbelşugat, iar maĭ cu sémă faptele cunoscute ale luĭ, îĭ câştigaŭ inima poporuluĭ şi trâmbiţaŭ numele luĭ în tóte părţile ţĕreĭ. El administra de câtă-va vreme banatul Craioveĭ şi aduse cu încetul acéstă bănie în starea eĭ cea vechie de neatârnare administrativă, judecătoréscă şi ostăşéscă, fără altă legătură cu domnia ţĕreĭ decât plata unuĭ tribut. Ast-fel, în minutul când armata ţĕreĭ era desorganisată de domnul ce se temea de dînsa, el îşĭ oraganisă un trup de oştire, prin care ţinea în frâne împilările Turcilor şi ocrotea pe supuşiĭ sĕĭ.

Sórta cea blândă sub carè se aflaŭ locuitoriĭ banatuluĭ era pizmuită de ómeniĭ de dincóce de Olt şi slujïa de glorificare numeluĭ luĭ Michaiu dinaintea poporuluĭ. El ajunse a fi sperarea tutulor, resbunătorul atât de mult dorit şi aşteptat.

IV.

Crudul Alexandru-Vodá nu întârdie a se înspăimînta de acel mare nume al banuluĭ Michaiu. Voïa să-l pérdă cu orĭ-ce chip şi neîndrăznind a-l prigoni de faţă, trămise ucigaşĭ ca să-l prindă şi să-l aducă la Bucurescĭ saŭ să-l ucidă prin taină. Dar banul descoperi de vreme cursa ce i se gătia şi, cu tótă drăgostea ce avea pentru dînsul poporul, necreḑêndu-se sigur în Craiova, fugi spre Constantinopole, unde-l chemase socrul sĕŭ vistierul Ion ce era capikehaie al ţĕrii. Însă, prins fiind în cale de ómeniĭ luĭ Alexandru, ce îl pândiaŭ, el fu adus în Bucurescĭ, unde domnul cătrănit de mâniă îl învinovăţi de trădător şi rebel şi îl închise în puşcărie spre a fi pus la caznă şi apoĭ ucis.

Temêndu-se ca poporul să nu se ridice înfuriat

www.dacoromanica.ro

şi să scape pe prinsul sĕŭ, Alexandru-Vodă hotărî a-ĭ grăbi mórtea. Intr'o ḑi îl scóseră din puşcárie legat şi îl porniră la locul osândeĭ. Mulţimea poporuluĭ urmărea pe osândit, tristă, jalnică şi tăcută, vĕḑênd că cea din urmă sperare de mântuire se va curma cu capul aceluĭ june bărbat eroic. În cale, trecênd pe lângă biserica Albă, pe vremea leturghieĭ. spun că îl lăsară să intre în biserică şi rugându-se se făgădui luĭ Sântu-Nicolae. fiind chramul, că de-l va mântui, are să-ĭ facă mănăstire în numele luĭ, precum a şi făcut, de se numesce acea biserică acum *Mihaiŭ-Vodă*. [1]).

Sosind în locul unde trebuia să primésca mórtea, gâdea cu satîrul în mână, cu inima crudă, cu ochiĭ sângeroşi, se apropie de osândit, dar când aţinti privirea asupra jertfeĭ sale, când vĕḑu acel trup măreţ, acea căutătură sĕlbatică şi înfiorătóre. un tremur gróznic îl apucá; ridică satîrul, voesce a isbi; dar mâna-ĭ cade, puterile-ĭ slăbesc, gróza îl stăpânesce şi trântind la pământ satîrul, fuge printre mulţimea adunată împrejur, strigând în gura mare că el nu îndrăznesce a ucide pe acest om.

Ast-fel în acele marĭ timpurĭ bĕtrâne, un Cimbru barbar se înfiorá de vederea măréţă a luĭ Mariu şi nu îndrăzni să ucidă pe cel ce sdrobise tot némul luĭ.

În zadar ómeniĭ ce presidaŭ la osândă cerură a se împlini porunca domnéscă; nimenĭ nu se maĭ găsi ca să voiască a lua locul gâdeĭ.

Acéstă întâmplare minunată înfioră mulţimea cu o mişcare electrică; ea vĕḑu într'însa un semn ceresc prin care Dumneḑeŭ voia pástrarea acestuĭ om şi un glas detunător de milă şi de ĭertare scapă din peptul aceleĭ glóte. Boieri şi popor luară

[1]) Acéstă biserică o zidi la anul 1598.

www.dacoromanica.ro

pe osândit în mijlocul lor şi, ducêndu-se la palat dinaintea voevodului; cerură iertare. Vrênd nevrênd, domnul fu silit a-l erta.

—

Dăm aci şi Precuvîntarea scrisă de Alex. Odobescu la Istoria Românilor sub Mihaiu Vodă Vitézul, de N. Bălcescu. Acéstă precuvîntare cuprinde istoria acesteĭ istorii.

Iat'o:

PRECUVÎNTARE.

Indeplinesc astădĭ una din cele maĭ vii şi maĭ stăruitóre ale mele dorinţe: aceea de a scóte la lumină *Istoria Românilor sub Michaiŭ Vodă Vitézul*, lucrare de căpetenie a eminentuluĭ şi mult-deplânsuluĭ nostru istoric Nicolae Bălcescu, care tot de odată este şi o scriere de frunte în literele românescĭ.

De douĕ-ḑecĭ şi cincĭ de anĭ, de când *Nicolae Bălcescu* a murit, înstreinat de prea-iubita şi prea-dorita sa ţéră, eŭ unul n'am pregetat un moment de a căuta mijloc spre a face cunoscută publiculuĭ românesc acéstă frumósă operă, în care îşĭ pironise mintea şi puterile sale un om de un rar talent, pe care, de copil încă, mĕ deprinsesem a-l respecta, a-l iubi, a-l admira.

Cincĭ-spre-ḑece anĭ din aceştia, am păstrat cu sânţenie la mine manuscriptele luĭ, cercându-me, de câte orĭ mĭ-a stat în putere, a da publicităţeĭ cel puţin o parte din ele. Dar, spre ruşinea nóstră de până acum, a trecut un pătrar de secol de la mórtea Bălcesculuĭ maĭ nainte ca să pótă fi pus sub ochiĭ naţiuneĭ române, tot ceea-ce dînsul lucrase întru cea maĭ mare a eĭ onóre.

A trebuit ca o raḑă din acel foc de vitejie stra-

www.dacoromanica.ro

moşéscă, care ardea cu dor inima luĭ N. Bălcescu, să străbată în sfârşit în vinele tutulor Românilor, pentru ca să afle timpul priincios de a eşi la ivélă patrioticele pagine scrise de péna luĭ, muiată şi oţelită în sîngele atâtor eroĭ aĭ Românilor din trecut!

Aḑĭ într'adevĕr e timp ca naţiunea română să audă şi tot de odată să simţă adânc cugetele învietóre şi spornicele cuvinte ale aceluĭ nobil suflet, ale aceleĭ întinse inteligenţe românescĭ, care odată se numea *Nicolae Bălcescu!*.... Nicolae Bălcescu, despre carele ne spune d. V Alecsandri că: „coprins de entusiasm la privirea flăcăilor români „ce dănţuiaŭ cu pletele în vînt, ḑicea: „O! mân„dră óste va avea România, când îĭ va veni şi eĭ „rândul pe lume!“ [1])

Şi negreşit la virtuţile ostăşescĭ ale poporuluĭ român se gândea fără preget Nicolae Bălcescu, de óre-ce el, abia în vârstă de 19 anĭ (era născut în Bucurescĭ la 29 Iunie 1819), intră în oştire şi, numaĭ cu rangul de cadet (ĭunkĕr), doritor să împărtăşéscă soţilor seĭ de arme cunoscinţele ce mintea-i ageră şi studiósă dobândise încă din juneţe, ceru să institue în casarmă o scólă pentru soldaţi, unde însuşi fu învĕţător. Apoĭ, după ce fu prigonit şi închis cât-va timp la mănăstirea Mărginenii pentru ideile sale liberale, tot către oştire îşi îndreptă el gândurile, când spre a intra în cariera literară, el tipări în Iaşi la 1844, începutul unuĭ studiŭ asupra *Puterei armate la Românĭ.* [2])

---

(1) *Nicolae Bălcescu*, Suvenire de V. Alexandri. Un fragment în *Revista Română pentru sciinţe, litere* şi *arte*. Bucurescĭ, Tom. II 1862, p. 312.

(2) Acest studiŭ, publicat în *Fóia sciinţifică şi literară* din Iaşi, şi apoĭ şi în făşcióră separată, pórtă titlul: *Puterea armată şi arta militară de la întemeierea principatului Valahieĭ până acum.* — El se completéză printr'un asemenea studiŭ asupra principatului Moldoveĭ, tipărit în *Magazinul istoric pentru Dacia*, din Bucurescĭ.

www.dacoromanica.ro

Până la anul 1848, petrecêndu-şi timpul în studii istorice, când la Paris, când în ţéră, el scrise diferite lucrări de un mare interes pentru istoria naţională, şi le publică în *Magazinul istoric pentru Dacia*, pe care îl redacta în unire cu d. A. Treb. Laurianu. [1])

La anul 1848, el luă parte activă la mişcarea naţională, atât în ţara Românéscă, cât şi, mai apoi, în Ardél. Insuşi el, în scrierile luĭ pe care le dăm aci la lumină, ne descrie adesea simţirile înduioşate ce a încercat inima luĭ în mijlocul acelór aspirări confuse ale deşteptăriĭ spiritului naţional, pe care el, singur póte pe atunci, scia să le mĕsóre, în mintea sa erudită şi patriotică, cu mĕsura uriaşe a gloriilor trecutuluĭ.

Fără însă de a perde curagiul în aceste sterpe lupte, tocmaĭ când vĕdu de tóte părţile avînturile generóse ale poporuluĭ român înfrânte sub juguri străine şi asupritóre, tocmaĭ în tómna anuluĭ 1849, el se întórse în Franţa şi se consacră maĭ cu totul la lucrarea capitală a vieţeĭ sale, la povestirea marilor fapte răsboinice ale Românilor din al XVI-lea secol. [2])

---

(1) Scrierile luĭ Bălcescu, care au apărut în *Magazinul istoric* sînt cele urmĕtóre: Tomul I (1845): *Cuvînt preliminariŭ despre isvórele istorieĭ Românilor. — Românii şi Fanarioţiĭ. — Ioan Tăutul, mare logofĕt Ioan Cantacuzino. — Postelnicul Constantin Cantacuzino. al Moldoveĭ. — Logofĕtul Miron Costin, istoricul Moldoveĭ. — Spătarul*

Tom. II. (1846): *Puterea armată şi arta militară la Moldoveni în timpul mărireĭ lor. — Despre starea socială a muncitorilor plugari în principatele Române în deosebite timpuri.*

Tom. IV. (1847): *Campania Românilor în contra Turcilor de la anul 1595. — Buletin despre portretele principilor ţăreĭ Românesci şi aĭ Moldavieĭ, ce se află în cabinetul de stampe de la biblioteca regală din Paris.*

(2) N. Bălcescu, în timpul revoluţiuneĭ de la 1848 din Bucuresci, a scris în ziarul luĭ Bolintinénu, *Poporul Suveran*, câte-va articole, din care extragem liniile următóre:

„Părinţii noştriĭ aŭ vĕrsat preţiosul lor sânge pentru a ne lăsa de „moştenire drepturile nóstre politice, şi datoria nóstră este a le păstra „cu aceeaşi putere pentru fiiĭ noştri. Timpul n'a venit ca să dobîn-

www.dacoromanica.ro

Dar să-l lăsăm să-şi descrie însuşi starea luĭ fisică şi sufletéscă, şi să ne mărginim a decopia aci o notă pe care am aflat'o printre hârtiile luĭ, scrisă cu o mână slăbită, când se afla la *Hyères, Decembrie în 17. anul 1850:*

„Minutele în care scriŭ sînt pline de amar şi „întristare. Pe când Europa întrégă se pregătia „a saluta triumful libertăţii, eroica Franţă, de la „care ca tot-d'a-una se aştepta semnalul, Franţa, „prin fatalitate şi prin neunirea fiilor sĕĭ, cade „gemênd în neputinţă sub un jug umilitor. Fiiĭ „fără-de-legeĭ triumféză în tóte părţile şi întemeiază spurcata lor tiranie. Sufletele generóse, sdro„bite şi rănite de mórte, vĕd apuind din vederea „lor ḑiua mântuireĭ. Insumĭ eŭ, cu o inimă sfâşiata de durere, mĕ lupt cu o bólă crudă şi ne„îmblânḑită, caut a câştiga timp asupră-ĭ şi a o

„dim o independenţă absolută. Posiţia nóstră politică, de pe tractate, „este bună; numaĭ trebue a fi păzită de înalta Pórtă, a fi sprijinită „cu statornicie de noĭ. Să nu uităm că sîntem datorĭ a apera naţio„nalitatea şi drepturile nóstre, de vom fi nevoiţi, chiar vĕrsând san„gele. De vom cădea în acéstă luptă sântă, să cădem încaĭ barbă„tesce, ast-fel cum aŭ trăit părinţiĭ noştri, şi ca dînşiĭ sa strigăm: *„Maĭ bine ţéra nóstră să se prefacă într'un întins mormînt, numaĭ să „remână tot ţéra Românilor!*"

Mergênd apoĭ la Paris, pe când se ocupa de marea luĭ operă istorică şi, osebit de o întinsă corespondenţă şi de redactarea unor acte atingĕtóre de faptele emigraţiuneĭ revoluţionarilor românĭ, el publică în *Journal des Economites* din Paris, 1850, o importantă lucrare în limba francesă, sub titlu *Question économique des Principautés danubiennes.* Printre manuscriptele rĕmase de la dînsul se află şi o parte din textul român al acestuĭ memoriŭ. Tot acolo găsim şi un însemnat fragment dintr'o lucrare încă inedită, purtând titlul: *Manualul bunuluĭ Român, dialog între un sătean şi un comisar de propagandă.* Fiind la Paris, *Bălcescu* maĭ compuse cuvîntul sĕŭ asupra *Mişcăreĭ Românilor din Ardĕl la 1848,* pe care îl tipări într'un diar român de acolo, *Junimea Română* din 1851; apoĭ conlucră saŭ traduse poema în prosă ce pórtă numirea de *Cântarea Românieĭ* şi care fu maĭ întâiŭ tipărită la Paris în broşura *România viitóre* din 1851, şi apoĭ reprodusă de d. V. Alexandri în *România literară* din Iaşi, 1855, unde s'a tipărit şi un fragment din cartea III-a a *Istorieĭ Românilor sub Michaiŭ Vodă Vitézul,* sub titlul: *Răzvan-Vodă.*

Acestea sînt, pare-mi-se, tóte scrierile Bălcesculuĭ de la 1848 până la mórtea luĭ.

www.dacoromanica.ro

„întrece în iuţélă, ca să pot lăsa fraţilor meĭ a-„ceste pagine din viéţa părinţilor noştri, şi cad „sleit de puterĭ, mistuit prin silinţele ce fac. Cu „tóte aceste temeiurĭ de descuragiare, sufletu mĭ „te slăvesce încă, înd̨eită libertate, şi deşi ómeniĭ „sângiurilor aŭ învelit cu maramă négră dulce „faţa ta, crede că va veni d̨iua fericită, d̨iua is-„bândireĭ, când omenirea întrégă se va scula spre „a sfâşia acest vĕl şi duşmaniĭ teĭ se vor împetri „la vederea sóreluĭ sĕŭ de lumină; atunci nu va „maĭ fi nicĭ un om rob, nicĭ naţie róbă, nicĭ om „stăpân pe altul, nicĭ popor stăpân pe altul, ci „domnirea *Dreptăţiĭ* şi *Frăţieĭ!* Aceste cuvinte, ce „o dată am dat de devisă naţieĭ mele, vor domni „lumea; atunci aşteptarea, visarea vieţeĭ mele se „vor împlini; atunci toţĭ Româniĭ vor fi una, li-„berĭ şi fraţi! Vaĭ! nu voiŭ avea noroc a vedea „acéstă d̨i, deşi eŭ asemenĭ am muncit şi am pă-„timit pentru dreptate, şi cel din urmă al meŭ „cuvînt va fi încă un imn ţie, ţéra mea mult „dragá!“

Acea lucrare despre care el vorbesce cu un aşa dureros entusiasm, este *Istoria Românilor sub Michaiŭ Vodă Vitézul*, la care lucra de maĭ de mult timp şi din care scrise o mare parte în aniĭ ceĭ din urmă aĭ vieţii sale. Iată, de pe o altă însemnare manuscrisă ce s'a găsit tot printre hârtiile luĭ, împărţirea ce el voia să dea opereĭ sale:

„Tomul I: *Introducerea.*—Cartea I. *Libertatea na-„ţională* (1593—Aprilie 1595).—Cartea II. *Călugă-„renĭ* (Aprilie 1595—Decembrie 1595).—Cartea III. „*Robirea ţăranuluĭ* (Decembrie 1595—Aprilie 1599). „—Acte adaose.

„Tomul II: Cartea IV. *Unitatea naţională* (Apri-„lie 1599—Iulie 1600).—Cartea V. *Mirislĕŭ* (Au-

www.dacoromanica.ro

„gust 1600—Ianuarie 1601).—Cartea VI. *Guruslăŭ* „(Ianuarie 1601—Septembrie 1601).—Acte adaose. „—Lista isvórelor acesteĭ istoriĭ".

Cartea întâiu, de pe cum însuşĭ însemnéză pe acéstă ultimă notă, a fost scrisă la Paris în iérna anuluĭ 1851 (Ianuarie şi Februarie), a doua, iarăşi la Paris, 1851 (Martie şi Aprilie), cu tóte că o mare parte fusese publicată la 1847, în *Magazinul istòric*, sub titlul „*Campania Românilor în contra Turcilor, de la anul 1595*"; a treia carte a scris'o în satul Vile d'Avray, lângă Paris, la 1851 (maĭ până la August); a patra la Hyères, în Franţa meridională, la 1852 (Maiŭ şi Aprilie), în sfârşit o parte din a cincea e scrisă la Constantinopole, tot la 1852, dar ea nu este sfârşită.[1]) Se vede că pe a şésea nicĭ c'o începuse încă, căcĭ nu există încă nicĭ un manuscris. Actele adaose sînt adunate în mare parte, deşi n'aŭ fost încă puse în orânduială de autor; cât despre lista isvórelor, aflăm în notele luĭ, titlurile a maĭ mult de 225 scrierĭ vechĭ şi moderne în felurite limbĭ, pe care le-a consultat d'a dreptul saŭ în traduceri, pe care el punea să i le facă. Din *introducere*, se vede, de pe sumarul ce ne-a lăsat, că voia să facă un tabel al vieţiĭ sociale a Românilor din trecut;

---

(1) Manuscrisul acesteĭ a V-a cărţĭ, scris în mare parte de însăşĭ mâna cu totul slăbită a Bălcesculuĭ, se opresce la pagina 138 cu însemnarea numĕruluĭ capitolului „XXXIII" cu care avea să urmeze textul sĕŭ. D. Greg. Tocilescu, în interesanta monografie ce a publicat asupra luĭ: *Nicolae Bălcescu; viéţa, timpul şi operele sale, 1819—1852.* (tipărit în *Columna luĭ Traian* a d-luĭ B. P. Hasdeŭ. Bucurescĭ, 1876, No. 5, şi apoĭ în fáscióră separtă) face următórea curiósă observaţiune:

„Aci se opresce péna luĭ Nicolae Bălcescu.

„Era capitolul 33 al scrierĕĭ sale, care corespunde la capitolul 33 al „vieţeĭ sale, vârsta în care a murit!.... Este o întîmplare curiósă, a„nalogă cu acea a luĭ Napoleon cel mare, în manuscriptele căruia s'a „găsit un manual de geografie, scris în junéţea sa, neterminat şi „care se oprea tocmaĭ la insula S-ta Elena, unde, 30 anĭ maĭ în urmă, „marelę împĕrat avea să-şĭ sfârşéscă cariera."

www.dacoromanica.ro

dar ast-fel cum o avem ea este mai mult un schelet al lucrăreĭ precugetate.

Nicolae Bălcescu nu avu dar timpul să-şĭ aducă până la capĕt întreprinderea sa. Muncit de dorul ţăriĭ, luptându-se cu o repede bólă de pept, şi maĭ adesea şi cu neaverea şi isolarea în ţară streină, el se decise a se porni la Constantinopole ca să obţină voea de a se reîntórce la căminul părintesc; acolo însă i se refusă favórea de a vedea pămîntul său de nascere, şi atuncĭ, cu sufletul întristat, cu puterile slăbite, singur şi lipsit mai de tóte, se întórse tot pe mare către apus, purtând mereŭ cu sine scumpul său avut, manuscriptele luĭ. La 5 Octombrie 1852 el ajunse în Palermo, unde spera să afle, sub clima căldurósă a Sicilieĭ, alinare pentru suferinţele peptuluĭ său atacat: dar după şése săptămânĭ de viéţă tristă şi isolată, la 16 Noembrie, el îşĭ dete sufletul departe de orĭ-ce inimă amică, năpustit pe patul unor ospătăriĭ şi lăsând numaĭ cu limbă de mórte tóte scrierile luĭ, unuia din prietenii săĭ, d-luĭ Ion Ghica.

El nu avea la sine maĭ mult de cât o sumă de 30 francĭ; nu era nimenĭ acolo ca să-ĭ cumpere măcar un loc la cimitir. Cioclii ridicară cadavrul streinuluĭ din ospătăria „alla Trinacria" şi-l afundara în grópa de obşte a săracilor din mânăstirea Capucinilor de la Palermo.

Când la 1863, am cerut şi am obţinut de la Domnitorul Alexandru Ioan Cuza, carele iubise şi scia să preţuiască pe Bălcescu, autorisaţiunea de a trimite din partea guvernuluĭ român ca să ridice de pe ţărmul strein şi să aducă în patrie, ósele aceluĭ bărbat cu care naţiunea română se póte mândri, trimisul nostru d-nul Nicolae Ionescu, a putut numaĭ să constate la faţa loculuĭ

www.dacoromanica.ro

că trupul luĭ Nicolae Bălcescu era pentru vecie amestecat printre osemintele sărăcimeĭ din Palermo. D-luĭ ne aduse de acolo numaĭ ultimele voinţe ale ilustruluĭ răposat. [1])

Abia astădĭ însă, 25 de anĭ după a luĭ mórte, ele se îndeplinesc în parte. [2]) D. Ioan Ghica a oferit Societăţeĭ Academice Române, preţiósele manuscripte ale luĭ Bălcescu, care de la 1861 aŭ stat în păstrarea mea, încredinţate fiindu-mĭ de fratele răposatuluĭ, de d-l Costache Bălcescu.

Incă de atuncĭ am început a tipări în *Revista*

---

(1) Testamentul luĭ N. Bălcescu, pe care l'a adus d. N. Ionescu de la Palermo, şi care se păstréză la Ministerul Instrucţiuneĭ publice al Românieĭ, împreună cu raportul trimisuluĭ nostru, fusese încredinţat de însuşĭ réposatul, consululuĭ turcesc din acea localitate. Simţind sfârşitul sĕŭ, el puse să i se facă o listă amĕnunţită de tot ce posedă cu sine, în care arătă că voinţa sa este ca manuscrisele luĭ să se dea luĭ Ion Ghica, carele se afla pe atuncĭ în Turcia. Un preot grec din vecinătate priimi, de pre cererea sa, cea după urmă a luĭ mărturisire şi cel după urmă a luĭ suspin. Lădiţa cu obiectele rĕmase de la Bălcescu a fost de mult trămisă familieĭ sale de către proprietarul ospĕtărieĭ „alla Trinacria." Ast-fel s'a întîmplat ca d-nul C. Bălcescu, care avea manuscriptele la sine, să mi le încredinţeze încă de la 1861 spre a le tipări în *Revista Română*. De atuncĭ ele aŭ stat până estimp la mine.

Pe de altă parte, testamentul adus în ţéră de d. N. Ionescu la 1863, rĕmăsese şi el uĭtat în dosarul ministeruluĭ.

In fine, abia acum, prin concursul d-lor Ion Ghica, C. Bălcescu şi al meŭ, voinţele ilustruluĭ réposat încep a'şĭ căpĕta a lor realisare.

(2) Bălcescu, într'o adresă către *patroniĭ Asociaţieĭ literare române*, arăta că scrierea sa asupra *Epoceĭ luĭ Michaiŭ Vitézul*, fiind aprópe terminată şi avénd numaĭ câte-va lunĭ de lucru spre a o sfârsi, el doresce ca ea să fie tipărită în douĕ frumóse volume în 8⁰, de pre împărţirea expusă maĭ sus, şi tot de o dată să fie ornată cu un portret al luĭ Michaiŭ Vitézul, gravat pe oţel, de pe a luĭ Sadeler făcut în Viena la 1601, precum şi alte patru executate în xilografie. Doresce asemenĭ să se trămită un june inginer român în ţéră ca să ridice planurile deosebitelor localităţi maĭ importante, citate în cursul opereĭ. Aceste cheltueli cere de la *Asociaţie* ca să le faca; iar pentru ostenelele sale propriĭ şi pentru tóte cheltuelele ce făcuse cu cumpĕrătorĭ de cărţi rare şi cu traducţiunĭ, el nu reclama nicĭ o indemnisare, nicĭ măcar cele 400 exemplare din opera sa, pe care i le acordă statutele *Asociaţieĭ*. El se întemeiază însă a crede că, dacă nu meritele opereĭ, dar negreşit faptele ce ea coprinde sînt de natură a deştepta în inimele Românilor simţeminte spornice pentru realţarea şi întemeierea naţionalităţeĭ nóstre.

www.dacoromanica.ro

Românа. o parte din *Istoria Românilor sub Mihaiŭ Vodă Vitézul,* [1]) dar nu am putut merge mai departe de cât până pe la mijlocul cărţii a III-a. Sfârşitul acestei cărţi, a IV-a, întrégă şi tot ce mai posedam din a V-a, vĕd acum mai întâiŭ lumina tiparuluĭ.

Societatea Academică Română, fericindu-se de preţiosul dar ce a primit şi doritóre de a se pune la înălţimea misiuneĭ sale, rĕspândit printre Românĭ, mai cu sémă producţiunile literare şi sciinţifice ale geniuluĭ naţional, n'a voit să întârdie câtuşi de puţin spre a da publicităţeĭ mărĕţa operă a nemuritoruluĭ N. Bălcescu.

Mi-a acordat mie dorita onóre de a dirige acéstă grabnică tipărire, în care s'a socotit mai oportun de a înlătura de o cam dată tóte notele indicătóre de autoriĭ consultaţi de Bălcescu în erudita şi consciinţiósa sa lucrare, şi de a tipări scrirerea originală în aşa chip ca ea să fie mai lesne de citit pentru orĭ-ce clasă de cititorĭ.

Cu timpul Societatea Academică Română îşi propune de a publica o ediţiune critică şi mai luxósă a operelor complete ale luĭ N. Bălcescu. Aceea va fi póte mai bine primită de ómeniĭ de sciinţă.

Acum însă, noĭ sperăm şi credem că acéstă carte, aşa cum este, va aduce, în împrejurările de faţă, folos şi întărire cugetuluĭ naţional al întregeĭ Românimĭ!

A. I. Odobescu.

Bucurescĭ, 16 Noembrie 1877.

---

(1) *Revista Română pentru sciinţe, litere şi arte* coprinde în volumul I. (1861) *Introducerea, Cartea I* şi parte din *Cartea II;* în vol. II (1862) urmare din *Cartea II* până la sfârşitul eĭ; în vol. III (1863) o parte din *Cartea III.*

www.dacoromanica.ro

2) **Memoriile** sînt nisce scrieri istorice în care autorul povestesce saŭ descrie evenimentele la care a luat parte el însuşi.

Ca model de acest fel de scriere putem da *Anabasis a lui Xenofon.*

Ca model de memorii, reproducem din românesce următórele pagini din: *Suvenire contimpurane*, de *G. Sion* (Bucuresci 1888).

DIN ANUL 1848.

CÂTEVA CUVINTE

In anul 1860 am întreprins publicaţiunea uneĭ Reviste literare, apărênd în fascicole, de douĕ orĭ pe lună, sub titlul de *Revista Carpaţilor*. Ca unica publicaţiune literară pe atuncea în capitala Românieĭ, întreprinderea mea a avut óre care succes. Port şi astă-dĭ recunoscinţă celor 800 de abonaţĭ carĭ s'aŭ grăbit a mĕ susţine, precum şi junelor talente carĭ aŭ colaborat la opera mea. Revista acésta, după douĭ anĭ de viéţă, s'a vĕdut nevoită a înceta: maĭ mult de jumĕtate din abonaţiĭ ce avea aŭ părăsit'o spre a trece la *Revista Română*, fundată de o societate de maĭ mulţĭ tinerĭ carĭ promitéŭ o fondaţiune maĭ solidă şi maĭ interesantă şi cu o existenţă maĭ bine asigurată, fiindcă mulţĭ din colaboratorĭ dispunéŭ, pe lângă marĭ talente, şi de averĭ personale respectabile, cu carĭ ar fi putut'o susţine chĭar fără abonaţĭ. Aceĭ tinerĭ însă s'aŭ simţit prea curând obosiţĭ, şi *Revista Română* n'a putut trăi nicĭ cât a mea, părăsită şi de colaboratorĭ şi de contribuitorĭ.

De astă-dată, decis a-mĭ publica *Suvenirile*, atât nouĭ cât şi vechĭ, sper că voiŭ face plăcere lectorilor generaţiuniĭ actuale reeditând, îndreptate

www.dacoromanica.ro

şi adaose, pe acele publicate în *Revista Carpaţilor* ca să îndestuleze tot odată şi pe mulţi din cititorii vechi ce mi-aŭ manifestat dorinţa de a le mai ceti odată după 28 de ani. Rog însă pe lectorii ca, înaintea acestora, să citéscă pe acele cu titlurile: **„din copilărie şi Tinereţe“.**

I.

Tótă lumea scie că la 1848 a fost şi în Moldova o mişcare politică, ca în tótă Europa.

Acea mişcare unii aŭ calificat-o de intrigă rusésca, alţii de revoluţiune, alţii de copilărie, alţii de mişcare naţională. Dar adevĕrul zace încă învĕlit de mistere, ca tóte evenimentele politice din lume.

Puţine s'aŭ scris până acuma asupra evenimentelor aceluia, şi mulţi póte nu sciŭ detailurile sale. Dar merită óre să ne mai aducem aminte de ḑilele acelea? Eŭ cred că da, fiind-că ele aŭ făcut o pagină durerósă în istoria Românilor; fiind-că aŭ lăsat suveniri încă vii în tóte clasele şi în tótă ţéra,

Pân'a nu veni la fapte, să aruncăm o căutătură de ochiŭ repede asupra stărei Moldovei pe la începutul anului 1848. Nu s'a scris de ajuns, nu s'a caracterisat îndestul domnia de cinci-spre-ḑece ani a fostului Domn Michaĭ Sturza. Ar trebui în adevĕr un studiŭ adânc şi un talent eminent pentru un scriitor, ca să urmărésca şi să scrie acéstă lungă istorie, acel trist martirologiu de suferinţe, de decepţiuni şi de decreptitudine, a unei ţări întregi.

Căpĕtând tronul, nu prin alegerea ţărei, ci prin Convenţiunea de la St. Petersburg, Michaĭ Sturza era instrumentul docil al politicei muscălesci. Do-

www.dacoromanica.ro

tat de natură cu o iubire de argint nesăţiósă şi o capacitate speculativă, el domnia cu o tactică imperturbabilă. Spre a avea un sprijin sigur pe lângă treptele Porţeĭ Otomane, el lua de soţie pe fiica bĕtrânuluĭ Vogoride, om vĕrsat în diplomaţia orientală, cu mare şi sigură influenţă pe lângă Turcĭ. Spre a fi bine vĕdut şi de puterea protectóre, el se îngrijia de a cultiva tot-d'a-una pârghia solidă a usuluĭ moscovit: corupţiunea.

Ast-fel susţinut din afară, în lăuntru îşĭ bătea joc de aşeḑĕmintele ceĭ fuseseră încredinţate. Prin simulacrul de constituţiune ce să dadese Moldoveĭ sub titlul de Regulamentul Organic, cum erau în realitate lucrurile? Representaţiunea naţională ajunsese o adevĕrată păpuşerie: adunarea se compunea dupĕ voia Domnuluĭ, din sateliţiĭ sĕĭ; alegerile se făcéŭ prin corupţiune, ameninţărĭ, exiluri, arestărĭ, promiterĭ de favoruri. Administraţiunea, un mijloc de apăsare şi de stórcere a bunurilor private şi publice. Justiţia, o formalitate de sprijinire şi de răpire, un trafic de cupiditate şi de licenţă. Finanţele, o sorginte de întreţinut sbirii şi hoţia organisată spre a mări comorile domnitoruluĭ. Poliţia, un instrument de spionagiŭ şi de tiranie. Boeria, un alt instrument de demoralisare a tuturor treptelor societăţeĭ. Servilismul, intriga, spionagiul, tradarea, laşitatea, infamia, eraŭ titluri de a se recomanda cine-va către guvern spre a-şĭ face cariera. Demnitatea, capacitatea, integritatea, talentul, eraŭ facultăţi ce atrăgéŭ persecuţiunea din partea guvernuluĭ. Dacă cine-va se tânguia pentru vre-o judecată nedréptă, era dat în judecată. Daca reclama în contra mituireĭ, era lipsit de drepturile politice. Dacă cuteza a se arĕta contrariŭ voinţelor guvernuluĭ, era arestat şi exilat. Ast-fel Domnul acesta, căutând să-şĭ mărésca co-

www.dacoromanica.ro

morile, prin care se susţinea politicesce, ucidea orĭ-ce instinct nobil, orĭ-ce inimă patriotică, orĭ-ce spirit liberal, orĭ-ce virtute civică.

II.

Dar póte să vie o posteritate, care să întrebe: cum s'aŭ putut comite asemenea lucrurĭ în secolul XIX? Cum putea Domnul acesta să se pórte ast-fel sub protecţiunea cu ochĭ de Argus a representanţilor Rusieĭ, carĭ dupe tratatul de la Andrianopole eraŭ permanenţi în aceste Principate? In adever, posteritatea ar ḑice că aceste lucrurĭ sînt scrise de patimă saŭ din exagerare tinerésca. Dar acea posteritate cată să scie că interesul Rusieĭ era de a sugruma orĭ-ce spirit de liberalism în ţările acestea. Ea se temea ca ideile saŭ tendinţele liberale saŭ constituţionale să nu fie ca model în vecinătatea staturilor sale, pe care voia să le ţie pururea sub jugul eĭ de fer. Pe lângă acésta, cată să scie că orĭ-ce agenţi, orĭ-ce comisarĭ, orĭ-ce consulĭ trimetea Rusia, până în cele din urmă ajungéŭ a fi fascinaţi (fermecaţi) de Michaĭ Vodă Sturza, în cât închidéŭ ochiĭ la orĭ-ce descoperirĭ şi încă coperiaŭ orĭ-ce nelegiurĭ.

Ţéra în-ast-fel de posiţiune, nu avea nicĭ un recurs.

De se găsĭaŭ ómenĭ cu curagiŭ ca să protesteze, nu avéŭ unde. De se adresaŭ la puterea protectóre, nu căpetaŭ nicĭ o îndestulare. De se adresau la puterea suzerană, suplicele veniaŭ îndată în mâna Domnuluĭ, şi era vaĭ de ceĭ ce le subscriau. Căcĭ, precum s'a ḑis, la Constantinopole Domnul avea agent pe socrul sĕŭ, carele scia a se pune în intimitate cu ómeniĭ influenţi de acolo. De se adresa cine-va la representanţiĭ celor-l'alte puterĭ

www.dacoromanica.ro

europene, ei rĕspundéŭ că nu au nici o competinţă alta de cât a protege pe supuşii lor.

Ast-fel, Moldova representa două tabere mari distincte: una guvernamentală, compusă din asteliţii Domnului; alta ţisă naţională, compusă din diverse elemente. In acéstă de pe urmă partidă. intraŭ ómeni de tóte clasele şi de diferite nuanţe: funcţionari paraponisiţi de pierderea posturilor, aspiranţi de posturi, liberali convinşi, patrioţi sinceri saŭ de calcul, nemulţămiţi pentru diverse cause, ambiţioşi; în fine ómeni de felurite culori.

III.

Pe când în Franţa clocotia vulcanul revoluţiunei, tóte popórele şi naţionalităţile apăsate pândiaŭ momentul isbucnirei sale. De la acel foculariŭ de viéţă, tóte popórele asceptaŭ să aprindă faclia libertăţei şi a drepturilor lor usurpate, spre a putea intra într'o viéţă nouă şi mai bună.

Românii pe atunci eraŭ încă prea puţin cunoscuţi Europei civilisate. Ei nu dăduseră încă vre-un semn de viéţă politică, spre a atrage atenţiunea ómenilor însemnaţi ai secoluluĭ. Presa europénă fórte rar se ocupa de chestiunea lor. Diplomaţia încă nu cunoscea nici drepturile lor politice, nici istoria lor, nici importanţa geografică a ţărei lor, nici suferinţele ce îndurau, nici aspiraţiunile de renascere naţională cari le nutria spiritele.

Dar sórta acestuĭ popor brav şi demn de viéţă nu putea să rĕmâe pentru de-apururea staţionară, Europa în curînd sau mai târdiu trebuia să-l cunóscă şi să se ocupe de dînsul. Studenţii Români din Paris şi de prin alte părţi se puseră în relaţiuni cu publiciştii şi cu bărbaţii politici, cari începură a le da cele mai frumóse speranţe.

www.dacoromanica.ro

In ḑilele cele furtunóse ale Franţeĭ, Românii din Paris, atît studenţi cât şi alţi bărbaţi maturi de vêrstă din ambele Principate, începură a se întruni şi a se ocupa de sórta patrieĭ lor. Eĭ se decîseră în cele din urmă ca odată cu scularea celor-l'alte naţionalităţi, să facă a se manifesta şi în ţările lor o revoluţiune de renascere. Unirea Principatelor, emanciparea lor de protecţiunea rusésca, o constituţiune liberală, eraŭ basele programeĭ politice care rumegaŭ.

Cu asemenea proiecte, îndată dupĕ revoluţiunea din Februarie, toţi Românii din Paris plecará ca să reintre în patria lor şi să se apuce de lucru. Lăsând a vorbi maĭ departe despre participarea acesteĭ junimĭ în evenimentele carĭ s'aŭ preurmat, să ne întórcem puţin la Iaşi spre a vedea ce se petrecea acolo.

Incă înainte de isbucnirea revoluţiunei în Paris, a fost venit în Principate un personagiŭ însemnat cu titlul de comisar împĕrătesc extra-ordinar al Curţeĭ Protectóre. Acesta era faimosul general Duhamel.

Acest diplomat venise cu o misiune misteriósă. Când veni în Iaşĭ, el fu dat în cuartirá la casa splendidá a Logofĕtuluĭ Costaki Sturza (bĕtrânul); şi mulţi se miraŭ de acésta cu drept cuvînt. Acest boer era din partidul paraponisiţilor, fiind-că i se luase portofoliul ministerial pe care-l avusese în maĭ multe rînduri şi care credea că i se cuvine ca apanagiu.

Unii ḑicéŭ ca guvernul înadins 'ĭ-a dat pe acest mare om în cuartirá, pentru ca să-ĭ astupe gura, dându-ĭ prin acésta o garanţie că în curînd va recăpĕta ministeriul pierdut. Unii credéŭ ca comisarul rusesc însuşi ceruse acéstá cuartirá. Dar era timpul ipoteselor, şi nimenĭ nicĭ astă-ḑi nu

www.dacoromanica.ro

scie adevĕrul, de cât dóră Vodă Sturza şi Duhamel.

Se rĕspândise vorba că marele diplomat Rusesc avea misiunea a face pe Vodă să intre în calea legalităţeĭ şi că ĭ-ar fi făcut aspre mustrărĭ pentru abusurile guvernuluĭ sĕŭ. De aceea maĭ mulţĭ din nemulţumiţĭ se hazardară a se duce la el şi a-ĭ arĕta păsurile ţăreĭ. Diplomatul avea dicţionarul ómenilor din ţară; scia împrejurările şi caracterul fie-caruia din ceĭ ce veniaŭ să i se înfăţişeze. De aceea pe uniĭ îĭ primia cu cordialitate, pe alţiĭ cu aroganţă; unora le da consilie părintescĭ; altora ameninţărĭ rusescĭ; unora le promitea decoraţiunĭ şi cariere, altora perspectiva pedepselor şi esilul chĭar până în Siberia.

Dupĕ câte-va ḑile de petrecere în Iaşĭ, Comisarul rusesc plécă la Bucurescĭ, lăsând în urmă-ĭ desolaţiunea şi desperarea.

Era posiţiunea cea maĭ durerósă, în adevĕr. Ómeniĭ inteligenţĭ nu vedéŭ nicĭ o perspectivă de mântuire, nicĭ un chip de vindecare atâtor rele de care ţéra suferia. A rĕsturna guvernul prin o rĕscólă, nimenĭ nu cugeta; întâiŭ că era un pas prea hazardos; al douilea că vecinătatea Puterei Protectóre era prea aprópe şi tot-d'a una ameninţătóre.

IV.

In mijlocul acestor ferberĭ şi frămîntăturĭ, ĭată vine ca o bombă scirea despre revoluţiunea din Paris.

Proclamarea Republicei, fuga regeluĭ Louis Philippe, manifestul luĭ Lamartine, resculareа tuturor naţionalităţilor, electrisară inímele Moldovenilor. Toţĭ ómeniĭ bine cugetătorĭ vĕḑură o raḑă de speranţă pentru schimbarea lucrurilor. In lipsă de

www.dacoromanica.ro

foĭ românescĭ, care nu putéŭ fi tolerate sub regimul absolut al luĭ Michaĭ Sturza, gazetele franceze, cari veniau în plicurĭ prin posta austriacă, se traducéu şi, prin miĭ de copiĭ rĕspândite, se făcea propaganda ideilor şi faptelor revoluţionare din Franţa.

Domnul, vĕdênd acéstă mişcare mare în spirite, prevĕdênd vre-un fel de resculare, şi neavênd se vede destulă siguranţă în credinţa oştireĭ pămîntescĭ, se puse îndată a-şĭ organisa o gardă pretoriană: înrolă vre-o două sute şi maĭ bine de Arnăuţi şi aventurarĭ străinĭ, însemnându-le şi lefe bune prin care credu a-şĭ asigura credinţa lor. Pe aceştĭ mercenarĭ spera el, saŭ să-ĭ pue înainte la foc în cas de revoluţiune, saŭ, în cas de a fi învins, să se pótă strecura, însoţit de dînşiĭ, peste hotar.

Locuitoriĭ de tóte clasele din capitală se înspăimântară de desvoltarea uneĭ asemenĭ mĕsurĭ. Cuvîntul era prea natural. Acésta semĕna întocmaĭ cu adunătura volintirilor luĭ Pendedeca, locotenentul din Iaşĭ al luĭ Ipsilante de la 1821. In tóte ḑilele şi în tóte casele nu se vorbia de cât de escesele acestor vagabonḑĭ. Lumea se ascepta din ḑi în ḑi la vre-un incendiŭ, urmat de deprădare generală. Supuşiĭ străinĭ, prin consuliĭ lor, cerură garanţia vieţeĭ şi averilor lor. Consuliĭ intrară în corespondinţa formală cu guvernul pentru acésta. Dar Domnul ajunse la cinismul cel maĭ impudent: se mărgini a rĕspunde Consulilor cu banalităţĭ, şi bandele de volintirĭ se mânţinură.

V.

In ast-fel de stare eraŭ lucrurile în Iaşĭ pe la începutul luneĭ luĭ Martie.

www.dacoromanica.ro

Acum îmĭ voiŭ permite să vorbesc ceva despre mine.....

---

3) **Analele** sînt nisce scrierĭ istorice care cuprind povestirea an cu an a evenimentelor uneĭ ţĕrĭ, unuĭ oraş, uneĭ societăţĭ, etc. În anale se păstrézĕ deobiceiŭ ordinea cronologică, dar fără de explicărĭ de causă şi efect.

Ca model de anale, dăm aci douĕ şedinţe din *Analele Academieĭ Române* (seria II, Tom. XVIII. 1895—1896, Partea administrativă şi desbaterile), Şedinţele Acad. Rom. se ţin odată pe sĕptămână, Vinerea.

ŞEDINŢA DIN 20 OCTOMBRIE 1895.

Preşedinţa d-luĭ *N. Cretzulescu.*

D-l Secretar general *D. Sturdza* presintă în dar de la Maiestatea Sa Regele medalia de aur pentru inaugurarea Poduluĭ peste Dunăre, închisă într'o frumósă cutie împodobită cu figurĭ de bronz.

D-l Secretar general presintă apoĭ următórele medaliĭ dăruite pentru colecţiunea Academieĭ de d-l Alexandrescu:

1. O stampilă de fer: Intr'un cerc în lăuntrul căruia douĕ ramure de laurĭ şi inscripţia: 13 | SEPTEMBRIE | 1848 | DEALUL | SPIRĔI |
2. 1881 Turnătoria Lemaître.
3. 1891 10 Maiŭ.
4. 1891 Idem (2 exemplare).
5. 1895 Podul de fer (2 exemplare).
6. 1895 Idem
7. Deposit General 1875.
8. 1891 Brătianu.
9. 1881 Heliade Rădulescu.

www.dacoromanica.ro

10. Cuţarida Jetóne, 4 feluri.
11. 1895 Recompensă de şcólă.
12. Jetóne, Fabrica de cărămidă, 3 feluri.
13. Idem, Vîrful cu dor, 4 feluri.
14. Idem, Dobricénu.
15. Idem, Luther, 4 feluri.
16. Idem, Kiel.

D-l *D. Sturdza* dăruesce pentru bibliotecă, urmĕtórele:

1. Letopiseţul Domnilor Moldoveĭ (manuscriptul autograf?) de Enache Kogălnicénu, intitulat precum urmézĕ:

„Acest letopiseţ a Domnilor din Moldova, care s'au începutu a să scrie di unde au lăsat alţă istorici, carĭ au vintu cu scrisu numai până la sfârşitul Domniĭ luĭ Ştefăniţă Vodă, ficĭorul luĭ Vasile Vodă, care s'au săvârşit la Hotin".

„Ĭar noĭ începem cu scris istorii Domnilor di la Istrate Dabija Vodă, şi arătăm toţă domnii di arăndul di atu[n]ce şi pâ[n]ă la al patrăle domnie a luĭ Constandin Vodă Mavrocordatu ficĭor luĭ Neculaĭu Vodă Mavrocordatu şi Exaporitul, care au săvârşitu domniile cu a patrăle domnie săvârşindu-să şi mărie sa în Ĭaş, în vremile oştirilor cu Rusăe, pe cari Dumnezău să pomenĭască întru împără[ţ]ăe Ceriului amin. Lt. 7282".

Incepe cu: „Di aicĭ să începim pentru Domniĭa luĭ Evstrate Vvodă Cap. „26" şi se sfîrşesce ca în ed. tip. de M Kogălnicénu în *Letopiseţile*, ed. II, Bucurescĭ 1874, pag. 274.

2. *Σύνοψις διαφόρων ἱστοριῶν*, volum tipărit, avênd înaintea textuluĭ tipărit 5 pagine manuscripte cu note istorice şi de familie ale familieĭ Kogălnicénu din secolul XVIII.

www.dacoromanica.ro

3. *Ψαλτήριον Δαβὶδ*, Veneţia 1740, avênd pe faţa din lăuntru a scórţelor legăturiĭ note istorice manuscripte din familia Kogălnicénu.

4. *Διαταγαὶ Γάμων*, 1767, volum tipărit, avênd pe faţa din lăuntru a scórţeĭ întâia a legătureĭ o notă scrisă de Ioan Kogălnicénu de la 1768 Aprilie 25.

De la d-l M. Climescu din Bacău se primesce însciinţare, că fiul său Constantin, care a avut o bursă Adamachi de 100 leĭ în anul şcolar 1894—95 ca student al Facultăţiĭ de sciinţe din Iaşi, a obţinut un ajutor de la Primăria din Bacău şi se află acum la Paris, unde îşi continuă studiele.

— Se decide a se publica concurs pentru darea burseĭ rămase vacante.

D-l *Dr. I. Felix* presintă din partea d-luĭ Dr. Gr. Rômnicénu publicaţiunea *Hôpital des enfants de Bucarest, service chirurgical, Compte rendu pour les années 1893 et 1894*, Bucurescĭ 1895. D-l Dr. Felix arată că acéstă publicaţiune este interesantă şi că chirurgia se practică în spitalul de copiĭ după cele maĭ nouĭ cerinţe ale sciinţeĭ.

ŞEDINŢA DIN 27 OCTOMBRIE 1895.

Preşedinţia d-luĭ *N. Kretzulescu*.

Se cetesce raportul d-luĭ N. Culianu, care presintă lucrările comisiuniĭ instituite la Universitatea din Iaşi pentru acordarea a patru burse din Fundaţiunea Adamachi studenţilor de la acea Universitate, şi anume douĕ pentru Facultatea de medicină şi douĕ pentru Facultatea de sciinţe. Comisiunea propune ca bursele pentru Facultatea de medicină să se dea d-relor Maria Anastasescu şi Aspasia Macarovicĭ, iar cele pentru Facultatea de

www.dacoromanica.ro

sciinţe studenţilor Dimitrie Cădere şi Eduard Christovicĭ.

D-l *Dr. Babeş* atrage atenţiunea Academieĭ asupra faptuluĭ, că în acest an amîndouĕ bursele pentru medicină se propun să fie date la douĕ domnişóre, iar în anul trecut una din douĕ burse s'a dat tot uneĭ studente. Prin acésta se dă o deosebită încuragiare studiuluĭ medicineĭ de către femeĭ. In Germania maĭ ales predomină opiniunea că femeile nu trebue încuragiate pentru studiĭ universitare şi că, deşi învaţă bine, nu ar îndeplini aşteptările în ceea ce privesce desvoltarea maĭ departe a sciinţelor medicale, precum şi în ceea ce privesce exerciţiul medicineĭ. In casul de faţă nu se opune propunerii comisiunii examinatóre.

D-l *T. Maiorescu* crede, că nu este admisibil să se facă vre o restricţiune faţă cu femeile în privinţa burselor ce sînt de acordat Academia nu póte pune bariere de acéstă natură; cere deci să se priméscă propunerile comisiunii.

D-l *V. Maniu* ḑice, că nu ne putem opune curentuluĭ, şi curentul acum este ca femeia să se depărteze de la grija căminuluĭ, care este ocupaţiunea sa naturală. Să lăsăm timpuluĭ îndreptarea curentuluĭ de acum.

D-l *B. P. Hasdeŭ* se unesce întru tóte cu celе ḑise de d-l Maiorescu. Observă că în Anglia femeile practică medicina pe o scară fórte întinsă.

— Propunerea comisiunii se aprobă cu unanimitate.

Ministeriul Instrucţiunii publice, pe lângă adresa Seria E, No. 6003, de la 23 Octombrie curent, trimite în copie Inaltul Decret Regal cu No. 4006 de la 21 Octombrie, prin care Academia este autorisată a primi legatul făcut eĭ prin testament de răposatul Emanoil Donicĭ.

www.dacoromanica.ro

D-l Preşedinte *N. Kretzulescu* crede, că trebue să se exprime mulţumirile Academieĭ d-luĭ Ministru al Instrucţiuniĭ publice, care a mijlocit acest Decret Regal aşteptat atât de îndelungat timp de Academie.

D-l *T. Maiorescu* se unesce cu părerea d-luĭ Preşedinte şi crede, că în împrejurările extraordinare prin care a trecut afacerea acesteĭ succesiunĭ, trebue cu deosebire să se exprime de Academie mulţumirĭ ministruluĭ care a pus capĕt uneĭ stărĭ anormale.

— Se decide a se exprima mulţumirĭ d-luĭ Ministru al Instrucţiuniĭ publice.

---

4) **Cronica** se aséměnă cu analele şi cu memoriile. Se aséměna cu analele pentru că înregistréză faptele şi evenimentele, şi se aséměnă şi cu memoriile pentru că sînt scrise de ómeniĭ care aŭ fost martorĭ oculariĭ aĭ evenimentelor, însă autorul croniceĭ se pune maĭ puţin în scenă de cât autorul memoriilor. In cronicĭ personalitatea autoruluĭ e maĭ puţin vĕdită. Cronicele nóstre sînt formate dintr'o adunătură de fapte rĕsleţe, apucate de la scriitoriĭ anteriorĭ, şi apoĭ legate între ele, explicate şi adăugite ca să formeze împreună un fel de istorie.

Dăm ca model următórele capitole din cronica luĭ **Ureche** întitulată *Domniĭ ţĕriĭ Moldoviĭ şi viaţa lor* (după cronicile Romanieĭ de M. Cogălniceanu, 1872 Bucurescĭ). Iată-le:

PENTRU DESCĂLICATUL ŢĔRIĬ MOLDOVEĬ.

Vor uniĭ să'ĭ ḑică Moldoveĭ că aŭ chemat'o de maĭ 'nainte Sţitia, saŭ Skitia pe limba slovenéscă ;

www.dacoromanica.ro

ce Ştitia coprinde loc mult, nu numaĭ al nostru, ce închide şi Ardélul, şi ţara Muntenéscă, şi câmpiĭ despre Nistru, şi coprinde o parte mare şi din ţéra Leşéscă. Chemat-o-aŭ uniĭ şi Flakia, de pe Flak Hatmanul Rîmlenescu, ce scriŭ Letopiseţele latinescĭ că aŭ bătut rĕsbóie cu Skitiĭ pe aceste locurĭ; duce, schimbându-se şi schimonosindu-se numele, din Flakia i-aŭ ḑis Vlachia, ce noĭ acest nume nu'l putem dare ţĕreĭ nóstre Moldoveĭ, ce ţĕreĭ Muntenescĭ; că eĭ nu vor să desparţă să facă două ţărĭ, ce scriŭ, că aŭ fost tot o ţară şi un loc. Eară noĭ aflăm că Moldova s'aŭ descălecat maĭ pe urmă, şi Muntenĭĭ maĭ d'întâiŭ; măcar că s'aŭ tras de la un isvor, Muntenĭĭ întâiŭ şi Moldovenĭĭ maĭ pe urmă.

Scriŭ alte istoriĭ pentru ţéra noastră, Moldova, cum a stătut pustie peste 600 de anĭ, trecênd pe aicĭ Trajan Impĕratul Rômuluĭ, a căruia se cunoscu semnele puterĕĭ luĭ, pe unde a tras Troian, peste multe ţĕrĭ, trecênd cu oştile luĭ peste câmpĭ, şi peste ape. Atâţi anĭ s'a aflat pustie, până când a vrut milostivul D-ḑeŭ a nu lăsa acest pământ fără de ómenĭ; care cu voia sfinţieĭ sale, îndemnându-se o samă de feciorĭ de Domnĭ, din domniele ce aŭ fost pe acele vremĭ la Rômŭ, şi cu ómeniĭ lor din Maramureş, venind peste munţiĭ ungurescĭ, şi peste munţiĭ ţĕreĭ Moldoveĭ, vînând fiére sĕlbatice, pînă aŭ eşit la apa ceĭ ḑicem Moldova, gonind un zimbru, care 'l-aŭ şi vînat, în locul unde se chiamă acum satul Bouereniĭ, pe acea apă a Moldoveĭ; şi aŭ pus nume apeĭ, de'ĭ ḑiseră Moldova, pe numele uneĭ căţiele ce'ĭ ḑicea Molda, care atuncĭ, gonind zimbrul, s'a înecat într'acea apă, şi de pe numele apeĭ se ḑice acum şi ţĕreĭ, Moldoveĭ. Şi aceia, eşind la locurĭ frumóse şi deschise, a socotiţ cu toţiĭ că e loc

www.dacoromanica.ro

bun de hrană, şi plăcêndu-le tuturor s'aŭ întors înapoĭ iarăşi în Maramureş, şi şi-aŭ scos ómeniĭ toţĭ într'acéstă ţéră.

Aşijderea şi limba, saŭ graiul nostru, din multe limbĭ este făcută; şi ne este amestecat graiul nostru cu al vecinilor de prin prejur, măcar că de la Romu ne tragem, şi cu a lor cuvinte ne e amestecat graiul. Ce, fiind ţara maĭ de apoĭ, ca la o slobo̧die, de prin prejur venind şi descălecând, din limbile lor s'aŭ amestecat a noastră: de la Rômleĭ, ce le ḑicem Latinĭ, adecă limba latinéscă, noĭ ḑicem pâne, eĭ ḑic panis; noĭ ḑicem carne, eĭ ḑic caro; găină, galina; muiere, mulier; femeiă, femina; al nostru, noster, şi altele multe din limba latinéscă. Şi de am socoti cu de-amĕnuntul, tóte cuvintele le-am înţelege. Aşijderea şi de la Frâncĭ; noĭ ḑicem cal, ĭar eĭ saval; de la Leşĭ: noĭ ḑicem prag, ĭar eĭ prog, iprocĭ; care nu le putem însemna tóte. Şi pentru acésta se cunósce că, precum nu este descălecată ţéra de ómenĭ aşeḑaţĭ, aşa nicĭ tocméla, nicĭ obiceiurile ţĕreĭ nu sînt aşeḑate; ce toată dreptatea a lăsat pe cel maĭ mare să o judece; şi ce 'ĭ-a părut luĭ, orĭ bine, orĭ rĕŭ, aceea a fost lege; de unde a luat şi voe p'aşia mărire şi vîrv. De ce, cum e voia Domnuluĭ; numaĭ ce 'l caută să le placă tuturor orĭ cu folos orĭ cu pagubă ţĕreĭ, care obiceĭ şi până astă-ḑi trăĭesce.

Află-se acéstă ţéră să fie locuit şi alţiĭ într'însa maĭ înainte de noĭ; de unde, ţĕreĭ acesteia cetăţile se cunosc a fire lucru Frâncesc, de aŭ locuit oştile Romuluĭ, şi aŭ ernat de multe orĭ bătêndu-se une-orĭ cu Skiţiĭ, saŭ cu Tătariĭ une-orĭ cu Bosna, şi cu Rumili, şi la Perşĭ trecênd. Ce fiind în calea rĕutăţilor, şi călcând-o oştile, făcêndu-se de multe orĭ rĕsbóe pe aceste locurĭ, pre-

www.dacoromanica.ro

cum semnele arată, carę vedem peste locurĭ multe movile şi şanţurĭ, pe Nistru, pe Prutu, şi prin păduri, n'aŭ maĭ putut a suferi şi s'aŭ pustiit.

După risipa ţĕreĭ de'ntâĭ de greul oştilor luĭ Flak, Hatmanul Romlenescu, maĭ apoĭ după multă vreme, când feciorii ceĭ de Domnĭ din munţiĭ unguresci pogorând după vînat, şi aŭ nimerit la apa Moldoveĭ, vĕdând locurĭ desfătate, cu câmpiĭ deschişĭ, cu păduri dese şi cu apę curgĕtóre, îndrăgind locul a tras pe aĭ săĭ de la Maramureş, şi pe alţiĭ aŭ îndemnat de a venit. Şi aŭ descălicat întâiŭ sub munte; apoĭ, înmulţindu-se, maĭ şi crescênd înainte, nu numaĭ apa Molodveĭ saŭ Siretul le-a fost hotar, ci până la Nistru, şi până la mare s'a lăţit. Maĭ apoĭ şi rĕsbóe făcea, ca să-şĭ apere ţéra şi pământul săŭ de către Sciţĭ şi Goţĭ, şi de către alţĭ vecinĭ ce eraŭ prin prejur; ce avênd purtări de grije pe Domniĭ lor, cari 'ĭ ridicase dintre sine, de multe orĭ în ţara Leşéscă aŭ intrat, şi multă pradă şi isbândă aŭ făcut. Din câmpiĭ pe Tătarĭ i-a scos. Aşijderea şi Muntenilor, nu numaĭ nevoe şi gróză le făcéù, ci şi domiile le schimba, şi pe cine vreaŭ eĭ primiaŭ. Pe Ardelenĭ nu 'ĭ lăsa să se odihnéscă, ci pururea le făceaŭ nevoe, şi cetăţĭ multe le luase şi le lipise către ţara Modoveĭ, care tóte la rândul săŭ se vor arăta.

Maĭ apoĭ, şi cu Turciĭ, carĭ se vedeaŭ, că, ca o negură, toată lumea acoperiaŭ, rĕsbóe minunate făcea; de multe orĭ 'ĭ-aŭ şi biruit. Maĭ apoĭ, de 'ĭ-aŭ şi supus sub jugul lor, de câte-va orĭ 'ĭ a asudat, rocoşindu-se, şi nu fără multă moarte, şi pagubă în ómenĭ, până a sa aşeḑare.

www.dacoromanica.ro

CAP. I.

Inceputul Domnilor ţĕreĭ Moldoveĭ voim să arătăm din anul 6867.

Intre aceĭ feciorĭ de Domn, ce aŭ nimerit locul acesta, a fost şi Dragoş Vodă, feciorul luĭ Bogdan Vodă, care era din domniĭ Romuluĭ, ce venise de la Maramureş, şi se vedea maĭ de cinste şi maĭ de folos do cât toţĭ; pe care cu toţĭ 'l-a ales şi 'l-a pus Domn, maĭ mare lor şi purtător de grije. Şi dacă l'a pus domn, a luat pildă de pe capul aceleĭ fierĭ nesilnice, zimbru, ce scrie maĭ sus că la vînat, şi puseră de a făcut pecetea ţĕreĭ Moldoveĭ, de trăiesce până într'acéstă vreme, în mânile celuĭ ce-l alege D-ḑeŭ a fi domn ţĕreĭ, de se pune pe cărţile domnuluĭ, pentru tocmelele şi aşeḑările locuitorilor, şi de ascultarea şi certarea celor ce fac strâmbătăţiĭ între locuitoriĭ ţĕreĭ. Şi a domnit doĭ anĭ Dragoş Vodă, şi s'aŭ săvârşit. Şi întru acéstă începĕtură aŭ fost domnia ca o căpitănie. Pe acest semn, de'ntâiaşĭ dată ce se arată domnia fără traĭ, se putea cunósce că nu va fi aşeḑare bună între domniĭ Moldoveĭ; căcĭ cum a fost prea scurtă viaţa domnuluĭ d'întâiŭ, aşa şi domniĭ ce vor fi pe urmă, adesea se vor schimba; şi multă neaşeḑare va fi între domniĭ Moldoveĭ. După Dragoş Vodă a stătut domn fiul săŭ, Sasu Vodă, şi a domnit patru anĭ, şi s'aŭ săvârşit.

Şi a rĕmas domn fiŭ-săŭ, Laţco Vodă, şi a domnit opt anĭ.

Iar după Laţco Vodá a domnit Bogdan Vodă şease anĭ

După Bogdan Vodă a domnit Petru Vodă, feciorul luĭ Muşat, 16 anĭ.

Iar după Muşat a domnit frate-săŭ, Roman

www.dacoromanica.ro

Vodă, treĭ anĭ. După Roman Vodă aŭ stătut la domnie Ştefan Vodă, care a avut doĭ feciorĭ, şi a domnit şépte anĭ.

Iar ce se va fi lucrat în ḑilele acestor domnĭ, nu se află scris nimic, cât a domnit eĭ 46 de anĭ; cunóscesă că póte a fost neaşeḑaţĭ, şi de curând, n'a avut cine scrie; nicĭ vecinii, care nimic n'a lăsat neînsemnat, n'a ştiut nimic despre dânşiĭ, să fi scris.

CAP. II.

Domnia feciorilor luĭ Ştefan Vodă cel d'ntâiŭ.

Acest Ştefan Vodă a avut douĭ feciorĭ, cum s'a maĭ pomenit maĭ sus, pe Ştefan şi pe Petru; carĭ, după mórtea tătână-săŭ, pricindu-se pentru domnie, a fugit Ştefan, fratele cel maĭ mare, la Cazimir, craiul Leşesc, poftind ajutor împotriva frăţină-săŭ, luĭ Petru, şi să i se plece cu tótă ţéra. Iar Petru cu ajutor de la Unguri, a apucat ţéra. Vrênd Cazimir, craiul Leşesc, ca să dobîndéscă ţéra, şi să fie pe voia luĭ Ştefan Vodă, 'ĭ-a dat óste, şi a intrat în ţéră, în ḑiua întâĭ a luĭ Iulie. Şi întâĭ îĭ mergea cu noroc; iar maĭ apoĭ 'ĭ-a amăgit aĭ noştri, de 'ĭ-a băgat la codru; şi fiind copacii înţintaţĭ pe lângă drum, 'ĭ-a surpat asupra lor; unde, câţĭ n'a pierit de copaci, 'ĭ-a prins vii, pe carĭ maĭ apoĭ 'ĭ-a rĕscumpĕrat craiul Cazimir. Fost-a între aceştĭ robĭ ómenĭ marĭ: Zbignev, şi Tîncenschi feciorul Voevodului de Cracău, şi treĭ stéguri a treĭ Voevoḑĭ: a Kracăului, a Sandomirului şi a Liovului, şi nouă stéguri boerescĭ. Iar letopiţesul nostru de feciorii luĭ Ştefan Vodă, ce pomenim maĭ sus, nimic nu scrie; se ḑice că după domnia luĭ Ştefan Vodă a domnit Iuga Vodă, apoĭ Alexandru Vodă, carele se va

www.dacoromanica.ro

pomeni mai jos. Iar noi n'am lăsat să nu însemnăm nici de feciorii lui Ştefan Vodă, pentru că póte să fie adevĕrat, că nu pătimesce cronicarul Bielskie a lor săi, ci scrie poticala ce aŭ petrecut Ştefan Vodă, cu ajutorul Leşilor, de aŭ perit cu toţii.

CAP. III.

Domnia lugă'i Vodă, care s'a arătat mai vrednic cu tóte.

Iuga Vodă întrecut-a pe d-nii cei trecuţi, de mai 'nainte de dânsul; că aŭ trimis la patriarchia de Ohrida, şi a luat blagoslovenie, şi aŭ pus Mitropolit pe Teoctist, şi a descălicat oraşe prin ţéră, tot la locuri bune, şi-a ales sate, şi le-a facut ocóle prin prejur. Şi a început a dărui ocini prin ţéră la voinicii ce făceaŭ vitejii la oşti Şi a domnit doi ani, şi 'l-a luat Mircea Vodă, Domnul Muntenesc, la sine.

CAP. IV.

Domnia luĭ Alexandru Vodă cel bun şi bĕtrîn.

Letopiseţul nostru cel Moldovenesc scrie că a fost cursul anilor 6907, când a stătut domn Alexandru Vodă cel bun: iar letopiţesul cel latinesc scrie că a fost velétul 6921, când a stătut dintre aceştia la domnie Alexandru Vodă, carele întâia dată multe lucruri bune a început a face în ţéră. Făcut-a două monastiri mari în Moldova, Bistriţa şi Moldoviţa, şi le-a înzestrat cu multe sate, şi vecini, şi cu heleştae. şi cu veşminte scumpe înăuntru, şi cu odóre. Şi décă s'aŭ vĕdut luminat în cinstea domnieĭ, în doi ani ai domnieĭ sale, fiind mai întreg şi mai cu minte de cât cei trecuţi înaintea domnieĭ luĭ, şi multe rîvnind şi

www.dacoromanica.ro

nevoind spre cele de folos sufletuluĭ sĕŭ, adus'a cu mare cheltuélă, din ţara păgână, sfintele moştĭ ale mareluĭ mucenic Ioan Novi, şi le-a pus întru a sa vestită cetate, ce este la oraşul Suceveĭ, cu mare cinste şi pohvală, de ferirea domnieĭ sale şi de paza scaunuluĭ sĕŭ. De veĭ cerca la cărţile bisericiĭ veĭ afla scris viaţa sfinteĭ sale, Mercurĭ şi Joĭ, în sĕptămâna Rusalelor; atuncĭ îl slăvesce tótă ţara nóstră, în sfînta Mitropolie în Sucéva, unde 'ĭ zac sfintele moştĭ.

Şi cu darul de înţelepciune, ce avea de la milostivul D-ḑeŭ, privind şi vĕḑênd cinstea lumiĭ cum se cade a se purta, carĭ, împĕraţiĭ şi domniĭ, în podóbe şi în obiceie de cinste, socotit'aŭ şi la acéstă ţară, măcar că n'a maĭ fost căutat'o alţiĭ ce a fost Domnĭ de maĭ 'nainte; întâia dată a trimes la Patriarhia de la rĕsărit, de a luat blagoslovenie, şi a făcut Mitropolit, şi 'ĭ-a dat scaun o sfântă monastire, în oraşul Suceveĭ, sĕ fie Mitropolie, lângă curtea domnéscă, dându-ĭ multe sate, şi ocinĭ, sĕ fie de poslușianie sfinteĭ Mitropoliĭ. Datu-ĭ-a şi o samă de ţinuturĭ în Eparhia Mitropolituluĭ, făcêndu-l epitropu legeĭ.

Maĭ făcut-a şi al doilea Episcop, după Mitropolit, la sfînta Monastire în oraşul Roman, şi'ĭ dete eparhie o parte de ţinuturĭ, pe sub munte în jos.

Maĭ făcut a şi al treilea Episcop, la monastirea Rădăuţĭ, şi eparhieĭ ĭ-a dat ţinuturile din partea de sus, despre ţara Leşéscă.

Dacă a aşeḑat Vlădicĭ, le-a făcut cinste mare, că le-a pus scaunele de a şeḑut de-a drépta Domnuluĭ, maĭ sus adică, maĭ aprópe de Domn de cât toţĭ sfetniciĭ.

Tocmit'aŭ şi boieriile marĭ în sfat, de chiverniséla ţĕreĭ şi a pămîntuluĭ Moldavieĭ:

www.dacoromanica.ro

Logofĕt mare judecător şi alesător de ocinĭ. Ispravnic pe o sémă de ómenĭ de frunte, ce sînt curtenĭ la ţară, şi judecător tutulor cine sînt cu strîmbătăţĭ în ţară, şi luător de séma tutulor Ispravnicilor, ce sînt la curtea domnéscă.

Vornic mare în ţara de jos, judecător tuturor din ţară, şi globnic de morţĭ de om, şi de şiugubinĭ, ce se fac la partea luĭ, şi Vornicu Dorohoiuluĭ.

Pârcalab de Hotin, la margine, despre ţara Leşéscă şi Căzăcéscă, judecător tuturor la acel ţinut.

Hatman, pârcălab şi portar de Sucéva, şi ispravnic pe tóte oştile ţĕreĭ.

Postelnic mare, de vorbitor înaintea Domnuluĭ, şi pârcălab de Iaşĭ, şi tălmacĭ în limbĭ strĕine.

Spătar mare, şi staroste de Cernăuţĭ, şi este obiceiŭ să se îmbrace la ḑile marĭ cu haină scumpă domnéscă, dvorbitor, cu arme domnescĭ încins, cu spata Domnuluĭ, într'acele ḑile.

Paharnic mare, şi pârcălab la Cotnar şi la Hârlăŭ, are obiceiŭ sĕ dirégă Domnuluĭ la ḑile marĭ, la mese, cu pahar.

Visternic mare, ispravnic pe socotelele ce fac sĕ se ia din ţară, şi îngrijind şi împărţind lefe slujitorilor, şi purtător de grijá a tótă cheltuéla curţiĭ, şi a óspeţilor ce ar veni în ţară, şi tóte catastişele ţărĭ în mâna luĭ.

Stolnic mare, cu obiceiŭ, la ḑile marĭ şi la veseliĭ domnescĭ, îmbrăcat în haină domnéscă, şi vine înaintea bucatelor domnescĭ, le tocmesce pe masa înaintea Domnuluĭ cu tipsiele, şi dvorbitor întru acele ḑile.

Comis mare, ispravnic pe povodenicĭ, şi pe toţĭ caiĭ domnescĭ, şi merge înaintea povodnicilor şi a Domnuluĭ.

Medelnicer mare, cu obiceĭŭ îmbrăcat în haină

www.dacoromanica.ro

domnéscă, la ḑile mari, dvorbitor la masa Domnului, şi pe fripturile ce se aduc în mase.

Clucer mare, ispravnic pe beciurile domnesci, pe unt, pe miere, şi pe colacii ce vin de la oraşe, la Născut.

Sluger mare, ispravnic pe tóte oborócele ce se dau la cuhnia domnéscă şi la slujitorii curţii, de carne.

Jitnicer mare, ispravnic pe tóte oborócele de pâne, ce se dau la curtea Domnului şi la slujitorii curţii, şi la óspeţii ce vin în ţară.

Vameş mare, ce ţine scĕlele ţĕrei, pentru vămi, şi are obiceiŭ de duce dulceţi şi cofeturi, în ḑile mari, la masa Domnului, şi ispravnic pe neguţători.

Şiătrar mare pe corturi domnesci, şi în oşti, şi în alte căli, şi purtător de grije tunurilor.

Uşier, mare, purtător de grije tuturor solilor. şi tălmaciŭ strĕinilor la judeţ.

Armaş mare, ispravnic şi purtător de grije pentru toţi ceĭ ce fac rĕŭ şi cad la închisórea ţĕrei, pe temniţe, şi pe pedepsitor tuturor acelora, şi ceĭ judecaţi de mórte, daţi în mâna lui să'ĭ omóre.

Agă, ispravnic pe dărăbani, şi pe târg pe Iaşi judeţ.

Logofăt al douilea, hotărât de ocini în tótă ţéra.

Postelnic al doilea, în tótă vremea vorbitor înaintea domnului, fecior de boer ales.

Logofăt al treilea, cărturar, scritor bun, credincios la tóte tainele domnului; şi cărţi, ori din ţară, ori de la prieteni, de unde ar veni, tóte în mână luĭ merg; şi cu învĕţătura domnului de la dânsul es rĕspunsurile; şi pecetea ţĕrei în mâna luĭ. Şi ori-ce judeţe şi îndreptări se fac ómenilor, fără pecetea domnului nu pot fi care'ĭ în mâna Logofĕtului al treilea.

Postelnicĭ den al doilea înainte, câţi-va domnul

www.dacoromanica.ro

să facă, deprinḑêndu-se la acea cinste, es şi la alte cinstĭ maĭ marĭ.

Spătar al doilea, şi al treilea; cel al doilea vorbesce la mese, când nu vorbesce cel mare, şi el îmbrăcat, şi cu spadă încins şi cu buzdugan la mână, la spatele domnuluĭ. Iar al treilea vorbesce peste tótă vremea.

Paharnicul al doilea, după vorba Paharniculuĭ cel mare, vorbesce la masă, şi drege pahare cu bĕuturĭ la domn.

Paharnicul al treilea, ĭarăşĭ când nu drege al doilea, le drege şi el la masa domnuluĭ.—Iprocĭ.

CAP. V.

Soborul ce s'a adunat la Florentina, unde maĭ apoĭ nimica bun nu s'a ales.

In anul 6940, în ḑilele acestuĭ Alexandru Vodă, s'a făcut sobor mare în Florentina, ca să pótă împreuna biserica răsăritului cu a apusuluĭ, pentru multa neîngăduinţă şi price pentru capetele legeĭ. La care sobor însuşĭ Patriarhul de Ţarigrad şi împăratul Ioan Paleologu, şi cu mulţĭ Episcopĭ şi Mitropolitĭ aŭ fost. Şi din ţéra nóstră încă aŭ fost trimis pe Grigore Ţamblik. Iar de la apus, singur Papa Hristoforu, cu Cardinaliĭ, şi din multe locurĭ Archiepiscopĭ, şi sobor mare de călugărĭ. Şi după multă zarvă şi gălcévă, nimic bun n'a isprăvit; că în loc de împreunare, maĭ mare despărţire s'aŭ făcut; măcar că Impĕratul de nevoea Turcilor, ce 'ĭ sosise la cap, de rĕmăsese numaĭ cu numele Impĕrat, ĭar prin împrejur coprinse Turcĭĭ tóte, pristenise la tóte capetele legeĭ, pe voea Papeĭ, numaĭ să dea ajutor împotriva vrăjmaşuluĭ sĕŭ, ce 'ĭ şi făgăduise. Iar altora de tăcméla ce făcuse, le-a părut că-ĭ srîm-

www.dacoromanica.ro

bătate şi asuprélă bisericeĭ răsăritului, că tóte le luase pe voea lor, ĭar eĭ nimic de cât aŭ vrut aĭ noştri, n'aŭ priimit. Ce atâta zavistie aŭ aţîţat, că în loc de împreunare, nicĭ se aude de numele Papeĭ şi a bisericeĭ apusuluĭ, socotind-o în loc de călcătórea legeĭ: Ḑic că începător şi îndemnător acestuĭ lucru să fi fost Marco, Episcopul de Efesu, care ca un dascăl, şi, cum ḑic unii, pentru pizma grecéscă, cunoscênd că împresură pe aĭ noştri, de n'aŭ primit, şi aŭ dat veste la toţĭ ca să nu priméscă nimenĭ acel sobor, măcar că alţiĭ a fost pristănit şi a fost primit, ce şi acelora le da vină, că a luat mîzdă. De care lucru, de era maĭ 'nainte de acel sobor neîngăduinţă ceva între aceste bisericĭ, era nădejde că se vor tocmi şi vor veni la împreunare; ĭar după acel sobor, atâta urâciune stătu între amândouă bisericele, de nu se pot vedea cu dragoste; ce una pe alta hulesce şi defaimă, şi una pe alta va să o pogóre şi să o calce. Rĕsăritul este începător, apusul va să se înalţe; şi aşa una alteia nu vrea să dea cale, cum rĕsăritul cu apusul n'ar fi fost logodna luĭ Hristos. Ce de aceste destul e, să ne întórcem la ale nóstre.

---

5) **Viaţa** saŭ **biografia** este povestirea vieţiĭ, a faptelor şi a lucrărilor unuĭ om, arĕtate cu tótă sinceritatea şi imparţialitatea. In acest manual noĭ am dat viaţa luĭ *Demostene* şi a luĭ *Cicerone* tradusă după *Plutarque* şi biografia luĭ *Mirabeau* după *Duruy*.

6) **Autobiografia** este biografia însăşĭ a autoruluĭ. De obiceiŭ autobiografiile sînt scrierĭ literare, poetice, filosofice orĭ sociale. Autorul înadins îşĭ scrie

www.dacoromanica.ro

viaţa pentru a puté să'şi arate ideile saŭ convingerile sale. Se înţelege deci că aceste scrieri lasă mai mult câmp liber fantasieĭ şi ca atare se îndepărtéză de istorie.

7) **Confesiunile** sînt un fel de **memorii** în care autorul se arată că îşi mărturisesce taĭnele inimeĭ.

8) **Raportul** este darea de samă despre un lucru saŭ despre un fapt: cuprinde de obiceiŭ notele principale saŭ caracteristice, faţă cu scopul pentru care se face raportul. Dăm ca model:

Raportul D-luĭ T. Maiorescu către Academia Română

Relativ la scrierile D-luĭ G. Sĕulescu.

Din manuscriptele luĭ G. Sĕulescu, volumul încredinţat cercetăriĭ subscrisuluĭ cuprinde peste 800 pagine, în parte numerotat, şi se intituléză:

Trataţiĭ Poetice, Iaşĭ 1841.

cuprinde însă poesiĭ până din anul 1844.

După câte-va pagine de întroducere „Despre istoria literatureĭ şi a poesieĭ ghintelor. Fontâna poesieĭ", autorul tratéză în 66 de pagine, despre poesiă în genere, despre prosodiă şi despre mitologiă „saŭ fabulăţiă".

Va fi destul să vĕ cetesc începutul acesteĭ „trataţii"

Tratând despre poesiă avem de privit la treĭ:

1) la a defini ce este poesia, 2) la obiectul poetic cum debue să fie, 3) la subiectul saŭ persóna poetă, ce fel de însuşirĭ să aibă. a) Răspunsul la cea dintâia, adică: ce ar fi poesia? (ποίησις, facérea, creaţia) o putem defini, că: tot acea ce este naşcerea fantasieĭ produse în lumea estetică, saŭ simbolică, este poesiă. Ideile fipte, tropurile şi figurile

www.dacoromanica.ro

sînt producte ale facultăţiĭ poetice. b) La a doua interogare: cum debue să fie productul poetic? se rĕspunde, că el trebue să coprindă în sine caracteristica sublimuluĭ, armoniosuluĭ şi al perfeptuiuĭ, pe care genia omenéscă îl încărnéză prin vorbă în representaţiele sale supuse auḑuluĭ, saŭ vedereĭ, ca să îndestuleze îndoita natură a cuvîntătorilor; 1-iŭ Simţirea, adică Estetica, prin armoniă şi frumuseţă; 2-lea înţelegerea, adică judecata, prin sublimitatea ideilor fidele, naturale înavuţite, înfăţuşitóre de adevĕr, dreptate şi folos. 3-lea sá îndestuleze simţimîntul prin înfăţuşarea moraluluĭ, că din acestea se resultă în totul plăcerea satisfactă, şi intelectuală şi morală. c) La a treia interogare; ce fel de calităţĭ, debue să aibă poetul? se rĕspunde: Treĭ principale: talent, învĕţătură şi limbă.

Apoĭ urméză câte-va poesiĭ (fabule), după aceste, notiţe mitologice, un fragment în prosă „de fabulă", apoĭ vin fabulele înşile: Ursul şi Epurele; Surcica; Grâul; Pléva şi Vêntul, Chitul şi Chitoforul, Mâţele şi Caşul etc. etc. (vr'o 200 pagine).

La acestea adaogă alte poesiĭ: la amiciă, imitaţiă după psalmul 48. sonet, visul anuluĭ 1859, Indianul Cing judecându-se înaintea Ḑeuluĭ Şiva (pag. 205), apoĭ ĭar urméză istoriĭ versificate, de animale; alegoriĭ, fabule, etc. unele intitulate „apolog": „Divanul fiarelor, Calul judecat" etc., maĭ multe sute de pagine urmate de câte-va poesiĭ variĭ („poesia mistică", „viaţa câmpénă"), în fine vr'o 50 pagine-poesiĭ erotice.

Volumul 2 se termină cu patru poesiĭ variĭ: călĕtorul, apolog, orangutanul din Paris, diminéţa în pădure şi visul din Februarie 1844.

Vĕ citez treĭ exemple din tóte: „Viaţa câmpénă", pag. prima din cele erotice. „Douĕ mere" (359). „Diminéţa în pădure" primele treĭ strofe etc. etc.

www.dacoromanica.ro

VIAŢA CÂMPÉNĂ.

Ferice este 'n adevĕr
Acela ce'ĭ departe
De-a lumeĭ tulburările
Şi care se desparte
Prin câmpurĭ, păduri, şi munţĭ înalţĭ,
Senine orizóne,
De metaprasul piaţelor
Ce preadă'n milióne,
De sgomotul poporuluĭ,
Acel concertătoriu,
De gura părăsituluĭ,
Ceĭ un clevetitoriu
De pulberea contradelor,
Ce-a lucsuluĭ carete
Ridică 'npestând aerul
Vrînd patimĭ să irite;
De forul tribunalelor,
Ce sînt despoitóre
De avere, onóre, adeseorĭ,
De viaţă răpitóre;
De îngînfatulŭ naltul prag,
Acel fiorător,
De porticul de dispute,
Ceĭ nefolositor,
De vorbele salónelor
Maĭ mult vătămătóre,
De ipocrisiĭ moraluluĭ,
Ce sînt sdruncinătóre.
. . . . . .

DOUĔ MERE.

(Imitaţie)

Intr'o grădină miticică
Pe ascuns maĭ erĭ intrat-am
Şi'n nuntru grădinar al eĭ
Pe Cupidon aflat-am.

Un mĕr frumos păzea cole,
Cu doĕ Paradise,
Mere a căror mirosul
C'acela de Melise

Şi frumuseţa peliţeĭ
Ceĭ lucide, supţire,
Ce-avea albimea crinuluĭ,
Cu a rozeĭ rubinire

Inamora pe inimă
Ş'o îmbĕta de miros
Trăgênd'o cătră sînul lor
Format de frunze 'nghiros

Cu toată pînd' Amoriuluĭ,
Mĕ supuseĭ la ele
S'amirosiĭ odorulŭ sânt
Acestor douĕ Mere

Sorbind eŭ cu mirosul
Fără de saţiu lacom
A lor profum, narcoticum,
Precum al flóreĭ dracon.

Am ameţit şi beat fiind
De dulcele lor miros
Fără să vreŭ greşitu-m'am
Şi'n loc ca să le miros

Muşcându-le rînitu-le-am
Pe amîndoue acele
Divine, Paradisice,
Nepreţuite mere.

www.dacoromanica.ro

DIMINÉTA IN PADURE.

Intr'o mândră diminéţă
Când Aurora se ivia
Cu a primăverei faţă
Pe orizon ce-ĭ zîmbia,
Propăşită de-a eĭ óre
Şi de zefirul recóre,

De pe-a vergureĭ silvane
Lung-genósele pleópe,
Subt umbrariŭ dormindă'n [vale,
Morfeŭ ce-ĭ sta de aprópe
(L'apolonica lucire
Ce-adormita 'nvie fire)

Depărtându-se-aŭ sburat
Cât în simţ de bucuriă
Tinerica Druidiă
Tréză atuncĭ alergat
La pădurea 'nvecinată
De florĭ varĭĭ profumată.
. . . . . .

După aceste probe se înţelege, că părerea subscrisului nu póte fi alta de cât: că publicarea şi cetirea acestor „trataţii“ şi poesiĭ ar fi lipsită de orĭ-ce interesŭ.

T. Maiorescu.

(*Extras din Analele Acad. Rom pe 1884 seria II Tom. V*).

ISTORICĬ MARĬ.

(Pentru citire).

Erodot, Cesar, P. Maior.

ERODOT.

Biografie.

Dintre toţĭ scriitorii carĭ aŭ lăsat urme neperitóre după dînşiĭ póte că ceĭ din Elada antica aŭ fost aceĭ carĭ aŭ represintat maĭ mult de cât orĭ care alţiĭ epoca în care aŭ trăit şi ideile corente ale epocĭĭ lor. Un fiŭ al Eladeĭ, din cea maĭ fragedă a luĭ copilărie, era imediat pus în contact neîntrerupt cu concetăţeniĭ sĕĭ. Viéţa privată şi de familie al fiilor Eladeĭ nu juca rolul însemnat ce-l avea de la alte popóre şi pe care îl are şi

www.dacoromanica.ro

mai mult astă-ḑi în societatea nóstră. Individualitatea era, ca să ḑic aşa, sacrificată în vîrtejul cel mare al vieţeĭ publice. Cătăţénul era consideraţ, chiar sub punctul de vedere intelectual, nu atât ca o personalitate deosebită de restul concetăţenilor sĕĭ, şi avênd originalitatea sa proprie, cât ca făcênd parte integrantă din complectul social în care trăia. Dacă era orator, discursurile luĭ trebuiaŭ să fie expresia fidelă a opiniilor corente în sînul comunităţiĭ în care se afla; daca era autor, scrierile luĭ trebuiaŭ neapărat să fie însufleţite cu spiritul secoluluĭ şi al mijloculuĭ în care trăia. Originalitatea nu se căuta în literatură cum se caută astă-ḑi: un vechiŭ autor elin care 'şĭ-ar fi permis să scrie saŭ să cugete alt-fel de cât cugetaŭ aceĭ cu carĭ era în contact, ar fi avut sórta puţin plăcuta a unuĭ liber cugetător în timpurile misticismuluĭ evuluĭ de mijloc. Iată atâtea cuvinte puternice pentru carĭ un studiŭ asupra vieţiĭ şi asupra scrierilor autoruluĭ ce 'mĭam propus a traduce, trebue mai întâiŭ de tóte să se ocupe de epoca şi de mijlocul în care a trăit.

Din nefericire nu scim în mod direct şi positiv de cât fórte puţin în privinţa vieţiĭ luĭ Erodot. Mai tot ce scim este resultatul deducţiunilor ce putem face din scrierile luĭ şi presintă mai mult caracterul unor supoşiţiunĭ, aproximative de adever, fără îndoială, dar lipsite de basa certă şi preţiósă al positivităţiĭ. Scim totuşĭ destul prin mijlocul deductiv ca să fim luminaţĭ asupra surselor de unde a cules Erodot naraţiile luĭ, asupra moduluĭ cum le-a scris, şi pentru a alege cu destulă siguranţă între ceea ce e fundat şi ceea ce e falş în afirmările autorilor carĭ s'aŭ ocupat în special cu studiul luĭ.

Epoca care a precedat cu vre o 50 de anĭ nas-

www.dacoromanica.ro

cerea lui Erodot póte fi considerată ca începutul arteĭ de a scrie în prosă. Până pe la începutul secoluluĭ VI înaintea ereĭ creştine, Elinii nu aŭ produs de cât poeţi. Sub acest punct de vedere poporul elin nu formézĕ nicĭ o excepţie la regula generală în istoria literaturiĭ popórelor, aceea că primele efusiunĭ literare ale unuĭ popor sint poetice, adică cântice populare în carĭ se transmit legendele teogonieĭ şi ale eroilor naţionalĭ. Osian, la popórele galo-celtice, Omer şi Esiod la Elinĭ, cântul Niebelungen la Germanĭ, baladele nóstre culese de Alexandri, sînt atâtea exemple ale acesteĭ legĭ generale în literatura popórelor prin care prosa se nasce dupĕ poesie, poesia fiind limbagiul maĭ puţin positiv al imaginaţieĭ pe când prosa este limbagiul maĭ apt pentru consemnarea datinelor positive ale sciinţeĭ şi ale istorieĭ.

Erodot dar s'a născut în momentul când poporul elin simţia nevoia de a transmite generaţiilor viitóre descrierea faptelor ce se săvârşiaŭ împrejurul luĭ într'un mod maĭ puţin abstract şi maĭ precis de cât putea s'o facă prin limbagiul ritmic şi circumscris al poesieĭ. El avea nevoe să-şĭ consemneze sciinţa şi opiniile cu acea precisie ce o oferă numaĭ limbagiul corent al proseĭ.

Pentru a ajunge la data nascerii luĭ Erodot, trebue să facem o comparaţie critică între propriile luĭ mărturisirĭ şi cele ce s'aŭ scris de autoriĭ antichităţiĭ în privinţa luĭ.

Maĭ întâiŭ ĭată ce culegem din propriile scrierĭ ale autoruluĭ nostru relativ la epoca în care a trăit. Capitolul 16 din Cartea IX conţine o afirmaţiune preţiósă de cea maĭ mare însemnătate. Erodot se referă acolo la o naraţiune pe care ar fi auzit-o din gura luĭ Tersandru din Orchomen, Acest Tersandru se scie că a fost martor ocular

www.dacoromanica.ro

al tutulor evenimentelor istorice ce aŭ precedat de aprópe marea bătălie de la Platea. Data acesteĭ victoriĭ repurtate de Elinĭ în contra luĭ Mardoniŭ, generalul Perşilor, este un punct istoric fix şi necontestat: este anul 479 înainte de era nóstră. Iată dar deja o dată pe care ne putem întemeia cu siguranţă. La Capitolul 137 din Cartea VII şi la Capitolul 73 din Cartea IX. Erodot face menţiune despre nisce evenimente întâmplate în primiĭ douĭ anĭ al resbeluluĭ peloponesiac: în alte cuvinte, el arată acolo că a apucat anii 430 înainte de Christos. Tot aşa la Capitolul 233 din Cartea VII avem o menţiune despre atacul Tebanilor în contra Plateiĭ, atac care avu loc la anul 431 înainte de Christos şi care fu primul act de ostilitate ce deschise lungul şi desastrosul resbel pentru supremaţie între Sparta şi Atena. Ast-fel dar, numaĭ din propriile mărturisirĭ ale luĭ Erodot, putem fixa deja aproximativ epoca în care el a vieţuit între anii ceĭ-d'âncêiŭ al secoluluĭ V-lea şi anul 429 saŭ 428 înainte de era nóstră.

Pentru a ajunge la o precisiune şi maĭ mare să vedem ce informaţiĭ putem culege din scrierile altor autorĭ cu privire la acéstă cestiune.

Dintre toţi scriitoriĭ antichităţiĭ carĭ s'aŭ ocupat cu Erodot, fără îndoială că Dion din Alicarnas este acela care merită maĭ mult a fi pus în primul rînd. In tratatul scris de acest istoriograf asupra luĭ Tucidide, (Cap. V) el afirmă cá Erodot s'a născut puţin timp înaintea isbucnirii resbeluluĭ cu Perşii: „*Ηρόδοτος γενόμενος ὀλίγῳ πρότερον τῶν Περσικῶν*“. Prin acest resbel cu Perşii trebue să înţelegem nu cel-d'âncêiŭ, sub comanda luĭ Dariu, dar cel d'al douilea, când Perşii trecură în Europa sub comanda luĭ Xerxe, şi acésta pentru că Pamfila (apud Aul Gell. Noct. Attic XV, 23), singurul au-

www.dacoromanica.ro

tor al antichităţii care fixéză în mod precis data nascerii luĭ Erodot, ne spune că el era de 53 de anĭ (tres et quinquaginta annos natus) la epoca când începu resbelul peloponesiac. Se scie că acest resbel începu la anul 431 înainte de era nóstră, aşa dar, dacă urmăm afirmaţia luĭ Pamfila, Erodot trebue să fi fost născut la anul 484 înainte de Christos. Data acésta se potrivesce tocmaĭ şi cu mărturisirea luĭ Dion dacă prin „*τῶν Περσικῶν*“ din pasagiul sus citat, înţelegem cel d'al douilea resbel cu Perşiĭ; căcĭ acel resbel începu la anul 480 înaintea ereĭ creştine şi dacă anul 484 representă data nascerii autoruluĭ nostru, resultă că Erodot era de 4 anĭ când Xerxe atăcă pe Elinĭ, în alte cuvinte că s'a născut, cum ḑice Dion, „puţin timp înaintea resbeluluĭ cu Perşiĭ“. Iată cuvinte destul de putenice carĭ militéză în favórea anuluĭ 484, ca dată a nascerii luĭ Erodot şi pentru càre acea dată este în general admisă astă-ḑi.

In privinţa loculuĭ natal al părinteluĭ istorieĭ nu există nicĭ o controversă. El însuşĭ spune că era originar din Alicarnas, o colonie doriană de pe cósta Asieĭ micĭ. Trebue cu totul înlăturată opinia emisă de un autor antic obscur care 'şĭ-a însuşit numele de Plutarch, cu care era contimporan, şi care e cunoscut în bibliografia clasică sub numele de Pseudo-Plutarch. Acest autor, care a îndreptat tóte calomniile şi acusaţiile posibile în contra părinteluĭ istorieĭ în scrierea pe care a intitulat-o „de malignitate Herodoti“, afirmă că Erodot nu era originar din Alicarnas ci din Thurium. Asemenea nu trebue să luam drept basă în susţinerea acesteĭ teoriĭ, pasagiul cunoscut din Aristotele (Retoric. III, 9) unde acest filosof, citând primele cuvinte ale scrierii luĭ Erodot, substitue, din pură eróre, epitetul „*Θουρίου*“ acelu de

www.dacoromanica.ro

„Ἁλικαρνασῆος“ întrebuinţat de autorul nostru. (Veḑi nota 1, pag. 1, vol. I). Probele că Erodot s'a născut la Alicarnas sînt prea sdrobitóre pentru ca să pótă un moment fi sdruncinate prin afirmarea unuĭ autor plastograf saŭ printr'o eróre de citaţie a unuĭ text care nicĭ o dată nu a fost pus în suspiciune.

Oraşul Alicarnas fu dar légănul luĭ Erodot. La anul 484 înaintea ereĭ nóstre, acea colonie avea o importanţă mare. Ea forma parte din liga defensivă, numită Hexapolis, a celor şése coloniĭ eline din Asia. Corentul ideilor patriotice şi liberale era puternic la Eliniĭ de pe cósta Asieĭ, d'abia scăpaţĭ din primejdia cu care fuseseră amenințaţĭ în timpul invasieĭ luĭ Dariu. Bătălia de la Maraton, înfrîngerea armateĭ luĭ Dariu, victoria de sub muntele Mical, eraŭ amintirĭ próspete în mintea fie-căruĭ Elin, amintirĭ menite ca s'aprindă imaginaţia luĭ patriotică. Fără îndoială generaţia născêndă asculta de la martorĭ oculariĭ naraţiunea unor fapte aşa de glorióse pentru némul elinesc. Părinţiĭ luĭ Erodot par a fi fost persóne fórte considerate în oraşul lor natal şi a se fi bucurat de o bună situaţie, precum putem deduce din starea ce o posedaŭ, stare care a înlesnit luĭ Erodot călătoriile întreprinse în tinereţe şi chĭar ĭ-a permis să jóce un rol important în evenimentele politice ale patrieĭ luĭ. Numele tatăluĭ luĭ Erodot a fost Lixe. Acésta o scim din inscripţia care se afla pe mormîntul luĭ Erodot la Thurium şi pe care ne-o transmite Stefan bizantinul, autor care a trăit la finele secoluluĭ al V-lea al ereĭ creştine. Iată textul acesteĭ inscripţiĭ interesante precum o avem de la istoricul sus menţionat.

„Ἡρόδοτον Λύξεο κρύπτει κόνις ἥδε Θανόντα
„Ἰάδος ἀρχαίης ἱστορίης πρύτανιν

www.dacoromanica.ro

„Δωριέων πάτρης βλαστόντα ἀπὸ, τῶν ἄρ' ἄπλητον
„Μῶμιον ὑπεκπροφυγών, Θούριον ἔσχε πάτρην.

Afară de Stefan bizantinul, care ne indică numele tatăluĭ luĭ Erodot, avem şi autoritatea confirmată a luĭ Suidas care maĭ adaogă şi numele mumeĭ sale Drio saŭ Rio, (după cum preferim a citi textul, din nenorocire corupt tocmaĭ în acel pasagiŭ).

Eŭ unul cred că familia luĭ Erodot exercita profesiunea de comersanţĭ şi că tatăl sĕŭ, ca mulţĭ coloniĭ de pe acéstă cóstă, îşĭ făcuse starea cu negoţul; el póte chĭar să fi fost proprietar de vre-o navă saŭ douĕ cu care făcea comerţul de cabotagiŭ, cum fac astă-ḑĭ principaliĭ notabilĭ din insula Samos şi din vecinătatea litoraluluĭ archipelagic al Anatolieĭ, carĭ maĭ toţĭ sînt mândri dacă îşĭ pot da titlul de πλοίαρχος (proprietar de corabie). Cine scie daca primele excursiunĭ ale luĭ Erodot nu aŭ fost întreprinse cu navele tatăluĭ sĕŭ şi dacă el nu a căpĕtat în modul acesta gustul călătoriilor. Ceea ce pare a milita în favórea teorieĭ ce-'mĭ permit a emite aci este că Erodot a avut o rudă în insula cea maĭ comersantă a mării Egee, adică la Chio. Pe ruda acésta el o menţionéză în Cartea VIII, Cap. 132, sub numele de Erodot, fiul luĭ Basileide. Faptul că autorul nostru vorbesce despre ruda acésta fără a propune vre un articol, ca cum ar fi fost o persónă bine cunoscută, şi acésta fără nicĭ un motiv aparent, dă loc la presupunerea că acea rudă era o persónă influentă şi bine cunoscută atât în Chio cât şi în localităţile vecine. In tóte casurile presupunerea că părinţiĭ luĭ Erodot eraŭ comersanţĭ şi că posedaŭ nave e fórte legitimă şi fórte conformă cu moravurile locale, ea maĭ explică cunoscinţele intime ce le avea autorul nostru cu locurile vecine de

www.dacoromanica.ro

patria luĭ, cu itinerariile urmate de aceĭ ce făcéŭ comerţul interior în Asia şi în Africa, şi maĭ explică în fine numerósele relaţiĭ personale ce le-a contractat cu bărbaţi carĭ prin vaţa lor de lume eraŭ în poziţie să-ĭ dea informaţiĭ despre cele ce aŭ vĕţut şi auţit. Pe timpurile acelea nu se călătoria, ca astă-ţi, pentru plăcere şi pentru a culege informaţiĭ: omul nu se deplasa de cât pentru scopurĭ comerciale saŭ în vederea unor expediţiĭ militare şi Erodot este primul elin despre care scim că ar fi călătorit cu scopurĭ maĭ înalte şi maĭ sciinţifice.

Ast-fel se formă fără îndoiélă Erodot la Alicarnas. Ajuns la vîrsta de 30 de anĭ, călătoriile ce le făcuse din când în când, desvoltaseră într'însul setea de a vedea şi maĭ multe şi de a culege informaţiĭ maĭ precise asupra localităţilor interesante, de a le visita singur şi de a scrie resultatul experienţelor şi investigaţiunilor sale. El se familiarisase deja cu autoriĭ şi cu poeţiĭ ceĭ maĭ celebrĭ carĭ au făcut gloria ţĕriĭ luĭ din timpurile eele maĭ antice şi până la epoca luĭ Pericle. Dovadă că el cunoscea bine pe aceştĭ autorĭ şi pe aceştĭ poeţi, maĭ ales pe Omer, pe Esiod, pe Pindar şi pe Ecateu din Milet, este că aceştia sînt des menţionaţĭ saŭ citaţĭ în scrierile luĭ: întâlnim des chĭar pasagiurĭ în operile luĭ carĭ indică că în momentul când le scria, autorul nostru avea în minte pasagiurĭ analoge din poeţiĭ luĭ favoriţi. Sistemul de educaţie când era Erodot copil cerea imperios ca juniĭ elinĭ să cunóscă bine şi să pótă recita pe din afară cântecele, odele saŭ rapsodiile marilor poeţi aĭ Greciei, şi Erodot pare a fi avut o predilecţiune specială pentru Omer şi pentru Ecateu: pe acest din urmă îl numesce „ὁ λογοποιὸς“ şi-l citéză nu maĭ puţin de patru orĭ textual. A-

www.dacoromanica.ro

fără de acești autorĭ Erodot maĭ cunoscea bine scrierile luĭ Oleniu (IV, 35), luĭ Museu (VII, 6. VIII, 96. IX, 43), luĭ Archiloch (I, 12), luĭ Alceu, luĭ Safo, luĭ Eschil, luĭ Simonide, luĭ Aristea, luĭ Frinicu. şi luĭ Esop: în alte cuvinte era cu totul în corentul literaturiĭ eline când începu să adune materialurĭ pentru marea operă ce ne-a lăsat-o moştenire.

Pe la vîrsta de 25 de anĭ, se hotărî Erodot să-'şĭ ĭa în serios misiunea de istoriograf şi începu atunci să întreprindă seria de călătoriĭ carĭ l'aŭ pus în poziţie să afirme cu autoritate cele ce a scris. Intre primele luĭ călătoriĭ trebue să punem pe cea maĭ importantă şi maĭ consciinciósă din tóte, căreia îĭ datorim Cartea II a scrierilor luĭ: călătoria în Egipt, care ocupă cel puţin treĭ anĭ. Există cuvinte puternice pentru a presupune că acea călătorie fu întreprinsă cam pe la anul 459 înainte de era creştină, şi aceste cuvinte sînt maĭ ales basate pe faptul că ea fu începută în urma rĕscóleĭ luĭ Inaru în contra Perşilor, rĕscólă care avu loc la anul 460 înainte de Christos. Acésta o scim pentru că Erodot singur afirmă în Cartea III, Cap. 12, că a vĕḑut cu ochiĭ luĭ în Egipt craniurile Egiptenilor şi ale Perşilor carĭ aŭ luat parte la bătălia de la Papremis, graţie căreia Inaru putu să pue mâna pe putere. La anul 455 înainte de Christos forţele ateniene evacuaseră deja Egiptul, Inaru fusese ucis de Artaxerxe şi Egiptul căḑuse din noŭ sub jugul Perşilor, aşa în cât Erodot, care natural trebue să fi visitat Egiptul în condiţiunĭ favorabile pentru a căpăta informaţiile ce doria să le aibă, probabil că s'a dus acolo în timpul ocupaţieĭ eline, ĭar nu după data încetăriĭ áceleĭ ocupaţiĭ: ast-fel dar aniĭ 459 şi 456 înainte de Christos fixéză limitele extreme între carĭ Ero-

www.dacoromanica.ro

dot ar fi putut visita în mod profitabil ţermurile Niluluĭ. A presupune că el s'ar fi dus acolo înaintea anuluĭ 459 nu s'ar potrivi cu afirmaţia conţinută în pasagiul sus citat din Cartea III, Cap. 12, relativ la revolta luĭ Inaru; pe de altă parte a crede că Erodot ar fi visitat Egiptul după anul 455 este a admite un ce improbabil cu totul, adică că autorul nostru ar fi ales o epocă fórte defavorabilă, dacă nu imposibilă şi periculósă pentru un Elin, după evenimentele recente petrecute acolo. Dacă Erodot s'ar fi presentat în Egipt la o asemenea epocă el nu putea fi bine primit de autorităţile tocmaĭ pe carĭ el compta pentru a fi pus în corentul faptelor ce doria să le cunóscă. Intervalul dar între 459 şi 456 ca marcând data la care Erodot a visitat Egiptul nu ridică cea maĭ mică obiecţiune şi trebue primit ca represintând epoca exactă a acesteĭ importante călătoriĭ.

Pe la anul 456 Erodot s'a reîntors din Egipt în patria luĭ. La acea epocă tirania luĭ Ligdamis, nepotul celebreĭ Artemisia, devenise nesuferită Alicarnasenilor. Erodot, al căruĭ tată probabil că atunci murise, fiind-că nu-l vedem nicăiri menţionat în raport cu acele evenimente, a luat o parte activă în mişcarea provocată de tirania acestuĭ om. Revolta însă nu avu nicĭ un succes şi Erodot, ca să scape de furia rĕsbunăriĭ luĭ Ligdamis, se expatriă în anul următor. Suidas afirmă că el îşĭ alese domiciliul în insula Samos. In tóte casurile a călătorit un an întreg prin insulele de pe cósta Asieĭ, visitând des insula Samos, cea maĭ civilisată din tóte, unde se familiarisă cu dialectul ionian, limbagiul preferit de literatorĭ. Un an maĭ tîrdiŭ, adică la 154, o nouĕ mişcare revoluţionară în Alicarnas scăpă în fine acea colonie de tirania luĭ Ligdamis şi Erodot se reîntórse în patria luĭ

www.dacoromanica.ro

unde îşĭ stabili domiciliul în timp de 7 anĭ, adică până la anul 447, când o părăsi pentru tot-d'a-una. In acest interval de 7 anĭ trebue să punem o mulţime de călătoriĭ întreprinse de Erodot. Acestea sînt:

1º Călătoria la Cirene, cu ocasia căreia a împins şi maĭ departe spre apus d'alungul cósteĭ africane (Cartea II, Cap. 32 şi 181).

2º Călătoria prin Elespont, Propontidă, Bosfor, d'alungul cósteĭ occidentale a Pontuluĭ Euxin până în Crimea şi póte chĭar maĭ departe spre răsărit până la gura Fasuluĭ în Colchida (Cartea II, Cap. 104). Cu ocasia acesteĭ călătoriĭ Erodot a trecut pe dinaintea gurilor Dunărĭĭ: cine scie dacă chĭar n'a intrat atuncĭ în apele ţărĭĭ nóstre? Dacă însă a navigat în Dunăre, n'a urmat departe cursul acestuĭ fluviŭ căcĭ cunoscinţele luĭ se arată confuse şi inexacte în ceea ce se atinge de interiorul ţărĭĭ şi de cursul Istruluĭ (Veḑĭ descrierile geografice din Cartea IV).

3º O călătorie d'alungul cósteĭ de sud a Asieĭ micĭ până la Tira, trecênd de acolo pe uscat în valea Eufratuluĭ şi al Tigruluĭ, adică la Babilona, (Cartea I, Cap. 181, 182 şi 183) Egbatana, Arderica şi Susa (Cartea V, Cap. 52, 54 şi Cartea VI, Cap. 119.

4º O călătorie în care Erodot a urmărit pas cu pas itinerariul armatelor luĭ Xerxe de la trecerea lor peste Elespont, până în Atica, şi la care face des alusie.

Aceste călătoriĭ şi excursiunĭ ocupară dar periodul de 7 anĭ între 454 şi 447 înainte de Christos pe când Erodot era cu reşedinţa în patria luĭ. La acea dată părăsi oraşul sĕŭ natal pentru tot d'a-una.

E greŭ să determinăm causele carĭ aŭ decis pe

www.dacoromanica.ro

Erodot să se expatrieze. Suidas afirmă că turburări politice l'aŭ silit să fugă din Alicarnas şi să caute un refugiŭ pe continentul europén. Biografiĭ moderni însă cari aŭ studiat maĭ de aprópe viéţa acestuĭ mare istorian al antichităţiĭ şi în capul căror trebue să punem pe eminentul traducĕtor şi critic Rawlinson, sînt de părere că adevĕratul motiv al acestuĭ exil voluntar nu fu altul de cât acel indicat pe inscripţia săpată pe mormîntu luĭ, inscripţie pe care am citit-o maĭ sus: „ἄπλητον μῶμον ὑπεκπροφυγών". Prin expresia „μῶμον" Rawlinson înţelege, cu drept cuvînt, „ridicol" ĭar nu persecuţie politică, cum s'a interpretat de unii: sens pe care nu-l póte avea nicĭ o dată acest cuvînt. Trebue dar să suposăm că Erodot simţia că devenise victima criticelor puţin bine-voitóre ale concetăţenilor sĕĭ. Faptul se esplică de sine dacă examinăm puţin starea spiritelor Dorienilor din Asia mică la epoca când Erodot a trăit în mijlocul lor. Dorienii aceştia profesaŭ ideĭ religióse şi filosofice maĭ înaintate, comparat cu credinţele consângenilor lor de rasă, atât din Asia cât şi din muma patrie: în alte cuvinte formaŭ elementul liberal cugetător, ba chĭar încă sceptic, al societaţii civilisate de atuncĭ. Vecinii lor, Ionieni, cu cari am vĕdut că Erodot avea strînse relaţii, erau, din contra, mult maĭ simpli în credinţele lor, mult maĭ religioşi, şi Erodot, al căruĭ mumă chĭar póte să fi fost Ioniană, dar care în tóte casurile a fost aşa de mult în contact cu dînşii în cât a scris în limba lor. adoptase ideile lor religióse şi aceste ideĭ resbesc pretutindeni prin scrierile luĭ. Era dar natural ca simplicitatea, profundul respect pentru religie, şi credinţa în destin şi în Nemesis, cari formézĕ nota caracteristică a scrierilor luĭ Erodot, nu numaĭ să nu fi avut trecere în spiri-

www.dacoromanica.ro

tul concetăţenilor luĭ din Alicarnas, dar încă să-l fi expus la neajunsurĭ de tot felul. A traduce dar cuvîntul „μῶμος“ prin „persecuţie politică“ ar fi a comite o eróre în care aŭ creḑut numaĭ aceĭ carĭ aŭ fost împinşĭ de zelul ler ca să concilieze o tradiţie înrădăcinată, datorită luĭ Suidas, cu textul inscripţieĭ monumentele de la Thurium, transmisă de Stefan bizantinul. Prefer cu mult teoria lui Rawlinson cum că Erodot ar fi părăsit patria luĭ numaĭ şi numaĭ pentru că amorul luĭ propriŭ se simţia atins din causa puţineĭ stime şi consideraţiĭ ce o avéŭ concetăţenii luĭ pentru opiniile şi teoriile religióse şi filosofice ce le emitea. Ca mulţi bărbaţi distinşi el a început să simţă că nu era profet în ţéra luĭ şi a căutat să-şĭ facă o patrie nouă într'un centru de acţiune maĭ simpatic şi maĭ capabil de a-l aprecia.

Nu scim bine încotro şi-a îndreptat paşiĭ Erodot când a părăsit ast-fel amărît patria luĭ; e probabil că a pribegit câte-va luni prin insulele lui favorite, Samos, Chio şi Lesbos, dar la fin le anuluĭ 447, dăm iarăş de urmele lui şi-l găsim stabilit la Atena, atunci ajunsă la apogeul strălucirii sale. Acolo în timp de patru anĭ, de la 447 până la 443 înainte de Christos, el s'a pus în contact direct cu toţĭ bărbaţii eminenţi carĭ aŭ făcut gloria secoluluĭ luĭ Pericles, profitând de amiciţia lor ca să se inspire la focarul care răspândia departe în tóte direcţiile razele culturiĭ şi al gustuluĭ. În acest interval a visitat oraşele cele maĭ celebre ale Greciĭ ca Delfĭ, Teba, Olimpia şi altĕle şi a făcut cunoscut scrierile sale în societatea cultă şi literară, citind fragmente din ele în cercurile maĭ intime şi maĭ ales pe care le frecuenta; căcĭ în viaţa intimă a societăţeĭ culte din Atena, după cina convivială, (συμπόσιον), lec-

www.dacoromanica.ro

turile filosofice şi literare serviaŭ drept petrecere. Cu ocasia uneĭ ast-fel de lecturĭ s'a întâmplat fără îndoială interesantul incident pe care o tradiţie, datorită paneĭ luĭ Lucian, îl transferă pe arena jocurilor olimpice. Se spune că un tînĕr în etate de 25 de anĭ, fiŭ al luĭ Oloru, ar fi fost atât de mişcat când a auḑit acéstă citire încât ochiĭ luĭ se umplură de lacrimĭ. Erodot atunci s'ar fi întors către bătrânul Oloru şi i-ar fi ḑis: „Olore, fiul tĕŭ are, s'o sci, mare sete de învĕţătură"! Acest june maĭ târḑiŭ deveni nemuritorul istoric Tucidid, emulul luĭ Erodot.

Relatarea acestuĭ incident ne aduce la mult desbătuta cestiune a recitării scrierilor luĭ Erodot înaintea elinilor adunaţĭ la Olimpia.

Precum am ḑis maĭ sus, legenda că părintele istorieĭ ar fi citit, cu ocasia celebrării jocurilor olimpice, cele nouă cărţĭ carĭ aŭ primit numele muselor, se datoresce luĭ Lucian, carele a fost urmat de Suidas în acéstă materie. Sînt însă consideraţiunĭ serióse carĭ militézĕ puternic în contra probabilităţiĭ chiar a uneĭ asemenea întâmplări. Maĭ întâiŭ, ca considerat obiectiv, trebue să stabilim premisa că veracitatea istorică a ambilor acestor autorĭ, s'a găsit în maĭ multe ocasiĭ defectuósă; pe urmă, ca considerante subiective, există maĭ multe carĭ tóte tind la respingerea legendeĭ. Intâiŭ, Lucian ne represintă pe Erodot ca venind direct din Alicarnas cu tóte scrierile luĭ complecte spre a le citi înaintea juriuluĭ olimpic. Acésta deja nu e exat, de óre-ce Erodot nu era de curând venit în Atena, la anul 444 înaintea luĭ Christos, data când avură loc singurele jocurĭ olimpice la carĭ ar fi putut el asista; pe urmă scim că scrierile luĭ Erodot nu aŭ fost complectate decât după plecarea luĭ definitivă din Grecia

www.dacoromanica.ro

şi stabilirea luĭ în Italia. In fine nu e posibil ca Erodot să fi făcut o lectură atât de lungă, cum ar fi fost aceea a Muselor luĭ, căcĭ chiar timpul material, necesar ca să facă o asemenea citire într'o serbare olimpică, ar fi lipsit. Un alt argument care trebue invocat este acela că Marcelin, o autoritate seriósă, carele relatéză şi dînsul incidentul cu junele Tucidid, nicĭ nu pomenesce despre jocurile olimpice.

Aşa dar legenda acésta, deşi fórte frumósă şi poetică, trebue discreditată. Ea trebue să cedeze locul opinieĭ maĭ bine fondate că Erodot a făcut cunoscut scrierile luĭ în lumea literară din Atena prin lecturĭ fragmentare în cercurĭ maĭ intime. Era şi maĭ natural să'şĭ fi ales el singur auditorul dintre Atenienĭ decât să citéscă opera luĭ înnaintea uneĭ adunărĭ marĭ ca la Olimpia, unde era represintată tótă suflarea elină, maĭ ales că multe din cele scrise în aceste cărţĭ puteaŭ fi fórte plăcute unor cititorĭ saŭ unuĭ auditor compus din Atenieĭ, dar sigur că nu puteaŭ fi de gustul nicĭ a Eolinilor nicĭ a Dorienilor nicĭ a altor Elinĭ a căror purtare politică este des criticată cu severitate meritată şi chiar cu amărăciune. Atenienii apreciară scrierile luĭ Erodot fórte mult şi manifestară aprobarea lor, votându-ĭ o recompensă de 10 talenţĭ, adică de vre-o 60,000 de leĭ. Cu acéstă sumă, Erodot trăi încă cât-va timp în Atena continuând relaţiile luĭ cu bărbaţiĭ ceĭ eminenţĭ din acea cetate. De la epoca acésta datéză de sigur intimitatea luĭ Sofocle. Acest mare poet îĭ dedică chiar o odă la anul 440 înainte de Christos, adică treĭ anĭ după ce părăsi Atena, pentru a se stabili la Thurium. Acéstă odă s'a perdut: mulţumită însă luĭ Plutarc, care ni le-a transmis cunóscem cele douĕ versurĭ cu carĭ începea; ele sunaŭ ast-fel:

www.dacoromanica.ro

„Ὠδὴν Ἡροδότῳ τεῦξεν Σοφοκλῆς ἐτέων ὢν
Πέντ' ἐπὶ πεντήκοντα",

unde vedem că data lor e fixată prin declararea anilor luĭ Erodot.

In timpul şederiĭ sale la Atena, Erodot începu acea complectare şi revisuire a scrierilor luĭ, operă de revisuire pe carĭ o continuă la Thurium în Italia de sud, şi Erodot, profitând de avantagiurile marĭ acordate prin legile ateniene acestor colonii, părăsi, nu fără mult regret de sigur, centrul de lumină unde se afla, pentru a se stabili definitiv în noua luĭ patrie.

Sigur că numaĭ interese personale, póte chiar necesitate absolută, aŭ putut îndemna pe Erodot să părăsésă iubita luĭ Atena, unde avea atâţi amicĭ, şi unde era atât de apreciat, pentru a se retrage într'o localitate considerată atuncĭ ca fórte depărtată de lume. Avut el nu era de sigur, şi aceasta reese din faptul că nu vedem să fi ţinut casă deschisă la Atena cum ţineaŭ amicii luĭ, şi din faptul că drept încurajare pentru scrierile lui, Atenienii ĭ-aŭ oferit donaţiune în banĭ despre care s'a făcut menţiune maĭ sus. Acest ajutor nu putea dura mult, maĭ ales că viaţa la Atena era scumpă comparată cu viaţa din provincie. O ocasie bună i se presintă acum de a se înscrie în rândurile colonilor dispuşi a părăsi patria lor pentru a forma un stat noŭ în regiunĭ depărtate. Unor asemenĭ coloni statul oferea avantagiurĭ marĭ, căcĭ fără asemenea avantagiurĭ nu se încurajéză colonii să'şĭ părăséscă patria, căminele şi mormintele părintescĭ. De asemenea avantagiurĭ, Erodot, maĭ ales în condiţiile bănescĭ în carĭ se afla, trebuia ca om cu minte, să profite: maĭ întâiŭ el căpătă drepturĭ de cetăţean pe carĭ nu le putea obţine după lege în Atena chiar, fiind-că era ori-

www.dacoromanica.ro

ginar din Alicarnas, pe urmă 'i se aloca gratuit o întindere îndestulătóre de pămênt, pentru a putea trăi cu produsul; în fine îşi asigură printr'acésta un traiŭ liniştit, lipsit de orĭ-ce grije şi oferindu-i tóte înlesnirile pentru complectarea, şi terminarea opereĭ luĭ şi pentru întreprinderea pe urmă a istorieĭ Asirieĭ, pe care o proiectase.

Acestea fură, nu mĕ îndoesc, motivele care îndemnară pe Erodot să părăsésă Atena cu coloniĭ destinaţi pentru Italia. El fu singurul bărbat însemnat care profită de acéstă ocasie pentru a emigra: cunóscem din scrierile luĭ Fotin, luĭ Plutarc şi luĭ Dionisie numele a câtor-va bărbaţi eminenţi carĭ plecară odată cu Erodot din muma patrie: Ipodam, filosoful şi architectul Pireuluĭ, carele chiar se însărcină cu facerea planuluĭ nouiĭ coloniĭ; Lisias oratorul, la acea epocă un copil; Polemarch, fratelui acestuĭ din urmă, unul din amiciĭ ceĭ maĭ intimĭ aĭ luĭ Socrat. Nu trecu mult timp după pornirea colonilor şi sosi la Thurium Protagoras despre care se ḑice că ar fi aşeḑat basele legislaţieĭ thuriane (Eraclid din Pont, apud Diogen Laert. IX, 50). In fine, Empedocle filosoful se aşeḑă şi el în noua colonie puţin timp după fondarea eĭ şi e probabil chiar că ar fi murit acolo. (Rawlinson, Vol. I, pag. 24, şi Glaucu Frag. 6). Aşa dar, în perióda finală a vieţiĭ sale, Erodot nu a fost lipsit de societatea unor bărbaţi instruiţĭ, capabilĭ de a aprecia lucrările primuluĭ mare istorian al Grecieĭ; există chiar o tradiţie asupra vercităţiĭ căreia ar fi greŭ să ne pronunţăm (căcĭ autoritatea pe care ea este basată e nesuficientă) cum că Tucidit însuşĭ ar fi visitat pe Erodot în Italia.

Din nefericire speranţele ce le întreţine Erodot că s'ar bucura de linişte perfectă în patria luĭ

www.dacoromanica.ro

adoptivă, fură înşelate. Din primul moment al stabilirii lor la Thurium, nouii coloni avură a lupta cu mari dificultăţi provenind din atacurile continue la cari fură expuşi din partea vecinilor. Adversarii lor însă cei mai înverşunaţi fură locuitorii din Sibaris şi din Tarent, geloşi de a vedea consolidându-se o nouă rivală în partea de sud a Italiei. D'abia se mai limpeţi însă orizontul despre partea aceea, când un eveniment neaşteptat veni şi sfâşiă în două pe nenorociţii coloni. Acel eveniment desastros fu isbucnirea resbelului peloponesiac. Ambele state rivale din muma patriei aveaŭ partisani numeroşi în noua colonie, aşa în cât antagoismul de mórte înte Atena şi Sparta îşi găsi echoul chiar în interiorul noului aşeţământ. Acéstă luptă desastrósă trebue să fi sfâşiat în două, inima lui Erodot, împărţită între propriile lui simpatii ioniane şi vocea sângelui săŭ dorian; deci el probabil nu a luat nici o parte la turburările intestine ce agitaŭ spiritele concetăţenilor săi, ci a rĕmas retras la o parte, ocupându-se cu rivisuirea operilor lui.

Odată cu revisuirea acésta, Erodot s'a mai ocupat în ultimii doi, trei ani ai vieţii lui cu istoria imperiului Asiriei, istorie pe care o proiectase de atâta timp şi o promisese chiar cititorilor lui. (Cartea I, Cap. 106). E evident că acéstă operă nu a putut fi scrisă în prima perióda a vieţii lui, căci alt-fel ar fi menţionat-o în cursul istoriei, nu ca un proiect, dar ca o operă terminată; prin urmare el nu a putut realisa acel proiect de cât la Thurium. Mulţi biografi ai lui Erodot şi mulţi comentatori aŭ tăgăduit existenţa chiar a unei asemenea scrieri şi aŭ susţinut ca Erodot nu 'şi-a realisat nici o dată proiectul, fiind surprins de mórte înainte de a se putea apuca de acea lu-

www.dacoromanica.ro

crare. La nota 3 de pe pagina 190 al Vol. I, am arătat tóte argumentele puternice ce aŭ fost produse militând în favórea complectării (cel puţin în partea a) acesteĭ lucrăriĭ. Ea din nenorocire a dispărut pentru lumea literară, afară numaĭ dacă vre-o întâmplare neprevĕdută ar da-o la lumină cum s'aŭ dat fragmente din „republica“ luĭ Cicerone, găsite pe un palimpsest. Lucrarea trebue să fi fost destul de voluminósă în sine pentru a fi format o carte a parte, căcĭ alt-fel, dacă ar fi fost numaĭ o simplă episodă saŭ o schiţă istorică, că ar fi fost intercalată în mod incidental în una din museele luĭ, cum aŭ fost intercalate atâtea alte episode cu carĭ Erodot des întrerupe cursul naraţiuneĭ principale. Un lucru care pare a indica că acéstă opera a fost scrisă fórte târdiŭ, póte chiar neterminată, este că autorul nu a avut timpul să revisuéscă în scrierea luĭ principală pasagiurile carĭ sînt incompatibile cu o cunosciinţă maĭ exactă a istorieĭ asiriane, cunosciinţă pe care trebue să o fi căpătat neapărat dintr'un studiŭ, maĭ amănunţit al istorieĭ acestuĭ popor şi fără de care nicĭ nu ar fi putut întreprinde lucrarea. (Vedĭ, în privinţa acésta, observaţia făcută la nota 5, pag, 358, Vol. I, asupra naturiĭ imperfecte a cunoscinţelor lui Erodot întru cât se atinge de luptele între Asirienĭ şi Babilonenĭ.)

Autorul nostru a avut dar destul ca să-l ocupe cât timp a maĭ trăit la Thurium. In acéstă ultimă perióda a vieţiĭ luĭ el a călătorit fórte puţin; a visitat Crotona şi Metapontul şi în fine a fost la Atena pentru ultima óră, căcĭ el singur ne spune (Cartea V, Cap. 77) că a vĕdut cu ochiĭ Propileele. Acest edificiŭ superb nu a fost început de Pericle de cât la anul 436 înainte de Chris-

www.dacoromanica.ro

tos şi nu a fost terminat de cât la anul 431, dată la care a isbucnit resbelul peloponesiac. Există cuvinte serióse pentru a crede că acéstă călătorie la Atena fu întreprinsă la anul 429 înaintea ereĭ creştine, căcĭ în Cartea VII, Cap. 23 şi 137, precum şi în Cartea IX, Cap. 73, vedem relatate nisce incidente întêmplate în primiĭ doĭ anĭ al resbeluluĭ peloponesiac, pe carĭ de sigur nu le-a putut afla de cât de la centru şi a caror faimă cu greu putea ajunge aşa curênd în locurĭ depărtate ca Thurium, maĭ ales dacă luăm în consideraţie mijlócele rare şĭ imperfecte de comunicaţie de pe acele timpurĭ.

Incidentele la carĭ mĕ refer acĭ sunt cele de pe urmă consemnate în scrierile luĭ Erodot. Nu găsim nicăierĭ relatat vre-un fapt posterior anuluĭ 429, aşa în cât autorul nostru, după ce îmbrăţişézĕ, în firul principal al istoriilor luĭ o perióadă de 68 de anĭ, cedéză locul mareluĭ istorian al resbeluluĭ Peloponesuluĭ, aceluĭ scriitor celebru al căruĭ geniŭ fusese desceptat prin auḑirea citiriĭ unor fragmente din scrierile luĭ.

Din faptul că nicĭ un eveniment posterior anuluĭ 429 nu se află consemnat în scrierile luĭ Erodot, conclusia naturală este că în acel an el s'a reîntors la Thurium unde a murit imediat la vîrsta de 55 de anĭ. Dacă ar fi trăit, cum susţin unii până maĭ târḑiŭ, sigur că evenimentele cele marĭ ale resbeluluĭ, care a sfâşiat în două Elada şi a sfărâmat puterea ateniană, nu l'ar fi lăsat aşa de rece în cât să nu producă măcar un echoŭ în scrierile luĭ. Decĭ conclusia legitimă a tăcerĭĭ aceştia este că autorul nostru încetase din viéţă pe când se desfaşóră crisa teribilă ce s'a curmat la Aegos-Potamos. Prin încetarea luĭ din viaţă în momentul când începea să apună astrul su-

www.dacoromanica.ro

premaţiei politice a Atenienilor, Erodot a fost scutit de amărăciunea de a vedea iubita luĭ Atenă umilită sub jugul raseĭ doriane şi de a fi martor al trădăriĭ patrieĭ sale adoptive Thurium, care, văḑênd causa Atenienilor perdută, s'aŭ devotat trup şi suflet causeĭ Lacedemoniane. Părintele istorieĭ a fost înmormêntarea chiar la Thurium unde admiratoriĭ şi concetăţeniĭ luĭ îĭ ridicară monumentul cu inscripţia pe care ne-a transmis'o Ştefan bizantinul. Acea inscripţie, pe la secolul al VI-lea saŭ al VII-lea, dispĕruse deja fără îndoĭélă împărtăşind sórta a multor construcţiĭ mărețe ale căror ruine culcate la pământ indică drumul ce 'şi l'aŭ croit vijeliile pornite din nord şi din orient şi carĭ aŭ năpustit asupra Europeĭ civilizate în timpul evuluĭ de mijloc.

Dacă însă acele vijeliĭ aŭ distrus mormântul luĭ Erodot, dacă aŭ împrăştiat cenuşa luĭ şi dacă aŭ nimicit una din scrierile luĭ, totuşĭ cele nouă cărţĭ de Istorie, lucrarea luĭ principală şi opera vieţiĭ luĭ, aŭ ajuns până la noĭ şi constitue un monument maĭ neperitor ca marmura saŭ ca bronzul un monument care, cât timp va maĭ exista cultură intelectuală pe acest pământ, va lăsa neuitat pentru omenire numele părinteluĭ istorieĭ.

Despre viaţa privată a acestuĭ mare bărbat avem fórte puţine de ḑis, căcĭ, precum am văḑut maĭ sus, tot ce se scie despre biografia luĭ, este resultatul unor deducţiuni ce s'aŭ putut trage din câte-va pasagiurĭ rare din scrierile luĭ, aruncând puţină lumină asupra cestiuniĭ şi din compararea lor cu alte pasagiurĭ, maĭ rare încă, trase din alţĭ autorĭ, aşa încât putem ḑice că nu scim maĭ nimic despre viaţa luĭ ca om privat. E probabil că el era prea absorbit cu lucrările şi cu călăto-

www.dacoromanica.ro

riile luĭ pentru a se supune îndatoririlor multiple ale societăţiĭ în care a trăit saŭ chiar a vieţiĭ de familie: de aceea probabilitatea este că el nu s'a însurat niciŏdată. Daca ar fi fost însurat, şi maĭ ales daca ar fi avut copiĭ, familia luĭ nu ar fi fost trecută în tăcere de toţi autoriĭ carĭ s'aŭ ocupat cu biografia luĭ. Afară de acésta se vede că opiniile luĭ despre femeĭ în genere nu eraŭ prea măgulitóre pentru sexul frumos precum se póte citi p'între rênduriĭ în maĭ multe pasagiuriĭ din scrierile luĭ (veḑi Cartea I, 4 şi 8, Cartea III, Cap. 3 şi altele).

Iată tot ce scim şi tot ce putem conchide despre viaţa acestuĭ mare autor ale căruĭ scrieriĭ ne încântă prin naivitatea şi simplicitatea stiluluĭ lor. El naréză şi descrie cele ce aŭ auḑit cu o sinceritate aprópe copilărésca. Tot ce aude, tot ce vede, îl intereséză, şi el caută a interesa şi pe cititor. Nu găsim în scrierile luĭ adâncile aprecieriĭ filosofice şi politice carĭ aŭ ridicat astă-ḑi istoria la rangul uneĭ sciinţe filosofice în care cercetarea causelor ce aŭ îndemnat pe om la acţiune în cursul veacurilor împing pe istoricul modern pe terenul psihologieĭ. Nu trebue să uităm că cele ce scrie Erodot sînt relatarea pură a evenimentelor şi descrierea fidelă a lucrurilor ce le-a vĕḑut; lucrarea luĭ este pur obiectivă şi mintea luĭ, menţinênd rolul eĭ pasiv, nu face alt de cât a da o sémă fidelă de impresiile ce le primesce de afară. Nu trebue să căutăm la el niciŏ acţiune reflexă a minţi asupra acelor impresiuni: o asemenea acţiune ar reduce mult din valórea cea mare a scrierilor luĭ care constă tocmaĭ în faptul puritățiĭ nestuiate a naraţiunilor. Erodot ne intereséză cum ne-ar interesa naraţiunea sinceră, simplă şi spontanae a unuĭ copil care ne-ar descrie cele ce a auḑit

www.dacoromanica.ro

în tótă întregimea inimiĭ sale celeĭ neatinse de artificiĭ şi de silogistică. De un lucru putem fi siguri, de buna luĭ credinţă. Ceea ce el descrie a şi vĕdut; el relatéză ce i s'a spus şi chiar când se înşélă, (ceea ce se întâmplă une-orĭ, dar nu aşa des cum aŭ pretins inamiciĭ luĭ), el se înşală de buna credinţă şi nicĭ odată nu caută să-şĭ ascundă gândul saŭ să inducă pe cititor în eróre, exagerând un fapt pentru a excita interesul luĭ.

Berlin, 1894, D. I. Ghica.

DIN VIAŢA LUĬ C. CESAR.

1) In timpul proscripţiunilor sale, Sylla, distrat de numĕrul cel mare de victime ce făcea pe fie-care ḑi, uitase să trécă şi pe tînĕrul Cesar în numĕrul celor ce trebuiaŭ să priméscă pedépsa cu mórte. Când vĕḑu însă că Cesar mişcă poporul spre a-ĭ susţine pretenţiunile la sacerdoţie, Sylla nu numaĭ că nu-ĭ primi cererea, dar îşĭ puse în gând să-l omóre. Şi când prietenii îĭ spuneaŭ că, ce ar profita din mórtea unuĭ copil, Sylla, cu un aer înfricoşător, le rĕspunse: „Voĭ v'aţi gândit aşa de puţin ca să vedeţi în acest copil maĭ mulţi Marius". Cesar, simţind intenţiunile rĕutăcióse ale duşmanuluĭ săŭ, se retrase în Bithynia, lângă regele Nicomede. Ḑupă ce stătu aci cât-va timp, plecă spre Pergam, unde avea să întâlnéscă maĭ mulţi prietenĭ de aĭ săĭ.

Pe mare, lângă insula Pharmacusa fu prins de piraţi, care-ĭ cerură douĕ-ḑecĭ de talanţi (10,000 livre) pentru ca să-ĭ dea drumul. Cesar, luându-i în rîs, le promise atuncĭ cinci-ḑecĭ (250,009 livre) şi trimise tovarăşii săĭ să strângă acéstă sumă, neoprind lângă el decât un tovarăş şi doĭ servitorĭ.

www.dacoromanica.ro

El petrecu aci 38 de ḑile nu ca un prisonier, ci ca un prinţ, impunêndu-le tóte capriţiile sale. Glumia şi juca cu eĭ, le făcea versurĭ şi discursurĭ pe care le citea cu mult succes. Iar când vedea că piraţiĭ daŭ semne de neplăcere, el îĭ amenińţa să-ĭ spânzure, şi iar când dormia le impunea să nu facă sgomot spre a nu-l deştepta. Primind din Milet baniĭ trebuitorĭ pentru rescumpĕrare, el plăti; dar când era să se îmbarce, prinse în port un numĕr de piraţĭ pe care-ĭ aduse în corăbiĭ împreună cu tóte bogăţiile lor. De aci îĭ transportă la Pergam, îĭ puse în fiare şi-ĭ presentă luĭ Iunius, pretorele Asieĭ, spre a-ĭ pedepsi. Acesta privind aurul piraţilor amâna pedepsirea lor. Atunci Cesar luându-şi prisonieriĭ porunci să fie spânzuraţi, spre a-ĭ încredinţa de promisiunile ce le făcuse în insula lor.

II) Intorcêndu-se în Roma îşĭ câştigă repede o mare reputaţie prin elocinţa sa. Voind să ridice puţin partida luĭ Marius, atât de sleită faţă de cea a luĭ Sylla, făcu să se lucreze în secret imagine ce representaŭ tóte victoriile strălucite ale luĭ Marius, contra Cimbrilor, în care soldaţiĭ luĭ, viteji purtaŭ trofeele preţióse ale duşmanilor lor. Intr'o nópte, fără să fie vĕḑut, el le aşeză în Capitoliu. A doua ḑi, lumea se strânse grămadă în Capitoliu, ca să admire aceste imaginĭ în aur aşa de strălucitóre şi aşa de mestrit lucrate.

Toţi, admiraŭ arta cea desăvârşită, se miraŭ de îndrăsnéla aceluia ce le adusese aci. Sgomotul începu să curgă în mulţime că Cesar este autorul acesteĭ înscenărĭ, că el voesce să sondeze prin acésta dispositiunile poporuluĭ, aspirând la tiranie. Dar partisaniĭ luĭ Marius nu întârziară să facă

www.dacoromanica.ro

poporul să-şĭ schimbe asemenea părerĭ. Eĭ veniseră în numĕr mare la Capitoliu şi prin aplausele şi discursurile lor deschise, în care ridicaŭ la cer numele luĭ Marius, reuşiră să-şĭ ajungă scopul. Se vedeaŭ în mulţime grupurĭ ce vărsaŭ lacrămĭ de bucurie şi se înflăcăraŭ şi aplaudaŭ ca cum ar fi avut în faţă pe acela ce băgase spaima în inima celor maĭ teribilĭ barbarĭ de pe vremurĭ. Eĭ începură să laude pe Cesar, considerându-l ca cel maĭ demn representant al memorieĭ luĭ Marius.

Faţă cu acéstă mişcare, Senatul se adună şi chemă pe Cesar să se descuîpe de restrăvirea ce urzise. Catulus Lutatius, cel maĭ stimat dintre Senatorĭ, vorbi cel dintâiŭ şi pronunţă aceste cuvinte aşa de dese orĭ repeţite după acela: „Că Cesar nu maĭ atacă republica prin şiretlicurĭ ascunse, ci că îndréptă pe faţă contra eĭ, bateriile sale„. Când Cesar însă începu să vorbéscă o profundă tăcere se simţi în tótă adunarea. Vocea luĭ cea elocuentă, puterea argumentelor sale, convinse pe auditor şi-l făcu să se plece în sensul apăreĭ sale. In urma acesteĭ cuceriri, admiratoriĭ săĭ îşĭ puseră tóte speranţele în el. Eĭ îl asigurară de favórea poporuluĭ, prin care va putea într'o ḑi să câştige locul de frunte, în Roma.

III) Fiind numit comandant în Galia, repurtă cele maĭ strălucite pe care le-a câştigat vre un general vre-odată. Acestea îĭ deschiseră un drum cu totul noŭ şi începură óre-cum pentru el o a doua viaţă. In acéstă nouă carieră Cesar ni se arată superior tuturor ómenilor de luptă. El întrece pe unul prin dificultatea locurilor unde a dat rĕsboiul; pe altul prin întinderea ţărilor ce a supus; pe acesta prin numĕrul şi forţa inimicilor pe care i-a învins; pe acela prin ferocitatea

www.dacoromanica.ro

şi perfidia naţiunilor supuse; pe unul prin dulcéţa şi blândeţea faţă de prisonieri. pe altul prin darurile şi bine-facerile cu care a împărtăşit trupele sale. In sfârşit el a fost superior tuturor acestor ómeni mari prin numĕrul de bătălii ce a dat şi prin mulţimea nemăsurată de inimici ce a făcut să piară. In timp de 10 ani cât a durat rĕsboiul sĕŭ în Galia, a luat cu asalt mai mult de 800 de oraşe, a supus 300 de naţiuni diferite şi a luptat în nenumĕrate lupte aranjate contra a 3,000,000 de inimici, din care a omorît un milion şi a făcut tot atâţia prisonieri. De altmintrelea sciea să impue soldaţilor săi o iubire şi o căldură aşa de vie, în cât aceia care sub alţi şefi şi în alte rĕsbóie nu diferiaŭ de loc de soldaţii ordinari, deveniaŭ invingibili sub Cesar şi nu găseaŭ nimic care să pótă resista la repediciunea cu care se aruncaŭ în cele mai mari pericole,

Aşa fu Acilius, care, într'o luptă navală dată aprópe de Marsilia, aruncându-se într'o corabie inimică şi avênd mâna dréptă lovită de sabie, nu lăsa scutul din mâna stângă, cu care lovi fără întârziere pe inimici în faţă cu atâta tărie în cât îi rĕsturnă pe toţi în apă şi se făcu stăpân pe corabie.

La bătălia de la Dyrrachum, Cassius Sceva se alese cu ochiul scos d'o săgétă, cu umĕrul şi cópsa pătrunse de douĕ spângi şi primi 130 de lovituri pe scutul său El strigă atunci pe inimici, ca cum ar fi voit să se predea; şi din doui care se apropiaŭ, unuia i se tăie umĕrul de o lovitură de sabie, iar cel-alt rănit la faţă o luă la fugă. Cassius ajutat de soţii săi scăpă. In Marea Britanie, conducătorii bandei se retrăseseră într'un loc mocirlos, unde se găseaŭ atacaţi de inimici.

www.dacoromanica.ro

Un soldat al luĭ Cesar, chiar sub ochiĭ generalului, aruncându-se în mijlocul barbarilor, făcu minuni de vitejie, goni pe inamic şi scăpă pe ofiţerĭ. Apoĭ trecu cel din urmă balta, traversă cu mare greutate acéstă apă noroiósă, o parte înnot, altă parte mergênd prin ea, şi ajunge la cel-alt ţărm, dar întristat că-şĭ perduse scutul.

Cesar care nu maĭ putea admirând curajul său, alérgă în spre el cu tóte demonstraţiunile bucurieĭ celeĭ maĭ viĭ; dar soldatul, cu capul plecat şi cu ochiĭ scăldaţĭ în lacrimĭ, cade la picióre luĭ Cesar şi îĭ cere ertare de a se fi întors din luptă fără scut. Plutarc

IV) In urmărirea sa după Pompeiŭ, Cesar se găsea în Apollonia cu o armată mică şi slabă, pentru că grosul trupelor nu maĭ sosiaŭ de la Brindes de unde el le aştepta cu mare nerăbdare pentru a putea începe o luptă decisivă contra inamicul său. Vĕdênd pericolul la care se espunea prin întârzierea îndelungată a trupelor, amarât peste fire, Cesar luă hotărârea de a se îmbarca singur fără scirea nimănuĭ pe o simplă corabie cu 12 lopeţĭ pentru a ajunge cât maĭ repede la Brindes, de şi marea era plină de corăbiĭ inimice. Pe înserate, el se deghiséză în sclav, se urcă în corabie, se aşeză într'un colţ ca cel din urmă pasager, şi rĕmâne aci fără să scótă un cuvînt. Barca scobora fluviul Anius, care o ducea spre mare. Imbucătura acestuĭ fiuviu era de ordinar liniştită; un vânt de uscat, care se ridica în tóte dimineţile, respingea valurile mărieĭ şi le împedica de a intra în râŭ. Dar în nóptea asta, se ridică de odată un vânt de mare aşa de puternic, încât înfrânse vântul de uscat. Fluviul. umflat de mare şi de rezistenţa valurilor, care împinse cu furie,

www.dacoromanica.ro

luptaŭ contra curentuluĭ săŭ deveni de o periculósă navigaţiune; apele sale împinse cu violenţă către isvorul lor prin vîrtejele repeḑĭ pe care le causa acéstă luptă şi care eraŭ însoţite de un muget înfricoşător, nu permiteaŭ pilotuluĭ să conducă barca şi să stăpânéscă valurile. El ordonă mateloţilor să întórcă barca şi să urce în apoĭ fluviul. Cesar, auḑind acest ordin, se dete pe faţă, şi luând mâna pilotuluĭ îĭ ḑise: „Amicul meŭ. continuă-ţĭ drumul fără fricâ, şi înfruntă totul fără a te teme, *„tu conduci pe Cesar şi norocul lui“*. Uimiţĭ de vederea luĭ Cesar, mateloţiĭ, nebăgând în sémă furtuna, îşĭ întăresc lopeţile şi întrebuinţéză tótă puterea pentru ca să întrécă violenţa valurilor; dar tóte sforţările lor rĕmaseră fără efect.

Cesar, vĕḑênd că barca se lăsa şi într'o parte şi în alta şi că e aprópe să se cufunde chiar la înbucătura fluviuluĭ, permite pilotuluĭ, cu tótă părerea de rĕŭ, de a întórce barca. El se întórse în lagărul săŭ, când soldaţiĭ care-ĭ eşiseră cu grămada înainte, începură să se plângă cu durere de disperarea ce-l cuprinsese neputênd învinge singurĭ şi neîncreḑĕtor în aceia care eraŭ lângă dânsul, se espunea, la cel maĭ teribil pericol, spre a merge să caute pe ceĭ absenţĭ.

MORTEA LUI CESAR.

Când Cesar era în culmea gloriei sale şi totul bine dispus ca să schimbe republica în monarchie, o conjuraţiune se formă. Ea era urzită de Brutus, acela căruia Cesar îĭ cruţase viaţa după bătălia de la Pharsale, şi căruia îĭ conferise chiar Pretura şi-l desemnase consul pentru 4 anĭ după aceia. Acesta avea concursul luĭ Cassius, care se

www.dacoromanica.ro

bucura de multă trecere în ochiĭ luĭ Cesar, şi al multor ómenĭ destoinicĭ din acel timp. Atît de mult ştiuse Brutus să câştige încrederea bine-făcĕtoruluĭ sĕŭ, în cât într'o ḑi când i se denunţă planurile acestuia, Cesar, apucêndu-şĭ pĭelea corpuluĭ cu mâna ḑise: „Acest corp aştéptă pe Brutus.“ El da să înţelégă prin acésta că virtutea luĭ Brutus îl făcea demn de domnie; dar pentru a domni nu s'ar face ingrat şi criminal. Insă aceĭ ce doriaŭ un sfîrşit luĭ Cesar, nu se împăcaŭ cu acéstă stare de lucruri. Eĭ se apucară şi acoperiră, într'o nópte tribunalul şi scaunul unde Brutus da dreptate ca pretor cu bilete, concepute, cea maĭ mare parte cam în acest sens: „Tu dormĭ Brutus! Tu nu eştĭ Brutus.“ Cassius din partea luĭ, îl împingea continuŭ să acceleze opera lor. Şi nicĭ Cesar nu era strĕin de manoperile luĭ Cassius Aşa într'o ḑi când discuta cu un prieten al sĕŭ asupra situaţiuneĭ, îĭ ḑise îngrijat: „Ce creḑi că proectéză Cassius? Pentru mine, acesta nu-mĭ place de loc, căcĭ îl găsesc prea ofilit.“ Altă dată când i se acusa în faţa Antoniŭ şi Delabela, ca instigatorĭ, el reluă: „Nu sînt aceştĭ ómenĭ, aşa de graşĭ şi aşa de frumos pieptănaţĭ de care trebue să mĕ tem; 'mĭ-e témă maĭ mult de acele persóne aşa de gălbenicióse şi de slabe“. Voia să arate pe Brutus şi pe Cassius.

Dar mórtea luĭ Cesar era anunţată prin prooroci̇rĭ şi minunĭ cât se póte de semnificative. In adevĕr, într'un eveniment de o asemenea importanţă, focurile cereşcĭ, sgomotele nocturne ce se auḑiaŭ în diverse locurĭ, pasĕrile de pustiŭ ce veniră în mieḑul ḑileĭ să se lase în piaţa Romeĭ, nu sînt semne atât de isbitóre pentru a fi băgate în sémă. Dar, după mărturisirea luĭ Strabon, filo-

www.dacoromanica.ro

soful, se vĕdură pe acel timp, în aer, ómenĭ de foc mergênd unii contra altora; argatul unuĭ soldat făcu să ţîşnéscă într'o ḑi din mână-ĭ o flacără fórte vie; s'ar fi creḑut că mâna-ĭ e arsă; dar când încetă, nu se zări nici o urmă de foc. Intr'un sacrificiŭ pe care-l făcea Cesar. nu se găsi de loc inimă la victimă. Şi acésta era prooroci-rea cea mai evidentă, căci e contra naturei ca acest viscere să lipséscă la un animal. Se mai povestesce încă că un Zodiac preḑisese luĭ Cesar că era amenințat de un mare pericol în ḑiua idelor luĭ Marte; şi că în acéstă ḑi, Cesar mergênd la Senat şi întâlnind pe profet, îl salută şi-ĭ ḑise, bătêndu-şi joc de prevestirea luĭ: „Eĭ bine, proorocule, iată că aŭ sosit idele luĭ Marte!“ Da, ĭi rĕspunse încet profetul, aŭ sosit dar n'aŭ trecut.“ In ajunul acestor ide, el supa la Lepidus, unde, după obiceiŭ semna câte-va scrisorĭ la masă. In timpul acesta mesenii ĭi propusĕră chestiunea: „Care mórte ar fi cea mai bună? Cesar, prevenind rĕspunsul lor, ḑise cu voce tare: „Aceea care e cel mai puţin aşteptată“. După masă veni acasă, şi în timp ce era culcat, de odată uşile şi ferestrele se deschiseră si ugure. Deşteptat în tremurăturĭ şi turburat de sgomotul şi de lumina luneĭ ce da în cameră, el auḑi femeia sa Calpurnia, care dormia d'un somn adânc, scoţênd gemete confuse şi pronunţând cuvinte nearticulate pe care nu putu să le distingă. Dar i se păru că femeia sa îl plângea, ţinându-l sugrumat în braţele sale.

Când se făcu ḑiuă Calpurnia conjură pe Cesar ca să nu iésă, dacă ar fi posibil în ḑiua aceea, şi să amâne pentru o altă ḑi adunarea senatuluĭ.

„Dacă tu daĭ puţină atenţiune viselor mele, adaugă ea, aibĭ cel puţin recurs la alte prooro-

www.dacoromanica.ro

ciri şi fă sacrificii pentru a consulta viitorul". Acéstă alarmă a Calpurniei dete de gândit luĭ Cesar; el nu vĕduse nici odată în femeia sa slăbiciunile sexuluĭ sĕŭ şi nicĭ un alt sentiment superstiţios. Acuma însă o vedea prea mult îngrijată. După multe sacrificii, Zodiacii îĭ declarară că semnele nu ĭ sînt favorabile; şi se decise în sfîrşit a trimite pe Antoniŭ la senat, spre a anunţa adunarea pentru altă ḑi.

Dar în acest moment, vede intrând la dânsul pe Decimus Brutus, supranumit Albinus Cesar avea în acesta o aşa de mare încredere, încât îl instituise al douilea moştenitor al sĕŭ. El făcea parte însă din conjuraţia celuĭ-l'alt Brutus şi a luĭ Cassius; şi temêndu-se că dacă Cesar nu va ţine adunare în ḑiua aceea, complotul lor are să fie descoperit, începu să-şĭ bată joc de profeţi şi făcu pe Cesar să înţelégă că acéstă amânare ar da loc la plângeri din partea senatorilor carĭ s'ar crede insultaţi. „Senatorii, ḑise el, sînt adunaţĭ după convocarea ta; eĭ sînt dispuşi a te declara rege al tuturor ţĕrilor situate în afară de Italia şi a-ţĭ permite să porţĭ diadema în tóte părţile, afară de Roma, pe pămînt şi pe mare. Dacă acuma când eĭ sînt în scaunele lor cine-va le-ar spune să se retragă şi să revină într'o altă ḑi, când Calpurnia ar fi avut vise maĭ favorabile. Ce subĭect de vorbă n'aĭ da cu acéstă ocasiune, duşmanilor tĕĭ? Şi cine ar voi cel puţin să asculte pe prietenii tĕĭ, când eĭ vor spune că nu e aci deodată sclavie şi tiranie? Dar dacă cu tóte astea, adăogă el, tot creḑĭ că trebue să eviţĭ acéstă ḑi ca nenorocósă pentru tine, e bine cel puţin ca să te ducĭ în persónă la Senat pentru a-ĭ declara însu-ţĭ că voescĭ să amânĭ adunarea pentru o altă ḑi". Şi ḑicênd aceste vorbe îl ĭa de

www.dacoromanica.ro

mână şi plecă cu el. Abia trecuse pragul uşeĭ şi un sclav strĕin care voĭa cu orĭ-ce preţ să-ĭ vorbéscă, neputênd să se apropie de Cesar din causa mulţimeĭ ce-l înconjura, merse în casă şi se aruncă în mâinele Calpurnieĭ, rugând-o să-l ţină aci până la întórcerea luĭ Cesar, căruia trebuia să-ĭ comunice lucrurĭ prea importante.

Artemidor de Cnide, care vedea de obiceiŭ pe complicii luĭ Brutus şi avea cunoscinţă de o parte din conjuraţiune, veni să aducă luĭ Cesar o scrisóre care conţinea diferitele avise ce voi să-ĭ dea; dar vĕdênd că Cesar, pe mĕsură ce primea hârtiĭ, le remitea ofiţerilor ce-l înconjuraŭ, el se apropie cât putu şi presentând hârtia îĭ ḑise: „Cesare, citesce acéstă hârtie singur şi repede; ea conţine lucrurĭ importante, care te interesézĕ personal“. Cesar, luându-ĭ-o din mână voi de maĭ multe orĭ s'o citéscă. Dar fu mereŭ împĭedicat de mulţimea acelor ce voiaŭ să-ĭ vorbéscă. El intră în senat, ţinând mereŭ hârtia în mână, căcĭ era singura pe care o păstra.

Tóte aceste împrejurărĭ pot să fi fost efectul întâmplăreĭ; dar nu s'ar putea ḑice tot aşa şi de locul unde senatul fu convocat şi unde se petrecu acéstă scenă sîngerósă. Se găsia aci o statuă a luĭ Pompeiŭ, şi era unul din edificiile pe carĭ el îl dedicase să servéscă de ornament teatruluĭ sĕŭ. Nu e asta probă evidentă că acéstă întreprindere era condusă de un ḑeŭ, care însemnase acest edificiu drept loc de execuţiune? Se ḑice chiar că Cassius, când era aprópe să lovéscă pe Cesar, pironi ochiĭ pe statua luĭ Pompeiŭ şi-l invocă în secret. Antoniu, a căruĭ credinţă către Cesar şi forţă corporală extraordinară era de temut, fu reţinut, în afară de adunare de Albinus, care întreprinse înadins cu el o lungă conversanţie.

www.dacoromanica.ro

Când Cesar intră, toţi senatorii se sculară ca să-i facă onorurile cuvenite. Dintre complicii lui Brutus, unii se puseră în jurul scaunului lui Cesar; alţii merseră înaintea lui spre a unii rugăciunile lor cu ale lui Metellus Cimber, care cerea rechemarea fratelui său. Ei îl urmară, îndoind stăruinţele lor, până când Cesar ajunse la locul său. Aci şeşu, refusându-le cererile Şi cum aceştia nu întârdiau a-l ruga cu mai multă tărie, el mărturisi la fie-care în parte nemulţămirea sa. Atunci Metellus îi luă haina (roba) între mâni şi îi descoperi o parte din umĕr: era semnalul la care se învoiseră conjuraţii. Casca îl lovi cel dintâiu cu sabia dar lovitura nu fu mortală, fierul nepătrunḑând destul de bine înăuntru. Se pare, că însărcinat de a începe o aşa de mare întreprindere, se simţi fórte turburat. Cesar întorcêndu-se către el îi smulse sabia din mână, strigând amândoi în acelaşi timp; Cesar în latinesce: „Scelerat de Casca, ce faci?“ Şi Casca adresându-se către fratele său îi strigă în grecesce: „Frate, frate, ajutor“.

In primul moment, toţi ceĭ care nu sciau nimic de complot, fură apucaţi de gróză; şi tremurând şi ameţiţi de spaimă nu îndrăsniră nici să fugă, nici să apere pe Cesar, nici să scótă o singură vorbă. Cu tóte astea conjuraţii, trăgêndu fie-care săbiile, îl înconjurară de tóte părţile; orĭ în cotro se întorcea, Cesar nu întâlnesce de cât săbii care-l lovesc în ochi şi în faţă. Intocmaĭ ca o fiară sĕlbatică încolţită de vînătorĭ, el se sbate între tóte aceste mâni armate contra lui; căcĭ fie-care voĭa să aibă partea sa din acest măcel, şi să guste din acest sînge, ca dintr'o libaţiune de sacrificiu. Insuşi Brutus îi dete o lovitură în vintre. Cesar se apărase contra tuturor celor-l-alţi,

www.dacoromanica.ro

tîrîndu-şĭ corpul şi 'ntr'o parte şi în alta şi scoţênd gemete înfiorătóre.

Dar când vĕḑu pe Brutus venind spre el cu sabia în mână, îşĭ acoperi capul cu haĭna şi se dete de-a gata fierului conjuraţilor. Fie din întâmplare, fie cu scop, Cesar fu împins până la piedestalul statueĭ luĭ Pompeiŭ, care fu mânjită cu sîngele luĭ. Se părea că Pompeiŭ presidéză la rĕsbunarea ce se făcea asupra inamiculuĭ sĕŭ, care doborît la pămînt, îşĭ da sufletul la picióre sale, în urma numeróselor lovituri ce primise. Se ḑice că corpul luĭ a fost pătruns de 23 de lovituri. Şi o mulţime de conjuraţi se răniră pe eĭ înşi şi lovind toţi de o dată pe un singur om.

* * *

Cesar muri la vîrsta de 56 de anĭ şi nu trăi de cât 4 anĭ maĭ mult de cât Pompeiŭ. Acéstă dominaţiune, acéstă putere suverană, pe care el nu încetase s'o urmăréscă trecênd prin miĭ pericule, şi pe care o obţinu cu atâta trudă, nu-ĭ procură de cât un titlu deşert, de cât o glorie fragedă care-ĭ atraseră ura concetăţenilor sĕĭ. Dar acest geniŭ puternic care-l condusese în tótă viéţa îl urmă încă după mórte El se arată rĕsbunătorul care urmări paşiĭ omorîtorilor sĕĭ şi pe uscat şi pe mare, până când nu maĭ rĕmase unul din aceĭ ce luaseră parte la execuţiunea sa, saŭ din aceia care numaĭ aprobaseră complotul. Intre evenimentele omenescĭ, nu e nicĭ unul maĭ uimitor ca acela ce cercă Cassius: învins la bătălia de la Philippe, el se omorî cu aceĭaşĭ sabie cu care lovise pe Cesar. Şi printre fenomenele ceresci, se vĕḑu un prim semn remarcabil în acea mare cometă care după omorul luĭ Cesar, străluci cu atâta lumină în timp de 7 ḑile şi dispăru după

www.dacoromanica.ro

aceĭa. Un al doilea semn fu întunecarea globuluĭ solar, care apăru fórte palid în tot timpul aceluĭ an şi care în fie-ce ḑi, la răsăritul sĕŭ, în locul razelor schinteetóre, nu trimetea de cât o lumină slabă şi o căldură aşa de lângezită, în cât aerul fu tot-d'a-una încărcat şi întunecos. Intemperia sa făcu să se pĭardă tóte tructele, care se vestejiră înainte de a ajunge la maturitate.

Dar nimic nu probézĕ maĭ mult, cât de neplăcut a fost ḑeilor, omorul luĭ Cesar, ca fantoma ce apăru luĭ Brutus. In timp ce se pregătia a face să trécă armata sa din portul d'Abyde pe ţĕrmul din faţă, se odihnea odată nóptea în cort după obiceiŭ, fără să dórmă şi reflectând la viitor. Brutus era dintre toţĭ generaliĭ, acela care avea cel maĭ puţin nevoĭe de somn şi pe care natura îl făcuse să vegheze cât de mult. In timpul acesta, i se păru că aude un sgomot la uşa cortuluĭ; şi privind, la lumina slabă a uneĭ lampe, el zări un spectru oribil, de o mărime ne mĕsurată şi cu o figură hidósă. Acéstă arătare îĭ dădu la început fiorĭ; dar, când vĕḑu că spectrul, fără să facă vre-o mişcare şi fără să ḑică nimic, se ţinea în tăcere lângă patul sĕŭ, el îl întrébă cine e: „Brutus, îĭ rĕspunse fantoma, eŭ sînt geniul tĕŭ cel rĕŭ, şi tu mĕ veĭ revedea la Philippe. — „Eĭ bine, rĕspunse Brutus cu un ton asigurat, te voiŭ vedea acolo". Şi îndată fantoma dispăru. După cât-va timp, la bătălia de la Philippe contra luĭ Antoniŭ şi Cesar, el repurtă o primă victorie, rĕsturnă tot ce întâlni în cale, şi urmări pe fugarĭ până în lagărul luĭ Cesar, care fu dat jafuluĭ. El începu să se prepare de o a doua luptă, când acelaş spectru îĭ apăru iarăşi nóptea, fără să scótă o singură vorbă. Brutus, care înţelese că-ĭ sosise césul, se aruncă bucuros în

www.dacoromanica.ro

mijlocul celor mai mari pericule. Cu tóte astea nu muri în luptă; trupele sale fiind puse pe gónă, el se retrase amărît pe o stâncă rîpósă. Aci, aruncându-se în sabia sa, cu ajutorul unuĭ prieten, şi-o înfipse în pĭept şi muri pe loc.

Tradus din Plutarque.

DIN VIAŢA ŞI OPERILE LUI

PETRU MAIORU

Discurs de recepţiune al D-luĭ Atanasiu Marian Marienescu

A) EPOCA ISTORICA.

1. Starea politică.

a) Starea politica în general. Veţi aştepta dóră, ca din cartea sorţiĭ poporuluĭ românesc să enarez întâmplărĭ marĭ şi plăcute, ca inima să vi se bucure, sufletul să vi se ridice? Nu, în acéstă epocă, calea luĭ e calea la Golgota, şi din pieptul luĭ nu s'a auḑit alta decât: „Dumneḑeul meŭ, Dumneḑeul meŭ, de ce m'aĭ lăsat?!“

În secolul al 14, 15 şi 16-lea, când spiritul popórelor părea a fi amorţit, şi tóte atârnaŭ de la absoluta putere saŭ graţiă a monarchilor; când castele cavalerilor şi nobililor, aŭ ridicat zid între sine şi iobagĭ saŭ sclavĭ, adică popor, — poporul românesc încă zăcea amorţit, — dar pe basa unor diplome şi privilegiĭ regescĭ, — de regulă numaĭ pentru nobilimea poporuluĭ românesc, — Românii în unele părţi ale Ungarieĭ şi ale Ardealuluĭ existaŭ şi politicesce sub numele lor naţional, avênd districte românescĭ şi diregĕtorĭ de frunte românĭ, şi se părea, că-şĭ vor putea duce existenţa politică maĭ departe.

www.dacoromanica.ro

Insă începerea evoluţiunilor popórelor, a Turcilor, Sêrbilor, Saşilor şi Nemţilor către teritoriul acestor ţĕrĭ,—stingerea domnitorilor din case mestecate la anul 1526 în Ungaria, ridicarea principilor pămînteni la anul 1538 în Ardeal; mişcările de reforme în viaţa politică şi bisericéscă în Europa;— tóte aceste ca şi atâtea strămutări marĭ în patrie, aruncară valurile lor cu înfrângere asupra vieţeĭ politice şi bisericescĭ, ba şi naturale a poporuluĭ românesc. Drepturile cele vechĭ ale lor încetară, şi din felurite principiĭ se ridicară minoritătile nouĕ, cu diplome şi privilegiĭ, adeseorĭ cu legĭ nouĭ, deasupra poporuluĭ românesc, care deveni pradă tuturor veneticilor, nouilor sisteme de stat, şi nouilor principiĭ de religiune!

b) Starea politică în Ungaria şi Banat. Turcii cuprinseră Banatul, unde pe atuncĭ populaţiunea era maĭ absolut românéscă, îl făcură câmpul rĕsbóielor şi predărilor, încât Românii ceĭ de la şes, se vĕdură siliţĭ a se retrage maĭ către munţĭ. Respingerea Turcilor după tiranie maĭ mult de un secol şi jumĕtate, îndemnară pe mulţĭ Români retraşĭ la munţĭ ca să-şĭ reocupe locurile de la şes, — dar se ridicară alte tempestăţĭ în contra existenţeĭ lor. Fiind pămîntul Banatuluĭ încă în parte mare deşertat de populaţiune la anul 1690, se chiemară Sêrbĭ din Bosnia şi Albania, şi aceştia imigrară în Slavonia şi în părţile de jos ale Banatuluĭ pe lângă Tisa; ĭară prin patentul din 17 Februarie 1763 se ordonéză colonisarea părţilor banatice prin Nemţĭ, şi aceştia se aşĕdă prin mijlocul Banatuluĭ,—şi cum rîurile sparg pămîntul, aşa aceştia sparg masa elementuluĭ românesc.— Românii deja cu sate zidite cu pămînturĭ bune în posesiune, se scot din casele şi pămînturile lor, se gonesc pe alte teritorie şi se ordonéză, ca să

www.dacoromanica.ro

lucreze de clacă la zidirea caselor colonilor celor noi.

Ce grozavă a trebuit să fie sórta poporului românesc din Banat, când împĕratul Iosif al II-lea se vede silit la anul 1785 de a ḑice: „Naţiunea românéscă se tratéză încă tot într'un mod sclavic, de aci urmările sînt, în parte, puţina ei cultivare şi nestatornicie. E şi adevĕr, că pentru de a face loc altor coloni, *Românilor li s'aŭ luat pămînturile cele mai bune, satele lor li s'aŭ strămutat, şi astfel li s'aŭ făcut mai multe apĕsări, când ei, sînt totuşi, ceĭ mai vechi locuitorĭ ai ţĕreĭ*". Iară despre Românii din Ungaria, din districtul Oradieĭ şi Aradului, ḑice: „In acest district trebue de a privi la principiele adevĕrate, precum le poftesce toleranţa. Incă domnesce în deosebĭ în comitatul Aradului o rigóre şi o apĕsare nemărginită într'un mod sclavic — la carĭ, diregătorii comitatului şi magistraţii de acolo, se cred a fi împuterĭţi. Românii sînt încă aşa de tare siliţi la apĕsarea şi la tratarea sclavică, încât şi locuinţele proprii, le sînt de tot indiferente, şi sînt dară aplecaţi la nestatornicie. In fine trebue o tratare mai omenéscă şi din partea domnilor de pămînt şi mai marilor lor, ca să se lege de pămîntul pe care sînt".

Pe lângă aceste, înfiinţându-se ierarchia sêrbéscă, Sêrbii se înalţă în viaţa bisericéscă, Nemţii în viaţa cetăţenéscă şi politică asupra poporului românesc. Dar nicĭ atâta n'a fost destul: principiul catolicismului, purtat pe braţe de ceĭ de la putere, încă a trebuit să aibă prada sa şi din acest element supus sclavieĭ, şi înfrânat în tóte direcţiunile! Şi ce a putut să fie altă consecinţă, de cât ca poporul să fie adus la o ameţire, la o desperare pentru casele şi pămîntul luĭ, pentru

www.dacoromanica.ro

religiunea luĭ, şi pentru tot ce e sfânt şi drept în lume!

c) Starea politică în Ardeal. Românii în vechime, avênd statul şi ordinea magnaţilor şi nobililor din sînul lor, puteaŭ a se înţelege bine cu maghiarii de prin comitate şi cu Secuii. Dar un popor saŭ gonit saŭ fără putere de a trăi în patria sa, Olanda şi Flandra, ia lumea în cap, si sub numele de Saşĭ, pe timpul regeluĭ Ghesa al II-lea (1142—1148), se aşéză în Ardél. I s'a dat loc pe fundul numit regesc şi împărţit în comitate, în carĭ locuiaŭ numaĭ Românĭ[1]) şi la început, nu mărginiră drepturile vechĭ ale Romanilor. Regele Andreiu al II-lea însă, la anul 1224 le dete teritoriul de la Oreştia până la Baroth, drepturĭ şi libertăţi, în cât Saşii începură de a'şĭ forma un stat mic naţional sub conducerea comitetuluĭ săsesc din Sibiŭ, şi începură de a fi popor domnitor peste vr'o 200,000 de Românĭ, carĭ se aflară pe teritoriul Saşilor, şi începură de a cuprinde drepturile şi moşiile Românilor.

O nefericită rescólă a ţĕranilor din tóte popórele din Ardél, sub conducerea luĭ Doja, silesce pe nobiliĭ şi magnaţii Maghiarĭ şi Românĭ, carĭ formaŭ o naţiune politică, asemenea pe Secuĭ şi pe Saşĭ, carĭ acum dispuneaŭ de drepturĭ nobilitare, ca să se alieze contra ţĕranilor, adică iobagilor, carĭ aveaŭ lupta maĭ mult economică o întrebare de bună stare materială.

Nobiiĭi maghiarĭ şi românĭ, ca o naţiune politică, apoĭ Secuiĭ şi Saşii, la anul 1437, fac uniune în contra ţĕranilor, carĭ maĭ peste tot era Românĭ. Uniunea acésta cu încetul se desvoltă de

1) Se pomenesce şi de Biseni, — carĭ aŭ trebuit să fie iar Românĭ din alt prejur,— pentru că urma lor nu se află nici după limbă nici după port, ĭară Biseni, însémnă pădureni.

www.dacoromanica.ro

o uniune naţională în contra Românilor, acele treĭ naţiunĭ se înarticuléză în legile ţĕreĭ, de treĭ naţiunĭ recepte, adică primite în ţéră. Românii la început eraŭ represintaţi prin nobiliĭ lor în naţiunea maghiară, şi de bună sémă prin aceştia încă aŭ avut ceva scutinţă, dar cáḑênd Ardélul sub domnia principilor pământenĭ la anul 1538, şi aceştia, sub pedépsa de confiscarea bunurilor şi perderea drepturilor nobilitare, silind pe nobiliĭ Românĭ să trécă la calvinism, mulţĭ nobilĭ Românĭ, anume ceĭ de la putere, prin legea nouă trecură şi în naţiunea genetică maghiară, şi acuma rĕmânênd poporul românesc numaĭ o plebe de iobagĭ,—a rĕmas fără nicĭ o influenţă la legile ţăreĭ şi fără drept de a dispune despre sórtea sa.

Când ajunse ardélul la 1696, sub noua casă domnitóre,—strămutarea aduse nouĭ fatalităţĭ asupra poporuluĭ românesc.

2. Starea bisericéscă.

a) Starea bisericéscă în general. Biserica de ritul greco-oriental în Ungaria şi Ardél exista organisată, încă din vechime. Afară de puţinĭ grecĭ şi de puţinĭ Sêrbĭ, împrăştiaţĭ prin ţărĭ, Românii formaŭ masa creştinilor de ritul greco-oriental,—şi eĭ, în secoliĭ 14, 15 şi 16. aveaŭ pentru Ardél, mitropolie în Belgrad saŭ Alba-Iulia, care adeseorĭ s'a lăţit şi peste credincioşiĭ din Ungaria, şi aveaŭ une-orĭ şi aci mitropolie şi episcopatele lor românescĭ.

Dar mare blestem a trebuit să cadă pe Românĭ, pentru că s'aŭ făcut creştinĭ, şi pe biserica lor creştină, pentru că şi-a apĕrat sânţenia vechiă. Jupiter din cetatea sa înaltă a fost, înce-

www.dacoromanica.ro

tat de mult de a privi în lume şi de a apăra tot ce e român,—iar Dumneḑeul creştinilor prin învĕţătura iubireĭ de aproapeluĭ, nu a fost în stare, ca să faca buni pe creştini, ci aceştia aŭ pornit cu dor sălbatec asupra Românilor. Religiunea le-aŭ spart'o în treĭ,—şi în biserica lor naţională, le-aŭ pus stăpâni străinĭ.

b) Ierarchia Sêrbéscă în Banat şi Ungaria. Sêrbiĭ nici se aşeḑară bine în ţĕrile imperiuluĭ, şi la 21 August 1690 căpĕtară diploma de la Impĕratul Leopold I iŭ, dânduli-se libertăţi religióse şi speciale. La un an, în 20 August 1691, căpĕtară altă diplomă cu drepturi şi maĭ marĭ,—de a-şi alege pe archiepiscopul lor „de naţiune şi limba sêrbéscă" şi acela să dispună „de tóte bisericele de ritul oriental, să rînduéscă preoţi sêrbi în oraşe şi sate, şi să dispună de toţi, cari mărturisesc religiunea greco-orientală." O ḑi négră pentru sórtea de un secol şi jumătate a poporuluĭ românesc deosebi din Banat!

Prin diploma din 4 Martie 1695 se organiséză episcopiĭ nouĭ. Ienopolia a Românilor încetéză şi se alătură Temişóreĭ, aci în Verşeţ şi în Oradia mare, respective Agria, se pun episcopi sêrbi. Sub împĕrătésa Maria Teresa se reorganiséză episcopatele, se formézĕ şi la Arad episcopie şi se pune episcop sêrb. Ce a putut să urmeze, de cât că archiereiĭ sêrbi cu puterea dată şi cu instinctul ce-l are un popor, când se simte în posiţiune domnitóre, să pornéscă asupra Romanilor, ca să-i slaviseze; iar cu trecerea la unire a mitropolituluĭ greco-oriental din Belgrad, să-şi lăţéscă ierarchia şi peste Românii rĕmaşi greco orientali în Ardél; – precum ne mărturisesce decretul prea înalt din 13 Iulie 1731, prin care Vicenţiu Ioa-

www.dacoromanica.ro

novicĭ, mitropolitul Carsloveţuluĭ îĭ capătă sub jurisdicţiunea sa.

Regulamentul din 1777, pentru naţiunea ilirică, nu numaĭ că a dat tótă ierarchia greco-orientală pe mâna Sêrbilor, dar pe aceştia îĭ ridică şi la o unitate naţională sub nume de „naţie ilirică“ şi fiind-că Românii greco-orientalĭ din Banat şi Ungaria era maĭ deosebit supuşĭ ierarchieĭ, acesta şi congresul sêrbesc, privesce pe Românĭ ca pe o parte intregitóre a naţiunii ilirice, dar fără ca —saŭ de la stăpânire, saŭ de la congres —sa aibă partea cea maĭ mică din bunurile şi drepturile naţiunii ilirice. Tincu Velia, fost profesor de teologie şi protopop, în istoria sa bisericéscă ne enaréză: „Acéstă politică de desnaţionalitate o aŭ urmărit şi practicat ierarchiĭ sêrbĭ prin episcopiĭ, protopopiĭ şi directoriĭ scolarĭ, în acel mod, că aŭ scos pe nesimţite maĭ din tóte bisericele limba romanéscă şi cărţile remânescĭ, aduse cu marĭ spese din Ardél şi Ţéra românéscă, şi aŭ întrebuinţat tot felul de mijloce, ca Românii să lepede numele de familie saŭ cognumele românescĭ, şi să ia alte sêrbescĭ saŭ ale lor proprii să le sêrbéscă. Şi de atuncĭ avem atâţea cognume sêrbeşcĭ în sînul naţiuneĭ, şi maĭ ales între preoţĭ şi învĕţătorĭ, ca ceĭ maĭ subordinaţĭ şi maĭ dependinţĭ de ierachiĭ sêrbescĭ.“

Iată ce a fost misiunea principală a ierarchieĭ creştine sêrbescĭ, iată la ce ajunse un popor imigrat şi mic, dar dóră susţinut spre înăduşirea elementuluĭ românesc, care politiceşce era deja şi înfrânt!

Era încă o asuprire asupra biserriceĭ orientale,— şi sub acésta zăceaŭ şi Sêrbiĭ privilegiaţi, şi adică „se susţine numaĭ una şi adevĕrata religiune cea catolică“ şi ortodoxiĭ nu aveaŭ drept ca să

www.dacoromanica.ro

posédă bunurĭ şi să pórte dregătoriĭ! Abĭa la 1790—91 s'aŭ proclamat şi ortodoxiĭ cu drepturĭ de cetăţenĭ şi de a poseda bunurĭ, precum de a purta diregătoriĭ, dar praxa din viaţă se opri numaĭ la nobiliĭ ortodoxĭ, şi abea dieta din 1844 decise, ca şi nenobiliĭ să fie aplicaţi *după posibilitate.*

c) Ierarchia greco-orientală românéscă în Ardeal. Maĭ 'nainte de a vorbi despre starea bisericeĭ orientale a Românilor, e de lipsă de a premite unele consideraţiunĭ generale, care aduc lumină asupra relaţiunilor ardelene. Biserica catolică în Italia şi în Europa, pentru maĭ multe abusurĭ din partea clerului catolic decăḑênd din puterea sa morală, şi Papa Piu al II-lea neînvoindu-se la atare reformă, a împins pe catoliciĭ într'o revoluţiune bisericéscă. Martin Luther la anul 1517 începe lupta pentru reformă, şi la anul 1530 reformele luĭ în dieta din Augsburg devin doctrinele uneĭ secte formate din catoliciĭ; a confesiunĭĭ reformate, sub numele augustane saŭ luterane. Dar între reformaţi curând se începe cérta pentru doctrinele nouĭ, de óre-ce Ulrich Zwingli din Elveţia încă la anul 1519, ĭar după mórtea luĭ Ioan Calvin, un om fanatic şi grozav la caracter, în anul 1531, fondéză o confesiune nouă, numită elvetică saŭ calvină. Insă reformaţiĭ se împart şi maĭ tare, se începe doctrina în contra Sânteĭ Treimĭ, şi se fondéză confesiunea unitară. Nicĭ catolicismul din Ungaria şi Ardeal n'a fost cruţat de valurile reformaţiunĭĭ,— ba acele isbiră cu puterea mărĭĭ turbate asupra bisericeĭ romano-catolice, şi apoĭ se opriră surpând o parte din biserica greco orientală românéscă din Ardeal.

d) Intâia spargere a bisericeĭ greco-orientale românescĭ prin calvinism. Saşiĭ fiind în legătură cu Germania şi cele-l-alte ţărĭ, ţură ceĭ dintâiŭ care pri-

www.dacoromanica.ro

mină confesiunea luterană, şi-şi fondară biserica naţională. Nobilii maghiari şi români—care formaŭ naţiunea politică maghiară—se făcură calvini. Românii nobili, nu numai pentru interesul comun ce-l aveaŭ cu nobilii maghiari, ci deosebi pentru că sub pedépsă de confiscarea bunurilor şi perderea drepturilor, se pretindea trecerea la calvinism, părăsiră religiunea veche a lor. Următorii de confesiunile aceste şi catolicii, apucând puterea în mână, se proclamă religiunea catolică, luterană şi calvină, iar la anul 1570 şi cea unitară, ca şi patru religiuni recepte, adică primite în ţara Ardealului, şi tot aceste confesiuni la anul 1575 aduc lege, că religiunea greco-orientală se privesce de sectă, şi se privesce de suferită în ţară numai până va plăcea domnitorului şi órdinelor de stat, adică nobililor şi magnaţilor. Ce era mai trist pentru Români de cât, a nu fi primiţi nici ca naţionalitate între naţiuni, nici ca orientali între religiuni recepte în ţară. Dar acesta nu ar fi fost rĕul cel mai mare, dacă ar fi fost lăsaţi în pace cu libertăţile religióse de până aci. Insă cam de-odată cu reformaţiunea, începênd epoca principiilor din ţară (1538 - 1696) şi fiind aceşti domnitori mai toţi calvini, începură de a sili pe Români, acuma pe iobagi şi clerul ca să primésscă calvinismul.

Incercările primare eraŭ prin catichism tipărit românesce, cu scop de a falşifica doctrinele bisericeĭ orientale şi de a amăgi, şi apoĭ prin instrucţiunile principiilor, date ca şi porunci cleruluĭ românesc. Neajungênd aceste încercări, apucară administraţiunea uneĭ părţi şi acuşi a întregeĭ biserici orientale, şi puseră pe superintendenţii, adică episcopii calvini, acuşi de control, acuşi de capii mitropoliţilor şi aĭ bisericeĭ orientale. Mitro-

www.dacoromanica.ro

polițiĭ cercară de a-şi apĕra biserica, dar aceĭa, care se susţineaŭ cu tărie bărbătéscă în religiunea lor veche, căḑură de sacrificiul bisericoĭ, anume: Ilie Iorest, la anul 1643 fu condamnat şi despoiat de tóte, ĭar mitropolitul Sava Brancovicĭ la anul 1680 fu aruncat în temniţă, şi adese-orĭ scos în târgul din Vinţ şi bătut înaintea credincioşilor sĕĭ.

Dar în lume, o religiune nu a putut să fie aşa de batjocorită ca şi aceea orientală din Ardeal. Petru Maior ne spune: „Superitendentul calvinesc nu numaĭ şedea pe scaun cel dintâiŭ în sobórele cele bisericescĭ ale Românilor, ci încă şi clerul şi protopopiĭ românĭ eraŭ siliţĭ să-l ducă pe acela în scaun ridicat pe umerĭ până la sobor, şi nicĭ fără superitendent, nu era ĭertat clerului şi archiereilor să judece nimic în cele duhovnicescĭ!“

Intre aşa împrejurări dară nu e minune că s'a aflat şi mitropoliţĭ ca şi Ştefan Simon (1643—1651), şi ca şi Iosif Budai (1680) carĭ se supuseră, şi cu o parte din cler şi popor trecură la religiunea calvină, şi acésta fu întâia spargere a religiuneĭ greco-orientale şi a elementuluĭ românesc.

e) A doua spargere a bisericeĭ greco-orientale romane prin catolicism. Principiĭ din ţară finiră cu domnia lor, şi Ardélul ajunse sub sceptrul glorios al Austrieĭ, care avea în sistema sa politică, principiul catolicismuluĭ. Impĕratul Leopold I-iŭ, în 4 Decembre 1691, emite o diplomă, prin care garantéză în Ardél privilegiele celor treĭ naţiunĭ, şi drepturile şi libertăţile celor patru religiunĭ.

Se începe o eră nouă, dar cade un blăstem noŭ asupra Românilor, — paharul cel amar încă nu a fost plin.

Politica avea lipsă de întărirea catolicismuluĭ în contra celor treĭ confesiunĭ reformate, pentru că aceste sub timpul principilor din ţară înfrân-

www.dacoromanica.ro

seră şi catolicismul, carele în timp fórte lung nu avu episcopul sĕŭ. Fiind Românii şi de astă dată destinaţi de o pradă nouă, trebuia şi acum ca să li se creeze o sórtă aşa de grea, în cât să nu o mai pótă purta, — să-şi blăsteme ţilele şi tótă creatura, căci numai atunci se vor apuca cu tóte mânile de favorurile promise, primind uniunea cu Roma, saŭ mai bine ţicênd cu Papa Romei.

Colonics, primatele Ungariei, începe agitaţiunea; o armată de jesuiţi buie asupra bisericei gr. orientale, ajutată din când în când şi de alta militară, căci era lipsă de catolici, măcar să-i scótă şi din petre Teofil, mitropolitul oriental din Belgrad, în 21 Martie 1687, iar Atanasiu mitropolitul, în 5 Septembrie 1700, subscriŭ actul de uniune cu Roma — mitropolia orientală română încetéză, — cler şi popor trece la uniune. — Şi acésta fu a doua spargere a religiunii orientale Române din Ardél.

Starea primitivă a bisericei unite. Şi Românilor celor uniţi, viéţa încă li se mai face amară. Impĕratul dă diplome şi drepturi, dar dieta şi guvernul, care stătea mai ales din reformaţi, pun tot felul de pedice pentru esecutarea lor. — Dar şi tóte favorurile date împedicaŭ, că biserica unită să fie independentă, pentru că scopul principal era, ca Românii trecuţi la uniune, să fi *deplin catolici*, — şi până acésta se va putea, — după instrucţiunile papei, jurisdicţiunea bisericéscă, trebue să fie în mâna catolicilor adevĕraţi. Pentru acésta, de loc ce Atanasiu trecu de la uniune, se denumi un jesuit cu titlu *Causarum generalis auditor* şi se puse episcopului unit, ca un controlor, acuşi ca un superior, în cât jesuiţii controlori, făcură mare necas bisericei unite. Petru Maior despre acésta epocă a bisericei unite, ne amintesce următórele: „Uniţii să 'şi aducă aminte de tocméla cea vechiă

www.dacoromanica.ro

a episcopilor latinescĭ, carĭ—cum se întorcea vre-unĭĭ din legea grecéscă nu maĭ avea acea putere şi volniciă, care o avuseseră fiind ne uniţĭ, ci cu totul atârnaŭ de la voia şi porunca episcopilor latinescĭ şi numaĭ vicarĭ eraŭ acestora... Intru acea asuprire era archiepiscopul din Ardeal cu toţĭ Românii luĭ, după făcuta unire cu biserica Romeĭ!" Papeĭ din Roma nu-ĭ trebuia Românĭ, - şi în cât era rĕsăriteni, îndemna popóre strĕine asupra lor; ĭ-a trebuit numaĭ catolicĭ, să fie supuşĭ şieşi şi orĭ şi cuĭ Petru Maior ne maĭ spune: „Impĕrătésa Maria Teresa, cu mare nevoe mijloci de la papa, ca episcopiĭ uniţĭ să scape de robia episcopilor latinescĭ şi să fie episcopĭ cu eparchiă." Amară aducere aminte de Roma papeĭ! După multe fatalităţĭ şi a bisericeĭ unite, gloriosul împĕrat Francisc Iosif I-iŭ, la anul 1855, o reorganiséză fondând episcopia Gherleĭ şi a Lugoşuluĭ, şi restaurând mitropolia luĭ Atanasiu din Belgrad cu reşedinţa în Blaj.

g) Starea bisericeĭ orientale, după uniune Trecênd Atanasiu mitropolitul rĕsăritén la uniune, mitropolia Belgraduluĭ încetéză. Şi credincioşiĭ orientalĭ până la 1751, rĕmâne fără de nicĭ un episcop, ĭar la 1731, sînt apriat supuşĭ mitropolituluĭ din Carloviţ,—până ce de altă parte unele cause bisericescĭ se desfac prin consistoriul uniţilor. Se vede că la anul 1751 totuşĭ a fost planul, ca să se denuméscă unuĭ episcop ortodox, căcĭ de acum se denumesc dar numaĭ Serbĭ şi provizoriĭ de episcopĭ rĕsăriteni pentru Ardél. Impĕratul Iosif al II-lea la anul 1783 denumesce episcop stabil cu reşedinţa în Sibiŭ, şi în cele spirituale îl supune mitropolituluĭ din Corloviţ. Dar după mórtea acestuĭ împĕrat, episcopia rĕmâne vĕduvă 14 anĭ,—şi abia la anul 1810, se denumesce întâiul episcop român Vasiliŭ Moga.

www.dacoromanica.ro

De şi împĕratul Iosif al II-lea împinse epoca sa înainte,—şi de şi în Ungaria se aduse articolul de lege 27 din 1790—91, şi în Ardél articolul de lege 60 din 1790,—pentru libertatea religiunilor,—totu-şi Românii orientalĭ, şi în secolul al 19-lea, pe care lumea vrea să-l numéscă al civilisaţiunii şi culturei, ţic Românii orientalĭ, prin instrucţiunea gubernială din 13 August 1810 către Moga, fură din noŭ loviţĭ, spunêndu-i-se că religiunea orientală nicĭ acum se privesce de primită în ţéră, ci numaĭ de tolerată, - şi pentru acésta, episcopul n'are drept să-şĭ apere turma sa, ci să se retragă de a face piedice uniunii cu Roma.

Până aci a fost calea la Golgota!

Românii de religiune orientală, până în timpul maĭ noŭ, tot doriaŭ reînviarea mitropolieĭ lor,—şi vedem pe prea bunul împĕrat Francisc Iosif, ca şi pe ângerul, care a prăvălit piétra de pe mormînt, şi a strigat: „Nu vĕ temeţĭ, sciŭ că mitropolia cea rĕstignită o căutaţi—ea a reînviat!“.

Şi în 24 Decembrie 1864, ne restaură mitropolia, şi ne scăpă de ierarchia sêrbéscă, dând şi bisericeĭ greco-orientale românescĭ libertăţĭ marĭ!

B) Epoca culturală.

Dacă ne-am întreba: „că în ce stadiŭ a fost cultura poporuluĭ românesc în periodul de la 1690 încóce, maĭ mult de un secol? ar trebui să rĕspundem cu întrebarea: ce *căutaţĭ cultură la un popor în epoca când n'a avut posiţiune politicéscă, şi a fost* clăcaşul boerilor, despuiat de starea materială? ce căutaţĭ cultură la un popor, în epoca când biserica i s'a spart în treĭ părţĭ şi capiĭ religiunilor luĭ în parte mare eraŭ străinĭ,—şi lumea tótă era în neîncetată frecare cu el! ce vreţĭ cultură la un

www.dacoromanica.ro

popor, când pruncii luĭ eraŭ împinşĭ în scóle străine, şi nicĭ n'avea drept să aibă în scólele sale naţionale şi publice?

Dar totu-şi să cercăm relaţiunile, carĭ l'aŭ făcut neputincios un timp lung,— să admirăm instinctul şi începuturile luĭ pentru cultură, ca să aflăm şi ceva mângâere, şi să ne întărim speranţele nóstre.

a) Starea culturei în ierarchia sêrbéscă. După ce Sêrbiĭ se aşeḑară, şi biserica lor naţională se organiză,—mitropolia şi respective mitropolitul din Carloviţ la anul 1749, fu prevĕḑut cu marĭ bunătăţi materiale, şi anume i se asemnară 9000 fl. pe an din casa statuluĭ, şi i se deteră bunurile Nerardin, Pankovcze şi Dallia spre folosire, şi multe alte edificiĭ şi venituri. Maĭ târḑiŭ Nerardin se prevede mănăstiriĭ Gergeteg iar Dallia 'ĭ rĕmase, aducênd aḑĭ venit de peste 100,000 fl. pe an. Româniĭ nu aŭ căpătat nicĭ atâta, cât ar face un procent din veniturile acestea, —ba şi veniturile acestea adese orĭ eraŭ mijlóce spre surparea Românilor, — dăruindu-li-se din ele, cărţi bisericescĭ slavone, şi demoralisându-i-se cărturariĭ, plecaţĭ pe cariera bisericéscă.

Sêrbiĭ încă la anul 1706 cerură învoire ca să ridice scóle, şi abia la 1733 le-a venit rĕspuns, că baronul Kalanek, judecătorul naţiuneĭ ilirice s'a însărcinat, ca să întroducă scóle prin oraşe şi sate; ĭar congresul abia la 1730, a trămis circulare către preoţime, ca să ridice scóle,—şi în anul viitor Carloviţul fu cel d'întâiŭ cu scóle triviale sêrbescĭ. Maĭ trecură anĭ, şi la anul 1777 împĕrătésa Maria Teresia se vede îndemnată „de a îndruma dregătoriele aulice, ca să fie priveghetóre la *introducerea* cu folos a causeĭ scolare".

După colonisare, abea la 70 de anĭ, a venit un

www.dacoromanica.ro

mitropolit vrednic la Sêrbĭ, Paul Nenadoviciŭ, care, din veniturile cele marĭ, la anul 1761, a ridicat scólele triviale din Carloviţ, de un gimnasiŭ sêrbesc; iar Stefán Stratimirovicĭ, mitropolitul cel maĭ bine meritat, la anul 1791, lângă gimnasiŭ a fundát un alumneŭ pentru 60—70 de tinerĭ sêrbĭ săracĭ şi un convict pentru 40—50 de tinerĭ, carĭ plătéŭ ceva puţin pentru susţinerea şi învĕţătură, — şi Sêrbiĭ îşĭ începură progresul. — Destul de puţin în decursul timpuluĭ, din milióne de venitur Românii nu aŭ fost primiţĭ în alumneŭ, şi convict mult timp, — şi când începură de a-ĭ primi, putură eĭ óre să capete cultura naţională, când şi din ceĭ primiţĭ, ca să se facă preoţĭ saŭ călugărĭ, şi dóră să ajungă la o tréptă maĭ înaltă ierarchică, trebuia să-şĭ schimbe numele şi să-şĭ ascundă simţimintele naţionale, — saŭ dacă aŭ fost bine crescuţĭ pentru uniunea ierarchieĭ sêrbescĭ, ca nisce renegaţĭ, deveniră turbaţi propagatorĭ aĭ serbismuluĭ.

Vom fi aşteptat dar sprijin de cultură românéscă de la aceĭa carĭ scoteaŭ cărţile românescĭ de prin bisericĭ, de la aceĭa, în a căror mână era directoratul scolar, — şi pe băiatul Muntén, îl botează Munténovicĭ; de la aceĭa, carĭ dispunênd de putere mare în biserică, făceaŭ aşa de marĭ abusurĭ de ea şi în contra preoţilor, încât împĕrătésa Maria Therezia la anul 1777, se vĕḑu silită a ordona: „Noĭ oprim episcopilor şi mitropolituluĭ, ca pe supuşiĭ lor preoţĭ sânţiţi, să'ĭ maĭ pedepséscă cu bătae, cu fere, cu legăturĭ şi cu lucrurĭ pentru slujitorĭ! Oare preoţiĭ romanĭ puteaŭ *avea curagiul să fie pe faţă naţionalĭ şi să se opună?*

Ce stare de cultură generală vom căuta în epoca acésta la poporul românesc? Să amintesc cuvintele prea dreptuluĭ împĕrat Iosif al II-lea di-

www.dacoromanica.ro

cênd la anul 1785: „Naţiunea română se trateză încă într'un mod sclavic, — de unde urmările eĭ sînt în parte puţina eĭ cultivare... La aceştia trebuia aşa să se *introducă* şcóle, precum preoţimea eĭ să se instrueze maĭ bine!"

Vĕdurăm că la anul 1731, s'a trimis circulară către cler, pentru ridicarea şcólelor, — şi împĕratul cel bun, încă şi peste 54 de anĭ ne spune de lipsa *introducerii scólelor!*

După legile ţĕreĭ, în acéstă epocă nicĭ era ertat altor confesiunĭ — afară de cele romano-catolice, — ca să ridice şcóle publice. Şi dacă vedem la anul 1761, un gimnasiŭ sêrbesc, acela şi alte şcolĭ confesionale publicĭ se deschiseră pe baza patentelor şi resoluţiunilor Impĕrătescĭ, căcĭ abia articolul de lege 26 din 1790—91 iertă Augustanilor şi Helveţilor ca să zidéscă şcolĭ publice, şi articolul 27 din acelaş an, greco-orientalilor.

A lipsit dór în românĭ instinctul pentru cultură? şi priceperea că ce însemnătate şi putere are învĕţătura şi sciinţa? Nu aŭ lipsit.

De loc: cum la anul 1731 a ajuns circulară pentru deschiderea şcólelor, Românĭ maltrataţĭ de visurile grozave ale secolului şi amorţiţĭ de gónă şi de trudă îşĭ deschiseră ochiĭ! Oh! dar cine *să înveţe? unde sînt învĕţătoriĭ românĭ?!* sînt! *Dumneḑeŭ le-a inspirat ideia şi protopopiĭ, preoţiĭ şi alţĭ cărturarĭ românĭ, formară şcolĭ private, adecă în casa lor: un diacon din monastirea Tisman din România, diaconul Loga, la anul 1736, trece în Banat şi la Irediştе lângă Verşeţ fundéză şcóla comună românéscă,* apoĭ îĭ urméză şi alţĭ învĕţătorĭ din România, ca să înveţe pe tinerii carĭ vor să fie preoţĭ şi învĕţătorĭ! Iată începutul culturei poporului românesc în Banat, prin sine şi de la sine, căcĭ

www.dacoromanica.ro

cel ce are tărie în sufletul său, şi credinţă în puterea sa, — nu pere.

Sêrbii ceĭ priveligiaţi cerură curênd ca să-şĭ ridice institutul de teologie, dar împĕrătésa Maria Theresia la anul 1777 le ḑice: „să înceteze cu ridicarea şcólelor clericale, până se va lua o hotărîre prenaltă“. Abia sub Iosif al II-lea s'a hotărît, — şi la anul 1789, în Temişóra se improviséză teologia şi preparandă, un curs de şése luni la o laltă pentru Sêrbĭ şi Românĭ; iar mitropolitul Stefan Stratimnovicĭ numaĭ după ce a apărut articolul de lege 27 din 1790—91, putu să le reorganiseze maĭ bine. In institutul din Temişóra, aŭ fost *Michaiu Dascălul şi renumitul Dimitriu Ţichindel* primiĭ profesorĭ românĭ, — şi institutul pedagogic românesc s'a înfiinţat numaĭ sub împĕratul Francisc I, la anul 1817, în Arad.

Petru Maior, bărbatul culturei naţionale, pe pagina din urmă a istorieĭ sale vorbind despre înfiinţarea acestui institut pedagogic, în descoperirea bucurieĭ sale ne ḑice: „ce deosebit bine póte nădăjdui némuluĭ românesc de la catichetul Dimitrie Ţichindel şi de la ceĭ treĭ profesorĭ românĭ, Constantin *Diaconovicĭ Loga*, Dr. Iosif Iorgovicĭ şi dr. Minţă“. Tot Petru Maior, despre clerul român de pe timpul sĕŭ în Banat, ne maĭ spune: „Ba şi în Banat, măcar că-ĭ stăpânesc episcopiĭ ceĭ sêrbescĭ, încă se află preoţĭ românĭ procopsiţĭ întru învĕţătură, — dintre aceĭa este protopresbiteriĭ: Petru Iorgovicĭ al Oraviţeĭ, Ştefan de Atanasievicĭ al Lugoşiuluĭ, Ión Tomiciu al Caransebeşuluĭ, Nicolae Stoica de Haţeg al Mehadieĭ“.

Iată un pic de libertate. şi în timp scurt, ce progres a produs! cultura precum schimbă faţa pămîntuluĭ, aşa schimbă şi spiritul unuĭ popor!

b) Starea culturală în ierarchia greco catolică română.

www.dacoromanica.ro

Orĭ şi cât de mult era statul organisat pe sistema de religiunĭ; orĭ şi cât de mare lipsă avea politica de catolicĭ în Ardél; orĭ şi cât de marĭ eraŭ promisiunile către Românĭ, care trec la catolicism — în comparare cu dotarea ierarchieĭ sêrbescĭ, biserica greco-catolică a fost sărăcĕsce dotată. Impĕratul Carol al VI-lea la anii 1717, a dăruit pentru traiul episcopuluĭ Ión Patachi, bunul de la Gerla şi moşia de la Sâmbăta de jos, carĭ aduceaŭ pe an un venit de 3000 fl. Energia episcopuluĭ Inocenţiu Clain, mijloci la anul 1738 schimbarea acelor bunurĭ cu domeniul Blaşuluĭ, care aducênd 6000 fl. pe an, 3000 fl. eraŭ destinate pentru episcop, şi 3000 fl. pentru călugărĭ şi scop de cultură Modest început, dar în mâna celor bunĭ fu dar cu sporul luĭ Dumneḑeŭ.

Orĭ şi cât catolicii le aduceaŭ Românilor aminte de Roma, — şi orĭ şi cât Românii făcură uniune cu papa, — catolicii priveaŭ pe Românĭ numaĭ de catolicĭ, şi din partea lor nu s'a făcut nicĭ o îngrijire pentru cultura naţională, — ba pe pruncii românĭ îĭ chiamă şi'ĭ mână la şcolĭ catolice de limbĭ strĕine, — un seminar româno-catolic din Cluşiŭ, deloc a stat gata pentru crescerea preoţilor românĭ; şi apoĭ decretul guvernuluĭ din 26 Septembrie 1699, ordonézĕ uniţilor, că în lipsă de şcóle între Romanii greco-catolicĭ, candidaţii de preoţie să afle primire în statul preoţesc numaĭ atuncĭ, când eĭ vor fi cercetat scólele ale acelor confesiunĭ recepte, cu carĭ s'aŭ unit Românii, adică scólele catolice, luterane şi calvine. După trecerea luĭ Atanasiŭ, la anul 1700, Românilor greco-catolicĭ li se iertă să intre în scólele latinescĭ.

Când vor fi combinat Romanii din epoca acésta, starea de ierarchie sêrbéscă, şi starea din acea

www.dacoromanica.ro

greco-catolică, — vor fi putut ḑice: Saŭ cu capul de pĭatră, saŭ cu pĭatra de cap, — tot una!" A trebuit încă mult timp, şi tréba s'a întors spre bine. Ce minune póte să facă resoluţiunile împĕrătescĭ. — Carol al VI-lea da venit de 6000 fl. iar Maria Therezia ordonéză deschiderea de şcóle românescĭ. Iată fundamentul, ca să se încépă viaţa românéscă cultura naţională. Să ne aducem aci aminte de cuvintele poetuluĭ Mureşianu: „*Din simbure întocma şi chedrul ese afară.*"

Episcopul *Inocenţiŭ Clain* şi deosebĭ episcopul Aron, la anul 1754, începe lucrul de cultură, cu toiagul sĕŭ, desparte întunericul de lumină. Acest om nemuritor, la anul 1757 ridică sintaxa, adică a patra clasă de gimnasiŭ şi alte şcóle românescĭ şi ţine peste 300 de învĕţăceĭ, cu pâine şi la sărbătorĭ cu fertură, — şi pe unii cu cărţĭ şi cu haine. Inocenţiŭ Clain ridicase seminarul numit regesc, iar Aron, la anul 1754 ridică al doilea seminar numit episcopesc, şi primesc 12 tinerĭ, a căror numĕr se màresce apoĭ la 24. Acest episcop a înzestrat biserica sa şi cu o tipografie, şi cu satul Kut, cumpĕrat cu 30,000 fl. din care 24,000 fl. a dat de la sine. Ce-ar fi făcut acesta, să fi avut veniturile mitropolieĭ sêrbescĭ,—ce progres gigantic ar fi făcut atunci Românii!

Dar numĕrul şcólelor în sate pe acest timp, nu putea fi mare; Eud. Hurmuzachi le pune la 10. Trebue să admirăm şi aci anima cea graţiósă şi spiritul puternic al împĕratuluĭ Iosif al II-lea. Georgiŭ Şincaĭ la anul 1782 de denumesce de director de şcóle şi dură 12 anĭ pe acéstă carieră, înmulţind şcólele poporale.

Dar şcólele maĭ înalte din Blaşiŭ începură de a fi renumite pentru cultura înaltă a profesorilor lor, — şi pentru deşteptarea zeluluĭ *naţional*. Bla-

www.dacoromanica.ro

şiul începe de a se face o Athenă mică pentru Românĭ şi centrul culturei naţionale, de unde se răspândesc bărbaţĭ cu spirite luminătóre, ca să vestéscă poporului românesc zorile învierii sale. Pentru acésta, poetul Caraba, a putut cânta demnitatea *Blaşului* în modul acesta:

„Leagănule de sciinţă
Şi de simţurĭ naţionale.
Blajule! tu locuinţă
Geniului ginteĭ tale.

Dar preoţilor greco-catolicĭ romanĭ, li s'a deschis calea şi în alte institute de teologie. Curênd după trecerea luĭ Atanasiu la uniune, Iosif Constantin Patachi se trămite la Roma în institutul de propagandă fide, şi la anul 1716 ajunge de a fi episcop. Inocenţiŭ Clain, mijlocesce de la Papa loc pentru treĭ teologi; întêiaşĭ dată trimite pe *Pavel Aron*, apoĭ pe *Grigore Maioru*, carĭ ambiĭ devin episcopĭ. La anul 1774, merge şi Georgiu Şincaĭ, cu Petru Maioru. Episcopul At. Rednic mijlocesce de la Maria Teresa, la anul 1765, douĕ locurĭ în pasmaneul din Viena, institutul teologic unguresc, unde se trămise Samuil Clain şi Ştefan Pop. Maria Teresa fundéză în Viena, la Santa Barbara, un seminar pentru 50 de clericĭ greco-catolicĭ de tóte naţionalităţile, şi aci se primesc 9 Românĭ din Ardél şi 6 din Oradia-mare. Tot aci trebue să ne aducem aminte şi de diecesa acésta. Episcopul Oradieĭ-marĭ abia la anul 1777 se făcu independinte de episcopul latinesc. Maria Teresa înzestréză diecesa cu bunul Beiuşiŭ unde se făcu al doilea gimnasiŭ greco-catolic românesc, şi unde un alt prejur de ţéră 'şĭ află isvorul culturei şi redeşteptarea naţională.

Cât de tare a progresat clerul greco-catolic în

www.dacoromanica.ro

epoca acésta, ne spune Petru Maioru la anul 1812: „Măcar că învĕţătură şi sciinţă nu e maĭ puţină în clerul Românilor din Ardél, de cât în clerul papistaşilor unguri din Ardél, ba şi între politicĭ mulţi bărbăţi români sînt învĕţaţi, — unii sînt puşi şi în dregătoriele cele maĭ înalte, adică: consilieri; nicĭ clerul episcopieĭ Oradeĭ nu e maĭ puţin învĕţat.“

Un post de însemnătate mare pentru Românĭ, la început numaĭ pentru greco-catolicĭ, era şi revisoratul de cărţĭ. Maria Teresa fondase în Viena o tipografiă slavonă şi *românească*, şi împĕratul Iosif al II-lea la anul 1771 află pe Grigore Maioru sub pedépsa în Munkacs şi-l trimite de revisor de cărţĭ în Viena. Dar revisoratul din Buda, aduse marĭ resultate pentru literatura românéscă. Prin articolul de lege 26 din 1790—91, lângă locotenińţa din Buda se înfiinţéză revisorat pentru cărţile confesiunii augustane şi elvetice. Prin resoluţiune prea înaltă se înfiinţéză şi pentru cărţile greco-catolice şi peste tot pentru cele româneşti. Tipografia privată ilirică şi românéscă a luĭ Novacovicĭ se cumpără şi se dăruesce tipografieĭ universităţeĭ regescĭ din Buda. Aci află pe Georgiu Şincaĭ, la anul 1804, ca revisor de cărţĭ, pe Samuil Clain la anul 1805, iar pe Petru Maĭoru, de la 1809 până la anul 1821. Oficiul acesta le-a făcut îndĕmână bibliotecеĭ şi tipografieĭ, şi apoĭ Petru Maioru îşĭ documentéză aci activitatea cea maĭ mare literară. „*Sic itur ad astra!*“

c) Starea culturеĭ la greco-orientaliĭ din Ardél. Acuma sîntem siliţĭ ĭară să ne reîntórcem la părăsita şi amorţita biserică greco-orientală română din Ardél, ca să căutăm studiul culturеĭ, şi la credincioşiĭ eĭ.

Avea şi ea odată bunurĭ! Dar Ion Sigismund

www.dacoromanica.ro

(1559—1571) principele din ţară, la anul 1569 depune pe mitropolitul Paul Torduşi, pentru că nu vrea să trécă cu clerul sĕŭ la calvinism îĭ răpesce bunul Lancrám, şi-l dă episcopuluĭ calvinesc. In zadar s'aŭ făcut în timp maĭ noŭ încercărĭ, ca să se restitue bisericeĭ orientale. Ion Constantin Brâncoveanu, principele Românieĭ, a dăruit mitropolituluĭ greco-oriental din Belgrad *„posesiunea în câmpul Merişenilor din districtul Argeş în Romania,“* dar trecênd Atanasiu la uniune, principele a retras donaţiunea şi în urmarea acéstă căpĕtară uniţiĭ la anul 1717 alte bunurĭ. Biserica orientală încercă recâştigarea posesiunea Merişenilor, dar donaţiunea rĕmase şi până astă-dĭ retrasă. Ce va maĭ fi avut biserica orientală, uniunea a dus cu sine.

Acum urméză 51 de anĭ de văduvia mitropolieĭ greco-orientale din Belgrad; apoĭ de la anul 1751 urméză 33 de anĭ, în carĭ episcopiĭ sînt provisoriĭ şi sêrbĭ. Impĕratul Iosif al II-lea, la anul 1789, denumesce de episcop stabil pe Gerasim Adamovicĭ, ca apoĭ după mórtea acestuia, de la 1796, episcopia din Sibiu să rĕmână 14 anĭ ĭar vĕduvă.

Dór nu va fi nimenĭ care, în aşa împrejurărĭ, să pretindă cultură de la poporul şi clerul greco-oriental român din Ardél? Cugetaţĭ dór, că şi Impĕratul Iosif al II-lea şi-a uitat de Românii greco-orientalĭ? Ba!

Eudoxiu Hurmusachi ne spune, cum-că până la timpul acestul împĕrat, Românii aveaŭ învoire numaĭ pentru 4 şcolĭ. Acest împĕrat, prin decretul din 4 Martie 1786, sistemiséză 25 de şcolĭ şi învĕţătorĭ cu câte 60 florinĭ pe an, şi apoĭ pune un director şcolar cu 400 florinĭ pe an, ce se plătesc din fondul de studiĭ ardelén.

www.dacoromanica.ro

La anul 1810, se denumesce episcop roman Vasiliu Moga. Bunurile bisericeĭ eraŭ perdute, reşedinţa episcopéscă nu era, — statul de la sine nu a ajutat, nicĭ cât ar fi fost un procent din veniturile ierarchieĭ sêrbescĭ. Episcopul nu avea unde să-şĭ plece capul. Insă prin soluţiunea prea 'naltă din 26 Maiŭ 1810, s'a ordonat ca poporul rĕsăritén şi anume fie-care familie, la început să plătéscă câte 5 creiţarĭ şi maĭ târdiŭ câte 3 creiţarĭ pe an, şi să se fondeze fondul aşa numit sidoxial. De aci să se plătéscă episcopuluĭ 400 florinĭ pe an, — de aci să se înfiinţeze seminariul şi să se plătéscă lefile profesorilor, — de aci să se introducă şcolĭ normale şi să se dea stipendiĭ pentru tinerii carĭ merg la universitatea din Viena, să se pregătéscă de profesorie şi de preoţie. Cu sudórea feţeĭ s'a pus fundamentul şi Dumneḑeŭ ajută pe cel ce se ajută pe sine!

Românii, peste carĭ aŭ trecut vijeliile calvinismuluĭ şi ale uniunii, despoiaţi de libertăţi şi înăduşiţĭ în sufletul lor, nu disperară, ci suportară batjocura şi sórta cea maĭ grea. Ajunşĭ odată la un pic de libertate, se puseră şi eĭ cu zelul cel maĭ infocat de a face şcolĭ şi de a învĕţa. Trebue să admirăm lucrul Românilor de la 1810 până la 1812, când Petru Maior ne spune: „Nu trecură încă doĭ anĭ de când s'a aşezat episcop român, şi ĭată neuniţiĭ în Sibiiŭ aŭ seminar pentru clericiĭ lor..., ĭar cu şcolile de pe la sate, neuniţiĭ până acum întrec pe uniţiĭ din Ardél.

Ce dovadă istorică maĭ eclatantă póte da alt popor, ca poporul care în tenacitatea sa arată cunoscinţă de sine, nu va perĭ, ci tempestăţile vor trece peste capul luĭ! Tot-de-odată acuma ne vom putea explica, că pentru ce clerul greco-catolic românesc a propăşit maĭ curênd şi maĭ bine în

www.dacoromanica.ro

cultură, şi pentru ce Blaşul s'a făcut focarul naţionalităţii române în secolul trecut.

Trecerea uneĭ jumĕtăţi la uniune cu Roma, a a tras după sine mare urgie între Românĭ, pentru că acuma jesuiţiĭ şi catolicii încredinţară uniţilor facerea maĭ departe a proselitismuluĭ,—şi neuniţiĭ vĕd adese-orĭ în uniţĭ nu numaĭ pe ceĭ persecutaţi din sînul lor, ci şi pe persecutatoriĭ lor, sumutaţi şi sprijiniţi de ceĭ cu puterea în mână, ĭar neuniţiĭ opriţi ca să apere. Certele religióse fură aruncate acuma între Românĭ, ca să se maĭ spargă încă şi eĭ între sine; dar, fără a maĭ vorbi aci despre natura lor, deşteptarea prin şcóle şi reînvierea zeluluĭ naţional şi de o parte şi de alta, aduse lumină şi împăcare între fiiĭ uneĭ şi aceleiaşĭ naţiunĭ. în cât Petru Maior, şi despre starea socială a Românilor, faţă cu despărţirea în două biserici, ne spune frumóse suveniri încă în timpul sĕŭ,—şi adecă: „Pe urmá aceea se cade să dăm protopopilor celor uniţi, carĭ toţĭ sînt învĕţaţi, şi întru sciinţa teologéscă procopsiţĭ,—că eĭ cu hărnicia şi cu cumpĕtul lor, aŭ stins urgia aceea între uniţĭ şi neuniţĭ, carĭ maĭ înainte se vedea a fi neînvinsă, cât acuma nu numaĭ că nu se gonesc, nu se batjocoresc uniĭ pe alţiĭ, ci încă cu prietena frăţéscă petrec la olaltă; ba încă şi la îngropăciunea morţilor şi la maslu şi întru alte tocmele duhovnicescĭ şi bisericescĭ se adună la olaltă, cântă şi slujesc împreună, fără de a se sfii uniĭ de alţiĭ; şi poporenii şi ceĭ uniţi şi ceĭ neuniţi fără deosebire chiamă la unele ca aceste preoţi şi neuniţi şi uniţi, numaĭ cât preoţiĭ nu slujesc liturgia unul în biserica altuia, măcar că şi acésta am vĕdut făcêndu-se câte-odată.... Iar când merge vre-un protopop unit (carĭ—precum am spus maĭ sus—toţĭ sînt bărbaţi învĕţaţi).

www.dacoromanica.ro

la vre'o biserică, saŭ la vr'o îngropăciune de a neuniţilor, şi vreaŭ să spună învĕţătura d'a-rostul,—prea bucuros îl ascultă, nu numaĭ mirenii ci şi preoţii ceĭ neuniţi, şi vîrtos îĭ mulţumesc".

Istoria a dovedit, cum-că în plan era spargerea elementuluĭ românesc, şi iată se vede, că cu lăţirea luminei, Românii ajunseră curênd la cunoscinţa de sine şi la acea convingere, că n'aŭ ce să caute cu ochĭ rĕĭ uniĭ la alţiĭ.

Din ce în ce aŭ trecut secoliĭ naţiunilor, fericite numaĭ prin dogme; din ce în ce a înaintat secolul naţiunilor fericite numaĭ prin lucru şi cultură, şi inteligenţă română a înţeles spiritul timpuluĭ, şi dându-şĭ mâna a început de a se emula în lucru şi în cultură, avênd convingerea, că fericirea comună nu ese numaĭ „din un cuget şi-o simţire!"

Să ne despărţim acum şi noĭ de visurile îngrozitóre ale secolelor trecute, ce ne-aŭ cutremurat,—dar ne-aŭ deşteptat din somn,—şi să urmărim pe Petru Maior, care, până ce încă nu s'a făcut ţiuă bine, a aprins lumina sa şi a pornit întru conducerea nóstră!

II.

VIÉŢA LUI PETRU MAIORU.

Nascerea luĭ Petru Maioru. Petru Maioru s'a născut în Căpuşul de câmpiă, comitatul Tordeĭ, şi a fost fiul luĭ Georgiu Maioru, nobil de Dicio Szent Màrten, şi protopopul din ţinutul Cápuşuluĭ de câmpiă. Ţiua, luna, ba nicĭ anul nascerĭĭ luĭ nu se póte sci cu positivitate, pentru că întrebând eŭ parochia din Căpuş, mi s'a rĕspuns cum că

34.366.
www.dacoromanica.ro

matricolele parochiale esistă numaĭ de la 1826 încóce (1).

Anul nascereĭ luĭ Petru Maioru până acum s'a pus 1753 (2), dar de óre-ce el a murit la anul 1821 şi etatea luĭ în protocolul morţilor s'a introdus a fi de 60 de anĭ, pare a fi născut la anul 1760—1761. Luând însă în consideraţiune, că Petru Maioru s'a dus la Roma de-odată cu Georgiu Şincaĭ, care era născut la 28 Februarie 1754, şi atunci era de 20 de anĭ,—Petru Maioru putea fi cam de o etate cu Şincaĭ, şi astfel verisimil că s'a născut pe la 1753—1754. Combinând după introducerea din protocolul morţilor şi după anul mergereĭ luĭ la Roma, ar fi fost numaĭ de 14 anĭ când a intrat în teologia, dar nu se póte crede, ca cu etate aşa de crudă să fi fost primit în teologia.

Studiele luĭ Petru Maioru. El a început studiele sale în Oşorheiŭ, le-a continuat în Cluşiŭ şi apoĭ în Blaşiŭ. Grigoriu Maioru, episcopul Făgăraşuluĭ, cu reşedinţa în Blaşiŭ, la anul 1774 trămite pe Georgiu Şincaĭ şi pe Petru Maioru la Roma, ca, în institutul de „propaganda fide“ să înveţe teologia (3). In anul 1779 amêndouĭ se reîntorc din Roma, şi până ce Georgiu Şincaĭ (4) rĕmâne în Viena, în seminarul Santa Barbara, Petru Maioru merge la Blaşiu.

Călugăria luĭ Petru Maioru. Petru Maioru se face

---

1) Epistola din 25 Decembrie 1882, a luĭ Basiliu Suciu, preotuluĭ grecc-catolic de acuma în Căpuşul câmpieĭ. Tot-d'odată îmĭ rĕspunde cum-că nicĭ portretul lui nu se află la nicĭ un următor. G. Antonelli în *Breviarul istorie* 1877, pag. 15, dice că s'a născut în Tĕrgul-Mureşuluĭ.

2) Georgiu Popescu: *Curs elementar de istoria literatureĭ.*

3) Timoteiŭ Ciparin. *Acta* şi *fragmenta* pag. 190. Ion Antonelli în *Brev. ist* pag. 16 dice: că Petru Maioru şi-a început studiile sale în Tĕrgul-Mureşului, şi după ce tatăl sĕu fu transferit ca paroch şi protopop în Căpuş, le-a continuat în Blaşiu.

4) A Papiu Ilarian: *Viĕţa şi operele luĭ Georgiu Şincai*, pag. 14.

www.dacoromanica.ro

călugăr în monastirea din Blaşiŭ, şi în acéstă calitate, primesce numele Paul (5). La anul 1784 se dimiseră din monastire: Samuil Clain, Peterlaki, Georgiu Şincaĭ şi Petru Maioru, şi despre acesta se ḑice anume: că a reclamat între timpul de cinci aní, şi n'a împlinit nici timpul îndatorat novicilor, şi fără greutăţi ulterióre e de a se absolvi de călugărie (6).

Petru Maioru paroch şi protopop. Timoteiŭ Cipariŭ ḑice: Autorul Petru Maioru fu şi el călugăr, şi soţul luĭ G. Şincaĭ în 1774 la Roma; însă sub Iosif al II-lea eşind din monastire, se face paroch Reginuluĭ şi protopop Gurgiuluĭ (7) Cum că a fost aci paroch, mărturisesce şi însuşi Petru Maioru: „Eŭ pe Francisc Sulczer l'am cunoscut fórte bine, trăind cu dîsul treĭ ani în oraşul Szász-Reginu, unde el era auditor la regimentul dragonilor Savoianĭ, şi am avut dese întâlnirĭ la o-laltă, şi în cortelul luĭ şi la mine în casa parochieĭ (8)". Dar P. Maioru a fost şi archidiacon. dieceseĭ Făgăraşuluĭ 9).

---

5) Epistola din 19 Iunie 1784 a luĭ Hieronim Kalnoky către episcopul Bobu.

6) Epistola citată, punctul 4: Petrum Maior qui cum reclamavit intra quinquenium, neque tempus debitum novitiatus complexit, citra ulteriores dificultates absolvendum judico. Ilarian Papiŭ. Viéţa luĭ G. Şincaĭ pag 16.

7) Tim. Cimpariu, *Acte* şi *fragment* pag. 190. *Cursul elementar* sminteşce, făcêndu-l preot în 12 Martie şi protopop în Regin.

8) Petru Maioru. *Ist. pentru inc. Rom.* pag. 126.

I. Antonelli în *Brev. his.* pag. 17 ḑice: Luĭ Petru Maioru este de a se mulţămi fondul parochiale casa şi biserica din Reginul-săsesc, pentru a căreĭ edificare şi episcopul Bov a contribuit 1000 florinĭ".

9) Ioh. Alexi: *Gram. daco-romana sive Valachica*, Buda 1826. Prefatiune: Petrum M. de Dicio Szt. Marten, Archidiaconum diaeceis Fagarasiensis in Transilvania.

Causa din care Petru Maior a fost îndemuat, ca să părăséscă parochia şi protopopiatul *I. Antonelli* după tradiţiune o ḑice, saŭ pentru că atunci organisân lu-se capitulul din Blaşiŭ, Petru Maioru fu denumit de canonic, sau pentru că Românilor nefiindu-le ĭertat de a edifica biserice în orăşele săsescĭ şi Petru Maioru zidind biserica şi casa parochială cu păcălirea Saşilor, aceştia îl încurcará într'un proces lung şi neplăcut.

www.dacoromanica.ro

Ion Bob, ales de episcop la anul 1782, era îndemnat din lăuntrul sĕŭ de a introduce noutăţi latine în biserică. Şamuil Clain saŭ Micul, G. Şincaĭ şi P. Maioru, apĕraŭ cu tot focul ritul şi datinile bisericeĭ orientale; pentru acésta episcopul era mânios asupra lor, şi în anul 1794, plin de foc asupra luĭ P. Maioru, face declaraţiunea: „'Mĭ voiŭ da truda ca să l stric" adică pe P. Maioru [10]).

Petru Maioru revisor de cărţi. Petru Maioru în istoria despre începutul Românilor se numesce pe sine „protopop, şi la înaltul crăiesc consiliŭ locotenenţial al Ungarieĭ, crăiesc a cărţilor revisor". El a urmat luĭ Şincaĭ în revisoratul cărţilor, şi fiind paroch în Regin şi protopopul Gurgiuluĭ, s'a denumit de revisor şi *censor* la tipografia din Buda [11]), care era tipografia universităţiĭ ungurescĭ [12]), şi *corector* [13]). El a plecat la Buda în anul 1809, şi acésta o adeveréză însuşĭ în testamentul sĕŭ: „Cărţile mele ce le-am depus la fratele meŭ maĭ sus anumit Mihaiŭ Maioru, în Capus, în anul 1809, cu ocasiunea caletorieĭ mele la Buda, în staţiunea de revisoratul regesc pentru cărţile greco-catolice, le daŭ bisericeĭ greco-catolice din Sas-Regin". [14]) El se numesce şi revisor de crăţile românescĭ greco-catolice [15]).

10) Il. Papiu, *Viĕţa luĭ Şincaĭ*, p. 18.

11) Tim. Cipariu, *Act* şi *Fragment* pag. 190.

12) Ioh. Alexi: *Gram. daco-romana sive val.* Buda 1826, prefatiune: ac olim penes tipographiam regiae scientiarum universitatis hungariae librorum revisor.

13) M Marcovicĭ în relaţiunea sa din 15 Februarie 1821: Petrus Maior librorum valachicorum *graeci ritus catholicorum* revisor et corrector.

14) Archivul pentru istorie şi filologie pag. 391 punctul 3 din testament: Libros... ocasione meae Budam ad stationem regiĭ revisoratum librorum valachicorum *graeci-catholicorum* anno 1809 profectionis apud praedictum fratrem Mich. Maior depositos, etc.

15) Afară de relaţiunea luĭ Marcovicĭ şi testamentul, Lexiconul Rom. Lat. Ung. Nemţ, Buda în 1825 în prefaţiune încă atestéză „a cărţilor românescĭ, greco-catolic revisor".

www.dacoromanica.ro

Antecesorii lui Petru Maioru Samuil Clain, censorul şi corectorul cărţilor românesci lângă tipografia universităţii din Pesta, móre în 13 Maiu 1806, şi direcţiunea tipografică, în 5 Iulie 1806, sub No. 485, rógă consiliul regesc locotenenţial, ca să se denuméscă alt censor şi corector, iar consiliul în 22 Iulie 1806, No. 13886, provócă pe vicarul capitular al diecesei Oradiei-mari, ca pentru acésta diregătorie să propună bărbaţi învĕţaţi, şi tot-de-odată face representaţiune către Majestatea sa, ca să se concédă denumirea unui censor şi corector.—Se denumesce Ioan Cornelli, dar directorul tipografiei, în 3 August 1806, No. 452, însciinţéză, că Ión Cornelli a fost chiemat să-şi primésca oficiul, însă încă nu s'a aretat,—şi apoi consiliul, în intimatul din 29 Martie 1808, No. 6460, adresat către episcopul Vulcan, ḑice, că Ión Cornelli de şi s'a denumit de censor şi corector, oficiul încă nu l-a ocupat, şi fiind-că în intermediul timpului s'a denumit de canonic actual, la capitolul din Oradia-mare, provócă pe episcopul Vulcan, ca să propună pe alt bărbat înzestrat cu calităţi alese.—Ast-fel Cornelli a fost denumit, dar n'a intrat în diregătorie şi nici n'a locuit în Pesta (16).

16) Georgiu Şincai în 11 Iulie 1807, aşterne rugare către consiliu, ca să i se rezerveze salariu, pentru că până la acel timp a suplinit pe censorul românesc mort, soerând ca va urma în diregĕtoria şi salariul revisorului, dar a înţeles că acésta diregătorie s'a dat altuia (adecă lui Cornelli). Consiliul, în 21 Iulie 1807, sub No. 14,913 a predat instanţa acésta directorului tipografic, ca să o reaştérnă cu părerea sa.

Directorul, în 3 August 1807, No. 452, arată că Georgiu Şincai a suplinit pe Samuil Clain, începênd din 13 Maiu 1806, adică de la ḑiua morţii acestuia şi cere, ca pe basa normalelor susţiitóre să i se asemneze jumĕtate din salariul celui suplinit.

Consiliul, în 18 August 1807, sub No. 17,004, îi resolvéză jumetate din stipendiul de 500 fl.

Georgiu Sincai, dă o rugare nouă şi directorul tipografiei o substerne în 18 Martio 1808, cu aceea, că lui Georgiu Şincai să i se asemneze salariul pentru trecut de odată, iar pentru viitor până a-

www.dacoromanica.ro

Vulcan recomandă tare bine pe Petru Maioru. Episcopul Samuil Vulcan, cu provocare la intimatele din 22 Iulie 1806 No. 13886 şi din 29 Martie 1808. No. 6460, propune: 1-iŭ pe Petru Maioru preotul dieceseĭ Făgăraşuluĭ în Transilvania, paroch în Sasz-Regin şi archidiacon în Gorgeni. In instanţa sa, retrămisă prin înaltul consiliŭ regesc, espune următórele şi adevěratele merite:

a) Că limba românéscă încă o vorbesce, în cât precum frasele şi proverbele ce procur în ea, aşa şi idiotismele le înţelege, şi prin eserciţiŭ de timp maĭ lung scie de a le interpreta.

b) Că studiele filosofice şi teologice le-a absolvit cu laudă în Roma, ĭară dreptul canonic în Viena.

c) Că în Blaşi a propus filosofia şi teologia.

d) Că economia rurală aşa şĭ-a făcut-o de familiară, în cât înţelege bine termeniĭ, ce vin înainte în ea.

e) Că vorbesce limba latină, italiană şi grécă. Bărbatul cel maĭ tare recomandabil pentru acest oficiŭ.

Episcopul Vulcan, în a doua propunere a sa din 13 Iunie 1808 cu presentarea din 21 Iunie 1808, No. 14613, în care acuma se provócă numaĭ la intimatul din 29 Martie 1808, No. 6460, şi recomandă: „Unul Petru Maioru e pe care acuma îl propun prea umilit în locul întâiŭ, şi care din Transilvania mĭ-a subşternut instanţa nouă aci alăturată, şi pe care, nu mě tem de a-l recomanda în tot modul Inălţimeĭ vóstre regescĭ împěrătescĭ şi înaltuluĭ consiliŭ regesc, ca pe acela ce mĭ-e

---

tunci până când nu se va arěta noŭ denumitul Cornelli, - şi consiliul în 29 Martie 1808, sub No. 6460, asemnéză în acest înţeles, dar tot-d'odată provócă pe Vulcan, ca să propună pe un altul în locul luĭ Cornelli.

www.dacoromanica.ro

pré bine cunoscut pentru calităţile sale pré clare şi laudabile.“

Consiliul regesc de locoteninţă în 5 Iulie 1808, No. 14163, face propunerea de candidaţiune, către Majestatea sa, şi în aceea ḑice: „Propune, şi anume în locul prim pe Petru Maioru, pentru cunoscinţa perfectă a limbeĭ românescĭ, absolvind studiele filosofice şi teologice în Roma, ĭară dreptul canonic cu laudă în Viena, şi purtând profesura publică de filosofiă şi teologiă, cunoscător de limba italiană, latină şi grecéscă, pe lângă cunoscinţa celeĭ românescĭ, precum episcopuluĭ candidator ’ĭ este prea bine cunoscut pentru calităţile sale prea clare şi pentru acésta e fórte tare de recomandat.“

Majestatea Sa, prin decretul de curte din 2 Septembrie 1808, No. 9181, a denumit pe Petru Maioru şi în decret se ḑice: „Majestatea Sa s’a îndurat prea graţios, de a conferi lui Petru Maioru acest oficiŭ de censor şi corector lângă tipografia universităţii pestane.“ Consiliul de locotenentă, în 27 Septembre 1808, sub No. 21412, însciinţéză pe episcopul Samuil Vulcan, că Majestatea Sa a denumit pe Petru Maioru parochul greco-catolic din Sasz-Regin în Transilvania, şi însciinţéză şi pe Mathias Marcovicĭ, directorul tipografieĭ, ca să provóce pe Petru Maioru pentru de a ocupa staţiunea oficiósă.

Petru Maioru în 7 Martie 1809, ajunge în Pesta, ĭară în 8 Martie aşterne un recurs către directorul tipografieĭ şi ḑice, că încunosciinţat fiind prin episcopul Vulcan, în 30 Ianuarie a plecat de acasă, dar a avut greutăţi marĭ pe drum şi a spesat 300 florinĭ; maĭ departe rógă, ca să i se asemneze salariul de 500 florinĭ m. c. pe an, în cuote cuartale, şi să i se rebonifice spesele de călătorie.

www.dacoromanica.ro

Directorul tipografiei, în 31 Martie 1809 face relaţiune despre sosirea luĭ Petru Maioru şi cere, ca să i se asemneze 250 florinĭ din fondaţiunea tipografiei şi 250 din casa cameralĕ, şi apoĭ îl recomandă cu căldurĕ, ca să i se dee o recompensaţiune proporţionată pentru spesele de călătorie. Consiliul regesc de locotenenţă, în 17 Aprilie 1809, No. 7817, îi asemnéză salariul, însă 'ĭ denégă atare recompensare de spese de călătorie.

Ast-fel Petru Maioru, din 7 Martie 1809 trăiesce în Buda, şi aci 'şĭ documentéză activitatea sa literară în decurs de 12 anĭ.

Timpul morţeĭ luĭ Petru Maioru. Matheas Marcovicĭ, directorul tipografiei universităţeĭ din Buda, în 15 Februarie 1821, raportéză către regéscă locoteninţă a Ungarieĭ, cum că Petru Maioru a murit în 14 Februarie 1821, maĭ curând de cum se putea aştepta (17). După scrutările făcute de societatea Petru Maioru, din Buda-Pesta, în matricula morţilor a bisericeĭ romano-catolice din Buda, suburbiul Ráczváros, se află următórea introducere: „Petru Maioru, *canonic* greco-catolic, mort în 16 Februarie 1821, în etate de 60 de anĭ, locuinţa sub No. 917. Ceremonialul de înmormîntare s'a celebrat prin protopopul Szojkovics, şi s'a înmormîntat în cimintirul comun (18). De bună sémă în relatiune e ḑiua morţeĭ, în matricul ḑiua îngropăciuneĭ după calendarul catolic, şi ast-fel timpul morţeĭ e fără îndoială (19).

17) *Archivul pentru istorie* etc., pag. 518.

18) Raportul general istoric al societăţeĭ Petru Maioru anul 1877.

(19) In Archivă, pag. 297, se ḑice: Petru Maioru a murit ca revisor la tipografia universităţiĭ din Buda, la 3 Martie 1821. In *Act. şi Frag.* pag. 190, Buda, unde a murit în 3 Martie 1821. Acéstă dată nu se nimeresce. Ráczváros e partea catre muntele S. Gellert, — Christinaváros către cetate. După testament, punct. 13 lasă 20 florinĭ săracilor, carĭ cerşesc la uşile bisericeĭ din suburbiul Chistiana. Din acéstă combină, cum-că la acéstă biserică a umblat.

www.dacoromanica.ro

Locuinţa Tradiţiunea spune, cum-că a trăit mult într'o monastire romano-catolic în Buda, şi pentru acésta se credea că a murit în monastire. Dar din acea dată a matriculeĭ, cum-că a murit sub No. 917, se vede că a murit în casă privată, căcĭ alt-cum se spune numele monastireĭ. In testament, punctul al 14-lea, patul sĕŭ îl lasă vĕduveĭ vecine sîrbe, care l'a servit în tótă ḑiua în morbul seŭ, — şi acésta asemenea arată că a murit în locuinţă privată.

Mormîntul e aḑĭ necunoscut. Ion M. Moldovanu ḑice: Iar Petru Maioru zace în mormîntul public, numit în matriculă. Locul aḑĭ nu maĭ este indicat prin nicĭ un semn, cel puţin noĭ, de şi am căutat de repetite orĭ, nu am aflat nicĭ un atare semn (20).

Familia luĭ Petru Maioru. Strămoşul familieĭ a fost: Georgiu Maioru, care pe timpul Curuţilor a fugit din Dicio-Szent-Martin la Maroş-Datoş şi s'a aşeḑat în Bardoş. Ġeorgiu Maioru a avut doĭ feciorĭ, *a)* pe Tóder, care s'a despărţit de tatăl sĕu şi s'a dus de dirigitor în Oroj, *b)* pe Vasile care a fost preot în Bardoş.

De la acest Vasile a purces Georgiu Maior, însurat cu Ana Munteanu din Iclandul-mic, protopop în Mureş-Oşorheiŭ, maĭ târḑiŭ în Căpuşul de câmpie, şi tata luĭ Petru Maioru.

Fraţiĭ şi nepoţiĭ luĭ Petru Maioru sînt:

1) Fratele Dumitru, proprietar în Căpuşul de câmpie şi oficer la husarĭ; de la acesta a fost feciorul Ion, după care a rĕmas şi trăesce încă Marişca, preotésă în Faragău.

2) Fratele Ion, preot greco-catolic în Ulieş (Ol-

(20) *Archivă pentru istorie* pag. 739. - Şi alţi tinerĭ de la Societatea Petru Maioru încă aŭ căutat, dar aḑĭ e cimitirul alt-fel organisat, şi numerile mormintelor schimbate.

www.dacoromanica.ro

ves), comitatul Cluşuluĭ; acesta a avut feciorĭ pe Petru, mort fără următorĭ, pe Ion, de la al căruĭ fecior, Gligoriu din Armenis, sînt aḑi 5 prunci în viaţă; şi pe Tóder, de la care Ion Logig, a lăsat 5 orfanĭ după sine.

2) Tóder porḑclit Bulgar, preot în Căpuş; de la acesta s'a născut Gligoriu diacul din Căpuşul de câmpie, care a avut prunci pe: Marişca, preotésă în Vaĭda-Cuta, pe Ion fără următorĭ şi pe Gligoriu, notar în Dilic, cu 5 următorĭ.

4) Fratele Mihaiŭ, însurat cu Ana Banua din Mihalţiŭ, fost comisar rectificător şi dişmaş împĕrătesc. Pruncii acestuia *a*) Ion, pe care Petru Maioru, în testamentul său, îl denumesce de erede universal, şi după punctul al 14-lea era cu el în Buda. Ion a devenit jude procesual, şi de la el a rĕmas fata Amalia, măritată după Vasile Crişan, profesor în Blaş apoĭ protopop, care aḑi trăesce ca vĕduvă cu orfaniĭ: Ion, Vasile şi Eugenia. *b*) Ana, preotésă în Căpuş, avênd patru prunci: pe Mihaiŭ Socan, preot în Căpuş; pe Ion Socan cu fetele Alexandrina şi Adelina; pe Maria, măritată după profesorul Paul Marin în Blaş, cu doĭ feciorĭ Petru şi Paul, şi pe Alexandru fără următorĭ.

5) Fratele Georgiu, care după testament era mort şi avea fecior pe Gligoriu Georgiu, a fost paroch în Căpuş, comitatul Turdeĭ.

9) Sora Anişca măritată după Simeon Pap ŕecte Kömsives. Acésta a avut 3 prunci, pe Ion, care purta numele Maioru, şi a fost maĭ mulţi anĭ prefectul luĭ Bornemisza; pe Catrina fără următorĭ. şi pe Ana măritată Olteanu în Regimul săsesc, după care a rĕmas 5 descendinţi şi anume: Elena, vĕduva baronuluĭ Vasile Pop, Constantin, maior în garda din Craiova, Amalia, soţia advocatuluĭ

www.dacoromanica.ro

Filip în Alba-Iulia, Ion şi apoĭ Ana măritată după N. Şundor în Orda de jos (21).

Testamentul. Testamentul e fără dată, dar judecând din punctul al 14-lea, unde vĕduveĭ vecine sârbe ĭi lasă patul, pentru că l'a servit în morb, se vede că l'a făcut puţin timp înainte de mórte. Tuturor nepoţilor lasă câte ceva din mobile, ĭar după punctul al 3-lea, cărţile teologice, juridice, istorice etc. bisericeĭ parochiale greco-catolice din Sazs-Regin, celc-l-alte profane şi scolastice, nepotuluĭ Ion.

In punctul al 10-lea dă 3700 florinĭ v. v. de fundaţiune în seminarul romano-catolic din M. Vàsàrhely, pentru pruncĭ din némul său, apoĭ din cumnaţi, şi când nu sînt de aceştia, pentru Românii din comitatul Turda, *cu preferinţă nobilĭ*, fie greco- fie romano-catolicĭ. In punctul al 11-lea ḑice: In anul 1812 am dat episcopuluĭ Vasiliu Moga 700 de esemplare din Predice pentru Dumineci şi sĕrbătorĭ, câte cu 6 florinĭ la olalta 4200 v. v.; 300 exemplare din Propovedaniĭ şi Didachiĭ, câte cu 2 florinĭ 30 cr. v. v. la olalta 750 florinĭ; tot de aceste 244 esemplare pe hârtie comună, câte cu 1 florin 30, la olalta 366 florinĭ, şi peste tot 5317 florinĭ v. v., din carĭ episcopul a plătit până acuma, numaĭ 1000 florinĭ.“ In punctul al 12-lea. „La neguţătorul At. Derra am 220 de esemplare legate din istoria politică, câte cu 6 fio-

(21) Combinate după testamentul luĭ Petru Maioru, după o epistolă de la amicul meŭ Dr. Iacob Brenduşian în Blaşiŭ şi după *Breviarul istoric* de I. Antonelli 1877 pag. 15.

Archiv pag. 393 Tim. Cipariu observéză că nepotul Ion, de la fratele Mihaiŭ, în 1868, încă trăia. Iară la pag. 440 Vasile Crişan, în 1868, profesor în Blaşiŭ, era ginerile luĭ Ion.

Eu sperând că de la Crişan aşĭ căpĕta date, am scris la Blaşiŭ, dar veni rĕspunsul că a murit de câţi-va anĭ, şi scriind la Căpuş, Vasile Suciu preotul, în 25 Decembrie, îmĭ scrie că Ion a murit în 3 Iulie 1869.

www.dacoromanica.ro

rinĭ v. v., 1320 florinĭ, şi în tipografie 165 de esemplare nelegate, câte cu 5 florinĭ, 815 florinĭ.“ Din baniĭ din punctul al 11-lea, 6316 florinĭ v. v. testézĕ a treia parte institutuluĭ sĕracilor din Sibiiŭ, a treia parte fonduluĭ preoţesc din diecesa Făgăraşuluĭ şi a treia parte ca fondaţiune către cele 7300 florinĭ din punctul al 10-lea *(22)*.

(*Anal. Acad. Rom. scria II Tom Y 1884*).

---

(22) Testamentul e scris latinesce şi se află întreg în Archiv, pag. 390. Tim. Cipariu la pag. 392, observézĕ, că fundaţiunea şi aḑi e în vigóre, dar nu se află suma întrégă testată. Ea nu a fost încredinţată administraţiunii capitului din Blaşiŭ.

Mi s'a fost promis din Blaşiŭ unele date, carĭ dórĕ mai pot fi, însă până la încheiarea operatului nu-mĭ fură trămise.

www.dacoromanica.ro

III

GRAMATICA ISTORICĂ

Ce cuprinde Gramatica Istorică.

Gramatica este o ramură a istorieĭ. Ca şi Istoria, Gramatica constată şi înregistréză evenementele limbiĭ în mod individual.

Evenementele limbiĭ sînt însă aşa de felurite, aşa de întreţesute între ele şi aşa de numeróse în cât scopul gramaticeĭ de a le urmări, a le constata şi a le înregista pe tóte rĕmâne numaĭ ca un *ideal.*

Ca să ne facem însă o idee despre complexul evenementelor limbiĭ, noĭ recurgem la *sciinţă,* adică înnainte de a aduna tot materialul limbiĭ, noĭ ne folosim de puţinul material adunat, clasificăm acest material şi după puterea înţelegeriĭ nóstre reducem fenomenele individuale la *tipurĭ generale* şi stabilim chiar *principiĭ* şi *legĭ.*

Disciplina care se ocupă cu aceste operaţiunĭ nu maĭ este o ramură a istorieĭ, adică nu maĭ e gramatică propriu ḑisă, ci este o *sciinţă gramaticală.*

Evenimentele limbiĭ se petrec în timp şi în spaţiŭ şi din aceste două puncte de vedere trebuesc urmărite şi studiate. In timp, le studiem

www.dacoromanica.ro

cum se succedéză *unele după altele*, în spaţiu le studiem cum se îndeplinesc unele *alăturea* de altele.

Gramatica propriu ţisă, adică ramura istorică numită Gramatică ar trebui de pildă să ne dea *întréga* geneologie a unuĭ cuvînt, tóte, dar absolut tóte fasele prin care a trecut acel cuvînt de la nascerea saŭ crearea luĭ şi până în momentul actual. Gramatica, însă aşa cum se póte face, şi care e maĭ mult sciinţă de cât gramatică, adică maĭ mult sciinţă de cât istorie, nu ne póte da de cât o genealogie fórte pe scurt a unuĭ cuvînt. Acéstă sciinţă gramaticală este ceea-ce s'a numit *gramatica istorică*.

Gramatica istorică, deci, nu va da numaĭ genealogia pe scurt a elementelor limbiĭ şi încă genealogia pe scurt a elementelor şi evenimentelor limbiĭ considerate în general, adică reduse la tipurĭ generale.

Gramatica istorică a limbiĭ române, se'nţelege că se ocupă numaĭ de limba română de la origina eĭ.

Limba latină şi limba română.

Limba *latină populară* după schimbările ce a suferit în Dacia Traiană şi în peninsula balcanică a devenit *limba română*.

Limba latină populară a fost vorbită de coloniştiĭ aduşi de Traian pe la 107 d. Chr. din Italia, Spania, Salia, Asia Mică şi Siria, şi a fost influenţată şi de limba populaţiunilor autohtone din aceste locurĭ — Dacii şi Geţiĭ carĭ eraŭ de origină indogermană, din ramura tracă.

In alte ţărĭ ale Europeĭ limba latină populară a ajuns alt fel de cât cum a ajuns la noĭ şi în

www.dacoromanica.ro

fie-care ţară ea e altă limbă, aşa e: limba *italiană*, *spaniolă*, *portugesă*, *provensala*, *francesă*. Tóte aceste limbi, împreună cu limba româna se numesc *limbi neo-latine*, adica limbi *latine noue*. Ele sînt surori între ele.

Elementele limbii române.

Limba română cuprinde:

a) Elemente *latine* b) elemente *împrumutate* din limbile altor popoare, precum, de la *Slavi*, *Unguri*, *Albanezi*, *Greci*, *Turci*, *Germani*, *Francezi* şi c) elemente *propriĭ*, formate de către Românĭ înnăuntrul limbii.

SUBST'ANTIVUL

Elemente latine (exemple).

Apa	din	aqua	*Lume*	din	lumen
Berbece	„	vervex	*Lemn*	„	lignum
Caldare	„	caldaria	*Epure*	„	lepus
Culme	„	culmen	*Lăcustă*	„	locusta
Capra	„	capra	*Lut*	„	lutum
Cărbune	„	carbo	*Mormînt*	„	monimentum
Cină	„	cena	*Minciuna*	„	mentio
Frate	„	frater	*Margine*	„	margo
Fóme	„	fames	*Muschiŭ*	„	musculus
Ghem	„	glomus	*Noutate*	„	novitas
Fum	„	fumus	*Óste*	„	hastis
Furnică	„	fornica	*Plóe*	„	pluvia
Fulger	„	fulgur	*Prânḍ*	„	praudium
Fiŭ	„	filius	*Peptene*	„	pecten
Găină	„	gallina	*Pulbere*	„	pulvis
Luţ	„	laqueus	*Părete*	„	paries

www.dacoromanica.ro

Pasere	din	passer	*Scândură*	din	scandula
Purice	„	pulex	*Șorice*	„	sorex
Pământ	„	pavimentum	*Șuer*	„	sibilux
Pumn	„	pugnus	*Sarcină*	„	sarcina
Pâne	„	panis	*Sânge*	„	sanguis
Rădăcină	„	radicina	*Staul*	„	stabulum
Spin	„	spina	*Spinare*	„	spinalis
Uşă	„	ostium	*Urzică*	„	urtica
Statura	„	statura	*Tăciune*	„	titio
Sulă	„	subula	*Ureche*	„	auricula

DICLINĂRILE LATINE.

Declinarea I.

(*Feminine*).

	Singular.	*Plural.*
Nom. . .	casa	casae
Gen. . .	casae	casarum
Dat. . .	casae	casis
Acus. . .	casăm	casas
Voc. . .	casă	casae
Abl. . .	casă	casis

Declinarea II.

	Singular.		*Plural.*	
	Masculin.	*Neutru.*	*Masculin.*	*Neutru.*
Nom.	dominŭs	liguŭm	domini	lignă
Gen.	domini	ligni	dominôrum	lignôrum
Dat.	domino	ligno	dominîs	lignis
Acus.	dominŭm	lignŭm	dominôs	lignă
Voc.	domine	lignŭm	dominî	lignă
Abl.	domino	ligno	dominîs	lignis

www.dacoromanica.ro

Declinarea III.

Singular.

	Feminin.	*Masculin.*	*Neutru.*
Nom.	pars	leo	caput
Gen.	partis	leonis	capitis
Dat.	parti	leoni	capiti
Acus.	partem	leonem	caput
Voc.	pars	leo	caput
Abl.	parti	leone	capîte

Plural.

	Feminin.	*Masculin.*	*Neutru.*
Nom.	partes	leones	capita
Gen.	partiŭm	leonum	capitum
Dat.	partibus	leonibus	capitibus
Acus.	partes	leonês	capita
Voc.	partes	leonês	capita
Abl.	partibus	leonibus	capitibus

Declinarea IV.

	Singular.		*Plural.*	
	Masculin.	*Neutru.*	*Masculin.*	*Neutru.*
Nom.	fructus	cornû	fructûs	cornua
Gen.	fructûs	cornûs	fructuum	cornuum
Dat.	fructŭi	cornû	fructibus	cornibus
Acus.	fructum	cornû	fructûs	cornua
Voc.	fructŭs	cornû	fructûs	cornua
Abl.	fructû	cornû	fructibus	cornibus

Declinarea V.

Feminine.

	Singular.		*Plural.*
Nom.	faciēs,	diēs	rês
Gen	faciei,	diei	rerum
Dat.	faciei,	diei	rebus
Acus.	faciem,	diem	res
Voc.	faciēs,	diēs	res
Abl.	faciē.	diê	rebus

84-166 www.dacoromanica.ro

Trecerea de la declinările latine la cele române.

A. Exerciţiĭ pregătitóre.

Şcolariĭ vor observa declinările latine şi vor însemna pe caete:

1) Cu care din primele treĭ declinăr̆i (I, II, III) se asémănă declinarea IV.

2) Cu care din primele treĭ declinar̆i (I, II, III) se asémăna declinarea V.

3) Cu care din primele treĭ declinăr̆i se asémănă declinarea IV la singular, şi cu care la plural.

4) Cu care din primele treĭ declinăr̆i se asémănă declinarea V la singular şi cu care la plural.

5) Cu care din primele treĭ declinăr̆i se asémăna după gen declinarea IV, şi cu care a V.

6) Care sînt casurile de la declinarea IV, prin care acéstă declinare se asémănă cu primele treĭ declinăr̆i, la singular şi la plural.

7) Care sînt casurile de la declinarea V, prin care acéstă declinare se asémănă cu primele treĭ declinăr̆i, la singular şi plural.

B. Deslușire

1) Ce declinăr̆ am moştenit din latinesce.

Declinarea IV şi V, se asémănă cu primele declinăr̆i (I, II, III). Cuvintele care se declinau după declinarea IV saŭ V, se asemănau şi ele cu cuvintele care se declinaŭ după declinarea I, II şi III.

După declinarea I, II şi III, însă, se declinaŭ cele

www.dacoromanica.ro

mai multe cuvinte; iar după declinarea IV şi V fórte puţine.

De linările I, II şi III, eraŭ din cele mai bogate, şi declinările IV şi V cele mai sarace.

Cu vremea însă în limba latină, multe cuvinte din cele puţine, de la declinarea IV şi V, aŭ început sa trécă la cele mai multe de la primele trei declinări şi aŭ început să se decline prin analogie după aceste declinări, şi mai ales după declinarea I şi II.

Când tóte cuvintele de la declinarea IV şi V, aŭ trecut la cele-l'alte declinări, atunci declinarea IV şi V aŭ dispărut şi aŭ rĕmas numai primele trei declinări I, II şi III.

Noi Românii am moştenit din limba latină numai aceste trei prime declinări I, II şi III.

2) Imputinarea casurilor

La aceste trei declinări rĕmase, mai întâiŭ aŭ căḑut adică, prin alunecarea sunetuluĭ, s'aŭ perdut consonantele finale şi atuncĭ aceste trei declinări rĕmase aŭ ajuns ca să fie încă *schema „A“*.

SCHEMA A.

Declinarea I.

	Singular.	*Plural.*
N. . . .	casa	case
G. . . .	case	casaru
D. . . .	case	casi
Ac. . . .	casa	casa
Voc. . .	casa	case
Abl. . .	casa	casi

www.dacoromanica.ro

Declinarea II.

	Singular.		*Plural.*	
	Masculin.	*Neutru.*	*Masculin.*	*Neutru.*
N.	domin**u**	lign**u**	domin**i**	lign**a**
G.	domin**i**	ling**ui**	dominor**u**	lignor**u**
D.	domin**o**	lign**o**	domin**i**	lign**i**
Ac.	domin**u**	lign**u**	domin**o**	lign**a**
V.	domin**i**	lign**u**	domin**i**	lign**a**
Obl.	domin**o**	lign**o**	domin**i**	lign**i**

Declinarea III.

Singular.

	Masculin.	*Feminin.*	*Neutru.*
N. . . .	par	le**o**	capu
G. . . .	part**i**	leon**i**	capit**i**
D. . . .	part**i**	leon**i**	capit**i**
Ac. . . .	part**e**	leon**e**	capu
V. . . .	pàr	le**o**	capu
Obl. . .	part**e**	leon**e**	capit**e**

Plural (*Declin. III*).

N. . . .	part**e**	leon**e**	capit**a**
G. . . .	partiu	leonu	capitu
D. . . .	partibu	leonibu	capitibu
Ac. . . .	parte	leone	capita
V. . . .	parte	leone	capita
Obl. . .	partibu	leonibu	capitibu

Prin alunecarea sunetuluĭ, vocalele neaccentuate ajungênd să se confunde unele cu altele, **i** final s'a confundat cu **e**, şi **u** final cu **o**; iară cele treĭ declinărĭ aŭ ajuns să aibă formele din *schema „B“*.

www.dacoromanica.ro

SCHEMA B.

Declinarea I.

	Singular.	*Plural.*
N. . . .	casa	case
G. . . .	case	casaro
D. . . .	case	case
Ac. . . .	casa	casa
V. . . .	casa	case
Abl. . .	casa	case

Declinarea II

	Singular.		*Plural.*	
	Masculin.	*Neutru.*	*Masculin.*	*Netru.*
N.	domno	lemno	domne	lemna
G.	domne	lemne	domnoro	lemnoro
D.	domno	lemno	domne	lemne
Ac.	domno	lemno	domno	lemna
V.	domne	lemno	domne	lemna
Abl.	domno	lemno	domne	lemne

Grupa *gn* din *ligno* s'a prefacut în *mn*, iar cuvîntul *domino* perdênd pe *i* din corpul seŭ a devenit *domno*.

Declinarea III.

	Singular.		
	Masculin	*Feminin*	*Neutru*
N. . .	par	leo	capo
G. . .	parte	leone	capite
D. . .	parte	leone	capite
Ac. . .	parte	leone	capo
Voc. .	par	leo	capo
Abl. .	parte	leone	capite

www.dacoromanica.ro

Plural.

	Masculin	*Feminin*	*Neutru*
N. . .	parte	leone	capita
G. .	partio	leono	capito
D. . .	partebo	leonebo	capitebo
Ac. . .	parte	leone	capita
Voc. .	parte	leone	capita
Abl. .	partebo	leonebo	capitebo

După cum se vede în *Schema B*, mulţime de casuri se confunda unele cu altele, aşa:

La declinarea I, la singular se confunda *nom. acus. vocat.* şi *ablat.*, precum şi *genetiv* cu *dat.* iar la plural *nom. dat. voc.* şi *abl.*

La declinarea II, la *sing* masc. se confundă *nom. dat. acus. abl.* şi la neutru *nom. dat. acus. vocat. abl.* iar la plur. masc. *nom. dat. voc. abl.* şi la neutru *nom. acus. voc.* precum şi *dat.* cu *abl.*

La declinarea III, sing. masc. şi fem. *gen. dat. acus. abl.* şi la neutru *nom. acus. voc.* precum şi *gen.* cu *dat.* şi *abl.;* iar la plural: *nom. acus. voc.*

Formele care se confundă la mai multe casuri, adică formele care sînt comune la mai multe casuri fiind cele mai numeróse şi prin urmare cele mai întrebuinţate în limba, ele aŭ avut mai multă putere de a se susţine sau de a trăi, de cât formele cele mai puţin numeróse, aşa în cât acele puţine au dispărut, s'aŭ perdut faţă de cele mai multe. Aşa s'au perdut formele puţine de la *genetivele* şi *dativele* singulare şi plurale precum şi *dativele* şi *abl.* de la declinarea III în *bus-(bo).*

Păstrându-se deci numai formele comune la mai multe casuri, aŭ ajuns în românesce declinările să aibă numai câte o singura formă la singular şi câte una la plural, exemplu;

www.dacoromanica.ro

SCHEMA C.

	Singular	*Plural*
Declin. I.	cas—**a**	cas **e**
Declin. II.	domn—**o**	domn—**e**
Declin. III.	part—**e**	part—**e**

3) *Formarea casurilor românesci, ne articulate.*

In limbile neolatine însă vocala **e** se înlocuesce s u se confundă cu **i**, şi **o** cu **u**; deci se putea fórte bine ca în *schema c*, **e** să fie sunat ca **i** şi **o** să fie sunat ca **u** şi atunci declinările românesci avéu forma următóre:

SCHEMA D.

	Singural	*Plural*
Declin. I.	a	e (i)
Declin. II.	u	i (e)
Declin. III.	e	i

a) *La declinarea I:*

Dupa o normă fórte generală, **a** ne accentuat de la mijlocul şi de la sfîrşitul cuvintelor latine şi streine s'a schimbat în românesce în **ă.** După aceeaşi normă şi **a** de la sing. decl. I s'a schimbat în **ă,** ast-fel decliarea I are:

Singular a	*Plural* (*e, saŭ i*)
casă	case
masă	mese
uşă	uşe (uşĭ)
lună	lunĭ

Prin alunecarea sunetuluĭ şi anume prin asimilaţie regresivă (adică de la sfârşitul cuvîntuluĭ

www.dacoromanica.ro

către început) **ă** neaccentuat când a fost urmat de un **e** s'a prefăcut în **e**, de pildă:

din blăstemă face blestemă
„ cùmpănă „ cùmpene
„ părète „ perète
„ părèche „ perèche
„ cùmpăr „ cùmpere
„ àpăr „ àpere

După acéstă normă, terminaţiunea **ă**, de la singularul declinăreï I, venind în contact cu articulul femenin de genitiv-dativ, **ei** s'a prefăcut în *e*, ast-fel:

din *sară—ei* s'a făcut sare—*ei*
„ casă—ei „ case—*ei*
„ gură—ei „ gure—*ei*
„ besearică *ei* „ bisearece—*ei*

De aceste exemple de genitiv-dativ se găsesc prin cărţile din secolul XVI

Acéstă schimbare a acestuï **ă** în **e** s'a făcut atuncï când articulul feminin de genitiv dativ se întrebuinţa atât la urmă cât şi la începutul cuvintelor. Odată însă ce schimbarea s'a făcut, ea s'a păstrat şi acolo unde se punea articulul înnainte, ast-fel:

S'a ğis ei sare şi nu ei sară
„ „ ei case „ „ ei casă
„ „ ei gure „ „ ei gură

De aci înainte forma cu **e** s'a întrebuinţat la genetiv-dativ nu numaï când cuvîntul era precedat de articul, ci şi când era precedat de orï-ce pronume:

aceleï case nu aceleï casă
acesteï mame nu acesteï mamă

www.dacoromanica.ro

Astfel **e** a ajuns a fi la decl I sing. terminaţiunea genet-dativuluĭ

Cu alte cuvinte declinarea I ajunge să aibă la singular două forme **ă** şi **e** şi la plural una **e** saŭ **i**. Ex.:

	Singular.	*Plural.*
Nom. Acus. Voc.	ă	e saŭ i
Gen. Dat.	e	

Terminaţiunea **e** a genet-dat. singular este însă aceeaşĭ cu a pluralului **e**. Acéstă asemĕnare a pluralului cu genet-dat singular a făcut să se formeze şi genet-dat. în **i** după analogia pluralului **i**, astfel decl. I devine:

	Singular.	*Plural.*
Nom. Ac. Voc.	ă { casă, masă, uşă, lună	Nom. Acus. Voc. Gen. Dat. e { case, mame, i { uşi luni
Gen. Dat.	e { case, mame i { uşi luni	

b) La declinarea II:

Formele declinării II (cum s'a vĕzut în *schema D*) sînt:

Singular: **u**
Plural: **i** saŭ **e**

Acest **u** de la singular s'a păstrat la urma grupelor formate dintr'o consonantă mută şi una su-

www.dacoromanica.ro

nătóre ex.: *cus***cru**, *lu***cru**, *so***cru**, *as***pru**, *a***flu**. *su***flu**, *um***blu**, *um***plu**. *co***dru**.

Când acest **u** a fost precedat imediat de o consonantă atunci s'a contopit cu dînsa într'un diftong: ex.: *b***oŭ**, *o***ŭ**, *s***ăŭ**, *e***ŭ**.

In celelalte casuri **u** final precedat de consonantă a căḑut şi prin căderea luĭ cuvintele care l'aŭ perdut aŭ rĕmas terminate în consonantă, ex.: *fumu*, *ghemu*, *laţu*, *şuĕru*, *pumnu*, *pomu*, au devenit: *fum* ghe*m*, la*ţ*. şue*r*, pum*n*, pom.

Ast-fel declinarea II a ajuns să aĭbă la singular terminaţiunea *u* întreg saŭ *u* scurtat în diftong saŭ *consonantă*.

i de la plural s'a păstrat şi el în condiţiunile unde s'a păstrat **u**, ex.: *cus***cri**, *lu***cri**, *so***cri**, *a***fli**, *as***pri**, *su***fli**, *um***bli**, *um***pli**; ĭară acolo unde **u** se scurtéză confundându-se în diftong, unde se perde *i* se păstréză: **ĭ**, ex: *bo***ĭ** *e***ĭ**, *pum***nĭ**, *po***mĭ**.

Ast fel declinarea II are la plural terminaţiunea **i** întreg saŭ **ĭ** scurt şi **e**.

Prin urmare declinarea II ajunge aşa:

Singular.	*Plural.*
u întreg, **ŭ** scurt, consónă. (*codru*), (*bou*), (*pumn*).	**i** întreg, **ĭ** scurt. (*codri*), (*boĭ*), (*pumnĭ*).

La declinarea III

E de la singular s'a păstrat; ĭară *i* de la plural s'a schimbat în **ĭ** scurt în aceleaşi condiţiunĭ ca şi i de la plur. decl. II. Apoĭ *ĭ* de la plural a trecut şi la genit. dat. singular ca la decl. I. Ast-fel decl. III ajunge aşa:

	Singular.	*Plural.*
N. A. Voc.	parte	parţi
Genit. Dat.	parţĭ	

www.dacoromanica.ro

Recapitulare:

In urma acestor prefaceri, declinările românesci ajung să aibă forma acésta:

SCHEMA E.

	Singular.		*Plural.*	
DECL. I	Nom. Acus. Voc.	ă	Nom. Acus. Voc.	e, ı
	Gen. Dat.	e, ı	Gen. Dat.	i, ĭ
DECL. II	Nom. Gen. Dat. Acus. Voc.	u, u, consónă	Nom. Gen. Dat. Acus. Dat.	i, ı
DECL. III	Nom. Acus. Voc.	e	Nom. Gen. Dat. Acus. Voc.	ı
	Gen. Dat.	ı		

i de la plur. decl. I a devenit scurt ca şi cel de la plur. decl. II şi III.

---

4) Declinarea neutrelor.

De ce declinare aŭ ajuns în românesce neutrele de decl. II. şi III latină?

Neutrele de la declinarea II avéŭ terminaţiunea *um*. Acest *um* perdênd pe *m* a ajuns în latina populară *o*, apoĭ în românesce s'a prefăcut în *u*.

Substantivele latinesci terminate la sing. în *u*,

www.dacoromanica.ro

s'aŭ grupat în românesce la declinarea II, (veḑi schema C şi D). Decĭ substantivele neutre de la sing. decl. II latinéscă aŭ trecut la sing. decl. II românescĭ, fie că acest *u* s'a păstrat întreg, orĭ s'a scurtat (ŭ) orĭ s'a perdut, ex. *lemn* (lignum), *plumb* (plumbum), *fer* (ferum).

Substantivele latinescĭ de la declinarea III care aŭ avut terminaţiunea *u* la singular aŭ trecut şi ele la declinarea II românéscă, ex. *cap* (din caput, capu, capo, capu, cap).

Cele care aŭ fost terminate în consónă aŭ trecut tot la declinarea II, ex. *fulger*, (fulgur).

La plural atât neutrele de declinarea II cât şi cele de III avéŭ terminaţiunea **a**: *ligna*, *capita*, *pectura*, *frigura*, *guthura*, *tempora*. Acest **a** final, prin alunecarea sunetuluĭ s'a prefăcut în **ă**: *leamnă*, *capetă*, *pectură*, *frigură*.

Apoĭ prin analogie cu cele-l'alte terminaţiuni plurale care eraŭ în **e** şi **i**, acest **ă** s'a prefăcut şi el în **e** şi **i** şi a dat: *lemne*, *capete*, *peptur*ĭ, *frigur*ĭ.

Ast-fel cele cu terminaţiunea *e* la plural s'au grupat la plur. decl. I şi aŭ luat la plural şi genul feminin; ĭar cele în *i* aŭ trecut la pluralul decl. II, luând însă tot genul feminin.

Ast-fel neutrele aŭ devenit masculin la singular şi feminin la plural, adică odată cu schimbarea declinării în românesce aŭ schimbat şi genul.

5) Trecerĭ de la o declinare la alta.

Prin diferite şi numeróse cause vorbirea se schimbă necontenit. Cuvintele schimbându-se în formă şi în înţeles, nu maĭ rĕmân în grupările de maĭ înainte ci se grupéză necontenit şi se alaturéză la un loc cu acele cu care se asémănă mai

www.dacoromanica.ro

mult. Din acéstă causă se întâmplă schimbărĭ de declinărĭ. Aşa de pildă:

De la declinarea I: *Charta, vespa,* schimbându-se în *carte, vespe* au trecut la declinarea III.

De la declinarea II: *Calathus, humus, morum* schimbându-se în: *găléta, humă, mură* au trecut la declinarea I; ĭar *gener, boletus, peduculus* schimbându-se în: *ginere, burete, păduche* au trecut la declinarea III.

De la declinarea III: *frons, glans, grando, legumen* schimbându-se în: *frunḑă, ghindă, grindină, legumă* aŭ trecut la declinarea I; ĭar *follis, imperator, nepos, pavo,* devenind: *foĭŭ, împerat, nepot, păun* aŭ trecut la declinarea II.

Odată cu trecerea de la o declinare la alta aŭ schimbat şi genul.

6) Articolul l, (le), a, i. le.

Articolul românesc *l, (le), a, i, le,* cu formele *luĭ* şi *eĭ* au provenit din formele pronumeluĭ determinativ latinesc *ille, ella, illi, illai* întrebuinţate ca enclitice în urma substantivelor. La declinarea pronumelor s'au întâmplat aceleaşĭ schimbărĭ ca şi la declinarea substantivelor, aŭ căḑut consunantele finale, s'au schibat vocalele (de pildă *u* în *o* şi *o* în *u*), şi confusiunea casurilor.

Din forma *illu* sau *illo*, căḑând *i* de la început a resultat forma **lu**: calu*lu*, omu*lu* şi câne*lu*, părete*lu;* însă în cuvinte ca *părĕtelu, cânelu, lu* fiind procedat de un *e*, acest *e* a influenţat asupra luĭ *u* din *lu* şi la asimilat pe *u* transformându-l saŭ înlocuindu-l cu *e* şi ast-fel s'a ḑis: *părĕtele, cânelo* şi pe lânga forma *lu* s'a maĭ produs şi forma *le.* In acest mod pentru singularul masculin au resultat doue forme de articol: *lu* şi *le.* Cu timpul

www.dacoromanica.ro

apoĭ *u* de la *lu* s'a perdut şi a resultat atuncĭ formele: *l* şi *le* masculin singular.

Articolul femenin singular *a* resultat din *illa* care a perdut maĭ întâiu pe *i* iniţial şi apoĭ pe *ll*: *illa, lla, a.*

Articolul masculin plural *ĭ* a resultat din *illi*, tot prin perderea luĭ *i* şi *ll* de la început = *lli, lĭ, ĭ.*

Articolul masculin plural *le* tot aşa a resultat din *illae* = *llae le.*

Forma: **luĭ,** de la genet. dat. sing. masc, s'a desvoltat pe aceeaşĭ cale, din forma latină populară *illui.* (Acest *illui* se formase în latina populară din *illujus* care însuşĭ era format prin analegie după: *hujus, huic; cujus, cui.)*

Forma **eĭ** de la genet. dat. sing. femenin s'a produs ast-fel:

Forma populară *illae* (provenită din illi) sub influenţa luĭ *illui, istui* de la genit. masculin a devenit *illaei.* Din acest *illaei* prin perderea luĭ *i* şi *ll* de la început a resultat **eĭ.**

Forma *lor* de la genet. dat. plur. a resultat din genet. plur: *illorum* trecênd prin *lloru, loru* şi apoĭ **lor.**

7) Formarea casurilor românescĭ articulate.

La declinarea articulată terminaţiunile casurilor sînt represintate prin formele articoluluĭ, decĭ n'avem de observat de cât că:

I) Articolul **a** de la nom sing. fem. nu s'a schimbat în *a* din causa diferenţierii înţelesuluĭ, adică s'a păstrat forma cu **a** pentru a numi lucruri de care se scie ceva de maĭ înainte, cu noscute *(casa, masa);* ĭar forma cu *ă* pentru a se numi lucruri orĭ-care, în general *(casă, masă).*

II) Unele substantive ca *stea, cordea, vergea, că-*

www.dacoromanica.ro

ţea fac articulat: *steaua, cordeaua, vergeaua, căţeaua*. In latinesce a fost *stella, cordella*. Acest **ll** când a fost procedat de *e* saŭ **i** sau **u** şi urmat de **ă** s'a prefăcut mai întâiu în *u* şi apoĭ a dispărut aşa din *stella* s'a prefăcut în *steuă*. Apoĭ *e* sub influenţa lui *ă* din silaba urmetóre s'a prefăcut în **ea** şi a dat: steauă, din care prin căderea lui *u* şi *a* a resultat la sing. neart. **stea.** Forma articulata însă e *steaua*. Acéstă formă a resultat din alipirea artic. *a* la forma *steauă*: *steauă*+*a*. Apoĭ *a* s'a contopit în *a* şi a resultat *steaua* sau dupa ortogr. Academiei) *stéua*.

III Genit. sing. art. fem., a resultat din alipirea art. fem. sing. *eĭ* la sfârşitul formeĭ genet. sing. fem. *e* sau *i*: *Case*+*eĭ*. Aceste *ee* orĭ s'au contopit în unul singur şi atunci a resultat *caseĭ* orĭ cu art. *eĭ* s'a prefăcut în *i* şi a dat: *Case*+*i*=*Caseĭ* şi *cărţi*+*i*=*cărţiĭ*.

Substantive ca *stea, cordea* etc., fac însă genet. dat. dupĭ plur.: *steleĭ, cordeleĭ*.

IV) Terminaţiunea *ĭ* de la formele nearticulate când se lipesce lânga dînsa articolul, devine *i* adecă **i** plenison): *cărţiĭ*+*i*=*cărţiĭ; cărţiĭ*+*le*=*cărţile; ómeniĭ*+*ĭ*=*ómenii*. De asemenea *u* (scurt) devine plenison înainte de articol: *ou*+*l*=*oul*.

V Substantivele masc. şi neutre terminate la sing. în consóna (cal, lemn) au la forma articulata la singular un *u* înainte de articul: *calul*, *lemnul*. Acest *u* este vechiul *u* provenit din *o* şi din *u* latin. El se păstrézĕ înaintea articoluluĭ pentru că pe când s'a lipit articolul la sfârşitul substantivelor acest *u* nu se perduse încă, şi articolul l'a apucat acolo şi acolo a remas pâna astă-dĭ.

Tot pentrŭ acelaşi cuvînt s'a pastrat şi *u* la formele articulate feminine ca: *stéua, cordéua*. etc.

VI A fost o vreme când articolul se punea în-

www.dacoromanica.ro

diferent înaintea orĭ în urma substantivelor. Din acéstă vreme a rĕmas obiceiul de a se pune articolul înaintea numelor proprii ca: *luĭ Petru, luĭ Alexandru.*

8) Articul: cel, cea, ceĭ, cele.

Pronumele demonstrativ acel, acea, aceĭ, acele e format aşa: ecce + ille = acel, ecce + illa = aceea, ecce + illi = aceĭ, ecce + illae = acele. *E* iniţial din ecce s'a prefăcut în *a* ca în *ericius* = *ariciŭ.*

Articolul *cel, cea, ceĭ, cele* nu e de cât pronumele demonstrativ *acel, ete.*, care a perdut pe *a* iniţial şi a devenit aprópe o formă gramaticală.

9) Articulul al, a, aĭ, ale e format (ca şi l, a, i, le- din *ille, illa, illi, illae* însă întrebuinţarea ca proclitice, adecă înaintea substantivelor, *i* iniţial s'a prefacut maĭ întâiŭ în *e* apoĭ acest *e* s'a prefăcut în **a** ca în *ariciŭ* (ericius). Acest articul are aceeaşi origină ca şi pronumele personal: *el, ea, eĭ, ele,* cu deosebire numaĭ că la pronume *e* iniţial nu s'a schimbat în *a.*

ADIECTIVUL

1) Clasificarea adiect. române faţă de cele latine.

In latinesce eraŭ treĭ feluri de adiective: Cu treĭ terminaţiuni, ex: *bonus*(m), *bona*(f), *bonum*(n) (bun); cu două terminaţiuni, ex: *gravis* (masc. şi fem.) *grave*(n) (greŭ); cu o singură terminaţiune pentru tóte genurile: *vetus* (vechiŭ).

Adiectivele cu treĭ terminaţiuni aŭ rĕmas numaĭ cu două, căcĭ neutrul a dispărut fiind înlocuit la singular cu masculinul, ĭar la plural cu fe-

www.dacoromanica.ro

mininul, ast-fel a rĕmas numaĭ: sing. *bun*, *bună* şi plural *bunĭ*, *bune*.

Altele aŭ schimbat declinaţiunea, de pildă, *rapidus*, *limpidus*, aŭ devenit: *repede*, *limpede* şi aŭ trecut la declinarea III.

Adiectivele latine cu *douĕ* terminaţiunĭ şi cu *una*, adică de declinarea III, aŭ rĕmas fórte puţine în românesce şi din acestea unele ajungênd să fie terminate în *u* saŭ în consunantă, s'aŭ grupat cu *bun*, *bună*, la decl. II masc. şi la decl. I fem. ex: din *tristis*, *triste* = *trist*, *tristă*; *acer*, *acre* = *acru*, *acră*; *agilis*, *agile* = *ager*, *ageră*.

In resumat: adiectivele s'aŭ grupat în românesce ca şi substantivele, la aceleaşi declinărĭ, după analogia terminaţiunilor pe care le-aŭ căpĕtat şi avem, de exemplu:

De decl. II şi I: *bun*, *bună*; *negru*, *negră*; *nou*, *nouă*:

de decl. II şi III: *vechiŭ*, *veche*; *dibaciŭ*, *dibace*; *silitor*, *silitóre*;

de decl. III: *subţire* (masc. fem.) *verde*, *mare*.

2) Sistemul comparaţiunii române faţă de comparaţiuńea latină.

In limba latină gradele de comparaţiune ale adiectivelor se făceaŭ prin ajutorul unor sufixe şi anume:

La Comparativ sufix: *ior* (masc. şi fem.) şi *ius* (neutru).

La Superlativ: *issimus* (masc.) *issima* (fem.) *issimum* (neutru). Aceste sufixe, însă, nu s'aŭ moştenit în românesce.

Există însă în latinesce şi un sistem de comparaţiune prin circumscriere, care consistă în adaugirea unuĭ adverb pe lângă adiectiv, ast-fel:

www.dacoromanica.ro

Comparativ: *magis idoneus*;
Superlativ: *maxime idoneus* saŭ *valde idoneus.*
Acest sistem de circumscriere s'a păstrat şi în românesce, ex:
Comparativ: *maĭ plăcut* (magis=maĭ).
Superlativ: *fórte plăcut.*
Superlativul relativ: *cel maĭ plăcut* este format din comparativul *maĭ plăcut* prin adăogirea înaintea luĭ a artic. adiectivul: cel, cea, ceĭ, cele:

cel maĭ plăcut
cea maĭ plăcută
ceĭ maĭ plăcuţĭ
cele maĭ plăcute.

NUMERALUL.

1. *Originea numeralelor cardinale simple şi compuse*

Numeralele cardinale de la 1 la 10 sînt venite din latinesce.

Un, unul, unu vine din *unus* (masc), *unum* (neutr.), ca tóte numele de declinarea II. *Unul* e forma articulată şi *unu* e forma articulată populară.

Feminin *una* şi *o* din latin *una.*

Doĭ, douĕ din lat. *duo* cu adăogirea terminaţiunilor plurale *ĭ* şi *e (i epitetic).*

Amêndoĭ, amêndouĕ=ambo - duo; îmbiĭ=ambo, treĭ din *tres, patru—quatuor, cincĭ—quinque, şése - sex, şépte—septem, opt—octo. nouĕ—novem, ḑece—decem.*

De la 11 la 19 sînt formate în românesce prin mijlocirea prepoziţieĭ *spre (supra)* care însemnéză adăogire: *un-spre-ḑece* etc.

Douĕ-ḑeciĭ, treĭ-ḑeciĭ sînt formate prin compunere.

Suta e de origine slava (*suto).*

Mie=latin *millia.*

Milion, e din limbele moderne.

www.dacoromanica.ro

2. *Formarea celor-l'alte numerale.*

a) Numeralele ordinale n'aŭ ajuns în românesce. Aŭ rĕmas numaĭ câte-va urme în: *primăvară*= *prima-vera*, anţerţ=*anno-tertio*, *paresimĭ* din *quadragesima*=*a patru-ḑecea* în: *meḑu-paresimi* saŭ moldovenesce *meḑu-părenĭ*. *Întâiŭ* din *antaneus*.

Cele-l'alte ordinale s'aŭ format în românesce cu ajutorul artic. *al*, pus înainte şi al art. enclitic *le* şi *a* pus în urma cardinalelor: *al doi-le*, *al doile-a* şi *a doua*, *al patru-le-a*, *a patr-a* etc.

b) Numeralele distributive s'au format în românesce cu ajutorul luĭ *câte* din *(quantus)* pus înaintea cardinalelor: *câte patru*, *câte opt*.

c) Numeralele multiplicative s'aŭ format în românesce punênd prepositia *de* înaintea numeraluluĭ şi *orĭ* (din *hora* latin) în urma luĭ: *de treĭ orĭ*, *de ḑece orĭ*. *O dată* din *o* şi *dată* de la *a da*.

d) Numeralele adverbiale îndoit, întreit, înḑeit s'aŭ format în românesce prin derivare de la cardinale şi prin întrebuinţarea prepositieĭ *în* ca prefix.

PRONUMELE

Originia formelor pronuminale.

I. **Pronumele personale** le avem tóte din latinesce, ast-fel la persóna I:

1) *Eu* vine din *ego* cu perderea luĭ *g*=*eo* şi apoĭ *eu* şi *eu*.

2) *Mie*, *mi* din *mihi* (latin pop. *mihe)*. Din *mi* s'a făcut în românesce *îmĭ* şi *mĭ*, şi anume *îmĭ* prin adăugire luĭ *î* protetic (de la secul. XVII încóce) iară *mĭ* prin scurtarea luĭ *i* final din *mi*.

3) *Mine* s'a format din *me* latin prin adăugirea

www.dacoromanica.ro

luĭ *ne* întrebător, după analogia pronumelor interogative *(quisne)* şi relative *(quemne)*.

4) *Mĕ* din *me* latin.

5) *Noĭ* din *nos* care prin căderea luĭ *s* a devenit *no* apoĭ prin adăugirea, prin epitesă, a luĭ *ĭ* ca formă a pluralului a devenit *noi*.

6) *Nouĕ* este din *nobis* (trecênd prin formele *nobe*, *nouă*).

7) *Ne* şi *ni* vin de la o formă maĭ veche românéscă : *nă*, care se póte explica din *nes* (Philippide).

La persóna II :

1) *Tu* din *tu* latin.

2) *Ţie*, *ţi*, *îţĭ*, *ţĭ* din *tibi* lat. ca şi *mi*, *îmĭ*, *mĭ*.

3) *Tine* din *te* ca şi *mine*.

4) *Te* din *te* latin trecênd prin *tă*.

5) *Voĭ* din *vos*, ca *noĭ*.

6) *Vouĕ* din *vobis* (vobe, vouă).

7) *Vĕ*, *vi* din *veș* ca *ne* *ni*.

La persóna III, formele reflexive urméză pe cele de la pers. I şi II :

a) Şie, şi îşĭ şi din *sibi*, ca şi *ţie* etc.

b) *Sine*, *se* ca şi *tine*, *te*.

La persóna III, masculin :

1) *El* din *illum*, (trecênd prin **illu**, *ello*, din *ille*).

2) *Luĭ* ca şi artic din *illui*.

3) *L* ca şi art. *l* din *illum* prin perderea luĭ *ĭ* iniţial.

4) Îl din *l* prin adáugirea luĭ *î* protetic ca şi *îĭ*, *îţĭ*.

5) *Eĭ* din *illi* ca şi art *ĭ*, însă cu *i* iniţial prefăcut în *e*.

6) *Lor* din *illorum* ca şi art.

7) *Le*, *li* (ca şi *vĕ* vi) din *les* (vechiŭ latin *lis*).

8) *I*, din *illi* ca şi art. *i*, prin pierderea luĭ *ĭ* iniţial.

www.dacoromanica.ro

9) Îĭ din *i* (românesc) prin adăugirea luĭ *î* protetic.

La persóna III feminin:

1) *Ea* din *illa* (trecênd prin formele: *ella, euă, eauă).*

2) *Eĭ* ca şi artic. sing. fem. genet. dativ.

3) *O* din *eauă* prin perderea luĭ *ea.*

4) *Ele* din *illae.*

5) *Lor* din *illorum* ca şi masc.

6) *Le, li* ca şi *le, lĭ* de la masc. *(dativ plus.)*

Dînsul din *de-ipsu(m)-(i)llum.*

Dînsa din *de-ipsa-(i)lla.*

Pronumele compuse: *Eŭ însu-mĭ, tu însu-ţi, el însu-şĭ, ea însă-şĭ* sînt compuse din pronumele personale *eŭ, tu, el, ea* şi din *însumĭ* format din: *ipsu(m)-mihi ipsu(m)-tibi* etc. prin schimbare luĭ *ps* în *ns.*

II) Pronumele posesive.

a) Meŭ, tĕŭ, sĕŭ vin din latinele: *meus, tuus, suus. E* accentuat din *meus* s'aŭ prefăcut în *ie*= *meo, mieŭ* cum se aude în pronunţare.

b) Tuus, suus s'aŭ prefăcut maĭ întâiŭ în *tou, sou* şi apoĭ *oŭ* prefăcându-se în *ăŭ* a resultat *tăŭ, săŭ.* Ortografia *tĕŭ, sĕŭ* nu e corectă.

c) Meĭ, teĭ, seĭ, vin din lat. *mei, tui, sui;* însă *tui, sui* aŭ trecut prin formele: *toe, soe.*

d) Mea, ta, sa vin din *mea, tua, sua.*

e) Mele, tale, sale s'aŭ făcut prin analogie cu forme ca *ea-ele, acea-acele.*

f) Nostru din *nostrum.*

g) Vostru din forma populară *vostrum.*

www.dacoromanica.ro

III) Pronumele Demonstrative.

1) *Acel, acea* e fermat din *ecce+ille, (eccu(m)+illu(m))* schimbare luĭ *e* iniţial din *ecce* în *a* ca în (ericius=ariciŭ).

2) *Acelalt* din *ecce+ille+alter; acelalalt* din *ecce+ille+ille+alter*, unde al doilea *ille* a schimbat pe *i* în *e* şi apoĭ în *a=al*.....

3) *Acest* din *ecce-iste* (*eccu(m)+istu(m)*) în care *i* din ist s'a schimat în *e*.

4) *Acestalalt* din *ecce+iste+ille+alter*.

5) *Acelaşĭ* din *ecee+ille+sibi*.

IV. Pronume interogative şi relative.

a) Cine din *quis* şi *ne* interogativ. Acest *ne* este acelaş care s'a adaus la formele pronuminale: *mine, tine, sine*, însă la *cine (quis+ne)* are înţeles interogativ.

b) Ce din *quid.*

c) Care din *qualis.*

d) Cuĭ din *cui.*

e) Orĭ-cine din *vales+quid+ne.*

f) Orĭ-ce = voles+quid.

g) Verĭ-cine = velis+quis+ne.

h) Verĭ-ce = velis+quid.

i) Orĭ-şi-cine = voles+sic+quis+ne.

j) Orĭ-şi-ce = voles+sic+quid.

l) Orĭ-şi-care = voles+sic+quatis.

Orĭ a provenit din *voles* prin perderea luĭ *v*, prin schimbarea luĭ *l* în *r*, prin perderea luĭ *s* fiind şi prin schimbarea luĭ *e* fiind în *i* şi apoĭ în *ĭ*. *Verĭ* a provenit din *velis* prin aceléşĭ schimbări afară de *i* care a devenit maĭ întâiŭ *e* şi apoĭ *i* şi *ĭ*. Din *ecce* s'a întrebuinţat formule populare: *eccum, eccam, eccos, eccas, ecca.*

www.dacoromanica.ro

V PRONUME NEDEFINITE.

Câtva din *quamtum + vult.*
Câţiva din *quanti + vult.*
Cineva = *quis + ne + vult.*
Careva = *qualis + vult.*
Fie-care = *fiat + qualis.*
Fie-cine = *fiat + quis + ne.*
Nici-un = *neque + unus.*
Nescine = *nescio + quis + ne.*
Ori-cine = *voles + quid + ne.*
Ori-ce = *voles + quid.*
Cutare = *ecce + unus + talis.*

Celelalte forme pronuminale sînt formate din aceleaşi elemente.

VERBUL.

Conjugarea română comparată cu cea latină.

1) Origina şi formarea timpurilor simple.

Timpurile simple moştenite din latinesce sînt, la *indicativ*: a) presentul, b) imperfectul, c) perfectul şi d) pluscaperfectul; la *conjunctiv*: presentul, şi la *imperativ* tot presentul.

a) Presentul indicativ.

Conjugarea I.		*Conjugarea III.*	
laudo	laud	*dico*	d̦ic
(laudas) *laudis*	laud̦ĭ	*dicis*	d̦icĭ
laudat	laudă	*dicit*	d̦ice
laudamus	lăudăm	*dicimus*	d̦icem
laudatis	lăudaţĭ	*dicitis*	d̦iceţĭ
laudant	laudă	*dicunt*	d̦ic

www.dacoromanica.ro

Conjugarea II.		*Conjugarea IV.*	
(tac (eo) *taco*	tac	(audio) *audo*	aud
taces	tacĭ	*audis*	audı
tacet	tace	*audit*	aude
tacemus	tăcem	*audimus*	audim
tacetis	tăceţĭ	*auditis*	audiţĭ
(tacent) *tacunt*	tac	(audiunt) *audunt*	aud

Formele în *o* ca *laudo* şi *dico* fiind mai numeróse, după ele s'aŭ făcut, prin analogie, *tacc* şi *audo* din *taceo* şi *audio*

Formele în *i* de la persóna II fiind mai numeróse, după ele s'aŭ făcut, prin analogie, *laudis* în loc de *laudas*.

Consonantele: *d, t, s,* în cuvinte latine, când aŭ fost urmate de un *i* s'aŭ schimbat în: *ḑ, ţ, ş* ex: dico=ḑic, deum=dico=ḑeu, caldi=calḑĭ; grosi=groşĭ, texo=tieso=ţes; teneo=tieno=ţin.

b) Imperfectul indicativ

Conjugarea I.		*Conjugarea III.*	
(laudabam) *laudabamus*	lăudam	(dicebam) *dicebamus*	ḑiceam
(laudabas)	*lăudaĭ*	(dicebas)	*ḑiceaĭ*
laudabat	lăuda	*dicebat*	ḑicea
laudabamus	lăudam	*dicebamus*	ḑiceam
laudabatis	lăudaţĭ	*dicebatis*	ḑiceaţĭ
laudabant	lăudaŭ	*dicebant*	ḑiceau

Conjugarea II.		*Conjugarea IV.*	
(tacebam) *tacebamus*	tăceam	(audiebam) *audibamus*	audıam
(tacebas)	*tăceaĭ*	(audiebas)	*audĭaĭ*
tacebat	tăcea	*audiebat*	audĭa
tacebamus	tăceam	*audiebamus*	audıam
tacebatis	tăceaţĭ	*audiebatis*	audıaţĭ
tacebant	tăceaŭ	*audiebant*	*audĭaŭ*

Formele persóneĭ I sing. *lăudam, tăceam, ḑiceam, audĭam*, sînt împrumutate de la pers. I plur.

www.dacoromanica.ro

Pers. I plur. *laudabamus* ca să ajungă rom. *lăudam* a trebuit să trécă prin mai multe forme:

laudabâmus
*laudàbam***o** (cu schimbare de accent)
*lauda***V***amo*
lăuda(**uă**)*mo*
lăudamu (prin căderea lui *uă*)
lăudăm

Pers. 2 sing. în *i* s'a făcut prin anologia pers. 2 de la celelalte timpuri care eraŭ în *ĭ*.

c. Perfect indicativ.

Conj.		*Conj. III*	
laudavi	lăudăĭŭ	*dixi*	ḑiseı
lăudavisti	lăudaşi	*dixisti*	ḑisèşĭ
laudavit	lăudâ	*dixit*	ḑise
laudavimus	*lăudarăm*	diximus	*ḑiserăm*
laudavistis	*lăudarăţi*	dixistis	*ḑiserăţi*
laudaverunt	lăudară	*dixerunt*	ḑiseră
Conj. II		*Conj. IV*	
tacui	tăcuĭŭ	*audivi*	audiıu
tacuisti	tăcuşi	*audivisti*	auḑişĭ
tacuit	tăcù	*audivit*	auḑi
tacuimus	*tăcurăm*	audivimus	*auḑirăm*
tacuistis	*tăcurăţi*	audivistis	*auḑirăţi*
tacuerunt	tăcură	*audiverunt*	auḑiră

Sunetul *ă* din terminaţiunea pers. 1 şi 2 sing. de la conjug. I: *lăudăĭŭ*, *tăudăşĭ* a provenit prin analogie cu sig. *lăudâ*. Forma *lăudâ* a provenit din *laudàvit* prin schimbarea lui *ă* accentuat din *avìt* în *ă*.

La terminaţiunea pers. I sing. la tóte conjugările, prin analogie ca pers. I sing. de la alte timpuri s'a adaus un *ŭ* aşa că în loc de: *lăudăĭ*, *tăcuĭ*, *ḑiseĭ*, *auḑiĭ* s'a făcut *laudaĭŭ*, *tăcuĭŭ*, *ḑiseĭŭ* *auḑiĭ*.

www.dacoromanica.ro

La conj. II şi III, s'a făcut şi o schimbare de accent prin analogie cu conj. I şi IV ast-fel avem:

tăcùĭu	ca	lăudaĭŭ	în loc de	tâcuĭu
tăcùse	„	làudaşĭ	„	tâcuşĭ
tăcù	„	lăudâ, auḑi	„	tâcu
ḑisèĭŭ	„	auḑiĭŭ	„	ḑiseĭŭ
ḑisèşĭ	„	auḑişĭ	„	ḑiseşĭ

Pers. I sing. de la conj. III, a fost maĭ întâiŭ: *ḑişĭ* şi apoĭ *ḑiseĭŭ*

Pers. I şi II pl. aŭ fost maĭ întâĭŭ:

lăudăm	*tăcùm*	*ḑìsem*	*auḑìm*
laudat	*tăcùt*	*ḑiset*	*auḑit*

şi apoĭ prin analogie cu pers. III plur. în *(ară)*

lăudarăm	*tăcurăm*	*ḑiserăm*	*auḑirăm*
lăudarăţĭ	*tăcurăţĭ*	*ḑiserăţĭ*	*auḑirăţĭ*

d. Pluscaperfectul indicativ.

Conjugarea I.

(laudavissem) *laudavissemus*	lăudasem
laudavisses	lăudaseşĭ
laudavişset	lăudase
laudavissemus	lăudasem
laudavissetis	laudaseţĭ
laudavissent	laudase

Conjugarea II.

(tacuissem) *tacuissemus*	tăcusem
tacuisses	tăcuseşĭ
tacuisset	tăcuse
tacuissemus	tăcusem
tacuissetis	tăcuseţĭ
tacuissent	tăcuse

www.dacoromanica.ro

Conjugarea III.

dixissem *dixissemus*	ḑisesem
dixisēs	ḑiseşĭ
dixisset	ḑisese
dixissemus	ḑisesem
dixissetis	ḑiseseţĭ
dixissent	ḑisese

Conjugarea IV.

(audivissem) *audivissemus*	auḑisem
audivisses	auḑiseşĭ
audivisset	auḑise
audivissemus	auḑisem
audivissetis	auḑiseţĭ
audivissent	auḑise

Aceleaşi observaţiunĭ sînt de făcut şi aci: pers I sing. de la pers I plur. La pers. II sing. *ĭ* prin analogie. La conjug. I şi IV *vi* s'a perdut. Prin analogie cu formele de la perfect avem plural:

lăudaserăm	ḑiserăm
lăudaserăţĭ	ḑiseserăţĭ
lăudaseră	ḑiseserăm
tăcuserăm	auḑiserăm
tăcuserăţĭ	auḑiserăţĭ
tăcuseră	auḑiseră

Acest pluscaperfectul al indicativuluĭ este pluscaperfectul conjunctivuluĭ latin.

www.dacoromanica.ro

Presentul conjuctiv.

Conjugarea I.

(laudem) *laudo*	laud
(laudes) *laudis*	laudz̆
laudet	laude
(laudemus) *laudamus*	lăudăm
(laudetis) *laudatis*	lăudaţi
laudent	laude

Conjugarea II.

(tacam) *taco*	tac
(tacas) *taces*	tacĭ
tacat	tacă
(tacamus) *tacemus*	tăcem
(tacatis) *tacetis*	tăceţi
tacant	tacă

Conjugarea III.

(dicam) *dico*	dic
(dicas) *dicis*	dicĭ
dicat	dică
(dicamus) *dicimus*	dicem
(dicatis) *dicitis*	diceţi
dicant	dică

Conjugarea IV.

(audiam) *audo*	aud
(audias) *audis*	audz̆
(audiat) *audat*	audă
(audiamus) *audimus*	audim
(audiatis) *auditis*	audiţi
(audiaut) *audant*	audă

Forme de-ale conjunctivului latin aŭ rĕmas numaĭ la pers. 3 sing. şi plural; cele-l'alte sînt îm-

www.dacoromanica.ro

prumutate de la indicativ. Sub influenţa formelor în **a** ca *dicam, dicas, dicat* s'aŭ ales la conj. II şi IV forme fără **e** şi **i** *tacat, audat* în loc de *taciat, audiat.* Inţelesul conjunctivuluĭ îl arată conjuncţia *să (să tacĭ).*

Present. imperativ.

Conj. I	*lauda*	laudă
	(laudate) *laudatis*	lăudaţĭ
Conj. II	*tace*	tacĭ
	(tacete) *tacetis*	tăceţĭ
Conj. III	*dic*	di
	(dicite) *dicitis*	ḑiceţĭ
Conj. IV	*audi*	auḑĭ
	(audite) *auditis*	auḑiţĭ

Din imperativ. latin aŭ remas numaĭ formele de la pers. 2 sing. Pluralul e de la indic. pres.

Timpurĭ simple de la modurĭ nepersonale

a) Participiul present (gerunḑiul)

lăudând, tăcênd, ḑicênd, auḑind.

Aceste forme sînt provenite din ablativul gerunḑiuluĭ latin: *laudando, tacendo, dicendo, audiendo.* Verbele de conj. I, fiind însă maĭ numeróse, aŭ influenţat asupra celor-l'alte, ast-fel s'a făcut o schimbare de conjugare, s'a făcut ca la conj. I: *tacàndo, dicàndo,* care apoĭ schimbând pe *à* accentuat urmat de *n* în *î* aŭ devenit: *tăcând, ḑicând.* După dînsele s'a făcut şi *auḑând* şi *fugând* pe lângă: *auḑind* şi *fugind.*

www.dacoromanica.ro

b) Participiul trecut face la:

Conj. I în *at (atus) lăudat, arat.*
Conj. II în *ut (utus) tăcut, zăcut.*
Conj. III în *s (sus) dis, scris,*
şi în *ut (credut), făcut.*

Terminaţiunile *s (sus)* aŭ înlocuit pe *t (tus)* ex: din *electus* = ales, *intellectus* = înţeles.

Conj. IV, în *it (itus)*: *audit, răpit.*

c) Supinul are aceleaşi terminaţiunĭ ca şi participiul trecut, la masculin singular.

d) Infinitivul are terminaţiunile latinescĭ. Infinitivul scurt a perdut terminaţiunea re: lauda(re), tăce(re).

---

2. Originea şi formarea timpurilor compuse.

Obicinuinţa de a se forma prin circumscriere timpurĭ compuse s'a luat de la latinĭ.

Perf. şi pluscaperf. compus al indicat.

Perf. compus:	*am*	laudat	*am*	audit	
	aĭ	laudat	*aĭ*	audit	etc.
	a	laudat	*a*	audit	
		etc.		etc.	

Pluscaperf. comp: *am fost* lăudat am fost audit
etc. etc.

In compunerea acestor timpurĭ intră participiul trecut al verbuluĭ de conjugat: *lăudat, audit* şi presentul verbuluĭ *a avé* luat că auxiliar: am, aĭ, a, am, aţi, aŭ, precum şi participiul *fost* al verbuluĭ *a fi.* (Despre acestea se va vorbi maĭ departe).

www.dacoromanica.ro

Viitorul I, II şi III.

Viit. I. ex:	voĭŭ lăuda	voĭŭ tăcé
„ II. „	voĭŭ fi laudat	voĭŭ fi tăcut
„ III. „	voĭŭ fi fost laudat	voĭŭ fi fost tăcut

In compunerea acestor timpurĭ intră:

a) Pres. indicat. *voĭu, veĭ, va, vom, veţĭ*, vor, de la auxilianul *a voi.*

b) Infinitivul scurtat *fi.*

c) Particĭpiul trecut de la *a fi: fost.*

d) Infinitivul verb. de conjugat: *lauda, tăcé*, etc.

e) Particip. verb. de conjugat: *lăudat, tăcut*, etc.

(Desluşirĭ despre acestea se vor vedé la auxiliare).

Conjunctivul.

Perfect.	să *fi* laudat	să *fi* auḑit
	să *fi* fost lăudat	să *fi* fost auḑit

Optativul.

Pres.	aş	lăuda	aş	auḑi
	aĭ	lăuda	aĭ	auḑi
Perf.	aş fi	láudat	aş fi	auḑit
Pluscaperf.	aş fi fost	lăudat	aş fi fost	auḑit

Formele: *aş, aĭ, ar, am, aţĭ, ar* vin din present. conj. latin de la *Volo* întovărăşit de *sic**)

Valam + sic	= voaş	= vaş	= aş.
Volas	= voaĭ	= vaĭ	= aĭ.
Volat	= voar	= var	= ar.
Volamus	= voam	= vam	= am.
Volatis	= voaţĭ	= vaţĭ	= aţĭ.
Volant	= voar	= var	= ar.

Schimbările fonetice principale aŭ fost următórele:

*) Al. Philippide. Ist. l. române pag. 70.

www.dacoromanica.ro

1) *O* s'a diftongat în **oa** *(voa)*.
2) Consonantele finale aŭ căḑut.
3) *Sic* devine *si* apoĭ *şi*, *ş*.
4) *l* s'a schimbat în *r*: volat = voara = voar.
5) *i* de la pers. 2 sing. a venit prin analogie.
6) *v* iniţial s'a perdut după ce s'a prefăcut în *u*.

Verbele auxiliare.

1) *Verbul* **a fi.**

a) Present. indic. sînt din *sint*=3 pers. pl. de la conjunctiv. pres. *s*, îs vin din *sunt* latin care a trecut prin fasele: *su, so, su, sŭ, s* şi prin *î* protetic *s* a devenis *îs*.

Eştĭ din *estis*=pers. 2. plur. indic. pres.

Este prin influenţa luĭ *eştĭ* de la *estis*.

sîntem } formate de la *sînt*, prin analogie cu
sînteţi } alte verbe.

b) Eram, eraĭ, era, etc. vine prin diferite fase din formele populare:

(erabam) erabamus; erabas, erabat, erabamus, erabatis, erabant. Aci *ba* sa schimbat în *va* apoĭ în *uă* şi în sfârşit a căḑut. Până să ajungă la forma de astă-ḑĭ aŭ suferit şi alte schimbărĭ ca şi alte forme verbale.

c) Conjunctiv. present: *să fiŭ, săŭ fiĭ, să fie, să fim, să fiţĭ, să fie* vine din formele latine: *fiam, fias, fiat, fiamus, fiatis, fiant.* Dintre acestea însă numaĭ *fiat* şi *fiant* aŭ dat pe *fie* românesc, ĭar celelalte forme române s'aŭ format sub influenţa indicativuluĭ altor verbe (ex: scriŭ, scriĭ, scrie).

Conjuncţia să vine din latin. *si* (dacă) care a trecut prin formele: *si, se* şi astăḑĭ *să*.

d) Imperativ: fiĭ, fiţĭ sînt de la indicativ.

e) Infinitiv: *a fi, fire* este din latin. *fieri*, de la care este şi gerund. *fiind*.

www.dacoromanica.ro

f) Perf. fuĭ, fuşĭ vin din latina, cu împrumut de forme analoge după indicativ; pers. I. şi II plur. după III pus. plur. care e de la forma populară *fuerant* saŭ *furant=fura.*

g) Particip. fast din *fuistis-fosti-foste.*

h) Pluscaperf. fusesem, fuseseşĭ s'a făcut în românesce prin analogie cu: *spusesem, scrisesem* etc.

2) *Verbul* **a avé** (auxiliar):

a) Indicativ presinte.

am	din	habemus	—*abemo*	—*avemu*	—*auĕmu*	—*amu*	—**am.**
aĭ	„	habes	—*abi*	—*avi*	—*aŭi*	—**aĭ.**	
a	„	habet	—*abe*	—*ave*	—*aue*	—*auĕ*	—**a.**
am	„	habemus	—*abemo*	—*avemu*	—*auĕmu*	—*amu*	—
aţĭ	„	habetis	—*avete*	—*àueti*	—*àŭĕţi*	—**aţĭ.**	**am.**
aŭ	„	habent	—*abe*	—*ave*	—*auĕ*	—**aŭ.**	

Formele pridicative: *are, avem, aveţĭ*, se explică: *are* din *aberet, avem* din *habemus* şi *aveţĭ* din *habetis.*

b) Aibă de la conjunctiv e din *habeat* (popular *abia*) şi *habeunt* (pop. *abio).*

c) Avere din *habere* infinitiv şi fără re: *avé.*

d) Aveam, din *habèbamus* (imperf.) cu strămutare de accent.

e) Perf. avuĭ din *habui*, cu schimbare de accent.

f) Pluscaperf. avusem din *habuissem.*

g Avut particip. din popular latin. *avùto* (din *habutus).*

3) *Verbul* **a Voi** *auxiliar.*

a)	*voiŭ*	din	*volio (volo)*
	veĭ (verĭ)	„	*velis*
	va	„	*volit (volet—voare—vare—***va**)
	vom	„	*volumus*
	veţĭ	„	*velitis*
	vor	„	*volunt*

www.dacoromanica.ro

Verbele ḑise neregulate.

1) *Verbul* **a da.**

daŭ din *dao* şi *daunt*
daĭ „ *das* cu epentesa luĭ *i*
dă „ *dat*
dăm, daţĭ „ *damus, datis*
Perf. *dedeu* din lat. *dedi.*

2) *Verbul* **a sta** (ca şi *a da*).

staŭ din *stao* şi *staunt*
staĭ „ *stas* cu *i* epentetic
stă „ *stat*
stàm „ *stamus*
stàţĭ „ *statis*
staŭ „ *staunt*
Perf. *steteŭ* din *steti.*

3) *Verbul* **a la** *(a laĭa)* (ca cele precedente).

laŭ din *lavo—lauo—lavunt lauunt*
laĭ „ *las* (din lavas, lauas, las) cu *i* epentetic.
là „ *lat*
lăm „ *lamus* (din *lavamus, lăuamus*)
laţi „ *latis*
laŭ „ *lavunt* (*lau* şi *staŭ, daŭ*)
Perf. lăuĭ (lauiŭ) din *lavi.*

4) *Verbul* **a lua** (din *levo, levare).*

ĭéŭ din *lèvo (lieŭ, ĭeŭ*, apoĭ *ĭéŭ)* şi *levant*
ĭeĭ „ *levas* cu *i* epentetic
ĭea-ĭé „ *levat*
luăm „ *levamus (leuăm)*
luaţĭ „ *levatis*
ĭéŭ „ *levant*
particip. luat din levatus (leuat).
Perf. *luăĭ—levavi.*

www.dacoromanica.ro

Treceri de la o conjugare la alta.

Formele cele mai întrebuinţate adecă cele mai numeróse influenţézĕ asupra celor mai puţine în aşa mod că cele mai puţine se perd faţă cu cele mai multe.

Incă din limba latină conjug. I şi IV cuprindeaŭ cele mai multe verbe, iară II şi III cele mai puţine. Din acéstă causă multe verbe de conj. II şi III aŭ trecut la conj. I saŭ IV. S'aŭ făcut însă şi treceri între II şi III.

Exerciţii: Să se caute mai multe exemple de vorbe românescĭ de origine latină şi să se vadă cum eraŭ în latinesce şi cum sînt acuma. Pentru a găsi ast-fel de cuvinte să se utiliseze dicţionarul latin. De asemenea se vor face exerciţii la bucăţile de citire din acest text.

Formarea cuvintelor.

a) Prin compunere.

cu **a**: alin = *a*+*lenio (?)*
amestec = *a*+*mastico (?)*
abat = *a*+*battuo (?)*
afum = *a*+*fumo (?)*

cu **de** (latin): descalţ = *d'excalceo*
descânt = *d'excanto*

Din cuvintele cu *des* s'a extras ca formă de compunere *des* şi *dez*, în românesce:

desbat = (battuo)
descuiŭ = (cuneo)
descos = (consuo)
desleg = (ligo)
desfăşur = (fascio)

www.dacoromanica.ro

Cu *ex* (latin)

asud	=	(exudo)
stâmpĕr	=	(extempero)
spun	=	(expono)

Din cuvintele cu *s* s'a luat acest *s* ca formă de compunere:

scad	=	(cado)
scap	=	(capio)
strămut	=	(transmuto)
strălucesc	=	(transluceo)

Din aceste cuvinte forma: *stră: străbun, străne-pot, străvechiŭ.*

Cu *in* (latin):

îndulcesc	=	(indulco)
înghit	=	(ingluţio)
înnot	=	(innoto)

De aci **în** a devenit formă pentru derivări şi în românesce:

înnec	=	(neco)
întorn	=	(torno)
încing	=	(cinqulum)
îndoiŭ	=	(duo)
înfiez	=	(filius)
înfrunt	=	(frons)

Cu *per* şi *prae (pre, pri)*

pricep	=	(precipio)
primblu	=	(perambulo)
privighez	=	(pervigilo)
prevĕd	=	(praevideo)

Cu *Pre* devenit formă:

preling	=	(lingo)
prefac	=	(facio)

www.dacoromanica.ro

Cu *re* (latin):

rĕpun	=	(repono)
retrag	=	(retraho)
resun	=	(resono)

Cu *re* devenit formă:

resbat	=	(sbat)
rescoc	=	(scoc)

Din acestea *rĕs:*

rĕstrâng	=	(frango)
rĕsfir	=	(filum)
rĕsbun	=	(bonus)

Cu *sub.* (latin):

suĭŭ	=	(subeo)
supun	=	(pono)

b) Prin derivare

Ex: 1) De la *argintar* s'a făcut *argint***ărie**
„ „ ferar „ „ fer**ărie**

De la ast-fel de cuvinte, terminaţiunea **ărie** a devenit o formă de derivare, sufix.

2) Cu **ărie** s'a format:

din *fum*	—	*fumărie*
„ *lup*	—	lupărie
„ lână	—	*lânărie*

3) Din cuvinte ca *mişelie*, *căcĭulie*, a rezultat sufixul *lie* cu care s'a format:

din *carte*	—	*cărţulie*
„ *măcĭucă*	—	măcĭulie
„ gâză	—	*gâzulie*, (*gujulie*)

www.dacoromanica.ro

4) Din cuvinte ca acestea terminate în *ie* şi din altele ca *albie, arie* s'a luat ca sufix *ie* cu care s'a format:

funie, frânghie, unghie etc.

5) Din cuvinte ca *mic, spic* a resultat sufixul diminutiv *ic* şi *ică:*

bunic, bunică, fetică, păsărică, ulcică, purcică, viţică etc.

6) După cuvinte ca:

lunatic — lunaticus
selbatic — silvaticus

s'a format: ernatic, îndemânatic etc.

7) După cuvinte ca: *blândeaţă—(blanditia)*
moleaţă—mollitia)

s'aŭ format: albéţă, dulcéţă.

8) După: *fecĭor—fetiolus*
picior—*petiolus,*

s'aŭ format *bĕtrâor, frăţior, bĕtrâóră, soţióra, Mărióră* etc.

9) După: *puişor, micuşor, scurtişor, fetişóră, epuşóră* s'aŭ luat ca *sufixe: şor, şóră; işor, işóră; uşor-uşóră:* cu acestea s'aŭ format:

acrişor, aţişóră, borşişor, domnişor, etc.

10) După cuvinte ca:

plutaş din *plutesce*
cosaş „ *cosesce*
desiş „ *îndesesce* etc.

s'aŭ format cu sufixul—*s:*

acoperiş, prundiş, fáţiş, posnaş etc.

www.dacoromanica.ro

11) După: *inel* din *anellus*
căţel „ *catellus*
purcel „ porcellus, etc.
s'aŭ format cu sufixul *el:*

căpĕţel, (capĕt), cercel. (cerc), cortel, (cort), năsturel, şoricel, scăunel, tinerel etc.

12) După cuvinte în *ese* şi *es* s'aŭ format: *datoresc, îndoesc, dogesc* etc. şi *scurtez, sărez, înveninez*, etc.

Exerciţiĭ

1) Se vor căuta cuvinte formate cu sufixele: *el, ea, ică;—că, ue;—ĭor, ĭóră;—aş, uş, uşă; eţ; uţ; iţă; aşcu, ache.*

2) *ărie; ime; iş; et; oiu, an, andru, ar; élă; ură; inţă; étă; óre; ar, ăriţă, ărésă; aş, aşa, ăşiţă; uş; giŭ; én, éncă, énă; escu; uş; ie; ĭune.*

2) *et, éţă, ăt; éte, tate, ime, mînt, ninte, aj, ism, ist; eţ, nic, esc, os, uĭu, iŭ.*

Se vor grupa cuvintele găsite după categorii: *substantive, adiective*, etc. şi după cuprins: *diminutive*, augmentative, etc.

Pentru a se găsi maĭ uşor cuvinte derivate, se vor alege din bucăţile ce se vor citi.

Familiĭ de cuvinte

Cap, căpĕtăiŭ, căpĕstru, căpĕţînă, căpetenie, căprar, căpitan. . . . .

Exerciţiĭ: Se vor forma familiĭ de cuvinte după alegere.

www.dacoromanica.ro

IV.

COMPOSIŢIUNĬ.

CÂTE-VA ÎNVĔŢĂMINTE.

Tótă lumea vorbesce, dar nu toţĭ ómenii sciŭ să vorbéscă lămurit şi înţeles.

Când staĭ de vorbă cu cine-va, care nu vorbesce lămurit atuncĭ îl maĭ întrebĭ odată; dar când îţĭ scrie cine-va o scrisóre, pe care n'o poţĭ înţelege, ce facĭ atuncĭ? Dar el ce face? El 'ţĭ-a cerut ce-va şi tu n'aĭ înţeles; tu nu sciĭ ce să-ĭ daĭ şi el aştéptă. De acea e nevoïe a se studia regulele compositiunei.

Când scriem ceva din minte, cu înţeles şi cu legătură, dicem că compunem; iar cea ce scriem se numesce Compositiune.

Iată câte-va învĕţăminte practice care vor înlesni facerea compositiunilor:

Inainte de a scrie ceva pe hârtie, trebue să ne gândim în deajuns, să studiem subiectul, căcĭ vremea care trece gândind e vreme câştigată, nu perdută.

Să spunem numaĭ cea ce e de folos şi să depărtăm din compositiune tot cea ce e strein, adică tot cea ce n'are aface cu *subiectul* şi care n'ajută nimica la înţelesul fraseĭ. Intr'o compositiune, frasele şi propositiunile trebue să se aşeḑe într'o ordine, într'un şir anumit.

Aşeḑarea fraselor în ordinea care li se cuvine

www.dacoromanica.ro

se numesce *dispositiune*. Pentru a pune ordine în ideĭ trebue facut un mic plan pe hârtie înainte de a scrie. Mijlocul cel maĭ bun de a face un aşa plan este de a gândi: voiŭ spune maĭ întâiŭ cutare şi apoĭ cutare lucru.

O compositţiune care are înţeles deplin şi lămurit şi care la citire mulţămesce auḑul şi mintea se ḑice că e compositţiune bună saŭ o compositţie care are *stil*.

Pentru ca cine-va să scrie într'un stil frumos nu e nevoĭe numaĭ de cât să întrebuinţeze cuvinte pompóse şi rĕsunătóre. Când cine-va scrie într'un stil prea pompos se ḑice că face *emfasă* saŭ pompa (parada) de vorbe şi se potrivesce întocmaĭ cum aĭ vedea pe o femee ce-şĭ duce vacile la păscut că se 'mbracă în haĭne de mătase şi cu broderiĭ.

Trebue dar să scriem simplu, cum vorbim

Cu privire la construcţiunĭ şi întrebuinţărĭ de vorbe trebue ca înainte de a scrie o frasă s'o facem întâiŭ, în minte, întrégă, căcĭ o frasă lungă şi încurcată nu se póte ţine minte. Deci mintea e cel d'întâiŭ şi cel maĭ bun conducĕtor.

Intr'o frasă lungă sîntem nevoiţĭ să întrebuinţăm prea multe conjuncţiunĭ ca: „de şi, când, că, pentru-ca, aşa, în cât; orĭ pronume, ca: el, luĭ, acesta, acela, meŭ, tĕŭ, care, ce, etc. lucru ce sună urît şi strică de multe orĭ înţelesul adevĕrat al fraseĭ. Acelaş efect îl produce şi repetarea prea désă a cuvintelor, precum şi nepotrivirea de atribute şi de complimente. Complimentele, care se rapórtă la acelaş verb trebue să fie de acelaş neam gramatical şi să nu deştepte ideĭ prea îndepărtate. Să înlăturăm de asemenea equivocurile, pleonasmele, provincialismele, barbarismele, neologismele etc.

In resumat: Facem maĭ întâiŭ frasa întrégă în

www.dacoromanica.ro

gând, şi căutăm să nu fie nici prea lungă, nici încurcată; o repetim de mai multe ori tot în gând, căutând a scóte cuvintele de prisos şi a îndrepta la fie-care dată câte ceva. Şi când simţim că frasa e înţelésă şi sună bine şi plăcut, numai atunci o scriem.

* * *

I) *Compoşiţiuni de pe temă şi plan dat de profesor, de pe temă dată cu plan alcătuit de şcolar.*

1) Descripţiuni.

Model de Descriere.

Descrierea fisică a Ardéluluĭ.

I). Pe culmea cea mai 'naltă a munţilor Carpaţi se întinde o ţéră mîndră şi bine-cuvîntată între tóte ţările semănate de Domnul pe pămînt.

II). Ea séménă a fi un măreţ şi întins palat, cap-d'operă de architectură, unde sînt adunate şi aşeḑate cu mândrie tóte frumuseţile naturale, ce împodobesc cele-l'alte ţinuturi ale Europeĭ, pe care ea cu plăcere ni le aduce aminte.

III). *a)* Un brîŭ de munţi ocolesce, precum zidul o cetate, tótă acéstă ţéră şi dintr'însul, icĭ colea, se desfac, întinḑêndu-se până în centrul eĭ ca nisce valuri proptitóre, mai multe şiruri de déluri 'nalte şi frumóse, măreţe piedestaluri înverḑite, care varsă urnele lor de zapadă peste văi şi peste luncĭ. Mai presus de acel brîŭ muntos se 'nalţă douĕ piramide mari de munţi, cu creştetele încununate de o vecĭnică diademă de ninsóre, care ca douĭ uriaşi staŭ la ambele capete ale ţériĭ, catând unul în faţa altuĭa. Păduri stufóse, în care ursul se preumblă în voĭe ca un domn stăpânitor, umbresc

www.dacoromanica.ro

culmea acelor munţi. Şi nu departe de aceste locuri, cari îţi aduc aminte natura ţĕrilor de mĭéḑănópte, daĭ, ca la porţile Romeĭ, peste câmpiĭ arse şi văruite, unde bivolul dormitéză a lene Ast-fel mĭéză-nópte şi mĭéză-ḑi trăĭesc într'acest ţinut alături una de alta şi armonisând împreună. Aci stejariĭ, braḑiĭ şi fagiĭ trufaşi înalţă capul lor sprecer; alături, te afunḑi într'o mare de grâŭ şi porumb, din care nu se maĭ vede calul şi călăreţul. Orĭ în cotro te-ĭ uĭta, veḑi culorĭ felurite ca un întins curcubeŭ şi tabloul cel maĭ încântător farmecă vederea: stâncĭ prăpăstióse, munţi uriaşi, ale căror vîrfurĭ mângâe norii, păḑurĭ întunecóse, lunci înverḑite, liveḑi mirositóre, văĭ rĕcoróse, gârle, a căror limpede apă curge printre câmpiile înflorite, pâraĭe repeḑi, care mugind grósnic seprăvalesc în cataracte printre acele ameninţătóre stâncĭ de pĭétră, ce plac vederiĭ şi o spăĭmântă tot de-odată. Apoĭ în tot locul daĭ de rîurĭ marĭ cu nume armonióse, ale căror unde pórtă aurul. În pântecele acestor munţi zac comorile minerale cele maĭ bogate şi maĭ felurite din Europa: sarea, fierul, argintul, arama, plumbul, mercuriul, zincul, antimoniul, arsenicul, cobaltul, tutéoa, teluriul şi în sfîrşit metalul cel maĭ îmbelşugat de cât tóte, aurul, pe care îl veḑi strălucind până şi prin noroĭul drumurilor.

b) Dar nu numaĭ artistul şi naturalistul, ci încă strategicul, politicul şi archeologul aŭ de multe a se minuna într'acest împodobit ţinut. Cel d'ntâĭ va privi şi va cerceta cu mirare acéstă puternică şi întinsă cetate naturală, scăparea némurilor în epocele grele ale istorieĭ lumeĭ. De orĭ unde veĭ veni, aĭ să urcĭ mult spre a ajunge la dînsa şi nu poţĭ pĕtrunde în ea fără de a fi străbătut cel puţin una din acele şépte porţi întărite de natură,

www.dacoromanica.ro

lesne de apărat, fórte anevoïe de coprins. Politicul va admira felurimea națiilor și a religiilor adunate din tóte colțurile lumeï pe acest pământ, unde Dumnedeŭ însuși pare a le fi chiemat, întinzând dinaintea lor o masă așa de îmbelșugata; cum și minunatele instituții democratice, ce aŭ ocrotit acești munți, pè când despotismul le mătura din tótă Europa. În sfîrșit istoricul-archeolog va cerceta cu interes suvenirile și rĕmășițele Dacilor, ale aceluï vitéz și nenorocit popor, cea din urmă odraslă din acel ném minunat al Pelasgilor, care se arată la légănul civilisației tutulor popórelor și formă vîrsta eroică a omenirii. El va întâlni încă la tot pasul urmele de uriași ale poporuluï roman, domniï lumeï, căcï Ardélul e cea maï frumósă parte a Dacieï fericite (*Dacia felix*), draga țéră a Cesarilor.

Aci eraŭ Apulum, Salinæ, Napoca, Patavium, Prætoria Augusta, Aquæ, Auraria, frumóse și însemnate colonii romane, din care patru cu drept italic, și cea maï vestită de cât tóte, Sarmisegetusa Regia, capitala luï Decebal, numită apoï Ulpia Traiana, de ale căreï ruine plină e și astă-dï valea Hațegului.

Rĕmășițele templelor, basilicelor, apeductelor, băilor daŭ și astă-dï puternica dovadă de cultura cea mare, în care ajunsese Dacia sub Romanï.

IV). Așt-fel este țéra Ardéluluï.

Nicolae Bălcescu.

Analisa modelului.

In acéstă compositiune s'a descris Ardélul. Pentru a face acéstă descriere, scriitorul n'a început așa dintr'o dată să ne arate ce vede în acéstă parte de loc. El a căutat maï întâiŭ să atragă

www.dacoromanica.ro

atenţiunea cititorului asupra lucrului despre care va avea să vorbéscă. Şi face acésta începênd în următorul mod:

I) „Pe culmea cea mai înalta a munţilor Carpaţi etc. etc.“ După ce, prin aceste cuvinte, a introdus pe cititor în materie, începe să prepare înţelegerea lucrului ce vrea să descrie. De acea continuă ḑicênd:

II)... „Ea séměnă a fi un măreţ şi întins palat...“ Şi când acéstă preparare e făcută, îi vine uşor şi la îndemână să încépă descrierea, să arate adică lucrul principal, de care e vorba. Acéstă descriere îl ocupă mai mult timp. El voesce să facă întâiŭ descrierea curat fisică, arětând într'un stil minunat de frumos, tóte minunile naturei pe care ochiul şi mintea le descopere în acéstă nepreţuită ţéră, aşa de bine dotată de natură:

III) *a)*...„Un brîŭ de munţi ocolesce, precum zidul o cetate, tótă acéstă ţéră etc. etc.“

Apoi, pentru ca descrierea să fie completă, scriitorul arată şi alte farmece ce procură acest ţinut, cum el se pretéză aşa de bine şi dă folos ori-căruĭ studiŭ, şi la ori-ce întreprindere:

b)...„Dar nu numai artistul şi naturalistul, ci încă strategicul, politicul şi archeologul aŭ de multe a se minuna într'acest împodobit ţinut.

. . . . . .

In sfîrşit descrierea e completă. Scriitorul o închee cu aceste cuvinte:

IV) Ast-fel este ţéra Ardélului.

Regule.

Descrierea e un fel de copiere după natură.

www.dacoromanica.ro

Descrierea servesce a ne presinta lucrurile din lume ca existând saŭ fiind înşirate în spaţiŭ.

Orĭ-ce descriere coprinde de obiceiŭ patru părţi maĭ mult saŭ maĭ puţin desvoltate, şi anume:

1). Introducerea.
2). Pregătirea.
3). Arĕtarea lucrului principal.
4). Incheĕrea.

1). **Introducerea** este de ordinar scurtă, adeseorĭ numaĭ din câte-va cuvinte care servesc să atragă luarea aminte a cititorului asupra lucruluĭ despre care va fi vorba. Aşa la descrierea uneĭ localităţi se póte ḑice, de pilda: *Ce locurĭ frumóse* saŭ *ce câmpiĭ întinse* orĭ *sciţi cum este...* (cutare localitate)? Cu alte cuvinte, introducerĕa care se face în scris sémĕnă cu introducerea ce facem în vorbire când începem să spunem cuĭ-va cum este un lucru, o fiinţă saŭ o localitate óre-care.

2). **Pregătirea** în descriere este partea aceea în care se daŭ *lămuririle* trebuitóre pentru ca să putem înţelege lucrul ce se va descrie maĭ departe. De pildă, când am voi să descriem un lac, o pădure, un munte, o vale, o biserică, o gârlă, un isvor, etc. etc., va trebui ca lămuriri pregătitóre să spunem: *unde* saŭ în ce parte se află, *când* saŭ pe ce vreme l'am vĕḑut: vara? iarna? ḑiua? nóptea? etc.; *cum* ne simţiam noĭ: bine, sănătoşi? osteniţi saŭ bolnavi? veseli orĭ triştĭ? etc. etc.

3). **Arĕtarea lucrului principal** în descriere, este partea în care se arată chiar lucrul asupra căruia se face compositiunea.

Lucrul principal se póte arĕta saŭ arĕtând maĭ întâiŭ părţile luĭ cele principale, maĭ bătătóre la ochĭ, şi apoĭ cele-l'alte amĕnunte, saŭ se arată de odată cele principale cu tot, cu cele secundare,

www.dacoromanica.ro

pe rînd, începênd dintr'un loc şi urmând tot aşa până la sfîrşit. Orĭ-cum s'ar proceda însă începênd cu părţile maĭ bătătóre la ochĭ şi urmând apoĭ cu amĕnuntele, saŭ începênd şi urmând de odată cu amândouĕ, când avem de aretat vre-un lucru noŭ, pe care l'am vĕḑut numaĭ noĭ, orĭ pe care credem că l'am vĕḑut numaĭ noĭ, atuncĭ pentru ca să facem şi pe cititor să şi-l pótă închipui, ne servim de *comparaţiune*, adică arĕtăm că, lucrul despre care vorbim noĭ, se aséměnă cu un lucru óre-care pe care cititorul îl cunósce. Exemple de comparaţiune se găsesc fórte multe în descrierea de maĭ sus.

4). **Incheerea** la descriere este scurtă ca şi introducerea, şi servesce numaĭ spre a ne readuce la ideea de la care am plecat, adică chiar la introducere. Aşa, de pildă, încheind descrierea uneĭ localităţĭ saŭ unuĭ sat, dacă în introducere am ḑis *ce frumos* saŭ *ce urît* e la ţară, în încheere putem ḑice: *iată cum e, saŭ cum era* la ţară.

Felurile Descripţiuneĭ.

Ca subiecte ale uneĭ descripţiunĭ putem avea:

1). *Lucrurĭ:* masă, casă, biserică, monument, etc.

2). *Localităţĭ:* o vale, un dél, un loc, un sat, oraş, etc.

3). *Animale:* cal, boŭ, leŭ, tigru, cĭmilă, etc.

4). *Omenĭ:* Petru, Ión, soldat, Preot, etc.

Dupa fond, însă, adică dupa materialul saŭ după cunoscinţele cu care împănăm o descripţiune asupra unuia din felurile de subiecte enumĕrate maĭ sus, putem avea descripţiunĭ:

a) Istorice,

b) Sciinţifice,

c) Poetice.

www.dacoromanica.ro

a) In **descripţiunile istorice** adică în descripţiunile care coprind cunoscinţi istorice, intră:

1) *Descripţiunea ordinară* care are ca subiect un lucru anumit, o anumită localitate saŭ un animal anumit.

2) *Portretul* care are ca subiect descrierea unuĭ anumit om orĭ a uneĭ persóne anumite.

b) **Descripţiunile sciinţifice** adică descripţiunile care conţin cunoscinţi sciinţifice, coprind descrierea nu a unuĭ animal anumit, ci a unuĭ *fel de animal*, ex: cum e leul, cum e calul, etc.; nu a uneĭ localităţi anumite, orĭ a unuĭ lucru anumit, saŭ a uneĭ anumite persóne, ci a unuĭ *fel de localităţĭ:* cum e pădurea, cum e délul, cum e muntele etc.; a unuĭ *fel de lucruri:* cum e casa, cum e puşca, cum e securea; a unuĭ *fel de persóne* saŭ a unuĭ fel de ómenĭ: cum e militarul, cum e preotul, cum e ţĕranúl, cum e târgovĕţul, cum e turcul etc.

Descripţiunea sciinţifică se numesce *descripţiune didactică* (de la cuvîntul grecesc διδάσκω, care însemnéză *învĕţ*), pentru că acest fel de descripţiunĭ sînt de acele care se fac maĭ mult în şcólă şi în cărţile de şcólă, anume cu scopul de a învĕţa pe şcolarĭ ca să cunóscă un fel de lucruri.

c) **Descripţiunile poetice** sînt acele care coprind cunoscinţi poetice şi descriŭ lucruri saŭ localităţi saŭ animale orĭ ómenĭ saŭ persóne anumite; orĭ feluri de lucruri, de localităţi, de animale orĭ de ómenĭ, însă *nu aşa cum sînt în realitate* ci aşa *cum i s'aŭ părut într'un moment dat;* cum s'aŭ părut cuĭ-va într'un moment de bucurie orĭ de tristeţe. Când omul e necăjit orĭ trist tóte lucrurile i se par maĭ urîte şi când e vesel orĭ bucaros tóte i se par maĭ frumóse; de aci se înţelege că *des-*

www.dacoromanica.ro

cripţiunea poetică are de scop de a arĕta lucrurile care le descrie maĭ frumóse, maĭ plăcute saŭ maĭ urîte de cât sînt în adevĕr.

Atât *descripţiunea istorică* precum şi cea *sciinţifică* şi cea *poetică* pot să ĭea numele de **descripţiune frumósă** când sînt scrise într'un *stil temperat sau moderat* orĭ în *prosă poetică.*

Tabloŭ saŭ **peisagiŭ** se numesce descrierea frumósă a uneĭ localităţĭ.

Portret se numesce descrierea uneĭ persóne, a unuĭ om.

Caracter se numesce tot descrierea uneĭ persóne, însă, o descriere care privesce interiorul, temperamentul orĭ calităţile sufletescĭ ale uneĭ persóne.

Paralel se numesce *portretul* saŭ *caracterul*, care ne presintă de-odată douĕ persóne, adică ne-o descrie pe una prin deosebirea saŭ asemenarea ce are ea cu alta.

Contemplaţiune se numesce o descriere poetică a uneĭ localităţĭ care, pe lângă cunoscinţele poetice privitóre la localitate, maĭ coprind şi cunoscinţĭ sciinţifice privitóre la începutul şi la sfîrşitul lumeĭ, precum şi la scopul eĭ.

Tóte aceste feluri de descripţiunĭ, şi maĭ ales cele cu fond istoric şi sciinţific, ĭaŭ maĭ tot-d'auna forma *proseĭ;* cele cu fond poetic ĭaŭ însă şi forma *versuluĭ.*

TEME DE IMITAT.

Descripţiunĭ

1) *Descripţiunĭ cu temă şi plan dat.*

Scolariĭ vor face o descriere despre: *Primă-vară*, după planul următor:

www.dacoromanica.ro

I) *Introducerea:* Admiraţie, bucurie, plăcere etc.

II) *Prepararea:* Sfîrşitul erneĭ. Cum se arată primă-vara. Cum e natura.

III) *Arătarea lucruluĭ principal.*
- *a*) Inceputul primă-vereĭ.
- *b*) Durata eĭ.
- *c*) Márirea ḑilelor. Incălḑirea.
- *d*) Inverḑirea câmpuluĭ.
- *e*) Infrunḑirea codruluĭ.
- *f*) Inflorirea florilor.
- *g*) Cântecul pasĕrilor.
- *h*) Plugariĭ.
- *i*) Cum e tótă natura în primă-vară.
- *j*) Comparaţiunĭ.

IV) *Incheerea:* Veselie generală.

2) *Descrierĭ cu temă dată şi plan alcătuit de scolar.*

Exerciţiĭ.

După modelele de maĭ sus, şcolariĭ vor face următórele descrierĭ, alcătuind maĭ întâiŭ planul şi apoĭ desvoltându-l: o furtună, trecerea unuĭ rîŭ, érna, o statuă, o pĭaţă, un drum lung, o cetate, o ruiná, o trupă în marş, Regele Carol, România etc.

2) Naraţiunĭ.

Model de Naraţiune.

Iubirea de ómenĭ.

I) Om are nevoĭe de om în lumea acésta, şi nimenĭ nu e nicĭ atît de bogat şi de puternic, ca să n'aibă trebuinţă de alţiĭ, nicĭ atît de sĕrac şi de slab, ca să nu pótă ajuta pe alţiĭ. Durerĭ şi bucuriĭ trec din om în om.

II) Baciu, om bogat şi harnic, chibzuit la vorbă

www.dacoromanica.ro

şi pricepetor în ale luĭ, era cunoscut în tóte satele de dimprejur. Ar fi putut să trăiască tignit Sciind însă că ochiul stăpânuluĭ îngraşe vita, el nu se bizuia în slugile luĭ, să le ţie în bună rânduélă. De şi era dar om bun de inimă şi gata de a le sări altora într'ajutor, grijile cele multe îl făcéŭ adesĕ-orĭ supĕrăcios şi pripit, şi nu odată îl fericea pe vecinul sĕŭ Andreiŭ, care, fiind sĕrac, avea maĭ puţine grijĭ şi, ast-fel şi maĭ puţine supĕrărĭ.

Nu o dată, întorcêndu-se de la lucru, Baciu l'a veḑut pe Andreiŭ şeḑênd liniscit pe prispa caseĭ luĭ. Era par'că tóte bogăţiile lumiĭ ar fi ale luĭ. El era cu tóte acestea serac şi maĭ avea şi opt copiĭ, dintre carĭ singur Gheorghe era maĭ mare; acesta însă era dus de maĭ mulţĭ anĭ, nimenĭ nu scia pe unde, şi părinţii luĭ nu maĭ avéŭ nicĭ un ajutor de la dînsul.

III) *a)*. Sosise iérna, o iérnă gerósă şi grea.

Flórea, nevasta luĭ Andreiŭ, rupea gardul, ca să încălḑéscă casa, şi plângea mereŭ, fiind-că n'avea ce să le pună copiilor pe masă. Ar fi muncit, sĕrmana, cât a ţinut vara, ca să maĭ aducă şi ea câte ceva la casă. dar n'o lăsaŭ mititeiĭ, carĭ nu puteŭ să remâe singurĭ a casă. Iar Andreiŭ trăia de aḑĭ pe mâne şi nu se maĭ gândia la nimic: îşĭ perduse voia de tóte şi nu maĭ căuta de lucru.

Acum, în stîrşit, vĕḑênd-o cum plânge aḑĭ, şi plânge mâine, şi plânge mereŭ, el îşĭ luă inima'n dinţĭ şi plecă la Baciu, ca să se împrumute de la dînsul, până la primă-vară, cu un sac de porumb. Il scia om bun, şi nicĭ că putea să-ĭ trécă prin minte gândul, că-l va lăsa să iasă nemângâiat din casa luĭ.

N'a nimerit însă în cés bun.

b) Era mare gălăgie la casa luĭ Baciu,

www.dacoromanica.ro

Ilie, unul dintre argaţi, om voinic şi harnic, dar pătimaş fără sémen, scosese un car de gunoiŭ la câmp. Cum, cum nu, unul dintre boi, juncan pus de curând la jug, a luat câmpii, şi Ilie l'a bătut cu furca de l'a spetit. Intors apoi acum acasă, el se mai şi obrăznicise, când stăpânu-sĕŭ i-a tras o gură. Ast-fel Baciu şi-a perdut răbdarea şi l'a pălmuit. Lovit, Ilie s'a repeḑit asupra stăpânuluĭ şi numaĭ Dumneḑeŭ scie ce s'ar maĭ fi întâmplat, dacă n'ar fi intrat tocmaĭ atunci Andreiŭ în curte şi n'ar fi sărit şi cela-l'alt argat, ca să-ĭ desparţă.

Andreiŭ l'a luat pe Baciu cu binele şi l'a dus în casă, pentru ca să-l domoléscă.

„Lasă-l foculuĭ de boŭ! —ḑise el.— Atâta să-ţĭ fie paguba! —Om ca tine să nu-şi facă venin pentru atâta trébă! Necazul să-l aibă cel ce perde unul din doĭ, iar nu ţu, care ḑicĭ: mult a fost; mult a rĕmas! Şi pentru om ca Ilie! —Dacă ar fi ceva de capul luĭ, n'ar fi, om de patru-ḑecĭ de anĭ, slugă la alţiĭ.—Ce dulcéţă-ţĭ maĭ are bogăţia, dacă în tot césul îţĭ amărăsc viéţa cu ea!"

—„Ba face-voĭ ca tine! —îĭ rĕspunse Baciu.—De voĭ, care n'aveţĭ, nicĭ nu sciţĭ cum s'adună averea şi cu cât amar se păstréză. —Tot e maĭ bine sa mĕ necăjesc de cât ca să ajung a-mĭ trimite nevasta să rupă gardurile, ca să facă foc în casă".

Andreiu, om slăbit şi galben la faţă, simţi că sîngele îĭ năvălesce în obrajĭ.

—„Vecine,—ḑise el tare mâhnit,— e gardul meŭ; eŭ l'am făcut şi tot eŭ am să-l şi fac, dacă vrea Dumneḑeŭ, iar la loc.

—„Nu ḑic nu! —întâmpină Baciu,— dar prietenesce mi-aĭ vorbit, prietenesce-ţĭ vorbesc şi eŭ: Aĭ grea, şi toţ maĭ bine aĭ face să şeḑĭ maĭ puţin casă pe prispă şi să-ţĭ facĭ maĭ mult necaz".

Andreiŭ se ridică de pe scaunul, pe care se a-

www.dacoromanica.ro

şedase, şi-ĭ era par'că-ĭ vine un fel de ameţélă.

Da, da! ḑise el.—Aşa e! Aşa ḑic şi eŭ! Dar, veḑĭ, aşa numaĭ din senin nu-ĭ vine omuluĭ lenea. N'am fost şi eŭ tot aşa. Sînt bolnav, vecine, de o bólă ascunsă, care mĕ sécă pe picióre.

—„Bóla leniĭ, precum se vede,—grăi Baciu cam în glumă. Dar să nu fie ḑis în cés rĕŭ: o fi vre-o făcĕtură. A bine nu e, ḑic şi eu adesea orĭ“.

Iĭ părea rĕŭ de vorba, pe care o scăpase, şi ar fi voit s'o drégă cum-va.

—„Vĕd, urmă el, şi eŭ, că nu póte să fie alt-fel. E grea iérna: mi-ar părea bine, dacă aşĭ putea să te ajut cu ceva!“

—„Iţĭ mulţumesc, ĭĭ rĕspunse Andreiŭ, dar acum nu. Am auḑit vorbe maĭ aspre în curte şi am venit să vĕd ce e“.

Grăind aceste vorbe, el se întórse iar la casa luĭ cea gólă şi plină de copiĭ.

c) Grea de tot a fost iérna pentru Andreiŭ. Trăia şi nu trăia: se legăna pe picióre. Ḑiua stetea moleşit, în spre séră-l apuca un fel de călduri, nóptea nu dormia, dar trăia şi nu-l durea nimic. A vîndut ce-ĭ maĭ rĕmăsese pe la casă, s'a împrumutat de pe la ómenĭ de séma luĭ, dar la Baciu nu s'a maĭ dus, nicĭ gardul n'a lăsat'o pe nevastă-sa să-l maĭ rupă, şi tot a eşit cu chiŭ cu vaĭ din iérnă.

Şi ḑi de ḑi Andreiŭ eşia în drumul cel mare şi-ĭ oprea pe drumeţĭ, ca să le ḑică: Spune, te rog, dacă-ĭ întâlni cum-va pe unde-va pe Gheorghe al luĭ Andreiŭ din Bârsescĭ, să vie acasă la fraţiĭ luĭ şi la muma luĭ, că mult îl doresce tatăl-sĕŭ, care a ajuns om slab şi neajutorat.

IV. In sĕptămâna patimilor ómeniĭ ţĭn postul, se spovedesc şi se cumínecă. Maĭ înainte de a lua sfînta cumínecătură, eĭ se duc şi-şi cer uniĭ altora

www.dacoromanica.ro

iertare, dac'aŭ avut cum-va vre-o supĕrare între dînşii.

Andreiu nu s'a dus la Baciu, fiind-că n'avea nicĭ o supĕrare în inima luĭ, iar Baciu a voit, ce e drept, să mérgă la Andreiŭ, dar apoĭ tot nu s'a dus.

Mergênd la biserică, s'aŭ întâlnit şi au urmat drumul împreună, vorbind despre multe tóte, numaĭ nu despre vre-o supĕrare.

d) Nóptea, spre a doua-ḑi de Pascĭ, Andreiŭ, care nu dormia, se ridică de-odată, încet şi cam alene, din culcuş. Era par'că o lumină în podul caseĭ luĭ Baciu şi ese fum prin acoperiş.

El desceptă pe Flórea şi-ĭ spuse că arde, pe semne, casa vecinuluĭ.

Trezită din somn, Flórea sări cuprinsă de spaimă în pĭcióre.

„Nu te speria, îĭ ḑise el liniscit, că vîntul nu bate spre noĭ. Iar Baciu n'o sa prea simţă paguba. E veche casa: o să-şĭ tacă alta maĭ frumósă. Vorba e să scape dînşii. Scólă băiétul şi-l trimite să-ĭ descepte din somn".

Flórea însă, femee ca tóte femeile, şi-a eşit din fire, când a vĕḑut flacările marĭ, şi a început să ţipe şi să strige cât o ţinea gura.

Aŭ auḑit'o dar sătenĭĭ, carĭ eraŭ încă descepţĭ orĭ dormiaŭ maĭ uşor, dar în casa luĭ Baciu lumea s'a trezit abia după ce vecinĭĭ aŭ început să spargă pórta, ca să intre la foc.

Şi e grozav lucru să te pomenescĭ din somn cu casa aprinsă în capul tĕŭ.

Baciu, omul cel chibzuit, nu maĭ scia ce să facă, unde să alerge şi ce să scape maĭ înainte: se învîrtia de icĭ până colo, se văeta şi afurisia. Şi fiind-că el îşĭ perduse capul, nu maĭ era cine să ţie buna rânduélă şi alergaŭ toţĭ de-a valma, îm-

www.dacoromanica.ro

pedicându-se unii de alţii şi scoţênd lucruri de nimic în curte, în vreme-ce alte lucruri mai scumpe stetéu uitate prin odăile, în care pătrunsese focul.

Un singur om era liniscit: Andreiu, care, intrat în curtea lui Baciu, pusese câţi-va ómeni să scóţă caii şi vitele din grajd şi numĕra acum pe casnicii lui Baciu, ca să vaḑă, dacă au scăpat ori nu cu toţii.

Lipsia par'că unul. Niţă, băiétul lui Baciu, un copil de vre-o cinci ani, nu era nicăeri.

„Unde e Niţă!? strigă el tare şi respicat. A scăpat cine-va pe Niţă?

Nimeni, din mijlocul învălmăşelii, nu băgă în sémă.

El alergă la Ana, nevasta lui Baciu.

„Băiétul, Niţă, unde e?!

Ea se cutremură în tot trupul şi îşi puse mânile în cap.

„Vai de mine! A rĕmas dormind în casă.

Iar văpaia ieşia pe ferestre.

Andreiu cel plăpând şi moleşit se cutremură şi el şi simţi, că sângele i-se încălḑesce şi vinele i-se încordéză, că inima îi cresce şi fruntea i-se umple de sudori: auḑind vaetele copiluluĭ, el se avântă spre casă şi se arunca în foc.

Scia ce face şi simţia, că are să trécă prin foc; dar simţia în el atâta viéţă, în cât nu se mai temea de nimic şi unul singur era gândul lor: să nu întârḑie, să-l gáséscă viu încă pe copil.

L'a găsit în pragul uşii, întins la pământ, plin de arsuri şi fără de simţiri, dar întreg l'a scos din flacări şi a început să-l pórte prin curte, legănându-l mereu pe braţe şi afurisind bogăţiile lui Baciu, ca praf şi cenuşe să se alégă de tóte.

Puţin îi pasă, că arde cămaşa în spinarea lui: aici voia să-i dea copiluluĭ şi rĕcorélă, ca să-i vie viéţă.

www.dacoromanica.ro

Viéţa însă nu se mai ivea. El a început deci să se blesteme pe sine, fiind-că n'a alergat fără de întârdiere atunci, când a vědut focul.

„Eŭ! îşi dicea, singur, eŭ îi port păcatul; eŭ sînt de vină; pe mine are să mě pedepséscă şi Dumneděŭ şi legea omenéscă!".

e) Era mare, în adevěr, păcatul luĭ Andreiŭ: n'a alergat fără de întârdiere, ca să-ĭ vie vecinuluĭ sěŭ într'ajutor. El însă îşĭ mărturisia păcatul, se căia, şi Dumneděŭ n'a voit să-l certe cu prea multă asprime.

Baciu era desnădăjduit. Gândul că-şĭ va perde şi copilul, l'a făcut să-şĭ piardă rostul: el a început să strige în gura mare că vecinul sěŭ Andreiŭ 'ĭ-a pus focul şi că numaĭ mustrarea cugetuluĭ l'a făcut să se arunce în foc, ca să scape copilul.

Şi mulţĭ dintre ceĭ ce auděiseră vorbele luĭ Andreiŭ eraŭ şi eĭ de un gând cu Baciu. Intre aceştia era şi judecătorul din partea loculuĭ, care a şi dat poruncă să-l lege pe Andreiŭ cot la cot.

Zadarnice aŭ rěmas bocetele Flóreĭ şi plânsetele copiilor, căci judecătorul trebuia să-şi facă datoria şi încă nóptea aceea Andreiŭ a fost pus la închisóre.

Mergênd la închisóre, el nu era câtu-şĭ de puţin turburat. Durerea luĭ cea mare era numaĭ, că Niţă n'o să-şĭ maĭ vie, póte, în fire. Cât pentru celel'alte el nu se temea de nimic, fiind-că nu se simţia vinovat.

Mare era dar uşurarea, pe care o simţia diua următóre, când Flórea a venit să-ĭ spună, că Niţă s'a înfiripat şi că doctorul, pe care Baciu îl chemase, are nădejde să-l pună iar în picióre.

Işĭ făcea acum gândul, că Baciu el însuşĭ va veni la judecător şi va cere să-ĭ dea drumul. In

www.dacoromanica.ro

loc de acésta însă Baciu a făcut o cerere, în care arăta supărările, pe carĭ le avuse cu dînsul şi temeiurile, pe care-l bănuia, de a fi pus focul.

In mintea luĭ Andreiŭ nu intra, cu tóte acestea, gândul, că póte să fie osândit şi fără ca să i se fi putut dovedi vina, numaĭ pentru că era bănuit cu óre-care temeiŭ şi nu se putea desvinovăţi.

Dus în faţa judecătoruluĭ, el dede cu socotélă, că un singur om a putut să pună focul, Ilie, pe care Baciu îl alungase cu ruşine de la casa luĭ. I se spuse însă, că Ilie a plecat de mult din sat şi a dovedit cu marturĭ, că în nóptea despre a doua ḑi de Pascĭ se afla la Valea Rea, cale de treĭ césurĭ de la Bârsescĭ. Iar Andreiŭ nu putea să iea de mărturie de cât pe nevastă-sa şi pe copiiĭ sĕĭ, carĭ nu putéŭ să stea mărturie pentru dînsul, şi nu putea să arate, de ce n'a alergat îndată ce-a vĕḑut focul.

Ţiind dar sémă de tóte împrejurările, judecătorul l'a socotit vinovat şi l'a osândit.

f) In marea luĭ întristare avea Andreiŭ şi douĕ marĭ mângâerĭ.

Din clipa, în care se avêntase, spre casa aprinsă, ca să scape pe Niţă, el era alt om. Nu se maĭ simţia slab şi moleşit. I se desmorţise óre-cum sîngele: avea poftă de mâncare, dormia bine şi era voios, cu tótă năpastea ce căḑuse pe capul luĭ. Şi, stând aşa singur, nu o dată şi-a făcut gândul, că Dumneḑeŭ a rânduit să stea la închisóre, pentru ca nu cùm-va, umblând pe afară, să-l întórcă bóla.

In acelaş timp Gheorghe, feciorul luĭ, se întorsese acasă cu bănişorĭ frumoşĭ, adunaţĭ para cu para în timp de patru anĭ, cât a lipsit de acasă.

N'a întâlnit, ce e drept, pe niciĭ unul dintre drumeţiĭ pe care-ĭ rugase Andreiŭ să-l caute. Aflase însă, că prin gazete se scrie despre un óre-care

www.dacoromanica.ro

Andreiu din satul Bârseşcĭ, care i-a pus foc vecinuluĭ sĕŭ Baciu. Sciind apoĭ, că acest Andreiu nu póte să fie de cât tatăl-sĕŭ, a grăbit cu inima încleştată la fraţiĭ sĕĭ şi la muma luĭ.

Aflând, cum şi în ce fel s'aŭ petrecut lucrurile, Gheorghe era nemângâiat şi tare pornit asupra luĭ Baciu. Dacă nu i-ar fi fost de frăţiorii sĕĭ şi de suriórele sale, ar fi fost în stare să ridice parul acupra luĭ.

„Lasă-l, fĕtul meŭ, îĭ ḑise Andreiŭ, că destulă rĕsplată îi este păcatul luĭ. Se vede, că Dumneḑeŭ le-a rânduit tóte aşa, ca să te întorcĭ şi tu acasă.

Noĭ să rĕmânem, tot cum am fost, ómenĭ cum se cade şi să trecem prin faţa caseĭ luĭ ca şi când nimic n'ar fi acolo, unde o vedem. Dumneḑeŭ să-ĭ fie de bună paḑă, ca nicĭ odată să nu maĭ avem nevoie de a-ĭ sări într'ajutor".

Şi în cés bun a grăiţ Andreiu.

Peste vre-o douĕ sĕptĕmânĭ el scăpă din temniţă ca om cinstit şi năpăstuit.

Ilie, pătimaşul, omorîse, într'o încăerare, pe un sătén, fusese prins şi, luat de scurt, făcuse şi mărturisirea, că tot el a pus şi focul în nisce călţi din podul caseĭ luĭ Baciu.

Baciu de aicĭ înainte nu maĭ avea odihnă, nicĭ ḑi tignită, nicĭ somn cu dulcéţă. Umbla cu ochiĭ în pământ şi nu maĭ cuteza să privéscă în faţa altora. Jumĕtate din averea luĭ ar fi dat, ca să-l împace pe Andreiŭ, şi umbla mereŭ cu gândul, ca să-şi vîndă casa şi moşia şi să plece din sat. E grozav gândul, c'aĭ năpăstuit pe omul, care ţi-a făcut un mare bine, a sărit chiar în foc pentru tine, şi de câte orĭ vedea plăgile de arsurĭ pe faţa luĭ Niţă, Baciu se făcea galben ca céra şi gemea ca omul greŭ chinuit.

Iar Andreiŭ era voios şi harnic, îşĭ făcuse gar-

www.dacoromanica.ro

dul la loc şi lucra tótă vara în rînd cu zidariĭ şi cu dulgheriĭ, ca să ridice casă pentru feciorul seŭ, care era logodit cu una din cele maĭ bune fete din sat şi n'aştepta de cât ca să fie gata casa, pentru ca să facă şi nunta.

g) Era mare bucurie la casa luĭ Andreiu.

Mare e bucuría să aĭ un fecior voinic, cu minte şi harnic, cel d'întâiu şi maĭ mare dintre feciorii tĕĭ, sprijinul téŭ la betrâneţe, şi să-l veḑĭ aducêndu-şĭ nevastă bună la casa ridicată din hărnicia luĭ.

Era de odată şi nuntă şi sfinţirea caseĭ. Ḑiua senină şi frumósă. Flóre rumenă şi sprintenă. Băeţiĭ şi fetele cu sufletul plin de neastâmpĕr. Andreiŭ el însuşi tot slab şi supt la faţă, dar cu sângele cald şi cu ochiul vioiŭ. Lume multă, mâncărĭ şi bĕuturĭ cu belşug, lăutarĭ, chiote, nuntă mare şi veselă era în cele douĕ case, la bĕtrânĭ şi la tineriĭ.

Andreiŭ, cu tóte acestea, era, ca tot-d'a-una, voios dar nu vesel, ci liniscit şi chibzuit.

Prea multe eraŭ necazurile, prin carĭ trecuse, prea mult se deprinsese cu gândul, că viéţa e numaĭ amar şi necaz, durerĭ şi greutate, şi acum, când bunătăţile-l năpădiseră, se temea ca nu cumva amăgirĭ să fie tóte. Scia, cum tóte se pot perde de aḑĭ pe mâne, şi nu îndrăsnia să se bucure din tótă inima, pentru ca nu cum-va, perḑênd mâne fericirea, să se simţă prea greŭ lovit. Era ca seracul, care, găsind o comóră nu îndrăsnesce să se atingă, nicĭ să se bucure de ea, nu să ḑică: A mea este!

Stetea deci liniscit în mijlocul celor-l'alţĭ şi se bucura de bucuria lor, nu o dată i-se ivia în minte gândul: Ferice de voĭ, care credeţĭ, că tóte sînt adevĕrate şi dăinuitóre!

www.dacoromanica.ro

h) Iar Baciu, bogatul, auḑia chiotele şi cântecele şi lăutariĭ din curtea vecină şi şedea ascuns în casa luĭ cea nouă şi nu voia nicĭ să mănânce, nicĭ să bea, nicĭ să vadă pe nimenĭ, nicĭ să scie de nimic.

In altă parte a caseĭ şedea Ana cu băiétul cel cu faţa plină de plăgĭ şi plângea şi nu maĭ scia ce să facă.

Intr'un târḑiŭ ea se ridică ţiindu-şĭ capul sus, îşĭ şterse lăcrimile şi ieşi afară, ca să împarţă porunci.

In spre amurgul seriĭ intră apoĭ la Baciu, gătită de sĕrbătóre şi cu o tavă în mânĭ.

Pe tavă era un cocoş fript, cel maĭ frumos dintre cocoşiĭ eĭ, o plăcintă, o carafă de vin, şi, împăturate frumos, altiţele eĭ de borangic céle cusute în fir şi mătase.

Niţă, băiétul, stetea şi el în prag, cu o créngă de rosmarin în mână.

„Să mergem, —ḑise ea,— să-ĭ ducem cinste, că e timpul să se împarţă cinstele".

Baciu se ridică în picióre ca desceptat din somn, şi faţa i se lumină.

„Da!—grăi el uşurat, —să mergem: în cés bun să-ţĭ fie venit gândul?"

Mulţimea adunată în curtea luĭ Andreiŭ rĕmase încremenită, când Baciu intră pe pórta deschisă cu nevasta-sa şi cu băiétul. Era par'că morţiĭ ar fi ieşit din mormintele lor, ca să iea şi dînşiĭ parte la bucuria obştéscă,—şi hora se opri în loc, lăutariĭ tăcură, chiotele şi vorbele vesele amuţiră.

Andreiŭ, care le vedea şi le auḑia tóte, se sculă din capul meseĭ, unde se afla, ca să vaḑă ce s'a întâmplat afară de s'a făcut linisce—aşa de odată. El însă n'apucă să-şĭ părăséscă locul, când Baciu şi Ana se iviră cu copilul lor în pragul caseĭ.

www.dacoromanica.ro

Ómenii caseĭ, nuntaşii şi ceĭ în bun cés sositĭ, rĕmaseră cât-va timp muţi şi nemişcaţi ca stâncile de sub cóste.

Era pe'ntunecate.

„Aprindeţĭ lumînările, — grăi Andreiu în cele din urmă; — aduceţi tóte lumînările şi le aprindeţi, că e bună şi mare ḑiua, la care am ajuns.

Ochiĭ luĭ se umplură de lacrămĭ, în vreme ce Baciu şi Ana stetéŭ cu ochiĭ în pămînt, iar băiatul privia voios şi cu inima deschisă la meseni.

„Aicĭ! — urmă Andreiŭ, — aicĭ, vecine, aicĭ, vecină! Faceţĭ loc! — Aicĭ în capul meseĭ! — Voĭ să fiţĭ nunii celeĭ maĭ frumóse nunte! — Vino, băiete şi învaţă, cum om cu om se bucură!“

Baciu şi Ana s'aŭ aşeḑat în fruntea meseĭ, dar nimic n'au ḑis: fapta lor spunea prin ea însă-şĭ cĕea-ce în graiul omenesc nu se póte spune.

IV) Abia târḑiŭ, în toiul nunţiĭ s'aŭ deschis inimile la căldura bucurieĭ obştescĭ.

I. Slavici.

Analisa modelului.

Compositiunea de maĭ sus este o *naraţiune.*

Scopul scriitorului a fost ca prin acéstă istorisire să desvolte sentimentele de ĭubire şi de milă între ómenĭ. Pentru acest sfîrşit el îşĭ alege douĕ personage: unul bogat, Baciu, şi altul sărac, Andreiŭ, care cere ajutor de la Baciu, dar i se refusă. In urma acestuĭ refus, Baciu n'o duce bine: casa luĭ ĭa foc, şi tocmaĭ Andreiŭ e acela care-ĭ dă primul ajutor, scoţêndu-ĭ un copil din flacărĭ. Bogatul acusă pe Andreiŭ că el e autorul foculuĭ. Acesta tace. Imprejurările fac ca tot Baciu, la urma urmelor vine în casa luĭ Andreiŭ, la ḑi de sĕrbătóre, ca să se împace, sá-l facă să uĭte cele întâmplate şi să petrécă ca prietenĭ bunĭ.

www.dacoromanica.ro

I) Pentru a ne istorisi acest lucru, scriitorul procede cu multă pricepere. Inainte de a începe narațiunea, el *ne introduce* în subiect, făcênd óre-care reflecțiuni morale, de chipul cum ómenii trebue să trăiască împreună:

„*Om are nevoie de om în lumea acésta, și nimeni nu e atît de bogat și de puternic, ca să n'aibă trebuință de alții, nici atît de sărac și de slab, ca să nu pótă ajuta pe alții. Dureri și bucurii trec din om în om*".

II) După acésta, scriitorul ne dă óre-care îndrumări ce le crede necesare, *ne pregătesce* óre-cum ca să pricepem și să urmărim mai bine, cu mai multă atențiune, șirul faptelor ce va nara; acésta este a doua parte a narațiunei:

„*Baciu, om bogat și harnic, chibzuit la vorbă și pricepetor în ale lui, era cunoscut în tóte satele de prin prejur etc. etc.* . . . . . .

. . . . . .

III) Urméză acuma partea cea mai principală a narațiunei, în care scriitorul povestesce faptele așa cum s'aŭ petrecut, saŭ cum își închipue el că se petrec.

a) Incepe întâiŭ să ne arate *starea de sărăcie a lui Andreiu*, cum acesta vĕdênd și nevasta și copilașii plângênd de fóme, își calcă pe inimă și plécă la Baciu să se împrumute cu un sac de porumb.

b) Aci găsesce pe *Baciu în cértă grozavă cu argații*. El îi despărte, îl ĭea în casă și-i spune să mai lase supĕrările la o parte, că e destul de bogat și nu e bine să se pună pentru fite-ce lucru. Baciu îi rĕspunde rĕstit și țîfnos, că ómenii săraci nu sciŭ cum se face averea, că ei sînt învĕțați să tot șadă mereŭ, să dórmă și să se dea leneĭ, în loc să muncéscă să strângă avere.

Andreiu, vĕdêndu-se atins, plécă fără să-i mai céră ajutor.

www.dacoromanica.ro

c) Érna a fost grea pentru Andreiu. El îşĭ ascepta pe fiu-sĕŭ să vină din lume, să-l maĭ ajute.

d) In nóptea Paştelor *casa luĭ Baciu ĭea foc.* Andreiŭ îĭ scapă un copil din flacărĭ.

e) Baciu însă îl bănuesce că el e autorul foculuĭ şi-l dă în judecată. *Andreiŭ e pus la închisóre.*

f). Feciorul sĕŭ Gheorghe se întórce cu banĭ, acasă. *Andreiŭ e pus în libertate ca nevinovat.* Baciu se tânguesce amar de cea ce făcuse.

g) Andreiŭ îşĭ însóră feciorul cu cea maĭ bogată fată din sat. *E bucurie mare la casa luĭ.* Numaĭ Baciu nu scie ce să maĭ facă de durere. Il mustra cugetul.

h) In cele din urmă el nu maĭ póte răbda. Işĭ ĭea nevasta, copilul şi meĭ face şi un plocon şi *merge la nuntă.* Andreiŭ plânge de bucurie. Baciu şi nevastă-sa staŭ încremeniţĭ şi nu ḑic nimic. Toţĭ se 'nveselesc.

IV) Scriitorul şĭ-a ajuns scopul. A spus tot ce a voit să spună. Nu-ĭ rĕmâne de cât *să închee* naraţiunea prin câte-va vorbe:

„Abia târḑiŭ, în toĭul nunţiĭ, s'aŭ deschis inimile la căldura bucurieĭ obstescĭ".

Regule.

Naraţiunea este tot un fel de descripţiune care, însă, descrie nu fiinţĭ sau lucrurĭ aşa cu se presintă în spaţiŭ, ci descrie fapte care s'aŭ petrecut orĭ se petrec în timp.

Părţile naraţiuneĭ ca şi ale descripţiuneĭ sînt tot în numĕr de patru:

1) Introducerea
2) Pregătirea
3) Arătarea faptuluĭ principal
4) Incheerea.

www.dacoromanica.ro

Tóte aceste părţi corespund pe deplin celor patru părţi ale descripţiunei, cu deosebire numai că în loc de a avea în vedere să ne descrie un lucru, o localitate saŭ o fiinţă, tóte aŭ de scop arătarea unuĭ fapt petrecut în timp.

Este de observat însă că la naraţiune ordinea acestor părţi nu se păzesce aşa de exact ca la descripţiune. La naraţiune câte odată este nevoe să punem pregătirea óre cum înăuntru arătăreĭ faptuluĭ principal. Când, de pildă, voim să descriem lupta dintre doĭ indivizi A şi B,—un Fĕt-frumos din basme şi un Smeŭ, şi când voim să arătăm că acéstă luptă a fost crâncenă şi maĭ cu samă lungă, atunci în loc de a pune maĭ întâiŭ pregătirea în care să arate cine este A, cine este B, şi causa pentru care se lupta, începem maĭ întâiŭ cu faptul principal.

Faptul principal însă, în acest cas se póte împărţi în douĕ:

1) Incăerarea la luptă şi 2) lupta.

Vom începe maĭ întâiŭ cu partea I, adică cu încăerarea la luptă, apoĭ, lăsându-ĭ óre-cum încăeraţi, vom trece la pregătire, vom arăta cine sînt eĭ, cum s'aŭ întâlnit, şi care a fost causa lupteĭ, şi numaĭ după tóte acestea vom trece la partea II-a din faptul principal, adică la descrierea lupteĭ.

Prin introducerea pregătireĭ în faptul principal vom prelungi descrierea lupteĭ şi vom face pe cititor să i-se pară maĭ lungă, pentru că în tot timpul cât s'a făcut pregătirea el şi-a închipuit pe A şi pe B luptându-se.

In naraţiune şi maĭ cu sémă în partea numită pregătire intră maĭ în tot-d'auna o parte însemnată de descripţiune, pentru că de şi naraţiunea descrie numaĭ *fapte*, totu-şi, de óre-ce faptele sînt

www.dacoromanica.ro

în legătură cu lucrurile şi cu fiinţele din spaţiŭ, de aceea, pentru ca să înţelegem faptele, trebue să cunóscem lucrurile şi fiinţele care aŭ luat parte la acele fapte precum şi locurile unde s'aŭ întâmplat faptele; şi pentru ca să cunóscem lucrurile şi locurile şi fiinţele, trebue să facem descripţiunea lor, şi acéstă descripţiune să face de obiceiŭ tocmaĭ în pregătire. Dacă ar fi, de pildă, să facem o naraţiune despre un incendiŭ, va trebui ca în pregătire să spunem locul unde eram noĭ, cu cine maĭ eram, cam la ce ne gândiam, cam pe unde era casa unde s'a întâmplat incendiul, a cuĭ era casa, cine şedea în ea, ce fel era construită casa, etc. etc.

Pregătirea la naraţiune e partea cea maĭ importantă. In pregătire trebue să spunem tot ce trebuesce pentru înţelegerea faptuluĭ principal, însă trebuesce spus în aşa mod ca cititorul să nu bage de sémă pentru ce-ĭ spunem nicĭ să nu-ĭ fie urît a citi. Pregătirea e decĭ şi partea cea maĭ grea din naraţiune, şi cu tóte acestea cea maĭ nebăgată în sémă de cititor, pentru că cititorul caută numaĭ la urmă, la sfârşit. Scriitorul însă trebue să caute tocmaĭ la început, căcĭ începutul prepară sfîrşitul.

FELURILE NARAŢIUNEI.

Ca subiecte ale naraţiuneĭ sînt feluritele *fapte* saŭ *fenomene* care se întâmplă în lume.

După fond naraţiunile pot fi:

a) Istorice,
b) Sciinţifice,
c) Poetice,

şi anume:

www.dacoromanica.ro

Naraţiunea istorică ne arată faptul cutare aşa cum s'a întâmplat;

Naraţiunea sciinţifică ne descrie nu un fapt cutare, ci *un fel* saŭ un *tip* de fapte; de pildă cum se ridică balonul, cum se prepară oxigenul, cum se face o vînătóre etc.

Naraţiunea poetică ne descrie un fapt anumit saŭ un fel de fapte nu aşa cum s'aŭ întâmplat, ci aşa cum s'a părut uneĭ persóne care era stăpânită de un sentiment de bucurie, de durere, etc.

In naraţiunea istorică intră: *Istoria* şi *Istorióra*.

Istoria numim o adunătură de fapte întâmplate în tótă viéţa unuĭ popor saŭ a unuĭ individ, de pildă: *Istoria Românilor*, **Istoria luĭ Mihaiŭ Vitézul.**

Istorióra este naraţiunea uneĭ întâmplărĭ dintr'un moment al vieţeĭ unuĭ individ, de pildă: *Turcul şi Ursul*, adică ce i s'a întâmplat Turculuĭ când s'a întâlnit cu un urs.

Istoria şi *Istorióra* pot să fie nu numaĭ naraţiunĭ istorice, dar pot fi şi naraţiunĭ sciinţifice saŭ poetice, când faptele care le descriŭ nu sînt fapte reale ci nisce feluri saŭ tipurĭ de fapte, orĭ nisce fapte nu aşa cum s'aŭ întâmplat, ci cum i s'a părut cuĭ-va că s'aŭ întâmplat.

Naraţiunea poetică ĭea numirea de:

1) **Basmu** saŭ **mit** când faptele care se narézăă nu s'aŭ întâmplat şi nicĭ nu se crede saŭ de-abĭa se crede că s'aŭ întêmplat, saŭ e chiar peste putinţă să se fi întêmplat;

2) **Roman,** când faptele care se narézăă nu s'aŭ întêmplat, dar sémănă să se fi întêmplat;

3) **Nuvelă** este faţă cu Romanul ceea ce Isto-

www.dacoromanica.ro

rióra este către istorie, adică descrierea poetică a *unei* întêmplări din viaţa unui individ saŭ a unor individe.

Pe lângă aceste feluri de naraţiuni mai sunt şi naraţiunile mixte, adică acele care sunt în acelaşi timp sciinţifice şi poetice. In rêndul acestora intră: *Parabola* şi *Fabula* care amêndouĕ se mai numesc şi naraţiuni *didactice*, pentru că în ele predomină cunoscinţele sciinţifice, şi anume agenţii ale căror fapte se descriŭ în ele nu sunt nişte persóne saŭ nişte fiinţi anumite, ci nişte *tipuri* care represintă câte un *fel* de persóne saŭ fiinţe.

Parabola ne descrie *fapte omenesci* ca făcute de *ómeni*.

Fabula ne descrie *fapte omenesci* făcute de *animale*;

Tóte felurile de naraţiune, mai ales cele cu fond istoric şi sciinţific iaŭ, de obiceiŭ, forma proseĭ; sînt, însă, şi naraţiuni în forma versuluĭ.

Descripţiunea şi naraţiunea în versuri

Atît pentru compositiunile în prosă cât şi pentru cele în versuri nu sînt alte procedări de cât descripţiunea şi naraţiunea, sau procedarea mixtă, adica amestecată de descripţiune şi naraţiune.

In versuri se pot face compositiuni atât cu fond poetic cât şi cu fond sciinţific şi istoric; cu tóte acestea *versul se obicĕnuesce mai mult pentru compositiunile cu fond poetic.*

www.dacoromanica.ro

TEME DE IMITAT

I) *Narațiuni cu temă și plan dat*

Bătălia de la Călugăreni

(Scolarii se pot servi de Istoria lui N. Bălcescu)

Scolarii vor povesti despre *Bătălia de la Călugăreni*, urmând planul următor:

I) *Introducerea :*
- Primejdie îngrozitóre. Vitejie fără seamăn.

II) *Pregătirea :*
- a) Starea țĕrei pe vremea acea.
- b) Starea armatei turcesci. Comparațiune.
- c) Pregătirile de luptă din ambele părți.
- d) Mihaiŭ la Dunăre. Spre Calugăreni.

III) *Arătarea lucrului principal :*
- a) Călugărenii. Aședarea trupelor.
- b) Inceputul lupteĭ. Spaima tuturor.
- c) Periculul Românilor. Eroismul lui Mihai.
- d) Respingerea Turcilor. Retragerea lor.
- e) Hasan-Paşa.
- f) Sfîrșitul lupteĭ.

IV) Incheerea: Aprecieri. Admirațiune.

In modul acesta se fac mai multe compositiuni.

2) Narațiuni cu temă dată și plan alcătuit de scolar.

Exerciții.

După modelele de mai sus, școlarii vor face următórele *narațiuni*, alcătuind mai întâiŭ planul și apoi desvoltându-l:

Lupta de la Salamina, Dărîmarea Cartagineĭ, căderea unuĭ călăreț, o zi de examen, o excursiune, un foc, o anecdotă, un basm, o snóvă, etc. etc.

www.dacoromanica.ro

3) Proverbe, Maxime, Aforisme, învĕţăturĭ morale (Precepte)

I

Desvoltarea unuĭ proverb

„Cine se scólă de diminéţă, departe ajunge".

Cică a fost odată un epure şi o bróscă ţestósă, care a făcut între eĭ un rămăşag:

— Ne prindem, ḑise bróscа, că d'om pleca amândoĭ mâne de diminéţă la târg, eŭ o să ajung înaintea ta acolo?

Epurele îngâmfat şi cam atins de vorba brósceĭ, se strâmbă puţin din nas şi rĕspunse:

— Se vede tréba că aĭ înebunit, cumătră bróscă, de vreme ce îndrăsnesce o cocoşată ca tine să se măsóre cu mine la pas. Tu nu înţelegĭ că eŭ numaĭ din câte-va sărituri te întrec şi îţĭ ĭaŭ rămăşagul.

— Fie! prea cinstite epure, să ne încercăm puterea. Pe mâine, la prânz care or fi maĭ înainte la târg, acela o să câştige.

Invoiala s'a făcut. Brósca nu maĭ perdu vremea şi se duse să se culce, ca a doua ḑi să se scóle de diminéţă. Epurile se dete la petrecere tótă nóptea. Din câte-va sărituri scia bine c'o să întrécă pe bróscă. Când era aprópe de ḑiuă, ostenéla îl prinse şi se culcă. Brósca însă se sculă şi o luă la picior. Incet, încet, cu căsuţa în spinare ea mergea pe potecuţă spre târg. Sórele rĕsărise şi se ridica sus de tot pe cer. Epurile nicĭ că se zărea. Aştéptă să vină sórele la prânz, ca să plece şi din câte-va sărituri să ajungă şi să întrécă pe bróscă. Brósca îşĭ făcu séma. Maĭ avea niţel până la târg. Epurele se sculă. Sórele era la prânz. Sare din culcuş şi o ĭé la fugă peste câmp. Fuge, fuge,

www.dacoromanica.ro

dar pe bróscă n'o maĭ prinde. Ea ajunsese la locul înţeles şi aştepta pe cinstitul epure. Când acesta sosi era prea târdiŭ. Brósca câştigă rămăşagul. Ea plecase din vreme, şi n'avusese nevoe s'alerge ca epurele peste câmpurĭ.

„Cine se scólă de dimineţă, departe ajunge“.

* * *

Aşa este şi în şcólă şi în viaţă. Dacă voim să ajungem la scop, avem nevoe sa începem într'un moment favorabil şi să urmărim întreprinderea fără întrerupere. De giaba vom dice când ne găsim în flórea tinereţeĭ: „Avem înaintea nóstră viitorul; acum să ne petrecem; pentru maĭ târdiŭ munca seriósă şi siguranţa statornică“.

Cele maĭ bune dile trec repede; uĭtăm scopul, dându-ne la petreceri şi lângezélă; apoĭ, când vrem să intrăm în vre-o carieră, alţiĭ aŭ apucat înainte şi se bucură de succesele şi de sforţările lor, pe câtă vreme noĭ ne tîrîm într'un mod mizerabil pe drumurĭ.

La şcólă, aceĭaşĭ sórtă aştéptă pe aceĭ ce se lasă pe tânjélă în cele d'întâĭ timpurĭ, în primele luni de şcólă. In credinţă că vor avea timp când să înveţe, eĭ neglijéză lucrările serióse şi se daŭ leniĭ.

De giaba vor căuta în urmă să facă cea ce trebuia să facă. Timpul a trecut. Munca lor nu le dă nicĭ un succes. Alţiĭ primesc corónele şi lauda“. (Din E. Laporte).

Observaţiuni teoretice şi practice

I) *Proverb, aforism, maximă* şi *precept* saŭ învĕţătura morală arată lucruri fórte înrudite între ele şi unele chiar numesc acelaş lucru. Aşa:

1) *Precept* însemnéză *regulă* saŭ *învĕţăturĭ*. Ex: *Adună cât eştĭ tînĕr.*

www.dacoromanica.ro

2) *Maxima* este o propoşiţie generală spusă în formă de precept. Ex: *Adună la tinereţe ca să ai la bătrîneţe.*

3) *Aforism* e o maximă exprimată în puţine cuvinte. Ex: *Tot lucrul la vremea luĭ.*

4) *Proverb* este un aforism devenit popular. Ex: *Adună banĭ albĭ pentru ḑile negre.*

II) Pentru a desvolta un proverb, trebue să-l personificăm într'o istorióră, într'o fabulă, într'o anecdotă etc. In modul acesta îl facem priceput de orĭ-cine, şi se prinde maĭ uşor de minte şi de inimă. Proverbele sînt concepţiune de înaltă filosofie populară care trebuesc bine explicate şi la anumite casurĭ aduse. In cercetarea lor trebue să le căutăm adevĕratul înţeles ca să nu-l demascăm sub alte forme şi înţelesurĭ. Odată proverbul dobândit pe cale de consecuenţă trebue să-l analisăm, să-l referim la diverse casurĭ din viaţă, să-ĭ facem aplicarea raţionată, şi să ni-l însuşim sub formă de consiliĭ folositóre pentru conducerea nóstră pe calea cinstită a vieţiĭ.

In modul acesta, pentru priceperea unuĭ proverb, trebuesc percurse treĭ studiĭ:

I) *Prepararea* (sub formă de istorióră, anecdotă, fabulă etc).

II) *Consecuenţa:* Redactarea proverbuluĭ.

III) *Aplicarea* la casurĭ practice de viaţă.

Teme de imitat.

1) Scolariĭ vor explica următórele proverbe:
Cine nu lucréză, cu lipsa viéză.
Bate ferul până e cald.
Cum e turcul şi pistolul.
Cât ţĭ-e plapoma, atât te 'ntinde, etc. etc.

www.dacoromanica.ro

2) Scolariĭ vor găsi corespondenţele acestor proverbe în alte limbĭ.

II) *Desvoltarea de maxime.*

„*Fala strămoşéscă pe strămoşĭ cinsteşce.*

Pisica sĕlbatecă şi tigrul.

Un cotoiŭ saŭ pisică,
Din două nu sciŭ care,
Nicĭ mare nicĭ prea mică.
Dar fórte mâncătóre,
Şi din soiul acela, ce 'n păduri locuesce
Şi pe copacĭ trăiesce.
Vĕdu un tigru mare
Trecênd pe o cărare.
De sus de pe ghindar unde era urcată,
Pisica socoti,
Că póte a'l îngrozi;
Şi fár' a pĭerde multă vreme, se adresă îndată
La tigrul, ce trecea,
Fără de a'l vedea.
„Ia staĭ, mĕ rog, puţin, jupâne de pe jos,
Care te socotescĭ,
Că nu sciŭ cine escĭ.
Mândria, ce arăţĭ cu noĭ, e de prisos:
Sciĭ din ceném mĕ trag şi că strămoşiĭ mei
Sunt fiĭ de Dumneḑeĭ?
Nemuritoriĭ toţĭ din cer, când aŭ fugit,
Sub nume de pisicĭ în lume aŭ trăit.
Preoţiĭ eghiptenĭ în templurĭ îĭ slăvesc,
Şi nisce tigri micĭ cu noĭ se potrivesc!"
—„Dacă strămoşiĭ tĕĭ cu tine semăna,
Negreşit era proştĭ, câţĭ lor se închina;
Rĕspunse tigrul meŭ; ĭar dacă aŭ avut
Vr'un merit cunoscut,
Ceva dumneḑeesc,
Atuncĭ eŭ te căesc,
Şi pentru starea ta de milă sunt pătruns,
Căcĭ d'or fi câte spuĭ, ḑĕŭ, prea rĕŭ aĭ ajuns."

www.dacoromanica.ro

De şi mulţi aŭ ḑis'o, eŭ tot o maĭ ḑic!
Fala stremoşéscă pe strămoşi cinsteşce:
In zadar nepotul cu ea se fălesce,
Când e, cum se întîmplă, un om de nimic.

G. Alexandrescu.

* * *

De multe orĭ se întâmplă în lume ca părinţi cu vază, cinstiţi şi cu dare de mână să lase în urmă copiĭ rĕĭ, viţioşi, leneşi şi plinĭ de tóte patimile. Aceştia, sub firma numeluĭ lor şi a neamuluĭ din care se trag, îndrăsnesc să 'şi afirme personalitatea sprijinindu-se pe meritele altora, ale acelora care aŭ sciut să 'şĭ cinstéscă memoria prin munca lor neobosită şi onestă. Şi de le-a rĕmas ceva stare de la părinţi, eĭ nu întârzie a o toca pe căĭ desfrînate, ajungênd în scurt timp lipsiţi de strictul necesar, şi aduşi la limită să se arunce în valul celor maĭ periculóse pasiuni care le pregătesce cele maĭ triste sfîrşituri.

Dar ce le pasă? Se trag din neam mare şi voesc să ponegréscă cu mândria lor meritul şi cinstea altora. Lipsiţi de orĭ-ce sentiment, cutează să-şĭ arate întunecimea viţiilor lor, şi s'o pună înainte, s'o compare cu luminile necontestate ale virtuţii, bazându-se tot pe dreptul lor de nascere, pe origină şi neam. Dar poporul scie aşa de bine să-ĭ întâmpine şi să-ĭ cinstéscă cu vorba luĭ obişnuită: „Ce folos că tată-tăŭ a fost şi tu eştĭ boŭ!“.

Teme de imitat

Scolariĭ vor desvolta următórele teme:
1) Fapta preţuesce maĭ mult de cât vorba.
2) Nu umbla cu mâţa în sac.
3) Dacă resbelul e un bine saŭ un rĕŭ.
4) Timpul este banĭ., etc. etc.

www.dacoromanica.ro

4) Resumări din scrieri citite în particular de elevi

Model.

De la Apenini până la Anḑi.

(A se citi din „*Cuore*“ de Edmond de Amicis, tradusă de Clelia Bruzzesi).

Analisă.

1) *Tema:* Iubirea părintéscă. Dorul de mamă face pe copil să străbată ţări şi mări spre a o găsi.

2) *Istorióra prescurtată.*

Odat un băiat genovez, cam de vre-o 13 ani plecă singur din Genova, în America, ca să-şi caute pe mamă-sa. Sărmana mamă, strînsă de sărăcie plecase de acasă şi ajunsese în Buenos-Ayres, unde intrase în serviciul unei familii argentine, care o plătia destul de bine. Aci primia veştile de la bărbatul şi copiii sĕi, şi tot de aci le trimitea şi dânsa pe ale sale. Trecuse un an de ḑile. Mama nu mai dădea nici un semn de viaţă. Familia îngrijată căḑu în mare întristare. Marcu, băiatul cel mic, stărui de tatăl sĕu să-l lase să plece ca să dea el de urma mame-sĕi. Neavênd parale, un căpitan de corabie îi dete un loc gratis pe vaporaşul sĕu şi plecă. Pe apă, îi venia tot gânduri triste c'o să găséscă pe scumpa lui mamă, mórtă în America. Călătoria fu lungă, de 27 de ḑile. In corabie făcu cunoştinţă cu un moşneag Lombard, care mergea tot în America ca să caute pe fiul sĕu. Acésta dete mult curaj copiluluĭ nedumirit. In sfîrşit ajunse la Buenos-Ayres. Se coborî repede din corabie, îşi luă traista la spinare şi plecă grăbit prin oraş. Căuta strada Los Artes, unde scia că servise mamă-sa. Dar aci, din

www.dacoromanica.ro

nenorocire, află că mamă sa părăsise de mult oraşul, împreună cu stăpânii sĕi, care plecaseră la Cordova. Amărît peste fire, băĭatul plecă maĭ întâiŭ la Boca, unde un domn din oraş îĭ dase o recomandaţie. De aci se pomeni îmbarcat pe o luntre cu pânze pentru oraşul Rosario. Pe uriaşul fluviŭ Parana, al căruĭ curs în sus îl urma Marcu, avu să îndure nevoĭ peste nevoĭ. Treĭ ḑile şi 4 nopţi ţinu acéstă călătorie. Ajunse în sfîrşit în faţa oraşul Rosario, zidit pe malul înalt al rîuluĭ Parana. Aci merse să găséscă pe D-l către care avea o recomandaţie din Boca. Acesta însă plecase la Buenos-Ayres, unde avea să rĕmână vre-o lună de ḑile. Desnădăjduit, copilul lăsă desaga jos şi se aruncă pe pĭetre, în cele maĭ amare gânduri. Nu putea să şi găséscă, cu nicĭ un preţ pe scumpa luĭ mamă. Fu sculat, de o dată de un glas cunoscut: era bătrânul ţăran lombard, din corabie. Acesta, făcêndu-i-se milă de copil făcu ce făcu şi îĭ strînse de la coreligionarii sĕi din localitate vre-o 40 de leĭ, cu care Marcu plecă a doua ḑi cu trenul la Cordova. Dar frigul începu să-l strîngă la óse. Când plecase din ţară era cald şi nu-şĭ luase haine de érnă. Adormi. La deşteptare se pomeni în Cordova.

Băĭatul se dete jos din tren şi începu să caute familia Mequinez unde slujia mamă-sa. Ajunse la o casă. Sună. O femee bătrână eşi. Acésta îĭ rĕspunse restit: „Dar ce Dumneḑeŭ! şi tu viĭ să cauţi pe inginerul Mequinez. De treĭ luni de ḑile de când ne plictisiţĭ cu istoria asta. N'am publicat prin ziare, că D-l Mequinez s'a mutat la Tucuman?“. Marcu simţi că 'nebunesce, maĭ ales când auḑi că oraşul acesta e la o depărtare de 500 poştiĭ d'aci. A doua ḑi plecă cu un neguţător spre Tucuman. Drumul cu carele cu boĭ i se păru fórte

www.dacoromanica.ro

greŭ. Avu să îndure multe suferinţi din partea cărăuşilor. Ba une orĭ chiar şi bătăĭ. El nu maĭ putu răbda şi se îmbolnăvi.

După 2 săptămâniĭ de drum, cărăuşiĭ părăsiră drumul ce duce la Tucuman. Marcu rĕmase singur. Işĭ luă desăguţa şi plecă. In depărtare se zăriaŭ Anḑiĭ, care-ĭ reaminteaŭ munţiĭ Alpĭ din patria luĭ. Merse aşa singur pe drum o săptămână întrégă. Dorul de a vedea pe mamă-sa îl întăria şi îĭ da puterĭ nouĭ. Dar mamă-sa, în timpul ăsta era greŭ bolnavă. Grija de casă o prăpădise. Trebuia să i se facă operaţie. Şi tocmaĭ când stăpâniĭ o sfătuiaŭ să se lase la acésta, Marcu se găsia în apropiere de oraş, mort de ostenélă. A doua ḑi de diminéţă, schiopătând, cu desaga la spinare şi cu nădejdea în suflet, el intră în Tucuman.

Intrebă la o casă de familia Mequinez. — „Familia Mequinez nu şade în Tucuman“, i se rĕspunse. Un strigăt sfâşietor, ca al unuĭ rănit de mórte eşi din peptul sĕrmanuluĭ băĭat. Dar acéstă familiă nu era departe. Se găsia la o palmă, cale de o poştă de la oraş. Marcu plecă ĭar, pe ţĕrmul rîuluĭ Saladillo. Cât avu să maĭ îndure el şi în acéstă grea călătorie! Şi sĕrmana mamă era aprópe să-şĭ dea sfîrşitul. Doctoriĭ insistaŭ să ĭ facă operaţie. Ea chema, în căldurile suferinţeĭ din urmă, numele miculuĭ sĕŭ Marcu. Şi nu scia săraca că micul sĕŭ Marcu de lunĭ de ḑile o caută şi n'o póte găsi! Nu scia săraca că nu va putea părăsi viaţa înainte de a-şĭ vedea pe micul sĕŭ Marcu! Nu putea pricepe că câte-va minute o desparte de feciorul sĕŭ atât de ĭubit!

Era să-şĭ dea sfîrşitul. Inchisese ochiĭ pentru tot-d'auna. De odată doctorul intră. In urma luĭ era Marcu. Se făcu tăcere în casă. Mama ridică ochiĭ. Marcu şedea în pragul uşeĭ. — „Dómne,

www.dacoromanica.ro

Dómne, Dómne, răcni cât putu femeia, înecată în lacrămĭ. Îşi îndreptă braţele să coprindă copilul sĕŭ, pe care îl credea o divinitate trimisă din cer.

Plină de speranţe, lăsă doctorul să-ĭ facă operaţie. Operaţia reuşi destul de bine. Mama se făcu sănătósă. Marcu a scăpat-o. A fost o divinitate.

3) *Schiţa Naraţiuneĭ.*

Acéstă naraţiune are cele patru părţi principale ale orĭ-căreĭ naraţiunĭ.

Iată schiţa (planul) eĭ :

I) *Introducerea :* Anunţarea obiectuluĭ.

II) *Prepararea.* { *a*) Plecarea mameĭ ; *b*) La Buenos-Aires. *c*) Incetarea corespondenţeĭ ; *d*) Neliniştea familieĭ. *e*) Marcu vrea să plece.

III) *Arătarea lucrului principal.* { *a*) Plecarea ; *b*) Pe corabie ; *c*) Durata călătorieĭ. *d*) Cunoscinţa moşnéguluĭ Lombard ; *e*) La Buenos-Aires. *f*) Căutarea prin oraş ; *g*) La strada „Los Artes". *h*) Mama la Cordova ; *i*) La orăşelul Boca ; *j*) Pe fluviul Parana spre oraşul Rosario ; *k*) In oraşul Rosario ; *l*) Desnădăjduirea copiluluĭ ; *m*) Ajutorul Moşnéguluĭ Lombard ; *n*) Plecarea la Cordova ; *o*) In Cordova *p*) Descurajarea băĭatuluĭ ; *r*) Neguţătorul şi drumul către Tucuman ; *s*) Bóla mameĭ. *t*) Sosirea la Tucuman şi negăsirea mameĭ ; *ţ*) Mama în pericol. *u*) Călătoria spre fabrică *v*) Sufeinţele din urmă ale mameĭ. *z*) Sosirea luĭ Marcu Revederea. Insănătoşirea mameĭ.

IV) *Incheerea* : „Scólă-te, sĕrmané şi inimos băĭat, nu eu, ci tu aĭ scăpat pe mamă-ta. (Doctorul).

www.dacoromanica.ro

5) Model de Paralelă.

Demostene şi *Ciceron*

Tradus din Plutarque.

I) Iată cea ce mi s'a părut destul de demn de aducere aminte, din tot cea ce am putut s'a aflu prin istoriĕ, asupra luĭ Demostene, şi asupra luĭ Ciceron. Mĕ voiŭ abţine să-ĭ compar împreună pentru meritul elocinţeĭ; dar mĕ cred dator să spun aci, că Demostene consfinţi tóte facultăţile sale naturale şi dobândite la perfecţionarea talentuluĭ sĕŭ; că prin energia vioiciunei discursurilor, el a întrecut pe toţĭ aceĭ ce aveaŭ să-l rivaliseze, fie în baroŭ, fie la tribună; că trecu repede, prin superioritatea şi măreţia stiluluĭ sĕŭ, peste toţĭ aceĭ care se exersaŭ în genul demonstrativ şi că în exactitate şi iscusinţă, el întuneca (şterse) pe ceĭ maĭ dibacĭ retorĭ. Ciceron, ale căruĭ cunoscinţe eraŭ fórte diferite şi fórte întinse, care a lăsat maĭ multe lucrărĭ de filosofie scrise în modul Academieĭ, şi care-ĭ sînt particulare; Ciceron, ḑic, încércă chĭar în pledoriele şi cuvîntările sale să facă să apară erudiţiunea sa.

II) Stilul lor e óre cum icóna obiceĭurilor lor. Acel al luĭ Demostene, ferit de orĭ ce glumă, totd'auna grav, tot d'auna serios şi strîns, mirósă, nu a lampă, după cum îĭ reproşa Pytheas, în rîs, dar a bĕutor de apă (le buveur d'eau), orĭ a om veşnic gânditor, cunoscut prin amărăciunea şi asprimea obiceiurilor sale. Ciceron, a căruĭ înclinare spre luare în rîs, mergea până la bufonerie, care, chĭar în pledoriile sale, pentru interesul causeĭ, lua în glumă lucrurile cele maĭ serióse, neglija câte odată buna-cuviinţă. Ast fel în apĕrarea luĭ Coelius, spune că nu era lucru de mirare ca cli-

www.dacoromanica.ro

entul sĕŭ, bogat cum era, şi măreţ în cheltueli să se fi dat câte-odată la plăceri desfrînate; că e o nebunie a nu se bucura cine-va de cea ce posedă, cu atât mai mult cu cât filosofii ceĭ mai celebri aşéză binele suveran în plăcere (voluptate). Când Caton acusă pe Murena, Ciceron, atunci consul, îĭ luă apĕrarea; şi, fiind-că acusatul era fórte legat de secta luĭ Portique, Ciceroŋ în pledoaria sa, luă mult în rîs pe stoicĭ pentru absurditatea acestor para-doxe, pe care eĭ le numesc dogmele lor. Atunci se ridică, în adunare marĭ hohote de rîs, care coprinseră chĭar pe judecătorĭ; şi însu-şĭ Caton, spuse, surîḑênd, celor care şedeaŭ lângă el: „In adevĕr, avem un consul fórte glumeţ". E cunoscut că Ciceron era de un caracter glumeţ şi pornit la rîs; se vedea chĭar pe faţă-ĭ un aer vesel şi îmbucurător. Demostene, din contră, avea totd'auna aerul serios şi ocupat; el părăsĭa rare orĭ acéstă figură posomorîtă şi severă. De acea, şi inimicii luĭ spuncaŭ despre el, după cum singur mărturisesce, că era un om greoiŭ şi supĕrător.

III) Se vede chĭar din lucrările lor că unul, când se laudă, face acésta cu o reţinere ce nu displace la nimenea; trebue chĭar, pentru ca să-şĭ permită a se láuda, să fie cerut acest lucru de interes mare. In tóte cele-l-alte părţi e modest şi reservat. Ciceron în orĭ-ce discurs, vorbesce de dênsul cu o necumpĕtare, care ascunde o dorinţă nemoderată de glorie, după cum se vede din acest vers aşa de cunoscut, unde strigă:

Că fierul, laurul, cedéză elocinţeĭ.

In sfârşit, puţin mulţumit de a láuda tot cea ce a făcut în guvernământ, el işĭ laudă chiar discursurile pe care le-a scris saŭ le-a pronunţat; asemenea unuĭ om tînĕr care vrea să rivaliseze cu Sofiştiĭ Isocrato şi Anaximene, mai mult de

www.dacoromanica.ro

cât unuĭ om de stat, care, întocmaĭ ca un luptător viguros, grozav faţă de rivalii sĕĭ, e însărcinat să guverneze şi să îndrepteze poporul roman. Puterea elocinţeĭ e necesară, fără îndoială, unuĭ om de stat; dar, nu póte, fără a-şĭ înjosi demnitatea, să ĭubéscă şi să urmăréscă cu atâta lăcomie gloria ce ea procură. Ast-fel, supt acest raport, Demostene are maĭ multă forţă şi mărinimie în suflet, el, care voia ca talentul său pentru cuvînt, să nu pară a fi de cât fructul experienţeĭ sale, pentru care reclama indulgenţa auditorilor, şi care privea cu dreptate, ca pe nisce meşteşugarĭ despreţuitorĭ, pe aceĭ ce trăgeaŭ deşertăciunea din elocinţa lor. Avură amândoĭ o egală capacitate spre a trata în faţa poporuluĭ afacerile statuluĭ şi chiar aceia care comandaŭ în tabere şi în armate, simţiră nevoe de sprijinul lor; ast-fel Chares. Diopithe şi Leosthene, găsiră un mare ajutor în oratorul grec; Pompeiŭ şi tînĕrul Cesar în Ciceron, după cum însu-şĭ Cesar o recunósce în memoriile sale către Agrippa şi Mecena.

IV) Luĭ Demostene i-a lipsit unul din mijlócele cele maĭ capabile de a face cunoscut pe deplin, firea unui om, autoritatea şi comanda, care pune în lucrare tóte pasiunile, şi descoper viţiile ascunse în inimă. El nu fu nicĭ odată supus la acéstă încercare, care ar fi putut face să se judice maĭ bine despre caracterul său. Demostene nu exersă nicĭ de cum vre-o sarcină importantă; nu comandă nicĭ una din armatele pe care le făcuse să se adune contra luĭ Filip.

Ciceron fu trimes pretor în Sicilia, proconsul în Cilicia şi Capadocia; şi într'un timp în care sgârcenia nu maĭ recunoscea marginĭ; în care pretoriĭ şi generaliĭ ce se trimeteaŭ în provinciĭ, răpiaŭ totul cu forţa; unde, a lua nu era o ruşine în

www.dacoromanica.ro

acest timp Ciceron arătă cel mai mare dispreţ pentru bogăţii şi făcu să isbucnéscă în orî-ce ocasiune dulcéţa şi umanitatea sa. Chiar în Roma, unde, sub numele de consul, fu învestit, contra luĭ Catilina, de tótă autoritatea unuĭ dictator şi a unuĭ suveran, adeveri acest oracol al luĭ Platon: Că oraşele ar vedea sfârşindu-se răurile lor când, printr'o favóre specială a noroculuĭ, puterea supremă şi înţelepciunea s'ar găsi reunite cu justiţia în aceiaşĭ persónă. Demostene, din contră, e acusat de a fi făcut trafic din elocinţa sa, şi de a fi compus în secret pledoariĭ pentru Formión şi pentru Apollodor, cele douĕ părţĭ adverse ale unuĭ procesc. I s'a reproşat că a primit banĭ de la regele Persieĭ şi fu condamnat fiind că a primit banĭ de la Harpalus. Vom ḑice óre că acestea sînt calomniĭ de a le inimicilor săĭ? A avut, în adevĕr, un mare numĕr de inimicĭ; dar e óre cu putinţă să refusăm mărturisirea acelora care ne asigură că Demostene n'a avut nicĭ odată forţa de a resista la darurile ce-ĭ făceaŭ regiĭ pentru a-ĭ arăta stima şi recunoscinţa lor? Şi ce se putea, în adevĕr, aştepta de la un om care da banĭ cu camătă (usură) pe corăbiĭ? Ciceron refusă fără înceetare, după cum a spus'o în viaţa sa, şi darurile pe care Sicilienĭĭ îĭ trimeseră pentru edilitatea sa, şi pe acelea pe care regele Capadocieĭ i le oferi în templul proconsulatuluĭ săŭ pe acelea; în sfârşit, pe care, în exilul săŭ din Roma, toţĭ prietenĭĭ voiră să-l forţeze ca să le priméscă.

V. Isgonirea unuia îĭ tăcu ruşinea; acésta fu urmarea uneĭ condamnărĭ pentru crimă de furt; exilul celuĭ l'alt îl acoperi de glorie; el nu fu gonit din Roma de cât fiind-că scăpase ţara de ceĭ maĭ marĭ sceleraţĭ. De asemenea eşirea unuia nu făcu nicĭ o mişcare în Atena; dar când Cice-

www.dacoromanica.ro

ron eşi din Roma, Senatul luă roba négră, purtă mult timp doliul şi opri de a se maĭ trata despre vre-o afacere, înainte ca poporul să fi decretat rechemarea luĭ Ciceron. E adevĕrat că el îşĭ petrecea timpul exiluluĭ săŭ în Macedonia fără să facă nimic. Demostene, în timpul exiluluĭ sàŭ, se ocupá de cele maĭ marĭ afaceri politice, cutreera oraşele pentru a apĕra interesele Greciei: isgonia din ele pe ambasadoriĭ macedoneni, şi conduita sa face să se vadă în el un mult maĭ bun cetăţean, de cât a fost în asemenea situaţiunĭ Temistocle şi Alcibiade. Reîntors în ţară, reluă, pe aceleaşĭ principiĭ administraţiunea afacerilor şi nu încetă de a resista luĭ Antipater şi Macedonenilor. Ciceron, primi de la Lelius, în plin Senat, reproşul de a fi rĕmas liniştit pe unde a fost fără să deschidă gura, când Cesar cel tînĕr, care abia eşia din vîrsta de băeţie (pubertate), ceruse, contra dispositiuneĭ legilor, să-ĭ fie permis a aspira la consulat şi Brutus, în scrisorile sale, îl acusă că ar fi nutrit şi ar fi excitat o tiranie maĭ puternică şi maĭ de nesuferit de cât aceea pe care o distrusese.

VI. In sfârşit, dacă considerăm mórtea lor, nu putem privi, fără a fi cuprinşĭ de un sentiment de milă, pe un nenorocit bĕtrân, care, din slăbiciune, după ce făcuse să fie condus şi într'o parte şi într'alta de servitorii săĭ pentru a nu da ochĭ cu duşmaniĭ şi a înlătura o mórte, care prevenia cu fórte puţin, termenul natureĭ, fu aşa de miserabil ucis. Demosten, în adevĕr, se duse maĭ întâĭ să se róge în templul luĭ Neptun.

Dar nu se pot refusa laude marĭ (elogiĭ) pentru precauţiunea ce luase de a păstra otravă gata, pentru ingrijirea ce avu de a o conserva şi pentru tăria cu care se folosi de ea. Dumneḑeŭ, ne

www.dacoromanica.ro

asigurându-i în templu un asil inviolabil, el se refugiază la piciorul unuĭ altar maĭ puternic; şi scapă din mijlocul armelor şi a sateliţilor şi se jócă astfel cu cruḑimea luĭ Antipater.

Regule.

Când comparăm între ele douĕ fiinţe saŭ douĕ lucruriĭ: doĭ ómenĭ, douĕ popóre, douĕ resbóie, douĕ caractere, douĕ state, doĭ munţĭ etc., ḑicem că facem o *paralelă.*

Paralela e o comparaţiune între douĕ fiinţe saŭ obiecte. Spre a face o paralelă căutăm a afla întâiŭ asemĕnările şi apoĭ deosebirile fiinţelor saŭ lucrurilor ce comparăm.

Paralelă.

Intre personage istorice.

Model de analisat.

Alexandru cel Mare şi Napoleon I

(Dupá Kleinschmidt).

I) Aceştĭ douĭ ómenĭ marĭ se aséměnă în multe privinţe; însă se deosibesc fórte mult în viaţa şi caracterele lor.

a) Şi unul şi altul aŭ fost crescuţĭ, încă din copilăria lor, spre a fi rĕsboinicĭ, Alexandru sub privegherea tatăluĭ sĕŭ, Filip al Macedonieĭ; Napoleon în şcóla militară din Brienne.

b) De timpuriu cĭ se arătară generalĭ iscusiţĭ; Alexandru, dupĕ mórtea luĭ Filip, învinge iute tóte greutăţile şi primejdiile; Napoleon înălţându-se repede la o posiţiune înaltă în vêrtejul revoluţiuniĭ.

www.dacoromanica.ro

c) Amândoĭ sunt însufleţiţĭ de o dorinţă nestrămutată de a săvârşi fapte marĭ şi glorióse; Alexandru se entusiasméză la citirea luĭ Omer; Napoleon nu cunósce lectură maĭ plăcută de cât biografiile bărbaţilor însemnaţĭ.

d) Geniile lor se vĕd pretutindenĭ în mod strălucit; eĭ sciŭ să găsiască în orĭce moment calea ce duce la scop. Planurile lor făcute repede, le şi executaŭ repede; în acelaşĭ timp eĭ eraŭ prudenţĭ, îndrăsneţĭ, curagioşi şi stăruitorĭ. Eĭ aveaŭ o influenţă mare, asupra soldaţilor; cuvîntul lor, exemplul lor înflăcăra oştirea şi o indemna la acte de eroism.

e) Amândoĭ aŭ fost ajutaţĭ de sórta armelor. Eĭ băteaŭ pe duşmanĭ, de şi aceştia eraŭ maĭ numeroşĭ, şi întemeiaŭ imperiĭ întinse.

II) Deosebirea în viéţa şi caracterul acestor douĭ ómenĭ marĭ este fórte însemnată.

a) In privinţa instrucţiuniĭ Alexandru a învĕţat, pe lângă arta militară, şi alte multe lucrurĭ de la filosoful Aristotel, în vreme ce Napoleon a învĕţat numaĭ arta militară.

b) Eroul macedonean a fost maĭ deschis, maĭ sincer, pentru că îşĭ ajungea scopul prin spadă, pe când celalalt se folosia adesea de alte mijlóce.

c) Alexandru se purta blând cu ceĭ învinşĭ; Napoleon fără consideraţie.

d) In privinţa natureĭ lor asemenea se deosebiaŭ; căcĭ unul era frumos, vesel, amabil, recunoscĕtor către credincioşiĭ sĕĭ; din contră, cuceritorul frances avea o fire posomorîtă, seriósă, posacă şi adesea orĭ devenia violent peste mĕsură.

e) Alexandru se stinse încă de tînĕr în culmea glorieĭ; Napoleon a murit exilat la S-ta Elena în singurătate.

www.dacoromanica.ro

f) Iar Statele întemeiate de eĭ s'aŭ descompus repede: al luĭ Alexandru s'a maĭ ţinut un şir de anĭ după mórtea luĭ; imperiul luĭ Napoleon s'a desmembrat, pe când Cesarul trăia încă.

Analisa şi planul paraleleĭ.

I) *Aseměnările.*
- *a)* Creşcerea şi educaţiunea lor.
- *b)* Inălţarea timpurie a lor.
- *c)* Ocupaţiunile lor de tinereţe: citirea autorilor celebri.
- *d)* Geniul şi conducerea lor în viaţă.
- *e)* Noroc̣ul sórteĭ.

* * *

II) *Deosebirile.*
- *a)* Instrucţiunea lor.
- *b)* Caracterul Alexandru era sincer, Napoleon maĭ prefăcut.
- *c)* Firea lor: Alexandru era blând, Napoleon rĕsbunător.
- *d)* Infăţişarea lor.
- *e)* Moartea lor.
- *f)* Descompunerea statelor lor.

De analisat.

După acest model şcolariĭ vor analisa:

Paralela între Decebal şi Ştefan cel Mare

(După A. Ruso).

Strălucite şi mult măreţe figurĭ sunt ale acestor douĭ eroĭ în cadrul istoric al Dacieĭ vechĭ şi al Dacieĭ nouă. Inchipuirea se pierde în sbor când cércă a se urca până la înălţimea lor. Insă numele unuia din aceştĭ bărbaţĭ legendarĭ este în

www.dacoromanica.ro

tóte gurile pe când cel alt este acoperit cu vălul uitărei.

Fanatismul patriotic atribue lui Ştefan tot ce i se pare minunat, tot ce-i este necunoscut. Ori-ce zidire veche, un pod de pétră dărâmat, o movilă de pământ ridicată în mijlocul unui şes întins, o ruină de cetate, biserici, schituri, etc..... tot, dice Românul, este făcut de Ştefan-Vodă.

Dar Istoria este mai nepărtinitóre; ea ne arată imaginea majestuósă a lui Decebal strângênd cu o mână rana deschisă în pieptul său, şi cu cea altă chemând popórele în contra poporului rege.

Ştefan e un lucéfăr luminos: Decebal e un sóre întunecat; umbra lui Decebal se întinde tot atât de departe ca şi lumina lui Ştefan.

Ştefan e un om gigantic, herculan, ce umple ochii; Decebal se înalţă în zarea trecutului ca o zeitate nevĕdută şi neînţeleasă. Şi unu şi altul aŭ avut acelaş ţel, aceiaşi ideie sublimă: neatârnarea patriei lor! Amândoi sunt eroi: Ştefan un eroŭ al Românilor (Moldoveĭ), Decebal eroŭ al Dacieĭ!

In vălmăşagul secolilor trecute nu e rar a vedea unele staturi mici susţinêndu-se şi mărindu-se chiar prin ajutorul politicei. Ast-fel Ştefan amenințat din tóte părţile de ordele selbatice ale Tătarilor şi de nenumĕratele fiare Asiatice, ce năvăliră în Europa la glasul lui Mahomet al II-lea şi al lui Baiazet poreclit Fulger; atacat fără răgaz de Leşi şi de Unguri, sub pretext de oare-care drepturi fictive, Ştefan, zic, se opuse duşmanilor când cu puterea, când cu dibăcia unei ingenióse diplomaţii. El se uni cu Leşii ca să bată pe Unguri, cu Ungurii ca să alunge pe Leşi şi cu amândouă aceste némuri. ca să resiste Turcilor.

Inţelept, vitéz, neadormit, el reuşi a face dintr'o ţară de păstori, o ţară de resboinici spăimântă-

www.dacoromanica.ro

torĭ şi cu singurele luĭ mijlóce, el fulgeră pe Baiazet-Fulgerul, combătu cu succes pe Matias Corvin smulgêndu-ĭ o parte din Ardél, mătură Leşiĭ de pe pământul Românesc, luând Podolia şi Pocuţia şi puse stăpânire pe şesurile Bugéguluĭ şi chiar pe o parte din câmpiile Valahieĭ.

In mijlocul tăcerii de mórte, în care lumea era cufundată pe timpul luĭ August, se vede ridicându-se de o dată în faţa imperiuluĭ Roman un domn noŭ şi un popor noŭ, pe care vechiĭ cetăţenĭ aĭ Romeĭ 'ĭ numeaŭ barbarĭ.

Insă şeful barbar se numesce Decebal (Diuparneŭ); el are o inimă, ce ar putea coprinde lumea întrégă; el se sprijinesce cu mândrie pe arcul libertăţiĭ. Popórele staŭ în mirare cu ochiĭ aţintiţĭ asupra acestuĭ barbar, care se măsură cu August împĕratul, găsindu-se de-o potrivă cu dânsul, şi care umilise Roma lăsând'o să-ĭ plătéscă tribut. Domiţian Dacicul-Porticul etc., sécă comorile sale ca să cumpere pacea de la Decebal, însă Decebal sgălţie puternic colosul Roman fără a'l putea resturna; el combate cu înverşunare influenţa Romană, mărirea Romană, Domnirea Romană şi în fine cade glorios sub braţele divuluĭ Traian.

Mórtea luĭ este ultimul sacrificiŭ ce-l face pentru poporul sĕŭ; el se ucide pe ruinele patrieĭ sale!....

Decebal e ca stelele acele călătóre, ce se zăresc pe cer fără a se sci de unde vin şi unde se duc.

Necunoscuţĭ pe lume el şi poporul sĕŭ, până în momentul când începu lupta cu Roma, eĭ dispar în curênd şi abia numele lor rămâne în unele paginĭ de ale luĭ Tacit.

Ştefan şi Decebal aŭ fost ómenĭ de aceia care n'aŭ nicĭ strĕmoşĭ, nicĭ moşteni.

Decebal mort, Dacia cade, fecióră încă, în trista

www.dacoromanica.ro

condiţie de provincie depărtată. Ştefan coborât în mormânt, Moldova pe care el o ridicase la culme. se întunecă încet, încet, perde rangul sĕŭ, drepturile sale, hotarele sale cele vechĭ, şi nu maĭ conservă de cât numele sĕŭ şi suvenirele Domnuluĭ Ştefan.

Remarcabilă asemănare de destinurĭ ale ţĕreĭ, la douĕ epoce atât de depărtate, după mórtea acestor douĭ ómenĭ!...

Ştefan şi Decebal aŭ lăsat testamenturĭ patriotice: Testamentul luĭ Decebal a fost mórtea luĭ!..

Ştefan prevĕdênd sórta ce ameninţa patria sa, a dictat cu limbă de mórte povĕţuirĭ isvorite din durerea inimeĭ şi din luciditatea cugetăreĭ celeĭ maĭ înalte.

După un-spre-zece secole, Ştefan a ridicat spada sîngerósă, care căduse din mâna luĭ Decebal. Cine óre va fi chemat a ridica spada purtată cu atâta glorie de Marele Ştefan?... şi când?... şi cum?

Teme de imitat.

Scolariĭ vor face:

1) Paralelă între Mihaiŭ Vitézul şi Stefan cel Mare.

2) Paralelă între Cesar şi Anibal.

3) Paralelă între România şi Belgĭa.

4) Paralelă între lupta de la Călugăreni şi Termopile.

5) Paralelă între Bălcescu şi Cogălniceanu.

DISCURSURI.

După teme şi planurĭ date.

Traduceri literare din autorĭ strĕinĭ.

Model.

(Unul dintre cele maĭ strălucite discursurĭ pe

www.dacoromanica.ro

care-l putem alege ca model potrivit, mai ales când e vorba de Compoziţiuni, spre a-l analisa şi a-i afla planul, este fără îndoială *Discursul asupra stiluluĭ,* pronunţat de Buffon la 25 August 1753 cu ocasiunea recepţiuneĭ sale la Academia Francesă. Acest discurs a emoţionat fórte mult mulţimea de atuncĭ şi a atras cele mai frumóse laude autoruluĭ său.

—„Buffon, ḑice Grimm, criticul cel mai însemnat al timpuluĭ, despreţuind laudele sarbede şi greóie, care fac de obiceiu subiectul acestor feluri de discursuri, a creḑut de cuviinţă să trateze o materie demnă de condeiul său şi demnă de Academie. Acestea sînt ideĭ asupra stiluluĭ. Acest discurs, care s'a şi tipărit, a fost întrerupt în adunarea Academieĭ, de treĭ saŭ de patru orĭ de aplausurile publiculuĭ. Buffon, tratând despre stil, a dat în acelaş timp modelul de stil.“ Dăm acest discurs în franţuzeşte spre a-ĭ conserva farmecul şi în acelaş timp a îndeplini o alta cerinţă: a da material trebuitor pentru traduceri din literaturi strĕine, ce trebuesc făcute de elevi).

DISCOURS.

PRONONCÉ A L'ACADÉMIE FRANÇAISE

Par M. De Buffon.

Le jour de sa réception (25 Aout 1753).

Messieurs,

I) Vous m'avez comblé d'honneur en m'appelant à vous ; mais la gloire n'est un bien qu'autant qu'on en est digne, et je ne me persuade pas que quelques essais écrits sans autre ornement que celui de la nature, soient des titres suffisants pour oser prendre place parmi les maîtres de l'art, parmi les hommes éminents qui représentent ici la splendeur littéraire de la France, et dont les noms, célébrés aujourd'hui par la voix des nations, retentiront encore avec éclat dans la bouche de nos derniers neveux. Vous avez eu, messieurs, d'autres motifs en jetant les yeux sur moi ; vous avez voulu donner à l'illustre

www.dacoromanica.ro

compagnie, à laquelle j'ai l'honneur d'appartenir depuis longtemps une nouvelle marque de considération: ma reconnaissance, quoique partagée, n'en sera pas moins vive.

II) Mais comment satisfaire au devoir qu'elle m'impose en ce jour? Je n'ai, messieurs, à vous offrir que votre propre bien: ce sont quelques idées sur le style, que j'ai puisées dans vos ouvrages; c'est en vous lisant, c'est en vous admirant, qu'elles ont été conçues; c'est en les soumettant à vos lumières qu'elles se produiront avec quelque succès.

III) - 1) Il s'est trouvé dans tous les temps des hommes qui ont su commander aux autres par la puissance de la parole. Ce n'est néanmoins que dans les siécles éclairés que l'on a bien écrit et bien parlé. La véritable éloquence suppose l'exercice du génie et la culture de l'esprit. Elle est bien différenté de cette facilité naturelle de parler, qui n'est qu'un talent, une qualité accordée à tous ceux dont les passionos sont fortes, les organes souples, et l'imagination prompte. Ces hommes sentent vivement, s'affectent de même, le marquent fortement au dehors; et, par une impression purement mécanique, ils transmettent aux autres leur enthousiasme et leurs affections. C'est le corps qui parle au corps; tous les mouvements, tous les signes, concurent et servent également. Que faut-il pour émouvoir la multitude et l'entraîner? que faut-il pour ébranler la plupart même des autres hommes et les persuader? Un ton véhément et pathétiqus, des gestes expressifs et fréquents, des paroles rapides et sonnantes. Mais pour le petit nombre de ceux dont la tête est ferme, le gout délicat et le sens exquit, et qui, comme vous, messieurs, comptent pour peu le ton, les gestes et le vain son des mots. il faut des choses, des pensées, des raisons; il faut savoir les présenter, les nuancer, les ordonner: il ne suffit pas de frapper l'oreille et d'occuper les yeux; il faut agir sur l'âme et toucher le cœur en parlant à l'esprit.

2) *a*) Le style n'est que l'ordre et le mouvement qu'on met dans ses pensées. Si on les enchaîne étroitement, si on les serre, le style devient ferme, nerveux et concis; si on les laisse se succéder lentement, et ne se joindre qu'à la faveur des mots, quelque élégants qu'ils soient, le style sera diffus, lâche et treînant.

b) Mais, avant der chercher l'ordre dans lequel on présentera ses pensées, il faut s'en être fait un autre plus général et plus fixe, où ne doivent entrer que les premières vues et les principales idées: c'est en marquant leur place sur ce premier plan, qu'un sujet sera circonscrit, et que l'on en connaîtra l'étendue; c'est en se reppelant sans cesse ces premiers linéaments, qu'on détermiuera les justes intervalles qui séparent les idées principales, et qu'il naîtra des idées accessoires et moyennes qui serviront à les remplir. Par la force du génie, on se représentera toutes les idées générales et particulières sous leur véritable point de vue; par une grande finesse de discernement, on distinguera les pensées stériles des idées fécondes; par la sagacité que donne la grande habitude d'écrire, on sentira d'avance quel sera le produit de toutes ces opérations de l'esprit. Pour peu que le sujet soit vaste ou compliqué, il est bien rare qu'on puisse l'embrasser d'un coup d'œil, ou le pénétrer en entier d'un seul et premier effort de génie; et il est rare encore qu'aprés bien de réflexions on en saisisse tous les rapports. On ne peut donc trop s'en occuper; c'est même le seul moyen d'affermir, d'étendre et d'élever

www.dacoromanica.ro

ses pensées : plus on leur donnera de substance et de force par la méditation, plus il sera facile ensuite de les réaliser par l'expression.

c) Ce plan n'est pas encore le style, mais il en est la base ; il le soutient, il le dirge, il règle son mouvement et le soumet à des lois ; sans cela, le meilleur écrivain s'égare, sa plume marche sans guide, et jette à l'aventure des traits irréguliers et des figures discordantes. Quelque brillantes que soient les couleurs qu'il emploie, quelques beautés qu'il sème dans les détails, comme l'ensemble choquera ou ne se fera pas assez sentir, l'ouvrage ne sera point construit ; et, en admirant l'esprit de l'auteur, on pourra soupçonner qu'il manque de génie. C'est par cette raison que ceux qui écrivent comme ils parlent, quoiqu'ils parlent très-bien, écrivent mal ; que ceux qui s'abandonnent au premier feu de leur imagination, prennent un ton qu'ils ne peuvent soutenir ; que ceux qui craignent de perdre des pensées isolées, fugitives, et qui écrivent en différents temps des morceaux détachés, ne les réunissent jamais sans transitions forcées ; qu'en un mot, il y a tant d'ouvrages faits de pièces de rapport, et si peu qui soient fondus d'un seul jet.

d) Cependat, tout sujet est un ; et, quelque vaste qu'il soit, il peut être renfermé dans un seul discours. Les interruptions, les repos, les sections, ne devraient être d'usage que quand on traite des sujets différents, ou lorsque, ayant à parler de choses grandes, épineuses et disparates, la marche du génie se trouve interrompue par la multiplicité des obstacles, et contrainte par la nécessité de circonstances : autrement, le grand nombre de divisions, loin de rendre un ouvrage plus solide, en détruit l'assemblage : le livre paraît plus clair aux yeux, mais le dessein de l'auteur demeure obscur ; il ne peut faire impression sur l'esprit du lecteur, il ne peut même se faire sentir que par la continuité du fil, par la dépendance harmonique des idées, par un développement successif, une gradation soutenue, un mouvement uniforme que toute interruption détruit ou fait languir.

Pourquoi les ouvrages de la nature sont-ils si parfaits ? c'est que chaque ouvrage est un tout, et qu'elle travaille sur un plan éternel dont elle ne s'écarte jamais, elle prépare en silence les germes de ses productions ; elle ébauche par un acte unique la forme primitive de tout être vivant ; elle la développe, elle la perfectionne par un mouvement continu et dans un temps prescrit. L'ouvrage étonne ; mais c'est l'empreinte divine dont il porte les traits qui doit nous frapper. L'esprit humain ne peut rien créer ; il ne produira qu'après avoir été fécondé par l'exprérience et la méditation ; ses connaissances sont les germes de ses productions : mais, s'il imite la nature dans sa marche et dans son travail, s'il s'élève par la contemplation aux vérités les plus sublimes, s'il les réunit, s'il les enchaîne, s'il en forme un tout, un système par la réflexion, il établira sur des fondements inébranlables des monuments inmortels.

e) C'est faute de plan, c'est pour n'avoir pas assez réfléchi sur son objet, qu'un homme d'esprit se trouve embarrassé, et ne sait par où commencer à écrire. Il aperçoit à la fois un grand nombre d'idées ; et, comme il ne les a ni comparées ni subordonnées, rien ne le détermine à préférer les unes aux autres ; il demeure donc dans l perplexité. Mais lorsqu'il se sera fait un plan, lorsqu'une fois il aura rassemblé et mis en ordre toutes les pensées essentielles à son sujet, il s'apercevra aisément de l'instant auquel il doit prendre la plume, il sentira le point de maturité de la production de l'esprit,

www.dacoromanica.ro

il sera pressé de la faire éclore, il n'aura même que du plaisir à écrire: les idées se succéderont aisément, et le style sera naturel et facile; la chaleur naîtra de ce plaisir, se répandra partout, et donnera de la vie à chaque expression; tout s'animera de plus en plus; le ton s'élèvera, les objets prendront de la couleur; et le sentiment, se joignant à la lumière, l'augmentera, la portera plus loin, la fera passer de ce que l'on dit à ce que l'on va dire, et le style deviendra intéressant et lumineux.

f) Rien ne s'oppose plus à la chaleur que le désir de mettre des traits saillants; rien n'est plus contraire à la lumière qui doit faire un corps et se répandre uniformément dans un écrit, que ces étincelles qu'on ne tire que par force en choquant les mots les uns contre les autres, et qui ne nous éblouissent pendant quelques instants, que pour nous laisser ensuite dans les ténèbres. Ce sont des pensées qui ne brillent que par l'opposition: l'on ne présente qu'un côté de l'objet, on met dans l'ombre touts les autres faces; et ordinairement ce côté qu'on choisit est une pointe, un angle sur lequel on fait jouer l'esprit avec d'autant plus de facilité, qu'on l'éloigne davantage des grandes faces sous lesquelles le bon sens a coutume de considérer les choses.

Rien n'est encore plus opposé à la véritable éloquence que l'emploi de ces pensées fines et la recherche de ces idées légères, déliées, sans consistance, et qui, comme la feuille du métal batu, ne prennent de l'éclat qu'en perdant de la solidité. Aussi, plus on mettra de cet esprit mince et brillant dans un écrit, moins il aura ne nerf, de lumière, de chaleur et de style; à moins que cet esprit ne soit lui-même le fond du sujet, et que l'écrivain n'ait pas eu d'autre objet que la plaisanterie: alors l'art de dire de petites choses devient peut-être plus difficile que l'art d'en dire de grandes.

Rien n'est plus opposé au beau naturel que la peine qu'on se donne pour exprimer des choses ordinaires ou communes d'une maniére singuliére ou pompeuse; rien ne dégrade plus l'écrivain Loin de l'admirer, on le plait d'avoir passé tant de temps à faire de nouvelles combinaisons de syllabes, pour ne dire que ce que tout le monde dit. Ce défaut est celui des esprits cultivés, mais stériles; ils ont des mots en abondance, point d'idées; ils travaillent donc sur les mots, et s'imaginent avoir combiné des idées. parce qu'ils ont arrangé des phrases, et avoir épuré le langage quand ils l'ont corrompu en détournant les acceptions. Ces écrivains n'ont point de style, ou, si l'on veut. ils n'en ont que l'ombre. Le style doit graver des pensées. ils ne savant que tracer des paroles.

g) Pour bien écrire, il faut donc posséder pleinement son sujet; il faut y réfléchir assez pour voir clairement l'ordre de ses pensées, et en former une suite, une chaîne continue, dont chaque point représente une idée; et, lorsqu'on aura pris la plume, il faudra le conduire successivement sur ce premier trait, sans lui permettre de s'en écarter, sans l'appuyer trop inégalement, sans lui donner d'autre mouvement que celui qui sera déterminé par l'espace qu'elle doit parcourir. C'est en cela que consiste la sévérité du style; c'est aussi ce qui en fera l'unite et ce qui en règlera la rapidité, et seul aussi suffira pour le rendre précis et simple, égal et clair, vif et suivi. A cette première règle, dictée par le génie, si l'on joint de la délicatesse et du goût, du scrupule sur le choix des expressions, de l'attention à ne nommer les choses que par les termes les plus généraux, le style aura de la noblesse. Si l'on y joint encore de la défiance

www.dacoromanica.ro

pour son premier mouvement, du mépris pour tout ce qui n'est que brillant, et une répugnance constante pour l'équivoque et la plaisanterie, le style aura de la gravité, il aura même de la majesté. Enfin, si l'on écrit comme l'on pense, si l'on est convaincu de ce que l'on veut persuader, cette bonne foi avec soimême, qui fait la bienséance pour les autres et la vérité du style, lui fera produire tout son effet, pourvu que cette persuasion intérieure ne se marque pas par un enthousiasme trop fort, et qu'il y ait partout plus de candeur que de confiance, plus de raison que de chaleur.

C'est ainsi, messieurs, qu'il me semblait, en vous lisant, que vous me parliez, que vous m'intruisiez. Mon âme, qui recueillait avec avidité ces oracles de la sagesse, voulait prrendre l'essor et s'élever jusqu'à vous; vains efforts! Les règles. disiez-vous encore, ne peuvent suppléer au génie; s'il manque, elles seront inutiles. Bien écrire, c'est tout à la fois bien penser, bien sentir. et bien rendre; c'est avoir en même temps de l'esprit, de l'âme et du goût. Le style suppose la réunion et l'exercice de toutes les facultés intellectuelles. Les idées seules forment le fond du style, l'harmonie des paroles n'en est que l'accessoire, et ne dépend que de la sensibilité des organes; il suffit d'avoir un peu d'oreille pour éviter les dissonances, et de l'avoir exercée, pertectionnée par la lecture des poëtes et des orateurs, pour que mécaniquement on soit porté à l'imitation de la cadence poétique et des tours oratoires. Or jamais l'imitation n'a rien creé: aussi cette harmonie des mots ne fait ni le fond ni le ton du style, et se trouve souvent dans des écrits vides d'idées.

h) Le ton n'est que la convenance du style à la nature du sujet, il ne doit jamait être forcé; il naîtra naturellement du fond meme de la chose, et dépendra beaucoup du point de généralité auquel on aura porté ses pensées. Si l'on s'est élevé aux idées les plus générales, et si l'objet en lui-même est grand, le ton paraîtra s'élever à la même hauteur; et si, en le soutenant à cette élévation, le génie fournit assez pour donner à chaque objet une forte lumière, si l'on peut ajouter la beauté du coloris à l'énergie du dessin, si l'on peut, en un mot, représenter chaque idée par une image vive et bien terminée, et former de chaque suite d'idées un tableau harmonieux et mouvant, le ton sera non-seulement élevé, mais sublime.

IV) Ici, messieurs, l'application ferait plus que la règle; les exemples instruiraient mieux que les préceptes; mais, comme il ne m'est pas permis de citer les morceaux sublimes qui m'ont si souvent transporté en lisant vos ouvrages, je suis contraint de me borner à des réflexions. Les ouvrages bien écrits seront les seuls qui passeront à la postérité: la quantité des connaissances, la singularité des faits, la nouveauté même des découvertes, ne sont pas de surs garants de l'immortalité: si les ouvrages qui les continnent ne roulent que sur de petits objets, s'ils sont écrits sans goût, sans noblesse et sans génie, ils périront, parce que les connaissances, les faits et les découvertes s'enlèvent aisément, se transportent, et gagnent même à être mises en œuvre par des mains plus habiles. Ces choses sont hors de l'homme, le style est l'homme même. Le style ne peut donc ni s'enlever, ni se transporter, ni s'altérer: s'il est élevé, noble, sublime, l'auteur sera également admiré dans touts les temps; car il n'y a que la vérité qui soit durable, et même éternelle. Or un beau style n'est tel en effet que par le nombre infini des vérités qu'il présente. Toutes les beautés intellectuelles qui s'y trouvent, tous les rapports dont il

www.dacoromanica.ro

tete composé, sont autant de vérité aussi utiles, et peut-être plus précieus s pour l'esprit humain, que celles qui peuvent faire le fond du sujet.

Le sublime ne peut se trouver que dans les grand sujet. La poésie, l'histoire et la philosophie ont toutes le même objet, et un très-grand objet, l'homme et la nature. La philosophie décrit et dépeint la nature; la poésie la peint et l'embelit: elle peint aussi les hommes, elle les agrandit, les exagère, elle crée les héros et les dieux. L'histoire ne peint que l'homme, et le peint tel qu'il est: ainsi le ton de l'historien ne deviendra sublime que quand il fera le portrait des plus grands hommes, quand il exposera les plus grandes action, les plus grands mouvements, les plus grandes révolutions; et, partout ailleurs; il suffira qu'il soit majestueus et grave. Le ton du philosophe pourra devenir sublime toutes les fois qu'il parlera des lois de la nature, des êtres en général, de l'espace, de la matière, du mouvement et du temp de l'âme. de l'esprit humain, des sentiments des passions; dans le reste, il suffira qu'il soit noble et élevé. Mais te ton de l'orateur et du poëte. dès que le sujet est grand, doit toujours ê re sublime, parce qu'ils sont les maîtres de join re à la grandeur de leur sujet autant de couleur, autant de mouvement. autant d'illusion qu'il leur plaît; et que, devant toujours peindre et toujours agrandir les objets, ils doivent aussi partout employer toute la force et déployer toute l'étendue de leur génie.

Analisă.

(A se reaminti cele studiate în prima parte despre discursurĭ în genere).

I) Oratorul începe discursul sĕŭ academic prin a arăta mulţămirea ce simte şi onórea ce i s'a făcut, fiind chemat la Academie. Şi voind să-şĭ atragă iubirea, buna-voinţă, atenţiunea auditorulŭĭ sĕu şi să-l intereseze pe cât s'o putea maĭ mult asupra subiectuluĭ ce are să desvolte, se arată maĭ întêiŭ modest şi prea mic pentru onórea ce i se face: „dar gloria nu este un bine (dar) de cât atât cât cine-va e demn de ea, şi eu nu me încred că vre-o câte-va încercărĭ, scrise fără meşteşug şi fără altă înfrumuseţare de cât aceea a naturecĭ, să fie nisce titlurĭ îndestulătóre pentru ca să îndrăsnesc a lua loc, printre stăpânii (conducetorii) arteĭ etc. etc.“ Apoĭ continuând aduce elogiĭ membrilor academieĭ de sciinţe al cărui membru era şi el: „Aţĭ avut, Domnilor, alte motive,

www.dacoromanica.ro

aruncând ochiĭ asupra mea; aţĭ voit să daţĭ ilustreĭ companiĭ, la care am onóre să aparţin, un noŭ semn de consideraţiune."

Acésta e prima parte a discursuluĭ ce pórtă numele de *Exordiŭ* saŭ *Introducere.*

II) Sigur, că şi-a câştigat auditorul, el îşĭ anunţă subiectul şi chiar aci, în câte-va cuvinte, aduce noĭ elogiĭ celor ce aveaŭ să-l asculte şi să-l aprecieeze, aratându-şĭ iară modestia sa: „...N'am Domnilor, să vĕ ofer de cât propria vóstră avuţie: şi anume câte-va ideĭ asupra stiluluĭ, pe care le-am scos din lucrările vóstre."

Acéstă parte e *propunerea* saŭ *Anunţarea.*

III)—1) Acum începe partea principală a discursuluĭ, discursul în sine, unde se fac tóte comunicaţiile, se aduc tóte probele şi se cércă tóte mijlócele spre a convinge şi a plăcea.

Acésta e *argumentarea.* 1) Oratorul începe acéstă parte printr'o mică *naraţiune.* „S'aŭ găsit în tóte timpurile ómenĭ care aŭ sciut să comande altora prin puterea cuvîntuluĭ." Apoĭ expune ideile sale asupra elocinţeĭ adevĕrate care se formĕză prin exerciţiul geniuluĭ şi cultura spirituluĭ, şi care nu trebue confundată cu acea facilitate naturală de vorbă, care e talentul, „o calitate acordată tuturor acelor ale căror pasiunĭ sînt tarĭ, organele flexibile şi imaginaţiunea vióie. Aceştĭ ómenĭ simt cu vioiciune, se prefac repede etc. etc."

2) *a*) „Stilul nu e de cât ordinea şi mişcarea pe care cine-va o pune în gândirile sale". Definiţiunea cea maĭ complectă ce s'a fost dat vre-o dată asupra stiluluĭ. Şi începe oratorul să aducă adevĕratele probe în susţinerea teseĭ sale să facă *Confirmaţiunea* saŭ *adeverirea* ideilor propuse.

b) Inainte de a începe cine-va o lucrarere trebue să-ĭ schiţeze ideile, vederile generale după

www.dacoromanica.ro

care are să se conducă, adică să-ĭ facă *planul*. Dar înainte ca cine-va să caute ordinea în care va presenta gândirile sale, trebue să-şĭ fi făcut o alta maĭ generală şi maĭ fixă, în care nu e nevoe să intre de cât cele dântâiŭ vederĭ şi principalele ideĭ: numaĭ însemnând locul lor pe acest prim plan, un subiect va fi mărginit şi i se va putea cunósce întinderea.. . ."

c) *Importanţa planuluĭ* e de netăgăduit: „Acest plan nu e încă stilul, dar îĭ este basa; el îl susţine, îl îndréptă, îĭ reguléză mişcările şi-l supune la legĭ; fără asta cel maĭ bun scriitor se rătăcesce, condeiul său merge fără conducĕtor şi aruncă la întâmplare trăsurĭ neregulate şi figurĭ nepotrivite."

d) Cu tóte astea *o prea mare divisiune a materieĭ slăbesce stilul* şi îngreuiéză înţelesul, Integritatea subĭectuluĭ trebue păstrată: „....alt fel, numĕrul cel mare de divisiunĭ, departe de a face o lucrare maĭ solidă, îĭ distruge întregimea;...."

e) *Lipsa de plan încurca* pe un scriitor saŭ pe orator. El nu scie de unde să încépă, pe unde să trécă şi unde să se opréscă. „.....El descopere de odată un mare numĕr de ideĭ; şi fiind-că nicĭ nu le-a comparat, nicĭ nu le-a supus una alteĭa, nimic nu-l face să prefere pe unele celor-l-alte; rĕmâne decĭ în nedomirire (perplexitate)...."

f) *Stilul* să fie ferit de ideĭ ce se bat cap în cap, uşóre, lăbărţate, de umpluturĭ şi frase ce nu trebuesc, *să fie natural*, şi sa nu caute a exprima lucruri ordinare saŭ comune într'un chip bizar şi pompos: „Acest defect e acela al spiritelor cultivate dar sterpe; ele aŭ cuvinte cu îmbelşugare, dar n'aŭ ideĭ; lucréză decĭ asupra cuvintelor şi-'şĭ închipue că aŭ combinat ideĭ, fiind-că aŭ aranjat frase şi că aŭ limpedit limba, când aŭ corupt-o schimbându-ĭ înţelesurile...."

www.dacoromanica.ro

g) *Stilul să aibă unitate, noblețĕ, să fie grav* şi chiar majestuos. Cine-va să scrie cum gândesce şi să gândéscă ce scrie. „Pentru ca cine-va să scrie bine, trebue să posédă în de ajuns subiectul....".

„*Stilul presupune reunirea şi exercițiul tuturor facultăților intelectuale.*"

h) Orĭ-ce scriere să-şĭ aibă tonul bine ales.

„*Tonul nu e de cât potrivirea stiluluĭ cu natura subiectuluĭ;* nu trebue să fie nicĭ odată forțat; el va naste firesce din fondul chiar al lucruluĭ, şi va atârna mult de punctul de generalĭtate la care cine-va va fi dus gândurile sale.....".

IV). Ajungênd aprópe de sfîrşitul discursuluĭ sĕŭ, Buffon caută să aţîţe şi maĭ mult emoţiunĭ în sufletele auditoriuluĭ; afirmând că tonul se póte câştiga prin citirea operilor marĭ şi prin exemple, el găsesce ocasiunea să laude pe academicienĭ, să le admire operile şi să adauge că, nefiindu-ĭ permis să citeze bucăţi sublime din lucrările lor, se vor mărgini numaĭ la reflexiunĭ: „*Operile bine scrise vor fi singurele care vor trece la posteritate*".

Şi maĭ departe voind să arate cum omul se oglindesce în scrierile sale, exprimă acest adevĕr necontestat: „*Stilul e omul însu-şi*".

In sfîrşit resumă condiţiunile esenţiale ale stiluluĭ, închegându-le sub forma *sublimuluĭ*, care nu se póte întâlni de cât în subiectele marĭ. „Poesia, istoria şi filosofia aŭ tóte acelaş obiect şi un prea mare obiect, omul şi natura. Filosofia descrie şi zugrăvesce natura . . . . . ". . . . . „Dar tonul oratoruluĭ şi al poetuluĭ, de îndată ce subiectul e mare, trebue să fie tot d'auna sublim, pentru că aceştia sînt stăpânĭ de a adăuga la mărirea subiectuluĭ lor atâta culóre, atâta mişcare, atâta ilusiune, cât le-o plăcea; şi

www.dacoromanica.ro

că, trebuind să zugrăvéscă şi să măréscă tot-d'auna obiectele, eĭ trebue să întrebuinţeze pretutindenĭ tótă puterea şi să desfăşure tótă întinderea geniuluĭ lor".

Acésta este *peroraţiunea* saŭ *încheerea.*

Planul (schiţa)
discursuluĭ (pe scurt)

I) *Exordiul* (Introducerea): câştigarea auditoruluĭ.
II) *Propunerea* (Anunţarea): Stilul.
III) *Argumentarea.*
1). Naraţiunea: Adevĕrata elocinţă.
2) *Confirmaţiunea*
a). Definiţiunea stiluluĭ.
b). Planul e absolut necesar.
c). Importanţa planului e netăgăduită.
d). Divisiunile marĭ slăbesc stilul.
e). Lipsa de plan încurcă pe scriitor.
f). Stilul să fie natural.
g). Stilul să aibă unitate, nobleţă, să fie grav şi chiar majestuos.
h). Tonul e potrivirea stiluluĭ cu natura subiectuluĭ.

IV). *Peroraţiunea (Incheerea)*: Stilul e omul. Tonul oratoruluĭ să fie sublim.

Teme de imitat

1) O disertaţie la sfîrşitul anuluĭ şcolar?
2) Cuvîntul unuĭ comandant pe câmpul de luptă.
3) De ce învĕţăm gramatica?
4) De ce fie-care popor îşi ĭubesce ţara?
5) Pentru ce Bucuresci a ajuns capitala Românieĭ?
6) Să ne ĭubim părinţiĭ!
7) Caracterul şi politica luĭ Stefan cel Mare, a luĭ Mihaiŭ Vitézul, a luĭ Cesar, etc.
8) Ce importanţă are religia?

www.dacoromanica.ro

TABLA DE MATERII

I. GENUL ORATORIC

		Pag.
1.	Model de Discurs	5
2.	Notiţa istorică şi literară	5
3	Filipica a patra	9
4.	Discursul oratoric	21
5.	Deosebirea părţilor discursului (Exordiul)	22
6.	Model de Exordiŭ	23
7.	Alt model de Exordiŭ (Ex-abrupto)	34
8.	Propunerea	35
9.	Model de propunere	36
10.	Alt model de propunere	38
11.	Divisiunea	40
12.	Model de divisiune	40
13.	Naraţinnea	41
14.	Model de naraţiune	42
15.	Alt model de naraţiune	45
16.	Argumentarea	50
17.	Intrebuinţarea locurilor comune	54
18.	Mijlóce de înşelăciune—sofisme	59
19.	Părţile argumentărei	61
20.	Ordinea argumentelor	62
21.	Model de argumentare	62
22.	Model de respingere	69
23.	Exemplu de combatere din discursul luĭ Demosten în contra luĭ Eschin	70
24.	Speciĭ de discursurĭ	71

www.dacoromanica.ro

Pag.

25. Discursurĭ cu subiecte variate 73
26. Discurs ţinut de Anastasie Panu, înaintea Adunărĭĭ Elective a Moldoveĭ cu ocasia medalieĭ pentru căimăcanie, la 1859. 88
27. Cuvînt pentru unire ţinut la 24 Ianuarie 1859, înaintea Adunărĭĭ, de Vasile Boerescu . . 91
28. Cuvîntarea luĭ Mihaiŭ-Vitézul la Călugăreni. 92
29. Predică pentru întrebuinţarea timpuluĭ . . 94
30. Partea I-a. 95
31. Partea II-a 108
32. Cuvînt la evangelia Dumineceì a 4-a, de la Luca 120
33. Partea I. 121
34. Partea II. 129
35. Cuvînt în amintirea luĭ Ştefan cel mare, de C. Negri. 131
36. Cuvînt la înmormântarea luĭ Alex. Odobescu de Gr. Tocilescu 134
37. Condiţiunile oratoruluĭ 139
38. Moravurĭ oratorice. 140
39. Pasiunĭ oratorice 142
40. Povestirĭ din viaţa oratorilor celebrĭĭ.— Demostene 143
41. Ciceron 157
42. Mirabeau 194
43. Acţiune oratorică 199
44. Memoria 200
45. Pronunţia 204
46. Gesticulaţiunea 206
47. Retorica 212

II. GENUL ISTORIC

48. Cuvînt introductiv la cursul de Istorie Naţională, rostit în 24 Noembrie 1843, in Academia Mihăileană (Iaşĭ), de Mihail Cogălniceanu 213
49. Speciile genuluĭ istoric 235
50. Cartea I. (libertatea naţională). 237
51. Precuvîntare 242
52. Din anul 1848 251
53. Şedinţa din 20 Octombrie 1895 259
54. Şedinţa din 27 Octombrie 1895 261

www.dacoromanica.ro

Pag.

55. Pentru descălicatul ţĕriĭ Moldovei 263
56. Cap. I. Inceputul Domnilor ţĕreĭ Moldovei voim să arĕtăm din anul 6867 267
57. Cap. II. Domnia feciorilor luĭ Ştefan Vodă cel d'întâiŭ 268
58. Cap. III. Domnia Iugă'ĭ Vodă, care s'a arătat maĭ vrednic cu tóte. 269
59. Cap. IV. Domnia luĭ Alexandru Vodă cel bun şi bĕtrîn 269
60. Cap. V. Soborul ce s'a adunat la Florentina, unde maĭ apoĭ nimica bun nu s'a ales. . 273
61. Raportul D-luĭ T. Maiorescu către Academia Română 275
62. Viaţa câmpeană 277
63. Douĕ mere (Imitaţie) 277
64. Diminéţa în pădure 278
65. Istoricĭ marĭ.—Erodot (Biografie) 278
66. Din viaţa luĭ C. Cesar 300
67. Mórtea luĭ Cesar 305
68. Din viaţa şi operile luĭ Petru Maior.—a) Epoca istorică.—1) Starea politică 313
69. 2) Starea bisericéscă 317
70. b) Epoca culturală. 325
71. Viaţa luĭ Petru Maior. 337

III. GRAMATICA ISTORICĂ

72. Ce cuprinde Gramatica istorică 349
73. Limba latină şi limba română. 350
74. Elementele limbiĭ române 351
75. Substantivul 351
76. Declinările latine 352
77. Trecerea de la declinările latine la cele române. 354
78. Schema A. 355
79. Schema B. 357
80. Schema C. 359
81. Schema D. 359
82. Schema E. 363
83. Adiectivul 368
84. Numeralul 370
85. Pronumele 371
86. Verbul 375
87. Formarea cuvintelor 387

www.dacoromanica.ro

IV. COMPOSIȚIUNI

		Pag.
88.	Câte-va învĕțăminte	392
89.	Descripțiuni	394
90.	Teme de imitat	401
91.	Narațiuni	402
92.	Felurile Narațiuneĭ	417
93	Teme de imitat	420
94.	Proverbe, Maxime, Aforisme, Invĕțăturĭ morale (Precepte)	421
95	Resumărĭ de scrierĭ citite în particular de elevĭ.	426
96.	Model de paralelă	430
97.	Paralelă între personage istorice	435
98.	Paralelă între Decebal și Ștefan cel Mare	437
99.	Discursurĭ dupĕ teme și planurĭ date	440
100.	Discurs pronunțat la Academia francesă de M. De Buffon	441
101.	Analisa	446

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro